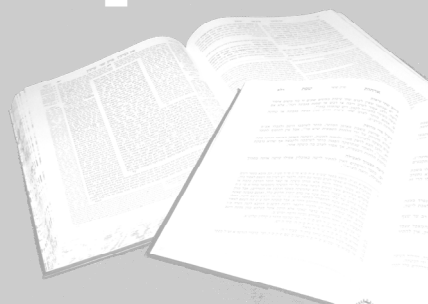


תורת המעשה

הרב אברהם פרידמן

תורת המעשה

**חיים של תורה
בשוק העבודה**



כתובת לתגובות והערות

torathamase@gmail.com

תוכן העניינים

13.....	מפגש עם חילוניים.....
19.....	אקדמיה - ממבט תורני.....
26.....	ערכי הדמוקרטיה.....
34.....	המדע והאמונה.....
41.....	קידוש ה'.....
45.....	גאוות יחידה.....
51.....	תורת חיים.....
55.....	השתדלות וביטחון.....
67.....	היחס התורני לרווחה כלכלית.....
75.....	האם יש ערך להצלחה בעבודה.....
83.....	ישרות ונאמנות - העקרונות.....
89.....	ישרות ונאמנות – הרמה המעשית.....
95.....	קביעות עיתים לתורה - העקרונות.....
102.....	הסיבות לקושי בקביעות עיתים לתורה.....
108.....	קביעות עיתים לתורה – הרמה המעשית.....
115.....	חינוך לאהבת תורה.....
120.....	דוגמה אישית ללימוד.....
127.....	לימודים כלליים מול לימוד התורה.....
133.....	כבוד תלמידי חכמים.....
140.....	החזקת תורה.....
144.....	עשה לך רב.....
151.....	השקעה במשפחה.....
155.....	הצניעות והדרת הנשים.....
160.....	עשו משמרת למשמרתי.....
164.....	מלחמת היצר.....
171.....	הקושי של בת הזוג.....
175.....	התמודדות זוגית.....
180.....	תפקיד האשה.....

186	עושה רצון בעלה.....
191	האינטרנט.....
199	תהליך.....
203	הקבלה למוסדות הלימוד.....
211	מסלול החיים האברכי.....
220	אברכים בעולם הגדול.....
226	היחסים עם ההורים.....
235	בניה.....

הקדמה

ספר זה בא לענות על צורך הקיים כבר כמה שנים טובות, שלאחרונה גדל מאוד: ללמוד מן השורש את ההתמודדויות והלבטים בהן פוגש מי שיוצא לשוק החיים הפתוח, מחוץ לגבולות החממה החרדית, ולתת מענה ללבטים אלה.

בתקופה האחרונה מתפתחת תופעה רחבת היקף של בתיים ומשפחות של בוגרי ישיבות וסמינרים המתנהלים באופן חשוף יותר לעולם החילוני, ומכיר יותר מקרוב את העולם הזה על שלל פיתוייו ונסיונותיו.

התופעה נובעת מכמה סיבות: א. הנשים עובדות במגוון הרבה יותר רחב של מקצועות ושל מקומות עבודה, וזאת או מחמת אילוצים (כידוע כל משרות ההוראה והגננות תפוסות למשך חמישים שנה הקרובות...), או מחמת שלא כל אחת מתאימה להיות מורה. ב. יוקר המחיה המאמיר עם הפסקת הקיצבאות גורמים לקשיי פרנסה הולכים וגדלים, המאלצים חלק מהאברכים לצאת מהכוללים. ולא, לא כולם מצליחים להיות מלמדים או סופרי סת"ם. ג. הגישה הנוחה והמהירה לכל העולם כולו על ידי האינטרנט. ד. הערים החרדיות הותיקות מלאות עד אפס מקום, ואין אפשרות למצוא בהן דירה ראויה למגורי אדם במחיר הגיוני.

היוצאים מן החממה המגוננת והשמורה, מגלים מגוון דעות, רעיונות וסגנונות חיים. אלו עלולים להעלות בלבם שאלות ותהיות שלא עלו בעבר, ואין להם משנה סדורה להתמודד מולן. למרות רצונם הכנה לדבוק בדרך התורה ללא פשרות, פעמים רבות הם חשים נבוכים מול שלל הפיתויים, הדעות השונות, ומגוון סוגי החשיבה הנשמעים והנראים בכל אתר (תרתי משמע...).

חלק מהשאלות הללו הינו "רק" מטריד ומציק, אבל חלק הוא גם קריטי לבנין השקפת העולם ולתפיסה כללית של יסודות היהדות, וללא תשובות מסודרות – קיימת בעיה אמיתית. לפיכך יש צורך דחוף לערוך

בצורה מסודרת הן את ההתמודדויות הרעיוניות בהן פוגש מי שנמצא בשוק החיים הסואנים, והן את התפקידים המעשיים בעבודת ה' הכרוכים בכך.

הספר שבידך נכתב כמענה לשאלות שנשמעו מפי בני ובנות עליה יקרים המבקשים לעבוד את בוראם במקום שבו הם נמצאים, להתמודד עם הנסיונות ולבנות מהלך חיים של עבודת ה' וקירבתו. התשובות עברו עריכה בכדי להתאימם לספר, אבל מכיון שהספר נכתב כמענה לשאלות יתכן שתהיינה כפילויות פה ושם, ועם הקורא הסליחה.

פרקי הספר מחולקים לפי נושאים, כדלהלן:

א. "יראת ה' היא אוצר". נתינת כלים להתמודדות עם המפגש הבלתי אמצעי בחילוניים (מרצים, עמיתים לעבודה וכדו'), ועם התרבות המערבית בכללותה, וזאת על ידי הכרה יהודית, גאווה יהודית, והתייחסות תורנית לתרבות המערבית בכלל ולחילוניים בפרט, חיזוק האמונה והתמודדות מול ערכי הדמוקרטיה. כמו כן ישנה התייחסות למצות קידוש ה'.

ב. "נשאת ונתת באמונה". התייחסות למשא ומתן באמונה, הן במובן של אמונה בקב"ה והן במובן של אמינות וישרות. לימוד סוגיית ביטחון והשתדלות, לימוד ההתייחסות התורנית לצמיחה אישית מהעבודה ותחושת הסיפוק ממנה, נתינת מבט תורני על כסף ועל השימוש בו, היחס לתשלום מיסים, ועוד.

ג. "קבעת עיתים לתורה". הכרה מחודשת עם ערך לימוד התורה, מטרתו ויעודו, לימוד הנושא של קביעות עיתים לתורה, והדרך לעשותה בנעימות ובהצלחה, חינוך הבנים ללימוד, התייחסות נכונה לתלמידי חכמים וללומדי תורה, החזקת תורה, ו"עשה לך רב".

ד. "עסקת בפריה ורביה". בניית חיי משפחה מתוך תחושת שליחות ויעוד, בניית מערכת זוגית נכונה, השקעה במשפחה, מעמד האשה במשפחה ובכלל, והתמודדות עם חילאי התרבות המערבית – הפריצות, התערובת והאינטרנט. כמו כן מופיעה כאן התייחסות נרחבת להתמודדות הנקודתית העוברת במקרים רבים על זוג שבו אורח חייו

של הבעל השתנה והוא החל לעבוד.

ה. "שלום ואמת". בחלק זה ישנה התייחסות למערכת היחסים המורכבת שנוצרה כיום בין אנשים עובדים לאברכים. בירור הטענות הנשמעות משני הצדדים, ודרכים לפתרונות.

מטבע הדברים, מכיון שהספר פונה לקהל יעד מגוון, והתשובות נבנו על פי השאלות, ימצאו בו פרקים או חלקים המתאימים לחלק מהקוראים בלבד. כמובן, מי שהדברים אינם נוגעים אליו, יכול לדלג עליהם.

בבירור הסוגיות שבספר השתתפו כמה תלמידי חכמים מחד גיסא, ואנשים המכירים מקרוב את השטח מאידך גיסא. תודה לכל אחד מהם על חלקו ותרומתו.

הנני להודות מקרב לב לידידי היקר, גדול בתורה ואיש תבונות, החפץ בעילום שמו, שחכמתו הרבה והנחיית עצותיו עמדו לי לסיוע בבירור ובכתיבת כמה נושאים יסודיים הנידונים בספר, וכן להגשת הדברים בלשון חדה ובהירה. תודה לרב דן טיומקין מארגון "מענה" על עצותיו המועילות, לגב' בר. על הביקורת הבונה, ולעורכת הלשונית הגב' ר.ק. על עבודתה המקצועית. תודה מיוחדת לרעייתי תחי' על עידודה ומסירותה.

אקוה שהדברים יביאו את מירב התועלת, וכמובן - אשמח לקבל תגובות.

המחבר

יראת ה' היא אוצרו

המסגרת שבה אמורים החיים
להתנהל היא – יראת שמים. אין פירוש
הדבר שהאדם צריך להסתובב כל
היום מפוחד מהפיגוע הבא, אלא
שתהיה לו מטרה עליונה בחייו לעשות
את רצון ה', ושיהיה חשוב לו להיות
יהודי טוב, יותר ממה שחשוב לו
להצליח בחיים.

כמובן מדובר כאן על תפיסת עולם
בנויה לתלפיות ולא על רגש מזדמן.
תפיסת עולם כזו אמורה להיות חדה
וברורה גם מול חילוניים ואנשי מדע
בטוחים בעצמם. הפרקים הבאים
עוסקים בזאת

פרק א

מפגש עם חילוניים

שאלה:

אני עובד במקום חרדי ב"ה, אבל במסגרת עבודתי אני בא הרבה במגע עם חילוניים.

עד שיצאתי לעבוד לא היה לי קשר ישיר עם חילוניים, ושמעתי עליהם בעיקר מהתקשורת (החרדית, כמוכן). גדלתי על כך שהם שטחיים ונהנתנים, זוללים וסובאים, לא חושבים כלום מעבר לצלחת, חסרי ערכים וחסרי כיוון בחיים. גדלתי בהרגשה שכמה שפר גורלנו שאנחנו לא נמצאים מעבר להרי החושך.

אבל כאמור לאחרונה התחלתי להכיר את החילוניים מקרוב, וגיליתי שזה רחוק מלהיות נכון, הן ביחס לחילוניים והן ביחס לחרדים. ביחס לחילוניים - אני פוגש הרבה חילוניים משכילים, עם ערכים, עם רצונות חיוביים, בעלי לב טוב, בעלי נימוסים ותרבות. הם לא רק זוללים וסובאים. לרבים מהם יש תפיסת עולם ערכית שעליה הם מגינים בלהט, והם רואים בנו, החרדים, אנשים המסרבים להכיר בכך שהם חיים בעולם מודרני ומתקדם.

וגם ביחס לחרדים - ככל שאתה גדל ומרשה לעצמך לפקוח עיניים אתה מגלה שזה לא נכון לומר שאנחנו כה מושלמים. גם אצלנו יש הרבה בעיות.

סליחה על הניסוח החרף, אבל אני באמת נבון: מישוהו יכול להיות כנה איתי ולהסביר לי מה קורה כאן? למה בעצם החלטנו שכל החילוניים רעים וכל החרדים טובים? ברור, החילוניים לא שומרים על המצוות ואנחנו כן. אבל היכן זה ממקם אותם ואותנו בהגדרה של

אנושיות, של טוב לב, של מוצלחות? אם אני בוחן את הדברים ממבט אובייקטיבי קשה לי להרגיש את עצמנו עומדים בראש הסולם ואותם בתחתית. אני מכיר אנשים משני הצדדים ורואה שבכל מגזר יש בני אדם מכל הסוגים.

אני מכיר את מה שאוהבים לומר ש"רק אין יראת אלוקים במקום הזה והרגוני", וכל הנחמדות והתרבות של החילונים היא מתקתה ומזויפת וכו'. אבל לדעתי זה פשוט לא נכון עובדתית. אני רוצה תשובה מוכחת ומנומקת, שאי אפשר להתווכח איתה. משהו שאוכל להסביר באופן עקרוני גם לחילוני הנחמד, הסימפטי וההגון שאני פוגש כל בוקר.

השאלה הזו, גם אם נוסחה כאן בחריפות יוצאת דופן ולבטח הקפיצה מעורם קוראים רבים, לצערנו מנקרת בעוצמה בלבבות רבים וטובים.

טרם אשיב לשאלה, עלי להתייחס לטענה הנשמעת רבות, שעצם העובדה ששאלות קשות כאלו צפות ועולות כאשר יוצאים מן החממה החרדית, מוכיחה שאכן אסור בשום אופן לצאת מן החממה. זה הפתרון האידיאלי ביותר למנוע שאלות מסוג זה.

גם אם נסכים לזה ברמת העיקרון, יש לדעת שפיתרון זה טוב רק למי שנמצא בדרגה מתאימה. אבל מי שלא אווז שם באמת, ובליבו פנימה הוא עורג לדעת מה קורה מעבר לחומות - אפילו אם הוא מדבר בקולי קולות ש"בחוץ יש דור המבול ואנחנו בתיבת נח", הוא בבטיה.

אם אדם לא מתמלא באמת מהחיים הרוחניים המבדילים אותו מהתחברות לעולם, אם הוא לא מאושר מהתורה שהוא לומד והמצוות שהוא מקיים, הוא לא יעמוד בבידול ובשמרנות. בסופו של דבר, במוקדם או במאוחר, הוא יפרוץ את הגבולות.

ומי שמכיר קצת אנשים, יודע מניסיון שאכן כך הוא. כשאדם משקר את עצמו ומנסה להדחיק את מחשבותיו – לשקר אין רגלים, והוא לא מחזיק מעמד.

מלבד זאת, האמת היא שבדורנו דור האינטרנט, הפתרון הזה גם כמעט לא יעיל. גם מי שנשאר אברך באופן רשמי, ואשתו עקרת בית, והוא מתגורר ברכסים בצמוד לרב השכונה, יכול באופן עקרוני לפגוש את כל העולם ולשמוע את כל הדעות האפשריות מול מסך המחשב. הוא רק מחכה שאשתו תירדם, וכל הלילה לרשותו... **ואלו מעשים המתרחשים לצערנו בכל יום.**

בעידן הוירטואלי אי אפשר להסתמך על החומות הפיזיות. הן מסייעות, הן מועילות, אבל הן רחוקות מלהספיק. מי שלא טוב לו באמת עם עצמו ועם מהלך חייו, מי שאינו בטוח בצדקת דרכו ואינו גאה בה – עלול לאבד די בקלות את האמונה ואת שמירת המצוות.

התעלמות משאלה זו אינה פותרת את הבעיה אלא רק מחמירה אותה. מחשבות קשות אלה אולי לא תמיד קיימות במודע, אבל כשהן קיימות בתת מודע זה גרוע עוד יותר, כי אפילו לא מנסים להתמודד איתן, והן אוכלות את הכל מבפנים, עד שהאדם נשאר ריק וחלול מיהדות אמיתית.

עתה ניגש לגוף השאלה.

אם ננתח את הבעיה לעומק, נגלה שהשורש שלה הוא חוסר הכרה אמיתית של דרך התורה. חוסר ההיכרות עם המצע של היהדות והתוכן האמיתי של הדרך בה אנחנו הולכים, גורם לערבוב מוחלט בין **היהדות** לבין **הציבור החרדי**, וגורם לאדם להרגיש שכל יהדותו תלויה בהערכת הציבור החרדי ופסילה מוחלטת של כל חילוני באשר הוא. אם משהו מתערער לו בתפיסה הזו – הוא מתבלבל לגמרי.

למה בעצם אנחנו הולכים בדרך התורה?

יכולות להיות לזה שתי תשובות. האחת - כי למדנו את הדרך הזו, ניתחנו אותה, והגענו למסקנה שזו הדרך היחידה האמיתית עלי אדמות. התשובה השנייה – נולדנו חרדים, וגדלנו חרדים, ונישאר חרדים. זה מה אנחנו. אנחנו שייכים למגזר שבעינינו הוא מאוד מוצלח, ומה פתאום שנחשוב על השתייכות למגזר אחר.

וכאן אנחנו מגיעים לבעיה המציקה לשואל ולעוד רבים וטובים

כמותו.

כאשר כל או אפילו רק חלק מהיהדות מבוסס על השתייכות למגזר ופסילת המגזר האחר, אזי עצם ההיכרות מקרוב עם המגזר החילוני והתגלית שמדובר באנשים שחלקם ערכיים ומתורבתים - יוצרת הלם, ועלולה לערער את האמונה בצדקת הדרך.

אבל האמת היא שלא מפריע כלל לגלות שיש חילוניים נחמדים טובים ומתורבתים. מי אמר שזה לא אמור להיות? להיפך. חז"ל מכירים בכך שדרכו של יפת – תרבות יוון – היא יפה, ויש מה להעריך בה ואפילו מה לקחת ממנה. "יפת אלוקים ליפת וישכון באהלי שם – יפיתו של יפת תשכון באהלי שם" (מגילה ט:).

הנושא שלנו הוא בכלל לא האם החילוניים מתורבתים או לא. הנושא הוא מה צריכה להיות הדרך בה נחיה את חיינו, מהי המטרה שלשמה אנחנו כאן ומה זה אומר לנו.

משנת היהדות היא – על רגל אחת – שהעולם לא נברא לחינם, יש לו מטרה. את המטרה גילה לנו באירוע חד פעמי מי שברא את העולם בכבודו ובעצמו, והוא אמר לנו אז שהוא מצפה מאיתנו לנהל אורח חיים על פי הוראותיו הברורות והמדויקות. זו המטרה של החיים ושל העולם, ולשם כך אנחנו כאן. מי שמתעלם ממפגש היסטורי זה ואפילו כמעט לא יודע על קיומו – הוא חי חיים של תוהו ושל הרס.

פגשת חילוני נחמד יותר משכנך החרדי – אז מה? האם זאת הוכחה שאין תורה מסיני חלילה?! אם ניתנה תורה לפני שלשת אלפים ושלש מאות שנה, וזה בעצם אומר שמי שברא אותנו דורש מאיתנו אורח חיים מסוים – לא רלוונטי לכאן האם החילונים מוצלחים או לא.

אבל הרבה יותר מזה: גם המוצלחות שלהם אינה רלוונטית לשאלה האמיתית האם אורח חייהם תקין. אם מי שברא אותם מצפה מהם למשהו והם מתעלמים מזה, גם אם זה שלא באשמתי – זאת בעיה חמורה. העובדה שהם מנהלים אורח חיים מתורבת והם יודעים לדבר אנגלית שוטפת אינה מחפה על הבעיה המהותית.

איזה ציון ניתן לאשה המטפחת את ביתה, מנקה ומקרצפת את

ארוכות המטבח מלמעלה, מברישה את מנורות הקריסטל בסלון כל יום פעמיים, אבל מתעלמת כליל מבעלה ולא מחליפה איתו מילה? היא בבעיה אמיתית. ואם נעמיד לעומתה אשה שזוכרת את בעלה היטב ומשתדלת להיות רציה נאמנה ומסורה, אבל לא מספיקה לשטוף את הרצפה – חושבני שההשוואה תהיה מגוחכת.

החילוניים יותר מקצוענים - יתכן. יותר מאורגנים - אולי. פחות מאלתרים – גם יכול להיות. אז מה? וכי אלו הם החיים? זה המדד להצלחה? לחיים יש מטרה של עשיית רצון ה', ומטרה זו היא הערך היחיד של החיים. כל שאר הדברים הינם דרכים איך לחיות, אבל הם לא המטרה. אם חסרה המטרה – אין ערך לכלום.

בכל מפגש וחיכוך עם חילונים, ראוי לנו לזכור את האמת ולהרגיש אותה. זכינו ב"ה להיוולד במקום המחנך לחיות עם מטרה ולתקן את עצמנו. נכון, גם למערכת שלנו יש הרבה מה לתקן. עברנו את הגיל של טפיחות השכם העצמיות והתעלמות מהבעיות הקיימות. אין מושג של שלמות בעולם הזה. לכל מי שנמצא פה יש הרבה עבודה עצמית. אבל ההרגשה הנחיתית מול החילוניות – היא עיוות בהסתכלות. היא נובעת מחוסר היכרות אמיתית עם היהדות, ומהסתנוורת מהברק החיצוני שבחיים החילוניים.

עיקר הבעיה היא שרבים מאיתנו גדלו על ברכי התפיסה שכל החרדים צדיקים גמורים וכל החילוניים מושחתים. אלו שחינו אותנו כך עשו זאת בכדי להרחיק אותנו כילדים וכנערים מהדרך החילונית. זה מזכיר את סופרי הילדים, המתארים את כל הכמרים עם אף מחודד ושיניים צהובות. לא רק שזה חטא לאמת, אלא זה גם גורם נזק חמור בטווח הארוך. כאשר יוצאים לחיים ורואים שזה לא קשור למציאות, ויש הרבה חילוניים טובים, מתבלבלים וחושבים שאולי כמו ששיקרו לנו ביחס לחילוניים כך שיקרו לנו גם ביחס לחילוניות עצמה.

מלבד הבעיה הפרקטית - זאת לא דרך התורה, משתי סיבות.

הסיבה הראשונה היא מצד נקודת המבט על עצמנו: יסוד עבודתנו בעולם הזה הוא לא לטייח בעיות, לא להעלים מומים, ולא לחשוב

שאנחנו מושלמים. לתופעה הזו של התעלמות מבעיות עצמיות והתמקדות במומי הזולת, יש שם מאוד מוכר: "גאווה"...

אמנם הציבור החרדי הוא ציבור נפלא, אבל כמו כל ציבור יש בו אנשים טובים יותר וטובים פחות. לא כל מי שנולד בבית חרדי ואפילו יושב כל היום מול הגמרא בהכרח נחשב לדגם של יהודי טוב. אין ספק שכציבור מדובר על המגזר שהכי דבק בתורה ומקיים אותה, אבל אין זה אומר שעלינו להתעלם מהבעיות שלו ולהדגיש את רק הבעיות של המגזר החילוני. אנחנו לא עובדים את המגזר, אלא את ה', ואותו בלבד.

הסיבה השניה היא מצד נקודת המבט על החילוניים.

אסור לנו להפוך את המלחמה על כבוד שמים למלחמה אישית. החילוניים הינם יהודים, ובחלקם הגדול הם יהודים טובים בבסיס, תינוקות שנשבו. אנחנו מצווים לאהוב אותם. אסור לנו לשכוח את הטעויות המהותיות שלהם והעיוותים בתפיסת עולמם, אבל אל לנו לשנוא אותם על כך באופן אישי, באשר על פי רוב הם לא אשמים בזה. הרי את האמת אנחנו יודעים, שאילו היינו נולדים בתל אביב כנראה היינו נראים בדיוק כמו אחינו שנולדו שם.

יש בינינו תהום אידיאולוגית עמוקה, וזה כל מה שעלינו להדגיש, הן כלפי עצמנו והן כלפיהם. ובמקום לצאת למלחמה על כבוד הציבור החרדי מחד גיסא, או להתכופף ולהחניף לחילוניים מאידך גיסא, נהיה גאים בתורה ונשתדל להכיר אותה גם לאלה שלא זכו להכירה. מדובר על אחים שלנו, עצם מעצמנו ובשר משרנו, שלא זכו לקבל חינוך יהודי, ומחמת זה רכשו להם תפיסת עולם עקומה, שלא באשמתם.

עם קצת גאווה יהודית אמיתית נוכל בעז"ה לחולל פלאות. אצלם וגם אצלנו.

פרק ב

אקדמיה - ממבט תורני

שאלה:

מחמת אילוצים וסיבות שונות פניתי לפני כשנתיים ללימודים אקדמאיים, בעצתו של מורי ורבי הרב הגאון רבי... שליט"א. על פי הוראתו אני לומד בקמפוס החרדי בק. אנו, כך שאני מוגן לפחות מבעיות של תערובת ופריצות השכיחות כל כך במקומות לימוד אחרים. עם כל זאת, אני סובל בהחלט מהתמודדות קשה, ואולי תוכל לעזור לי בזאת.

המרצים הינם חילוניים מהשכבה המשכילה והנאורה בארץ. הם מעוררים כבוד, הן בגלל הידע הרב שלהם בתחומי התמחותם, הן בגלל שפתם הרהוטה והקולחת, הן בגלל הביטחון העצמי שהם משדרים, והן בגלל צורת התנהלותם הכללית המשדרת מקצועיות ואמינות, פתיחות וליברליות.

הצרה היא שהם מכניסים בין השיטין בחומר הלימודי את השקפותיהם הפסולות, הכוללות: א. חוסר אמון מוחלט בדברי חז"ל. ב. זלזול גמור בחרדים ובאורח חייהם השמרני והפנאטי בעיניהם. ג. בוז לתורה וללומדיה. ד. כפירה בעיקרי האמונה, כגון בחירה ושכר ועונש.

למרות שאני מבין את טעויותיהם החמורות, אני מרגיש שההערכה שלי אליהם כבני אדם גורמת לי להיחלשות מסוימת בעמידה המוצקה על דעותי. קשה לי לעשות את ההפרדה בין דמות המרצה הנאור שאני רואה על הקתדרה, לבין דעותיו הפסולות.

איך אני יכול לעשות את ההפרדה הזו?

הבעיה שאותה הציג כאן השואל בצבעים חדים, קיימת ברמה זו או

אחרת לא רק באקדמיה, אלא בכל מפגש בלתי אמצעי עם חילוני משכיל ונאור, ולא רק במפגש פיזי אלא גם במפגש וירטואלי. רבים מתבלבלים בהווכחם לדעת שיש חילוניים מתורבתים ומנומסים בעלי ערכים ומשמעות בחיים.

בעיה זו לא נולדה אתמול, אלא לפני כמאתיים שנה, בתקופת ההשכלה. ננסה ללמוד מה קרה שם, מה סחף את הצעירים החוצה.

עם ישראל שמר על אמונתו והעביר אותה מאב לבן במשך מאות שנים בגלות אירופה הקשה, בתנאים על אנושיים. נראה היה שהעם מחובר לה' ולתורתו בחיבור איתן ואמיץ, שמאום לא יוכל לו. פתאום הגיע נסיון חדש, שיחסית לאינקויזיציה ולפרעות ת"ח ות"ט היה נראה נסיון קל – ודווקא שם נחלנו כישלון מוחץ. הגענו כמעט לפשיטת רגל מוחלטת. ולא רק בגרמניה, המחלה התפשטה בכל אירופה ועשתה בה שמות. "אין בית אשר אין שם מת".

איך קרה הדבר שדווקא מול נסיון ההשכלה הקל באופן יחסי, עם ישראל לא החזיק מעמד וכמעט נחרב כליל?

בכדי להכיר את אותה תקופה, כדאי ללמוד את ספרו הנפלא של הרש"ר הירש "אגרות צפון". בספר זה הוא מתמודד בגובה העיניים עם השאלות והתהיות של הצעיר הברלינאי הקלאסי של אותה עת. הוא מציף את הבעיות ומציג את העולם מנקודת מבטו של הבחור הצעיר הנבון, ועונה לו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.

התמונה העולה מן הדברים היא כדלהלן.

במשך כל שנות הגלות, מה שהחזיק את היהודי איתן באמונתו היתה העובדה שהוא טוב והגוי רע. הוא היה מחובר לזהות היהודית שלו בכל מהותו, כי הוא הבין היטב שזה מה שהוא ואין אופציה אחרת. הוא לא הולך להתהולל בבתי המרזח עם האיכרים הנבערים, והוא גם לא רוצה להיות פריץ רודן חסר מעצורים.

החלוקה בין יהודים לגויים היתה ברורה וחותכת. הגויים של ימי הביניים היו – או איכרים אנאלפביתים, או נסיכים מושחתים נטולי רסן. היהודים לעומתם שמרו על צלם אנוש, על השכלה בסיסית ועל צורת

האדם. לא היתה שאלה גדולה לאן להשתייך. תחושת הזהות היהודית היתה חדה וברורה. היו פה ושם מומרים, אבל הם היו תופעה זניחה.

בקום ההשכלה, פתאום הגוי קיבל צלם אנושי. הוא התחיל להיות מתורבת, ואפילו לגלות דברים מרתקים בחקר הטבע, שעד אז לא היו ידועים אפילו ליהודים. הוא גילה את החשמל, את הרכבת, את אניות הקיטור, את הטלגרף, את החיידקים ואת החיסונים. בד בבד הוא גם ביטל את המשטרים המיושנים והחשוכים, נעשה מתורבת ומנומס, והפיץ רעיונות של חופש, דמוקרטיה, פתיחות וסובלנות.

עכשיו בא היהודי הצעיר, המוקסם מרוחות התרבות וההשכלה הנושבות בעולם, ואומר: בבקשה אדוני, תן סיבה, למה לא להיות גוי? במה אנחנו היהודים נעלים יותר ממנו?

בפעם הראשונה מאז תחילת גלות אירופה, עם ישראל נאלץ לעמוד במבחן מהותי: מה בעצם מחבר אותו ליהדות. האם כל הסיבה שהוא יהודי היא רק שהוא לא רוצה להיות גוי כי הגוי הוא דפוק, או שהוא באמת מבין מה זה יהודי ומה היא התורה.

והרבה חללים נפלו. שורש הנפילה לא היה נעוץ בהשכלה עצמה, אלא בחוסר ההיכרות עם היהדות. כל מי שהיה יהודי בלי לדעת מה זה בעצם – היה בסיכון גבוה.

ונראה שההיסטוריה חוזרת על עצמה, והפעם לא בין גויים ליהודים, אלא בין חרדים לחילונים. אנחנו מכירים חילונים נאורים, וזה עלול לגרום לנו לתהיות. אם אנחנו לא מספיק חזקים באמונתנו, ולא יודעים להגדיר ברור מה הצרה הנוראה בזה שיהודי לא שומר על יהדותו – אנחנו בסיכון.

הבה נראה כיצד התמודד הרש"ר הירש עצמו עם הבעיה. כיצד הוא ראה את העולם המתורבת שבו הוא חי, ולעומתו – את הערך של חיי התורה.

הגמרא (מגילה ט:): אומרת על הפסוק "יפת אלוקים ליפת" – "יפיותו של יפת ישכון באהלי שם". וזה לשון הרש"ר הירש על פסוק זה (בראשית ט כז):

עד היום הזה – רק מיפת ומשם, מיון ומישראל יצאה תרבות והוראה לעולם. כל אוצרות הרוח של האנושות – מקורם בשם ויפת; וגם היום, כל התפתחות נוספת של תרבות וחינוך היא המשך לתרומתם; וגם תרומתה הרוחנית של רומא באה מידי היונים. יפת הביא עידון אסתטי; שם האיר את הרוח וזיכך את המוסר. תרבות יון ותורת ישראל היו גורמים אדירים ופעילים – במלאכת חינוך האדם; לעומתם היה כל שאר העולם כחומר גלמי סביל.

”תרבות יון” שהחריבה את עם ישראל, שהתרגלנו לחשוב שכל כולה טומאה וסיטרא אחרא, אינה כזאת (לא רק לדעת הרש”ר הירש, אלא זו הגישה בחז”ל ובאחרונים כמו המהר”ל). היא אינה פסולה בעצמותה. יש בה דברים יפים: אסתטיקה, תרבות, השכלה וגינונים נאים.

העולם המערבי המתורבת כיום הוא המשך ישיר לאותה תרבות, אותה הגברת בשינוי אדרת. אנחנו מתמודדים בעצם עם תרבות יון, וצורת ההתמודדות היא לא להילחם בה ולפסול אותה לחלוטין, אלא להשתמש בה ככלי לתכלית האמיתית של העולם. וכפי שממשיך הרש”ר הירש:

יפת הוא המתווך בין חם לבין שם. חם איננו מוכשר לקבל מיד את תורת א-להי שם. על הפרא להיות בן תרבות תחילה. א-להי שם דורש הרבה; הוא תובע מן האדם התמסרות גמורה וכניעה מוחלטת לא-להיו. תחילה יש לעדן את הלב ולחנך אותו ל”טעם טוב”; על האדם להבין ערכים, הנעלים מתפיסת הפרא, - אפילו הללו גם הם רק ערכים גשמיים. הפרא צובע את עורו ומשנה את הופעתו החיצונית; בכך כבר החל לעצב את דמותו וכבר נכנס לכלל תרבות; סופו שילמד לשעבד את האדם – בהופעתו החיצונית, בסביבתו, בהנהגתו – לחוק היופי והנימוס.

תרבות הנועם, שעבוד הפרא למידת ”הטוב אשר יפה”, היא פרודור לתורת שם; היא מכשירה את האדם לשעבד את כל לבו למידה נעלה יותר של יופי נעלה יותר; סופו שיעצב בצורה הרמונית את כל חייו הרבגוניים; סופו שילמד לשעבד את לבו לרצון הא-ל היחיד. וכך רואה נח: ”יפת א-להים ליפת”: הלבבות

יפתחו ליפיו של יפת. תחילה ישלים יפת את שליחותו – בהקניית תרבות לעמים; ורק אחר כך ישלים שם את שליחותו, ותוגשם תכלית האנושות: "וישכון באהלי שם"מִשְׁ. ם ילמד האדם לעשות את ביתו מעון לשכינה; ממנו ילמד לתקן את חייו, והשכינה תשוב לשכון עם האדם.

אין שום סיבה להתכחש לכך שיוון הביא לעולם תרבות אנושית עם טעם טוב שיצאו ממנה גם דברים טובים; זוהי יפיותו של יפת שניתנה לו מאת השם. השאלה היא מה עושים עם התרבות הזאת, ומה קורה אם נשארים שם ומסתפקים רק בה. התרבות היא כלי להתקדמות ולבניית מהלך חיים של קירבת ה' והתרוממות. אם לוקחים אותה כמטרה בפני עצמה – היא בעייתית. וכפי שנבאר מיד.

נקודת ההבדל בין תפיסת העולם המערבית לתפיסת העולם היהודית היא – האם החיים עלי אדמות קיימים לצורך מטרה עליונה שנקבעה על ידי מי שהוא עליון על הכל, או שאין מישהו עליון על הכל, והחיים מתנהלים ללא מטרה, וכל התכלית שלהם היא – לחיות אותם על הצד היותר טוב.

המערב מציע לעולם תרבות של חיים תקינים המתנהלים על פי אמות מידה הגיוניות. יפה מאוד. אבל למה חיים בכלל? האם יש מטרה לחיים, והאם בכך שאנחנו מנהלים חיים על פי ערכים אנחנו מתקרבים למטרה הזאת? אלו שאלות לא רלוונטיות. תתפלסף בחוץ בבקשה.

מה אומרת התורה?

שלוש מילים: אל תעצום עיניים.

אתה חי בעולם? תחשוב שניה, איך הוא נוצר? מי עשה אותו? למפעל כזה חייבת להיות מטרה. מי שעבד עליו לא עשה זאת בלי סיבה. הרי העולם הוא משהו מופלא, יצירה ענקית, שככל שהמדע מתקדם הוא מגלה שאין סוף לחכמה האדירה הטמונה בכל מילימטר מרובע שבה. בכל טיפת מים, בכל צמח זעיר, בכל חרק בלתי נראה, ובעיקר – באדם.

בשביל מה כל זה? לאן זה מוביל?

בא הקב"ה באירוע היסטורי חד פעמי וגילה לנו את המטרה של המפעל הזה. המטרה היא שיהיו בו אנשים שמנהלים את חייהם על פי רצונו. אנחנו נבחרנו להיות האנשים הללו, ואלו ההוראות שקיבלנו: שנאכל באופן מסוים, שנעסיק את עצמנו באופן מסוים, שנתחתן באופן מסוים, שמערכות היחסים בינינו יתנהלו באופן מסוים, וכהנה על זו הדרך. את כל ההוראות ריכז הקב"ה בתורה.

מי שמתעלם מההוראות וחי את חייו כפי הבנתו, גם אם הוא מנהל את חייו על פי תפיסת עולם הגיונית, מוסרית, ישרה וצודקת – הוא חי חיים עקומים, ואפילו מושחתים. כי אם העולם נוצר בעבור מטרה, ואף אנחנו עצמנו נוצרנו עבור מטרה, לא יתכן לחיות את החיים בלי לעבוד על השגת המטרה הזו. זה לא מוסרי, לא ישר ולא מתקבל על הדעת, שכן אדם יפעל בניגוד ליצרן שלו עצמו. זה מנוגד לעצם המציאות שלו.

לפי הנ"ל, אפילו אם אדם חי את חייו בדעת ובתבונה, הוא נחמד לכולם ויש לו ערכים, מכל מקום אם הוא שוכח את בוראו וחי חיים חילוניים – הוא חי חיי תוהו. ואם חלילה הוא עושה דברים נגד בוראו – הוא הרסני, הוא מזיק, לעצמו ולכל העולם. אפילו אם הוא יודע להיות נחמד, ואפילו אם הוא יודע להגיד הרצאות עמוקות בביוֹלוגיה.

כי לעולם יש מטרה, וכל פעולה שמרחיקה את העולם ממטרתו, היא הרס שלו.

ניתן להמשיך את העולם ואנשיו למשפחה אחת גדולה המתגוררת בבית יפה, עם חמשה חדרים וגינה מטופחת. חלק מבני המשפחה מטפחים את הגינה, חלק מתחזקים את הדירה עצמה, וחלק דואגים לתוכן פנימי לחיי המשפחה, לקשר בריא בין האחים והאחיות בינם לבין עצמם וביניהם לבין ההורים, לתעסוקה ולחינוך. ברור הדבר שגם אלה שמטפחים את הגינה עושים תפקיד חשוב מאוד, אבל אין ערוך לחשיבותם של אלה המטפלים במטרה, בתכנים, בהווי המשפחתי ובהתקדמות הכללית.

ואם האח האחראי על הגינון יטפח היטב את הגינה אבל יזלזל בהווי המשפחתי, ויגרום לנתק בין הילדים להורים – הוא מחריב את הכל,

למרות שבזכותו הפרחים בגינה מלבלבים.

קיום התורה הוא הערך הפנימי של החיים והמטרה שלהם.

אנחנו לא מזלזלים בחכמת הגויים, אלא מעמידים אותה על מקומה הנכון: כאמצעי ולא כמטרה. ומי שעושה מהאמצעי מטרה, ומתעלם מהמטרה ואף פועל בניגוד לה – הורס את העולם. וזה כואב מאוד.

בלתי ניתן להעריך ולכבד אדם ששוטף את רצפת הבית ותוך כדי כך מתיז אקונומיקה לתוך עינו של אביו מולידו, ואחר כך מנקה את התנור תוך כדי שהוא מרסס מסיר שומנים חריף לתוך פיה של אמו. "אביר זה הקב"ה ואמך זו כנסת ישראל" (ברכות לה; ע"ש). מי שפוגע בהקב"ה ובכנסת ישראל אינו ראוי להערכה וכבוד, גם אם הוא עושה זאת בשגגה.

אנחנו מעריכים חכמה, מעריכים תרבות, אבל – לא מוכנים בשום אופן להתרכז בטפל ולהזניח את העיקר ואף להחריב אותו.

הסתכל למרצה הנכבד לתוך העיניים וחשוב: אתה יודע פיזיקה, יפה מאוד. אבל איך אתה מתעלם מהסיבה שבגללה נבראת? חקרת פעם לעומק האם יש מטרה להימצאותך כאן? ניסית לבדוק ברצינות את הטענה שטוענים אנשים שבידם נמצאת התשובה והיא בנויה על מסורת בת אלפי שנים שאי אפשר להפריך אותה? ניסית לצאת מהריבוע שבו נולדת, לחשוב חשיבה עצמאית על מהות הקיום?

הפרופסור שלפנינו הוא אדם המתעלם משאלות בסיסיות על עצם הווית, כי לא נוח לו לבדוק זאת, או לא מעניין אותו, או שהוא בטוח שהוא יודע הכל. האם ניתן להחשיב אדם כזה לאדם נאור? והאם ניתן לכבד אדם שמחמת קיבעון מחשבתי חוטא בעברות חמורות והורס את העולם? התשובה ברורה מאליה.

שינוי חוזר ונשנה של מסר זה, הן על ידי קריאת שורות אלה והן על ידי לימוד התורה עצמה מתוך התבוננות, יכול לחזק את האמונה ולהוות מגן מההשפעה הקלוקלת של העולם החילוני.

פרק ג

ערכי הדמוקרטיה

שאלה:

לאחרונה יצא לי להכיר מישוהו הלומד משפטים, ושמעתי ממנו הרצאה שלמה על עקרונות היסוד של הדמוקרטיה, ובעצם של כל העולם הנאור כיום. הוא פרס בפני על רגל אחת את שלשת העקרונות של הדמוקרטיה - א. שיוויון זכויות. ב. ליברליזם. ג. שלטון החוק. כל כך התפעלתי, ואני חייב לחזור בפניך על הדברים בתקוה שלא תשתעמם.

הכלל הראשון – שיוויון זכויות.

העולם הנאור כיום דוגל בכך שיש לתת הזדמנות שווה לכולם. לכל אדם בעולם יש זכות להתקדם ולהצליח, כולם שווים. אין להפלות בין אדם לאדם על רקע דת, גזע, מין, או לאום. יש להתייחס לכולם באופן שווה, ולתת לכל אחד את מלוא ההזדמנות בחיים. זה נשמע מצוין. מה פתאום שתהיה חלוקת מעמדות ואפליה? ברור לכאורה שהשאיפה לשוויון זכויות היא שאיפה לעשיית צדק בעולם.

הכלל השני – ליברליזם.

זכותו של כל אדם לנהל את חייו כהבנתו. אתה לא תגיד לי מה לעשות. החיים שלי הם שלי ואף אחד לא יתערב. אני אדם בוגר ואחראי לעצמי. איזה הגיון יש בזה שאחד אומר לשני מה לעשות? חייה את חייך ותן לי לחיות את חיי. אין זכות לציבור לאכוף נורמות המגבילות את חירות הפרט, באיזו צורה שתהיה. גם זה נשמע מאוד הגיוני וצודק. מה אתה מתערב לי בחיים?

והכלל השלישי – שלטון החוק.

בשביל לכוון חברה מתוקנת מוכרחים שיהיו בה כמה כללים

יסודיים ומערכת אכיפה מסודרת, שלפניה אין משוא פנים. כולם מחויבים לחוק במידה שווה, אין גדול ואין קטן, אין עשיר ואין רש. זה התפקיד של החוק ועושי דברו – בתי המשפט והמשטרה. מערכת זו היא הכרחית ליצירת חיי חברה מתוקנים. וכל אדם באופן פרטי מחויב לשמירת החוק ולהיות הוגן לסביבתו.

מה אומר לך? שמעתי והתפעלתי. מצטער. נזכרתי שילד הראו לי פעם את המצע המתומצת של מפלגת מר"צ. כילד בני ברק תמים, הייתי בטוח שתהיינה כתובות שם מילים ארסיות נוטפות שנאה על החרדים ועל התורה, ולהפתעתי גיליתי מילים יפות ומשכנעות בדבר הצורך לדאוג להזדמנות שווה לכל אזרחי המדינה, ולהגברת האחוה והשלום. בזמנו כמובן הסבירו לי שזו צביעות, ומאחורי המילים היפות מסתתרות כוונות זדוניות ומרושעות, אבל עכשיו גיליתי שהאמת היא לא כך. הרבה אנשים מאמינים בערכים הללו באמת ובתמים.

ואז חשבתי – רגע, איפה אנחנו בתמונה? למה אנחנו כה מזלזלים באנשים אינטלגנטיים החיים לפי אג'נדה מסודרת ובנויה לתלפיות? לכאורה הם בנו כאן מערכת יפה ומשכנעת. נזכרתי ששמעתי בבחורות ממרצה חרדי נודע משפט כזה: "תמצית המשנה החילונית הסדורה, המבוססת על מאמריהם המעמיקים של גדולי מחולליה, היא שתי מילים: בא לי!"... אז נהייתי מהעוקץ, אבל עכשיו אני נזכר ומתרגז.

ניסיתי לשאול פה ושם כל מיני אנשים, והתאכזבתי מאוד מהתשובות. הרוח הכללית של הדברים היתה: "התורה היא היחידה שיכולה לקבוע מה הגון ומה ראוי. שכל האדם רק מתעה ומחריב". לומר לך שהשתכנעתי? ממש לא...

אני מצפה לתשובה כנה.

לפני שנתייחס לצעם השאלה, ברצוני להתייחס לתשובה שציטט השואל בזה הלשון: "התורה היא היחידה שיכולה לקבוע מה הגון ומה ראוי, ושכל האדם רק מתעה ומחריב".

אין מקור לאמירה זו. הקב"ה ברא את האדם ואת שכלו, ויתכן בהחלט ששכל האדם מגיע למסקנות חכמות על צורת ניהול החיים באופן תקין. חז"ל כבר התייחסו לזה באומנם "חכמה בגויים תאמין". ואצטט את לשונו של הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות כרך ד סימן קצז): "חז"ל אומרים חכמה בגויים תאמין, והחושב שאין חכמה באומות העולם הוא טועה, וכן מצינו שהרמב"ם משבח מאד את אריסטו מפני חכמתו". החכמה של אריסטו שאותה כה משבח הרמב"ם עוסקת רבות במוסר והנהגה ישרה. אלא שהאדם זקוק להדרכה של התורה שתלמד אותו כיצד להשתמש בשכלו. וכפי שיבואר להלן.

כפי שהציג השואל, יש לתרבות המערבית אג'נדה מסודרת, אחרת היא לא היתה מחזיקה מעמד. האנשים מחפשים ערכים ותוכן רוחני בחייהם. ולכל מערכת ציבורית המצליחה להחזיק מעמד ולרכז סביבה ציבור גדול, בהכרח יש מצע מסודר. כלומר, תפיסת עולם יסודית הגיונית למדי, שעליה עומד מסלול החיים של החברה.

קומוניזם, לדוגמה, היה רעיון שהלהיב אנשים וסחף המונים, כי היה בו תוכן שנראה באופן שטחי יפה ומוסרי. כגודל המוסריות החיצונית שהרעיון הזה שידר, כך היתה גודל הצלחתו לתפוס תאוצה עולמית. ההשכלה סחפה המונים באירופה, ודרדרה לתהום את כל הגולה, פי כמה וכמה מכל הנסיונות שעברו על אבותינו בכל שנות הגלות, כי היה בה רעיון שהיה נשמע יפה ומשכנע.

גם התרבות המערבית כיום מציגה לכאורה ערכים יפים ובעלי תוכן. אבל במבט בוחן נמצא שהערכים הללו בחלקם אינם מוגדרים וניתנים לשינוי לפי גחמות המחוקק ורצונו, ובחלקם בנויים על תפיסת עולם מצוותת.

השואל הביא את עקרון היסוד של העולם המערבי – הדמוקרטיה, שבו נקבע שהאדם שליט על אופן ניהול חייו. והסביר שהוא מושתת ברמה המעשית על שלשת עקרונות יסוד: שוויון זכויות, ליברליזם ושלטון החוק. נדון בהם אחד לאחד ונראה מה עומד מאחוריהם.

נדון בערך הראשון – שוויון הזכויות.

העיקרון נשמע מאוד צודק וישר, שיש לתת לכל אדם אפשרות להצליח בחיים ולא לחסום את דרכו. הבעיה היא שלמרות כל המאמצים כל העולם בנוי לא כך, ולעולם לא יוכל להתנהל באופן שוויוני באמת. ממש כמו שקומוניזם מנוגד למציאות.

הרי המציאות היא שכל מפעל מתנהל דווקא באופן כזה שיש בראשו מנכ"ל שמקבל משכורת בהתאם, ויש בו גם פקיד זוטר, שגם הוא מקבל משכורת בהתאם. מישו ניסה פעם לבדוק למה פלוני מנכ"ל וחברו רק פקיד? האם באמת הדבר נובע רק מכך שהמנכ"ל הוא המוצלח והמוכשר ביותר? ואפילו אם כן, האם זה הוגן שמי שנולד עם מנת משכל פחותה יאלץ כל החיים לסבול?

האפשרות להצליח בחיים בדרך כלל תלויה בהשכלה בסיסית. האם לכולם יש אפשרות שווה לרכוש השכלה? והאם מישו מנסה לדאוג שלכולם תהיה אפשרות שווה להשיג השכלה? כמובן שלא, זה בלתי אפשרי.

כל המערכות המתפקדות בעולם מושתתות על היררכיה. אין דבר כזה שכולם שווים. כל הבריאה בנויה כך. בעץ יש שורשים, גזע, ענפים ועלים. בעולם החי ישנם חזקים וחלשים, וגם בחברת בני האדם יש דרגות. יש מנהלים ופקידים, עובדים בכירים ועובדים זוטרים, מפקדים וחיילים, מנהלי מדינות ואזרחים מן השורה. וגם במבט כולל יותר – יש בעולם אנשים משכילים ואנשים פרימיטיביים, לבנים ושחורים. אלו כללי המשחק, ואי אפשר להתכחש לזה.

ולמה באמת זה כך? כי בכדי ליצור משהו אחד שלם מוכרח שתהיה חלוקת עבודה. וחלוקת העבודה נעשתה בצורה כזו על ידי מנהל העבודה, הקב"ה. העולם אמור להגיע למשהו, וכל אחד ממלא תפקיד במשבצת בה הוא נמצא. לא כולם מקבלים אפשרויות שוות להצלחה. הקב"ה קובע את המעמדות ומחלק את התפקידים. וגם אם לנו זה נראה לפעמים לא מוצדק, אבל כשברור לנו שיש מנהל לעולם ואנחנו בסך הכל פועלים שהוצבו במשמרות מסוימות, יש לנו לסמוך על מי שעשה זאת שהוא יודע מה שהוא עושה. אנחנו מצווים על ידו לאפשר

ולסייע ככל היותר לאחרים להצליח גם כן, אבל אי אפשר להתכחש לעובדת היסוד שיש מנהל לעולם מלמעלה והוא קבע מראש את חלוקת העבודה בצורה מסוימת.

אבל החברה המערבית אינה מסוגלת לשמוע על כך. תפיסת עולם שיסודה בהנחה שהעולם מנוהל מגבוה ויש איזה ערך עליון שבעבורו הוא מתקיים, סותרת את ההשקפה החילונית, שהעולם בידיים שלנו ואנחנו אלה שאמורים לנהל אותו. ממילא אנחנו לא מקבלים את זה שלא לכולם יש הזדמנויות שוות. האדיקות המוגזמת בעיקרון המקודש של "שוויון זכויות" נובעת מהתפיסה ש"אין כח עליון". רח"ל.

נדון בעיקרון השני – הליברליזם.

יסוד הליברליזם הוא התפיסה שזכותו של כל אדם לנהל את חייו כהבנתו. אין זכות לשום אדם להיכנס לחיים של מישהו אחר ולצוות עליו לנהל אותם כפי רצונו הוא. זה נשמע מאוד הגיוני, אבל זה נסתר מיניה וביה מכמה תחומים אחרים, שבהם החברה המערבית בהחלט פולשת לחיי הפרט.

למה אסור לעשן סמים? הרי זכותו של כל אדם להחליט מה לעשות בגופו וכיצד לסיים את חייו! ולמה על פי חוק כל הורה חייב לחסן את ילדיו? ולמה כל אזרח חייב לשלם מיסים, ירצה או לא ירצה? אם תפיסת העולם שלי גורסת שאין מושג כזה "קופה ציבורית", מי שמך לאיש שר ושופט לקבוע כיצד אנהל את הכנסותי?

התשובה היא, שבאמת אין דבר כזה שנקרא ליברליזם מוחלט. יש נורמות חברתיות שכולם מסכימים עליהם, ומי שפוגע בסדר הציבורי נחשב למזיק הרבים, גם אם דעתו האישית שונה מדעתם. אנחנו חיים בעולם משותף ומוכרחים לקבל את דעת הרוב במה שנוגע לכלל. מי שלוקח סמים, או לא מחסן את ילדיו, או לא משלם מיסים, גורם בטווח הרחוק נזק לכלל הציבור. אין רשות לאדם לנהל את חייו כהבנתו אם זה בא על חשבון מישהו אחר.

גם אדם שלא מנהל את חייו כפי רצון הבורא שהוא בעל הבית כאן, גורם נזק לחברה לא פחות, ואפילו הרבה יותר. מי שמבין שהעולם לא

נברא מעצמו ולא מתקיים מעצמו, מבין שמוטלת עלינו אחריות לדאוג שבעל הבית יהיה מרוצה מהמערכת שהוא יצר והוא מפעיל כל הזמן. ומי שמזלזל בחוקים שלו - מסכן את כלל הציבור.

המבט האמיתי על העולם הוא שכל פעולה המנוגדת לרצונו של בעל הבית הינה מסוכנת והרסנית. חילול שבת חמור במידה מסוימת יותר מרצח, והליכה בלבוש פרוץ מזיקה לרבים יותר ממכירת סמים ברחובה של עיר. יש מדד לחומרת הדברים, והמדד היחיד הוא המבט של בורא העולם. מבט אמיתי זה הולך ומיטשטש לצערנו, החושים נעשים קהים לכל דבר שבקדושה מרוב פעמים שאנחנו רואים את חילול הקודש לעינינו, אבל העובדות לא משתנות.

אבל האמת היא הרבה יותר מזה.

מדוע הפלורליסט הגדול ביותר לא ישתוק כשמישהו יבזה אותו באופן מחפיר באמצע הרחוב? הרי זכותו של אותו אדם לחיות את חייו כפי שנראה לו! התשובה היא, שזכותך לעשות מה שאתה רוצה, אבל אין לך זכות לפגוע בי. אני מסכים שתעשה מה שאתה רוצה, **אבל בתנאי שזה לא יפריע לי.**

כלומר, בעצם היסוד של הליברליזם הוא לא סובלנות לאחר, אלא חוסר איכפתיות ממה שקורה מעבר לד' אמותי ומה שלא נוגע לכיס שלי. כאשר לא איכפת לי מה שלא נוגע ישירות אלי, אין לי בעיה להכריז שאיש באמונתו יחיה. לא משום שאני מוכן לסבול את הדיעות שלך, אלא משום שלא מעניין אותי כלל מהן הדיעות שלך. זו לא **סובלנות, אלא אדישות.**

הראיה הכי פשוטה לזה, היא - חוסר הסובלנות המוחלט כלפי שמירת התורה. אם באמת העיקרון של הליברליזם הטהור מנחה את האנשים, הרי כמו שלך יש זכות להיות חילוני כך יש לחברך זכות להיות דתי. למה אתה כועס עליו וסולד ממנו עמוקות? להיכן נעלמה הליברליות?

התשובה היא שאכן אין כאן שום ליברליות. זו אחיזת עיניים. העיקרון המקודש הוא - לא מפריעה לי שום פגיעה ברגל גסה בכל הקדוש

והיקר, כי אין אצלי ערך עליון, ואינני מכיר במושג "קדוש ויקר". ואם אתה מעז לומר שיש בורא לעולם והוא דורש ממני אורח חיים מסוים – אתה בהחלט פוגע ברגשותי ובתפיסת העולם שלי. אתה פוגע במה שקדוש ויקר לי, קרי – ההשקפה שאין שום קדוש ויקר, ואתה הורס לי את החיים.

עתה נדון בעיקרון השלישי - שמירת החוק.

לעיקרון זה לכאורה יש כיסוי מלא בתורה. התורה מצווה את בני נח על הדינים, ואף קובעת ש"דינא דמלכותא דינא". העיקרון הזה הכי קרוב לרוח התורה. ואף על פי כן הוא רחוק מאוד מלהיעשות בצורתו הנכונה.

החוק החילוני אינו שואף לעשיית צדק אמיתי, אלא לסידור החיים בצורה הנוחה ביותר. אי אפשר לתת לאנשים לעשות מה שהם רוצים כי אז הכל יתפרק וכולם יפסידו מכך. אז קובעים כמה כללים שכולם מחוייבים להם, ואוכפים אותם על הציבור. מערכת הענישה לא אמורה לעשות צדק או לתקן את העוולות, אלא לסדר את הבעיות.

כך למשל יכול להתגבש חוק מעוות, שאם חבורת פושעים ביצעו יחד פשע, ואחד מהם מסגיר את כולם, זה שמסגיר נפטר מעונש. נותנים לזה שם יפה "עד מדינה", והכל מסודר. כי הנושא הוא לא עשיית צדק אלא סידור החיים, ובאופן כזה שיש לכל אחד מבני החבורה מוטיבציה להסגיר את חבריו, זה מבטיח שהפשעים לא ייעשו. ולמי איכפת שהעוול זועק לשמים? לאף אחד.

החוק מקפיד על העלמת מס כמו על הפשעים החמורים ביותר. מדוע? הרי מבחינה מוסרית כל אחד מבין שהעלמת מס היא די מובנת ואילו שוד הוא פשע! התשובה, שמה שמעניין את החוק הוא לא כמה אתה מוסרי, אלא כמה אתה גורם נזק לציבור. אנחנו צריכים את הכסף שלך בשביל לנהל את המדינה, ואם אתה מעלים אותו אתה מזיק לנו, וזה איכפת לנו לא פחות ממצאות של שודדים מסתובבים בדרום תל אביב.

כך תיתכן מציאות של אנשים שומרי חוק באדיקות, שאין להם שום

איכפתיות על אחרים. לא מעניין אותם שיש אנשים שאין להם לחם לאכול, אבל איכפת להם מאוד שהחוק ישמר. כי לא מעניין אותם באמת ההגינות והמוסריות. כל מה שאיכפת להם שמירת החוק הוא רק כדי לשמור על המסגרת המאפשרת את קיומם של החיים ומסייעת להם באופן אישי להצליח.

לעומת זאת, כשהתורה דורשת יושר והגינות, היא לא דורשת רק שנסתדר בחיים זה עם זה, אלא שנעשה את הצדק והיושר האמיתי. הבסיס שעליו עומדת מערכת המשפט היהודית הוא – לדאוג שהצדק ייעשה. שוב זה נובע מאותה נקודה: היהדות לא רואה את העולם כמקום שצריך להסתדר בו ולחיות את החיים בו על הצד היותר טוב, אלא כמקום שאמור להביא את האדם לשלמות, ולדבקות בבורא העולם שהוא מקור הצדק והיושר והטוב האמיתי.

בחברה החרדית, אולי החוק פחות נשמר, מכל מיני סיבות (שאכן לא תמיד הן על פי התורה), אבל העיקרון המנחה של החברה הזאת הוא להשתדל להיות טובים בפנימיותנו. גם אם זו חברה פחות מתוקנת מבחינה חוקית, אבל היא חברה של אנשים שבאופן כללי משתדלים להיות מתוקנים. לעומת זאת החברה החילונית, גם אם כחברה היא יותר מסודרת ומתנהלת ללא קומבינות למיניהן, אבל היא לא מחנכת את אנשיה להיות טובים לזולת ומתוקנים בעצמם. לא זה הנושא שלה. הנושא שלה הוא לזרום עם החיים.

זה מה שעומד בעצם מאחורי המילים היפות של תפיסת העולם המערבית. לא רק שהיא חסרת מטרה, אלא שהיא לא שוחרת מוסר וצדק באמת. היא נעה סביב שאיפה לחופש מוחלט ומקסימום הנאה, ומתרצת את עצמה בעקרונות יפים.

כל עוד אין כפיפות למישהו עליון על הכל, שאמת המידה שלו היא המחייבת ואין בלתה, לעולם האדם יבנה לעצמו את כל התיאוריות בעולם כדי להצדיק את עצמו. האדם אינו מסוגל לשלוט על עצמו בעצמו, כל זמן שאין מישהו גבוה מעליו שדברו מחייב באופן מוחלט.

פרק ד

המדע והאמונה

שאלה:

בכל מפגש שלי עם חילונים אינטלקטואליים אני מרגיש שנושבת כלפי מכיוונם תחושת זלזול מתנשאת. בתחילה חשבתי שהדבר נובע מכך שאני משתייך לציבור שלחלק גדול ממנו אין תעודת בגרות, אבל אחר כך קלטתי שהבוז שהם רוחשים מופנה לעצם האמונה.

לדעתם, רק המדע, המבוסס על הוכחות מוצקות, וניתן להרגשה בחושים או בהגיון שכלי, רק הוא בר תוקף, ואילו האמונה נתפסת אצלם כמשהו פרימיטיבי, תמים ונאיבי. בעיניהם אדם מאמין הוא "פתי מאמין", העוצם עיניים בכח מלראות את התקדמות העולם ודבק במסורת מיושנת.

הם טוענים שהעולם התקדם במאות השנים האחרונות בצעדי ענק רק משום שאנשים חדלו להאמין בכל השטויות שמילאו את מוחם בימי הביניים, והרשו לעצמם למתוח ביקורת ולחשוב בחפשיות. משום כך, לדעתם מי שמאמין לאבות אבותיו על מסורת שאי אפשר להוכיחה בכלים מדעיים - משתייך לאותה תקופה.

בעקבות כך הגעתי למצב של בלבול. אני לא יכול לבטל את המדע ולהתייחס אליו בזלזול, כי עובדה שהמדע המודרני המדויק הוא דבר נכון שמקדם את העולם. רק מכוחו הטכנולוגיה שוברת שיאים דמיוניים כפי שלא היה מאז קום האנושות.

קשה לי לענות לעצמי תשובה מסודרת, אולי תוכל לעזור.

ניתן להבין את הבסיס של הבלבול שאוחז את השואל. כאשר אדם שלא למד מתמטיקה עד גיל שלושים פוגש פרופסור בעל שם היודע להפציץ שמונה מילים לועזיות בתוך עשר שניות – לפני הכל הוא

מתבלבל, מאבד את כל בטחונו העצמי, ומרגיש עצמו כננס לפני ענק. ההרגשה הבסיסית שלו שממנה הוא יוצא לדיון היא, שבכל מקרה הפרופסור הזה כנראה צודק. ואם זאת הגישה, הדיון מסתיים לפני שהוא מתחיל...

אבל התשובה על רגל אחת היא: מקור הבלבול הזה הינו ברגש בלבד ולא בשכל קר. אם נבדוק בצורה מסודרת מה אומר המדע ומה אומרת התורה – לא תהיה לנו תשובה על השאלה, כי השאלה לא תהיה קיימת.

בבסיסה של השאלה מונחות שתי הנחות יסוד: א. המדע הוא דבר מדויק שאינו מתבסס על הנחות כרס, אלא על עובדות מוכחות. ב. האמונה במסורת התורה מתבססת על אמן עיוור. מכח שתי הנחות אלה מבצבצת הבעיה: אם המדען החכם כופר בתורה, קשה לי להתווכח איתו...

נדון אפוא בהנחות היסוד, ולאחר מכן נעבור למסקנה. נדון קודם בהנחה הראשונה שהמדע הוא דבר מדויק.

”מדע” הוא שם כולל לכל החכמות שהאנושות הגיעה אליהן במהלך שנות קיומה עלי אדמות. ניתן לחלק את החכמות הללו לשני סוגים: תחום מדעי הרוח, ותחום המדע המדויק. פסיכולוגיה, סוציולוגיה, ספרות וכדומה – שייכים למדעי הרוח ומבוססים לגמרי על תיאוריות שאין להן שום קשר למושג ”הוכחה”. כל תיאוריה כזו שלטת במדע עד שהיא מופרכת מכוח המציאות.

בעולם הפסיכולוגיה למשל, עד לפני כמה עשרות שנים רווחה התיאוריה שנבעה מתורתו של פרויד, שהפתרון לכל הבעיות הוא מתירנות מוחלטת, כי ההגבלות והסייגים מעיקים על הנפש. כיום רווחת השיטה שהמתירנות היא הרסנית, ואדרבה התיקון הוא להשיג שליטה עצמית על המעשים ואפילו לנווט את המחשבות. התיאוריה הקודמת התבססה על תפיסת עולם כפרנית שאין מנהיג לבירה והאדם הוא הבעלים היחיד על עצמו. היא היתה תיאוריה בלבד, שרק כאשר התברר היקף נזקיה היתה הוכחה שהיא מוטעית.

גם התחום הלכאורה מדויק, כמו המתמטיקה ומדעי הטבע, בנוי בהרבה על הנחות יסוד, אקסיומות, שהמכריח היחיד שלהם הוא ההגיון האנושי, שהרבה פעמים הוא מוגבל.

ניקח לדוגמה את המדע המדויק ביותר, שחלקים נכבדים ממנו מהווים גם בסיס למדעים אחרים, הלא הוא המתמטיקה. לכאורה, זהו מבנה מוצק וחסין. כל טענה נבדקת ומוכחת בכלים הגיוניים ובניתוח שכלי קר, ורק לאחר שנשללת האפשרות לערער על הקביעה, היא מתקבלת. מעכשיו היא תשמש בסיס להוכחת השערות חדשות או שלילתן, לפי הענין. ובכל זאת, בבסיסה הראשוני ביותר של המתמטיקה, מונחות האקסיומות, אותן הנחות יסוד **שאינן ניתנות** להוכחה. אמנם הן מועטות מאד, אבל מכלל אמונה לא יצאנו. והמציאות היא שגם הנחות אלה משתנות מפעם לפעם.

במדעי הטבע השונים (שאת פירותיהם קוצרת הטכנולוגיה), חלקן של ההשערות גדול הרבה יותר. מדעים אלו חוקרים את העולם. הם רואים תופעות ומנסים למצוא להן הסבר, שיתן כלים להבין תופעות נוספות, לחזות מראש מה יקרה בתנאים מסוימים וכן הלאה. כשמדען רואה מצבור של תופעות הוא מנסה, על סמך נסיונו וידיעותיו לקבוע איזשהו כלל. לאחר מכן, הוא ינסה לאשר את הכלל שקבע או לשלול אותו, וזאת בכלים מעבדתיים, כלים הגיוניים של הסקת מסקנות ועוד.

למשל, הכלל של כוח המשיכה, שנקבע בערך לפי חמש מאות שנה, נוצר כאשר ניוטון הוגיע את מוחו בשאלה למה התפוח נופל מן העץ אל האדמה, ולא עף כלפי מעלה. הוא קבע הגדרה מסוימת, ולאחר מכן אימת אותה לפי המידע שהיה בזמנו. מאז ועד עתה, כלל זה כבר קבל פנים חדשות, כשהתברר שאינו מכסה את כל האפשרויות הקיימות בטבע, והוא יכול להוות דוגמה לתהליך העובר על המדע כל העת: שוללים את החוקים שנסחו בעבר, ובונים תיאוריות חדשות על סמך הידיעות הקיימות בהווה.

דוגמה נוספת לתהליך שעבר ועובר על המדע היא בנושא בריאת העולם. כשהמדע המודרני התחיל לתפוס תאוצה, המדענים אכן היו

בטוחים שאין בעולם אלא מה שעיניהם רואות, הגישה החומרנית-המטריאליסטית כבשה לה מקום של כבוד, ובנושא בריאת העולם פיתחה איזושהי תיאוריה שהיתה נראית הגיונית למדענים הכופרים דאז (אבולוציה). כיום התיאוריה הזו מיושנת, ומי שאוחז בה גורם לגיחוך בקרב הקהילה המדעית.

כפי שהוכיחה המציאות, כאשר המדע התייחס **לתיאוריות** אלו ואחרות כאל **עובדות**, הוא שקט על שמריו. פריצת הדרך התחילה כשאנשים העזו להתנגד להנחות מוקדמות, להתעלם מהנתפס בחושים, ולהעלות תיאוריות אחרות, מוזרות ככל שתהיינה. איינשטיין הוא דוגמה למדען שהרשה לעצמו לערער על הנחות יסוד בסיסיות (כמו למשל שזמן הוא לא דבר אבסולוטי אלא יחסי), ובעקבות כך אכן השתנו הרבה דברים בכל העולם המדעי.

אם כן, המדע אמנם משתמש רבות בכלים הגיוניים ושכליים, מעבדות ומחקרים, אבל התיאוריות, שלעולם **אינן מוכחות סופית**, מהוות חלק נכבד מתורת המדע.

נעבור לדון בהנחה השניה, שהאמונה במסורת בנויה על אמון עיוור. קשה להאמין, אבל הראשונים כמו הכוזרי ועוד עסקו בשאלה הזאת, ולא כתבו כלל שבסיס האמונה הוא להאמין לאבא בעצימת עיניים. אם זה היה בסיס האמונה היינו בבעיה, שהרי גם הנצרות והאיסלם, להבדיל, מטיפים "להאמין לאבא" על דברים אחרים לגמרי. ואין ספק שכאשר יבוא לשמים מחבל ש"האמין לאבא", והרג עשרים יהודים בפיוע התאבדות, הוא לא יזכה לגן עדן על מסירות נפש למען האמונה, אלא ירד למעמקי השאול. מדוע? כי הוא יתבע על כך שלא הפעיל את חוש הביקורת על אמונת ה"ג'האד".

התורה לא מצוה לעצום עיניים, אלא להיפך: לפקוח אותן לרווחה ופשוט קצת לחשוב.

קיומו של מעמד הר סיני הינו מוכרח על פי ההגיון.
עם ישראל קיים בכל ספרי ההיסטוריה, ושומר בקנאות על ספר

התורה כבר אלפי שנים. זו עובדה היסטורית שאף אחד אינו מפקפק בה. כותב התורה פונה לקבוצה של שני מליון איש (במשוער), ואומר להם לאורך כל הספר: אתם עצמכם יצאתם ממצרים, חויתם את עשרת המכות וראיתם את מעמד הר סיני, וזה מחייב אתכם לחיות כפי מה שציויתי אתכם בשם ה'. משפט זה הוא המסר המרכזי של התורה.

מי יקבל דבר כזה אם הוא לא היה במציאות? נסה לפנות לעם הכי לא מתורבת בעולם ולמכור להם כזה סיפור - אתם עצמכם חוויתם דיכוי במחנה ריכוז, ואני הצלתי אתכם ונתתי לכם עצמאות, ומעתה תעשו כל מה שאני אומר... אם הם שפויים - מקומך יהיה במוסד סגור. גם אם תאמר להם שזה לא קרה לכם אלא לאבותיכם לפני כמה מאות שנים וכולכם שכחתם, ומעתה תעשו את כל מה שכתוב בספר הזה - התגובה תהיה כנ"ל. אין עם אחד בעולם שאפשר לספר לו סיפור שכזה על עברו ולקוות שהוא יקבל זאת. יש לו היסטוריה, יש לו ידע כלשהוא על עברו. גם אם מדובר בעם לא מתורבת, על כל פנים בוודאי יש לו ידע שהוא לא היה עם של עבדים במצרים.

וגם אם נניח הנחה הזויה שהעם המדובר יהיה ירוד במידה כזו שיקבל את הדברים, שלפני כמה מאות שנים הם היו אומה של עבדים, והם יצאו ממצרים בניסי ניסים, וקיבלו תורה, ושכחו אותה לגמרי, ועתה הם נזכרו בה - הרי תמיד המסורת תעבור מדור לדור בנוסח כזה: "בא מישוה וסיפר לנו שלפני כמה מאות שנים היו אבותינו עבדים במצרים, וקיבלנו תורה ושכחנו אותה והוא מחזיר אותה לנו, והאמנו לו, ומאז ועד עתה אנחנו עושים מה שהוא אמר". איך יכול לפנות לאנשים ולספר להם על אירועים משמעותיים שהתרחשו להם עצמם אם האירועים הללו לא היו. המקסימום שאתה יכול לעשות (שגם זה בלתי אפשרי) הוא לספר על כך שהאירועים הללו התרחשו פעם וכולכם שכחתם, ואם זה הסיפור שאיכשהו יתקבל - זה מה שיעבור הלאה.

והרי המסורת היהודית היא שאבותינו סיפרו לנו ואבותיהם סיפרו להם וכך זה עבר עד מעמד הר סיני. זו מסורת רצופה ללא אפשרות של חדירה. על זה כתב הכוזרי (מאמר א אות כ"ה) את ההגדרה החדה:

”התברר אצלם המעמד ההוא בראות עיניהם, ואחר כן הקבלה הנמשכת (=הרציפה) שהיא כמראה העין”.

כמובן, תמיד ניתן להטיל ספקות אינסופיים. אולי בא מושל דיקטטור לעם לא מתורבת וחייב אותם לספר לבניהם על אירועים שלא קרו להם כאילו הם קרו במציאות, וכל מי ששאל ”אבא, אבל איך עבדת במצרים בלי שנשבר לך הגב” נהרג על המקום, ואחרי כמה מאות שנות דיקטטורה כולם האמינו בזה (ולחכן נעלמה דמותו של אותו דיקטטור במהלך ההיסטוריה? אה, שכחנו להוסיף, הוא גם ציוה שלא יספרו עליו...). בוודאי. הכל יכול להיות. כמו כן גם ניתן להניח שאין אדם שקוראים לו ”אובמה”, שהרי מעולם לא ראינו אותו, ובהחלט יכול להיות שכל מה שאנחנו קוראים בעיתון הוא בסך הכל קנוניה משותפת של כל סוכנויות הידיעות להמציא דמות כזו. אבל כמו שנשלח אדם שיחשוב כך לבית משוגעים, כך נעשה לפרופסור עם תואר שלישי שאומר הבלים כאלו ביחס למסורת שלנו.

הבאנו את הדברים בתמציתיות, כפי שהם מובאים בראשונים. מי שרוצה לבסס את האמונה – עומדים לרשותו הרבה חיבורים כי זו סוגיה באמת ארוכה ורחבה (יעויין נא בחיבוריו המצויינים של הרה”ג יהושע עינבל שליט”א - ”תורה משמים”, ”תורה שבעל פה”, ועוד).

הסקנו אפוא שני דברים: א. המדע בנוי על הנחות יסוד מוקדמות הנשענות על תפיסת העולם של המדענים. ב. המסורת בנויה על הגיון צרף שאי אפשר לערער עליו.

מכאן נבוא לדון במסקנה: מה עלי לחשוב כאשר המדען הנכבד עומד מולי על הקתדרה ומשחיל בין השיטין זלזול באמונה? כיצד אתמודד אני הקטן שבקושי קלטתי מתמטיקה עם הוד כבודו? הרי הוא מדען ואני בסך הכל איש פשוט!

אם המדען כופר, אין זה אומר שהמדע הוכיח לו את הכפירה, אלא זה אומר שבבסיס התפיסה שלו על העולם מונחת כפירה. התהליך של תיאוריות והוכחתן או שלילתן אינו תהליך סטירלי שאינו מושפע

מגורמים חיצוניים, אלא למעשה התהליך מושפע מהלך רוחו הבסיסי של המדען. כאשר לאדם יש מבט מסוים על העולם ויש לדעתו דברים ש"לא יכולים להיות", הוא בהכרח רואה את העולם בצורה שתהיה חייבת להסתדר עם תפיסת עולמו.

דוגמה מפורסמת היא של הקוסמונאוט הרוסי הראשון ששייט בחלל. כשנשאל להרגשתו על מה שראו עיניו ענה: "חפשתי בשמים ולא ראיתי את האלוקים!" התשובה מתאימה לנקודת המוצא שלו: "אין אלוקים". לעומתו האסטרונאוט האמריקאי הראשון שנחת על הירח, שלא חונך לכפירה, בחר לקרוא את פסוקי הבריאה מחומש בראשית. ממילא מי שניגש למחקריו מתוך תפיסה בסיסית שאין בורא לעולם, אינו זוכה לראות את הבורא בתוך פלאי הבריאה, ולעומת זה, יש רבים המגיעים לאמונה דוקא מתוך המדע, כשהם זוכים להכיר בכך שלא תיתכן בריאה כל כך מופלאה בלי בורא. (רק שאותם, לצערנו, השואל לא פגש. הם לא מסתובבים בחוצות בדרך כלל, הם נמצאים באמת במעבדות...)

הכפירה של המדען, אינה נובעת מהיותו מדען, אלא מהדרך הבסיסית שלפיה חונך. אם הוא אדם ישר דרך ומוכן לבדוק דברים בכנות, ניתן להציע לו את ההוכחות שלעיל. אם הוא כופר מקצועי (והכפירה הרי מסייעת לו להשאר חופשי ומשוחרר מכבלי המוסר), הוא ינפנף במקצועו כדי להמשיך את דרכו, דרך הזלזול בתורה.

ובאשר לנו עצמנו, חובה על כל אחד, להעמיק בלבו את האמונה. לא להאמין במעמד הר סיני באותה רמה של אמון שהוא נותן במעשיות שונות ומשונות ששמע בילדותו, אלא ללמוד את הדברים משורשם. במיוחד מי שמתבלבל מדבריהם של חוקרים פוקרים, חייב ללמוד את כל הנושא ביסודיות, ולרכוש אמונה במבט בוגר ויציב.

פרק ה

קידוש ה'

שאלה:

אני באה הרבה במגע עם חילוניות במקום עבודתי, ומשתדלת מאוד להראות להן את החיים היפים שלנו כחרדים, שלא תשובנה ששמירת המצוות מאמללת אותנו. הן למשל מציגות את העובדה שאצלן מקובל לצאת לבילוי יחד על חוף הים ובקניונים, ושואלות מתי אני יוצאת עם בעלי ונהנית. אני מסבירה להן שגם אצל חרדים יוצאים ונהנים, אמנם לא בחוף הים חלילה אבל במקומות אחרים. הן שואלות אותי מידי פעם על ההגבלות של הצניעות, ואני מוכיחה להן שאשה חרדית הינה נאה ומטופחת לא פחות מחילונית ואפילו יותר.

משום מה נראה לי שאני משיגה תוצאה הפוכה. לא רק שהן אינן מכבדות את דרכי בעקבות כך, אלא להיפך. הן משדרות לי: "נו, אז גם לכם יש משהו, אבל הדבר האמיתי נמצא אצלנו".

אני מרגישה שיש כאן איזו שהיא בעיה.

אצל חלק מהאנשים מצות "קידוש ה'", נתפסת בטעות כ"מצוה להרשים את החילוניים". אנחנו החרדים נראים לעומדים מבחוץ כאנשים מסכנים, שאין להם כסף והם מנותקים מהטכנולוגיה, ועלינו להראות להם שזה לא נכון. הנה, למרות שאנחנו חרדים אנחנו מוצלחים לא פחות מהם, כי התורה לא גורמת מסכנות.

הרגשה כזו קיימת, במידה זו או אחרת, אבל היא נובעת משתי טעויות. הן טעות בתפיסה מה זה קידוש ה', והן טעות בתפיסה כיצד עושים זאת מול החילוניים.

קידוש ה' הוא תכלית הבריאה. זה לשון רבינו יונה (שערי תשובה

שער ה':

היצורים כולם נבראו לכבוד ה' יתברך, שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו.

תכלית הבריאה היא – להעמיד את העולם במצבו המתוקן, שבו כל יצור יודע ומכיר את בוראו ומשתדל להתקרב אליו. זה נקרא "קידוש ה'". כלומר, העמדת שם ה' מעל הכל. ככל שאנשי העולם יבינו נכון את העולם שבו הם חיים, ויבינו שהם נבראים, שיש מטרה לבריאתם, ושהם מחויבים למטרה זו, כך הם יתקרבו יותר לבוראם. זו התכלית בכל העולם הגדול הזה.

אנחנו היהודים משמשים כנציגים של הקב"ה בעולמו. אנחנו האנשים ההולכים בדרך שהוא התווה, וכאשר אנחנו מראים לאחרים שדרך החיים של התורה היא הדרך הטובה היחידה, הם מגיעים להכרה שיש בורא לעולם וצריך לעשות משהו כדי להכיר אותו ולחיות כפי רצונו. הדרך לקדש את שם ה' היא לא לעשות כפי שכתבה השואלת, להראות למי שעומד בחוץ ש"למרות שאני חרדי אני חי טוב, גם אני מצליח לעשות בהיתר מה שאתה עושה באיסור". אם זהו המסר, זה לא קידוש ה' אלא חילול ה'. כביכול אני אומר: "לא קל להיות יהודי, אבל תראה אותי ותבין שאפשר לתמרן". במילים אחרות – הדרך שהתווה הקב"ה לחיות כאן היא לא כל כך אידיאלית, אבל אפשר להסתדר איתה. רחמנא ליצלן.

קידוש ה' אמיתי הוא להכיר לאנשים שמבחוץ את החשיבות של חיים על פי רצון ה', עם ערך עליון ועם כפיפות למי שברא את העולם ואותנו, ואת האומללות שבחיים חסרי תוכן ומטרה רוחנית. וזה יכול להגיע רק מגאווה יהודית. מתפיסת עולם עמוקה שדרך החיים הנכונה היחידה היא – לחיות לפי ההוראות של הקב"ה.

בכל מפגש עם חילוני צריך להרגיש רחמנות על מי שלא זכה לאור הזה. רחמנות על מי שאין לו מטרה ערכית מחייבת לחיים, שכל מעשיו הינם לפי רגש מזדמן ולא לפי תכנית מסודרת, ושאינו מבין בעצם למה הוא חי. יחד עם זאת – לחוש שמחה על כך שזיכנו הקב"ה להיוולד

במקום כזה, שבו באופן טבעי יש את כל הכלים לנהל את החיים על פי הערך העליון של עשיית רצון ה'.

מי שלא משוכנע בצדקת הדרך עד הסוף במעמקי ליבו, ידע נאמנה שלא רק שמה שהוא עושה זה לא קידוש ה', אלא שגם לשיטתו הוא לא מצליח להרשים אף אחד. גם אם הוא יוכיח לידידו החילוני שהוא חי טוב, מרויח יפה, נוסע לחו"ל ונהנה מהחיים – הוא משדר נחיתות ואנשים לא מעריכים אדם נחיתי. בשורה התחתונה, מי שבטוח בצדקת דרכו וגאה בה, הוא זה שזוכה להערכה אמיתית.

וכפי ששמעתי פעם דוגמה נפלאה לענין: אשה חרדית העובדת במקום חילוני נשאלה פעם על ידי חברה לעבודה: "נכון יש לכם שבוע שבו אתם לא מתרחצים"?... במקום להתנצל ולהסביר שאם יש ריח לא נעים מותר וכו', היא ענתה לשואלת בגאון: "תראי לי בבקשה ערך אחד בחיים שלך שבעבורו היית מוכנה לא להתרחץ במשך שבוע..."

גאוה יהודית פנימית – זוהי הדרך היחידה לקידוש ה'. הייתי מנסח זאת בסיסמה מוצלחת בת שתי מילים, שמפלגה אחת רצה איתה לבחירות: "מפסיקים להתנצל"...

מצות קידוש ה' היא להראות לעיני כל העולם את היופי שביהדות, אבל אנחנו שחיים בין אחינו החילוניים ולא בין גויים, ב"ה, מצווים על הרבה יותר מכך: לקרב את ליבם לתורה.

באיזשהו מקום שכחנו שכל עם ישראל הוא עם ה' האמור למלא את תפקידו כאן בשלמות. גם אם חלקים גדולים מהעם נשרו מהכרת היהדות, ונעשו תינוקות שנשבו למחצה לשליש ולרביע, אסור לנו להשלים עם זה. הקב"ה לא משלים עם זה. כל האנשים שאנחנו פוגשים ברחוב הם יהודים תועים שאמורים לחזור בחזרה. הם אמורים להכיר את הקב"ה, לקיים את תורתו, להבין את מהותם של החיים. הם לא באו לכאן סתם, הם בניס לעם הנבחר, עם ה'. כל צעד שלהם בכיוון הזה אין ערוך לחשיבותו.

אם אנחנו באים במגע עם חילוני ומצליחים להזיז אצלו אפילו משהו בהשקפה על החיים, באמונה שיש מנהיג לבירה, בהכרה שיש תורה

והיא מחייבת – אין מה שישווה לזה. גם אם עדיין הוא לא חובש כיפה – כל פסיעה היא הרת גורל, לעתידו האישי של פלוני בן פלוני הזה, ושל כל עם ישראל. כולנו איש אחד וערבים זה לזה.

החילוני הממוצע ברחוב לא מכיר את המציאות שדבר ה' הוא דבר מחייב בכל פסיעה בחיים. אנחנו, בעצם קיומנו ובמהלך חיינו, משדרים מציאות מהפכנית, שמרכז החיים הוא לא הכסף וההצלחה החומרית אלא רצון ה'.

זו תפיסת עולם שקשה אולי להסביר אותה למי שלא חי כך, אבל ניתן לשדר אותה, בהנהגה ובמעשים. בעמידה עקבית על משמר ההלכה, ובתחושת גאווה יהודית פנימית. כל חילוני המכיר מקרוב אנשים שזהו אורח חייהם מתמלא בהערכה פנימית אליהם, ובעיקר לדגל התורה שהם נושאים.

גאוות יחידה

שאלה:

אני ועוד כמה חברות עובדות בסביבה חילונית. לצערנו מידי פעם נחשפות בתקשורת פרשיות שחיתות חרדיות, הן בעניני ממונות והן בענינים חמורים שהשתיקה יפה להם, ותמיד מופנית אלינו אצבע מאשימה ואנחנו נאלצות להיות בעמדת מגננה: "אלו רק מעטים", "הציבור בכללותו מוקיע מעשים כאלו", וכו'. אבל לצערי, במעמקי הלב אני מרגישה הזדהות עם המתקיימים. הרי זו בושה שבציבור שלנו אנשים שלפעמים אפילו נחשבים תלמידי חכמים ובעלי השפעה עוברים בשאט נפש על עברות חמורות ועל כללי התנהגות אנושיים בסיסיים, ולא זו בלבד אלא שהמערכת לפעמים מחפה על כך!

חוץ מזה, איפה ההשפעה החיובית שאמורה להיות על ידי שמירת התורה? יש כאן איזו הרגשה שסדנא דארעא חד הוא... כשהייתי ילדה הרגשתי תחושת גאווה על כך שאני חרדית, אבל לאחרונה – לא נעים לומר, אבל אחרי כל הנפילות וההתקפות שבעקבותיהן אני מרגישה צורך להתנצל על כך שאני חרדית.

השואלת נגעה בנושא כאוב, שבאמת הגיע הזמן להעלות אותו על השולחן.

המשנה במסכת אבות (פרק ג' משנה ב') אומרת "הוי מתפלל בשלומה של מלכות, שאלמלא מראה איש את רעהו חיים בלעו". ורבינו בחיי בפתיחה לפירושו לפרשת מטות כותב: "כי יראת המלך היא קיום הארץ וצורך גדול לבריות". אי אפשר להתנהל בצורה תקינה ללא מערכת משפט ומשטרה. יראת שמים היא מעצור, אבל רחוקה מלהיות

מעצור הרמטי.

רבי יוחנן בן זכאי אמר לתלמידיו לפני פטירתו: "שיהיה מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם" (ברכות כה:). ולפני כל הדרשות והעמקויות יש לתת לב על המשפט האמיתי הזה כמות שהוא: אדם רגיל פוחד מהמשטרה הרבה יותר מהגיהנום. כך ברא הקב"ה את העולם. כאשר הוא ציוה להעמיד שופטים בכל עיר ועיר הוא ציוה תוך כדי דיבור להעמיד גם שוטרים. מערכת משפט בלי משטרה כאילו לא קיימת. בית דין ללא שיניים אינו בית דין.

הציבור החרדי בארץ עבר בשנים האחרונות תהליך של גידול עצום, והפך מקבוצה קטנה לכמעט מדינה בפני עצמה. בציבור גדול בהכרח יש אנשים מכל הסוגים, גם צדיקים וגם רשעים. כאשר היינו ציבור קטן, לא היתה בינינו פשיעה רבה, וגדלנו על כך שבכל בני ברק אין צורך בתחנת משטרה אחת. אבל גדלנו ב"ה, ונהיינו כמעט מדינה בתוך מדינה, והמדינה הזו זקוקה גם כן למערכת חוק ואכיפה.

משום מה החילוניים חושבים שאם אנחנו חרדים אנחנו אמורים להיות כולנו צדיקים. אין שום סיבה שזה יהיה כך. כל עוד הדבר נתון לבחירה אישית של האדם, תמיד יהיו כאלה שיבחרו בטוב וכאלה שיבחרו ברע. מי שחושב שבעקבות שמירת התורה והמצוות כולם אמורים להיות מחוסנים מן היצר הרע – טועה, הן בהכרת המציאות והן בהכרת המקורות התורניים.

מאז ומתמיד היה עם ישראל זקוק למערכת אכיפה, גם בעודו על אדמתו וכשכולם היו שומרי תורה ומצוות. תקופת השיא של שמירת התורה על ידי העם בכללותו היתה בימי דוד המלך, ואף על פי כן הוא היה צריך להחזיק גדוד של ארבע מאות שוטרים מאיימים שהסתובבו בחוצות הערים והטילו מורא (קידושין עו:).

אם אדם חרדי סרת, אפילו אם הוא נושא במשרה תורנית, אין כאן שום טענה על התורה או על אלה שהולכים בדרכה. היצר הרע עובד אצל כולם ומצליח מידי פעם. גם משרה תורנית כמובן אינה ערובה לניצחון במלחמת היצר. הוא לא מתפעל משני כפתורים מאחורה...

והעובדה שיש נופלים זאת לא הוכחה שהציבור החרדי לא בסדר, אלא שהוא גדול ברוך ה'.

יש כאלו המחפשים על הסורחים, וזה באמת עגום מאוד, אבל על פי רוב זה נובע מכמה סיבות: א. הם חושבים שיגרם חילול ה' כשיוודע לכולם שגם אצלנו יש רשעים. ב. כיון שמערכת החוק בארץ אינה מנוהלת על פי התורה (כמו למשל שבמקרים רבים חובת ההוכחה מוטלת על הנתבע, וכדומה), והם חושבים שעדיף לנסות להסתדר לבד, מאשר לגרום לאנשים לקבל עונש מעבר למה שהתורה קובעת. ג. מכיון שאנחנו חיים בעמדת מיעוט הם חוששים מפגיעה במעמדנו כאשר יתפרסם שיש אצלנו בעיות.

אין להצדיק חלילה את התופעה, אבל ניתן להבין את שורשיה. ובנוגע לצעם ההרגשה שמנסחת השואלת "סדנא דארעא חד הוא", שעושה רושם שאין הבדל מהותי בינינו לבין החילוניים – לפעמים באמת בעקבות העובדה שגם אצלנו ישנם עשבים שוטים, אנשים מאבדים את גאוות היחידה. אבל זו פשוט טעות בהסתכלות.

יש לדעת כלל פשוט, שבדיקה של דבר על פי המצב הסטנדרטי שלו אמינה לאין ערוך על בדיקה שנעשית לפי מקרים חריגים. לדוגמה: הדרך הטובה ביותר לבדוק איכות של כסא, היא לא לדפוק עליו בפטיש ולראות איך הוא מגיב, אלא לברר אצל לקוחות כמה זמן הוא מחזיק מעמד בשימוש נורמלי. אם רוצים לבדוק הצלחה לימודית של תלמיד, לא תופסים אותו למבחן בשעה שלש וחצי אחר הצהריים כשהוא עייף וחם לו, אלא בשעה עשר בבוקר כשהוא במצב תקין.

אם מישוהו רוצה לעשות הערכת מצב על הצלחת ההליכה בדרך התורה מול ההליכה שלא בדרך התורה, שלא יבדוק לפי הגנבים והחוטאים בעברות חמורות שישנם באופן טבעי בכל חברה, לצערנו, אלא לפי הנושא עצמו: כמה מושרש בציבור הרחב הנושא של חומרת איסור גזל (באלו ערים בעלי החנויות משאירים את הלקוחות ללא שמירה), כמה נשמרת הקדושה בקרב בני הנוער, כמה נשמר מבנה המשפחה, כמה כיבוד הורים מזדקנים יש במגזר, כמה נשיאה בעול יש

במגזר, וכדומה.

החילוק בין חרדי לחילוני אינו מתבטא רק בזאת שהחרדים באופן כללי יותר בסדר, אלא בעיקר בחילוק המהותי בעצם תפיסת החיים: החרדים הם היחידים הגדלים על כך שהם מחוייבים ללא פשרות למישהו מעליהם, הקדוש ברוך הוא. חילוני הגון שומר על יושר ונקיות כפים כי כך נראה לו, כי יש לו אופי טוב, כי הוא רוצה. אבל חרדי העושה חסד, או מתנהג בישרות, או מכבד הורים, מרגיש שהוא מחויב לזה כי כך הקב"ה ציווה.

ההבדל בין שתי הגישות הוא מהותי ומשנה את כל תפיסת החיים, את כל המבט על ה"אני", את כל המהות. אדם החש מחויב וכפוף למישהו מעליו - עושה מה שמוטל עליו גם אם כרגע קשה לו, ומדקדק גם בדברים פעוטים לכאורה. מושגים כמו שמירת הלשון, שמירת העיניים, חובה לדון לכף זכות, גזל זמן, ועוד עשרות כאלה שאצלנו הם חלק בלתי נפרד מהחיים – שם אינם מוכרים כלל. ולא בגלל שהחילוניים הינם אנשים רעים, אלא בגלל שלא יתכן לחיות ברמה כזו אם אינך חש מחויב למישהו גבוה מעל גבוה.

אז גם אצלנו יש עסקנים מושחתים, בדיוק כמו שאצל החילוניים ישנם פוליטיקאים מלוכלכים. אבל את הבדיקה לא עושים שם אלא אצל הציבור הסטנדרטי, הרחב. אצל האזרח הקטן, זה שהולך לעבודה או לכולל וחוזר הביתה בשקט. שם המבדק האמיתי.

הכרתי הרבה חרדיים שעסקו כל היום במתיחת ביקורת על הציבור החרדי, וכשהערתי להם שינסו לאזן את המבט, הגיבו: "אז מה אתה רוצה, בגלל שאנחנו יותר טובים מהחילוניים לא נבקר את עצמנו?" ברור שעלינו לעסוק בביקורת עצמית, אבל אל לנו לעוות את ההסתכלות מרוב רצון לתקן. אסור להתעלם מהפגמים והליקויים, אבל מותר לנו לטפח גאוות יחידה. יש לנו בסיס רחב לעשות זאת, וזה דבר חשוב, נכון והגיוני.

נשאת ונתת באמונה

השאלה הראשונה שנישאל עליה
כאשר נבוא לבית דין של מעלה תהיה
האם נשאנו ונתנו באמונה. האמונה הזו
היא בעלת משמעות כפולה: הן ביחס
לקדוש ברוך הוא והן ביחס לאנשים
שאיתם התעסקנו.

בפרקים הבאים נעסוק בבניית מבט
אמוני על העסק בפרנסה: ביטחון מול
השתדלות, היחס התורני למושג "כסף",
צמיחה מהעבודה. כמו כן נעסוק בסוגיית
הישרות ונקיות הכפיים.

תורת חיים

שאלה:

אני אברך לשעבר, בן עשרים ושש, עזבתי את הכולל לפני כשנתיים והתחלתי להתקדם בעבודה. בתחום הגשמי אני מתקדם לא רע, אבל בתחום הרוחני אני חש בהאטה מסוימת. ניתן להגדיר זאת כאילו אני אפוף בתחושת יאוש, כביכול אין לקב"ה חפץ בי אחרי שהפסקתי להיות אברך, ואין לו ציפיות ממני אחרי שהפסקתי ללכת במסלול שלו. מבחינתו אני מקרה אבוד.

האם זה נכון? האם יש אמת בהרגשה שלמי שאינו אברך אין סיכוי בעבודת ה'?

ישנן שתי דרכים בעבודת ה': דרך הפרישות, ודרך ה"דרך ארץ".

עולם הישיבות והכוללים בנוי על דרך הפרישות. בהיותנו בחורי ישיבות, ואחר כך אברכים, ניסינו לעבוד את ה' על ידי התעסקות בדברים נטו רוחניים: לימוד תורה, תיקון המידות, תפילה בכונה ודקדוק הלכה. לא התעסקנו עם חיי החולין של העולם הזה, כמו כסף ותאוות וכדומה, אלא ניסינו לברוח ולהתנזר מהם ככל היותר.

דרך זו הינה נפלאה למי שצועד בה.

אבל אם יצאת לשוק העבודה, כדאי שתדע שישנה דרך שונה, של עבודת ה' מתוך חיי העולם הזה. עבודה זו מוגדרת כקידוש החומר והפיכתו לכלי שרת לעבודת ה'. דרך זו במידה מסוימת הינה מורכבת יותר. אנחנו נדרשים לא לברוח מן העולם, אלא להשתמש בו בצורה הנכונה שבה הקב"ה מדריך אותנו.

אחדד את הדברים: כאשר נמצאים בישיבה ובכולל וצועדים בדרך

הפרישות, עלולים לקבל הרגשה כאילו ישנם שני עולמות: עולם התורה והעולם שבחוץ. הקב"ה נמצא רק בעולם התורה, ליד ספסל הישיבה והכולל. ואילו העולם של העשיה, של הכסף, של חיי החולין - לא שייך ליהדות. אם אתה יוצא לעולם החיצון אתה בעצם עוזב חלילה את תחום הענין של הקב"ה ותורתו, ויוצא למערכת אחרת. גם אצל נשים זו ההרגשה. ישנן המרגישות שעבודת הקב"ה וקיום תורתו נמצאים רק בבית הכנסת, מול הסידור, או בכולל של הבעל ובישיבה של הבן. לא במקום העבודה, לא מול מסך המחשב.

וזה לא נכון.

החיים בשוק העולמי אינם מהווים סתירה לעבודת ה', אלא הם מהלך נוסף של עבודה.

הקב"ה נמצא בכל מקום. הוא זה שיצר לא רק את בית המדרש אלא גם את העולם שבחוץ, על שלל מטלותיו, ושם יש כר נרחב להיות "יהודי". יהודי הוא אדם שידע להכניס את הקב"ה ואת התורה והמצוות לתוך החיים.

כי הקב"ה רוצה **שנחיה את החיים נכון**. ממש כמו שהרצונות של אב מבנו אינם מסתכמים בזה שתהיה ביניהם מערכת יחסים טובה אלא האב רוצה גם שהבן יחיה את חייו בדרך ישרה, כך זה גם כאן.

כל כך הרבה דינים נאמרו על דרכי המסחר, על שכירות פועלים, על מקח וממכר, על ריבית, על צורת אכילה – שזה כולל שחיטה, בשר בחלב, מליחה, תרומות ומעשרות, וכו', על מערכת המשפט, ועוד. דיני התורה הם דינים הנכנסים לעומק החיים, המסדרים הוראות שימוש בכל מה שהאדם משתמש, אומרים איך לטפל בשדה ואיך להשתמש בבעלי החיים, איך לסחור ואיך להתנהל בבית.

הדברים הללו הינם ברורים לכל מי שקורא היטב את ספר המוכר ביותר ועם זאת אינו מוכר כלל: ספר התורה. רוב המצוות הכתובות בו נאמרו על צורת ניהול החיים הארציים. פתח פעם ספר החינוך ותקרא במשך שעה רצוף את מצוות ה'. בטוחני שתגלה **שעד היום לא הכרת את התורה**.

וראה מה שכתב בספר "אמונות ודעות" לרס"ג (במאמר העשירי הפרק השנים עשר) וזה לשונו, עם ביאור בצידו:

מצויים אנשים רבים האומרים כי הטוב ביותר שיתעסק בו האדם בעולם הזה היא עבודת ה' בלבד, והיא שיצום ביום ויקום בלילה להלל ולהודות, ויעזוב את העולם בכללותו, וכו'.

אנשים רבים חושבים שעיקר המעשים הנדרשים מאיתנו כיהודים הם פרישה מהעולם: להתבודד בתפילה ובלימוד.

אבאר מה שנעלם מהם, והוא, שהעבודה היא בכל המצוות, כאמרו 'ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלוקיך לשמור את מצוות ה'".

עבודת ה' היא לקיים את מצוותיו. הוא הסביר לנו היטב מה הוא רוצה מאיתנו, ועלינו לשמוע מה הוא אומר. יש תרי"ג מצוות מפורשות בתורה. מה אומרות לנו אותן מצוות?

ומה יוכל הבודד (=המתבודד) לקיים ממצוות המדידות והמידות והמשקלים, כאמרו 'מאזני צדק אבני צדק'? ומה יכול הוא לקיים ממצוות השפיטה בצדק ובאמת, כמו שנא' 'לא תטה משפט לא תכיר פנים'? ומה יכול לקיים מן האסור והמותר באכילת הבשר ודומיו?

מי שמתבודד וצם ועוסק רק במעשים רוחניים – אינו יכול לקיים חלק ניכר מהמצוות העוסק בהדרכה לחיי העולם הזה, כמו: להקפיד על יושר במסחר, לשפוט בצדק, להקפיד על כשרות וכדומה.

הקב"ה נתן את התורה כתורת חיים, לא כתורה שמנותקת ממהלך החיים ושייכת רק לבית הכנסת ובית המדרש. המסר הכללי של המצוות הוא, שכשאתה חי את חיך הטבעיים, המוכרים לך - תחיה אותם נכון. יש דרך עבודה של התמודדות עם חיי החומר ועשייתם בצורה נכונה שמקדשת שם שמים.

להכרת קוי היסוד המעשיים של עבודת ה' בחיי המעשה על רגל אחת, יש גמרא מפורסמת (שבת לא.), שלכאורה בה טמון המפתח. וזה לשונה:

"בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה?

קבעת עתים לתורה? עסקת בפריה ורביה? צפית לישועה?
פלפלת בחכמה? הבנת דבר מתוך דבר? ואפילו הכי - אי יראת
היא אוצרו אין, אי לא לא".

הגמרא צריכה ביאור רב. מדוע לא שואלים את היהודי שהגיע זה
עתה לבית דין של מעלה האם הוא שמר שבת כראוי, האם נזהר
מעריות, האם לא הלבין פני חבריו ברבים, ועוד שאלות מסוג זה? וכי
ציפיה לישועה עומדת בראש סולם המצוות? וכי פריה ורביה חמורה
יותר משמירת שבת?

יש לבאר, שהשאלות הללו אינן שאלות נקודתיות. לפי סדר הדברים
נראה שהגמרא עוסקת ביהודי שעובד לפרנסתו, וכשהוא מגיע לשמים
הוא נשאל את שאלות המפתח המקיפות את כל ימי חייו וסדר יומו.
כששואלים אדם שאלות אלו מתכוונים למהלך הכולל של חייו. שאלות
אלו מבטאות את הנושאים המרכזיים בסדר היום והחיים של האדם,
ושואלים אותו האם סדר היום שלו התנהל במבט נכון.

שש השאלות שאדם נשאל בבואו לבית דין של מעלה, מקיפות את
מכלול התפקידים המוטלים על האדם: להיות ישר, לקבוע עיתים
לתורה, להקים משפחה יהודית, לצפות לישועה ולהעמיק להתבונן
בתורת ה' ובמצותיו. וכהקדמה לביצוע התפקידים מציינת הגמרא
שהמסגרת שבתוכה אמור הכל להתנהל היא – יראת ה' היא אוצרו.
כלומר, לחיות במבט שבו רצון ה' הוא מחייב והוא חשוב לנו.

השתדלות וביטחון

שאלה:

יצאתי לשוק העבודה לפני כחמש שנים. בתחילה הייתי שכיר, ומהר מאוד הפכתי לעצמאי. אני עושה חיל בס"ד ומתקדם יפה מאוד. העסק פורח, יש לי הכנסה יפה ואפילו אני שם בצד לנישואי הילדים המתקרבים. ב"ה גם מבחינה רוחנית אני במצב לא רע: קובע עיתים לתורה ומקפיד על שלש תפילות במנין בכל מצב.

לכאורה אני יכול להיות מרוצה. אבל זהו, שאני ממש מתוסכל.

אני זוכר עוד מהישיבה קטנה את המשגיח מסביר לנו בוועד שכל מה שמתרחש בבריאה הוא אך ורק מחמת שכך רצה השם, וההשתדלות והחריצות להשיג תוצאה מסוימת הינן טפשיות, והמחשבה שזה עוזר משהו היא פרי הדמיון בלבד. אם כן לפי דעתו אני חי כל ימי בדמיון. אני מתאמץ ומשקיע זמן רב להרויח כסף, ובעצם אני שחקן בתיאטרון בובות. כל מה שאעשה לא ישנה כלום בתוצאה הסופית. בעצם אני עובד לחינם.

לבטח אתה מכיר את משלו הידוע של ר' שלום שבדרון על אותו תמהוני שעמד בכניסה לירושלים וכיון את התנועה על ידי הנפת מקל: כשראה שהרמזור ירוק נופף במרץ לנהגים שיסעו, וכשראה שהרמזור אדום סימן להם בחומרה שיעצרו. הוא היה בטוח שבלעדיו כל התנועה תקרוס, ואף אחד לא הצליח לשכנע אותו שהרמזורים עושים את העבודה מצוין בלעדיו... המשל מצחיק, אבל הצרה היא שאני הוא הטיפש שנמשל, שבטוח שהוא מביא את הכסף הביתה, והאמת היא שהוא היה מגיע בין כה וכה.

אני נמצא בקונפליקט עמוק: מצד אחד אני משקיע הרבה זמן וכח בהשתדלות על כסף, ואני מלא סיפוק מכך שאני מפרנס את

משפחתי בכבוד, ומצד שני אני מרגיש שהתורה כביכול בזה לי על כך, ורואה אותי כאדם החי בעולם של דמיון.

חוץ מזה, תסלח לי שאני שואל, אבל משהו כאן באמת מוזר: מאז שיצאתי לעבוד, ובפרט כשנהייתי עצמאי, נהיה לי יותר כסף. זאת עובדה. איך יכול להיות שבדיוק אז נגזר עלי שיהיה לי כסף? אולי זו כפירה, אבל קשה לי להאמין שגם אם לא הייתי נהיה עצמאי הייתי מרויח את כל הסכום הזה בלוטו.

סוגיה זו של השתדלות, מחד גיסא הינה יסודית בחיי היום יום, ומאידך גיסא היא סוגיה עמומה וסבוכה. דבר זה דורש מאיתנו לעיין בה עיון עמוק ויסודי, ולא להסתפק בשליפת חצאי משפטים, סיפורים ומעשיות, וללכת הלאה. יש לעיין במקורות, בדברי הראשונים שמפיהם אנו חיים.

לפני שנברר את הנושא, נציג מה מקובל לחשוב לפני שמבררים את הסוגיה, ורק אחר כך ננסה ללמוד את הענין ביסודיות, לאורם של רבותינו הראשונים והאחרונים.

הנחת היסוד היא פשוטה וברורה, ואין מי שחולק עליה: כל מה שנעשה, גם אם נזיע ונתאמץ עד מאוד ונגייס את מיטב כישורינו, לא ישנה כלום ממה שגזר הקב"ה. הוא זה שקובע מה יקרה בעולם, ופעולות בני האדם אינן מעלות ואינן מורידות כלום. מה שנגזר לאדם לקבל - זה מה שהוא יקבל, ופרוטה לא יותר. על זה אין מי שחולק. זהו לשונו המפורסם של הרמב"ן: "הגזירה אמת והחריצות שקר".

השאלה היא, אם כך למה המציאות היא שבדרך כלל מי שמתאמץ מצליח ומי שמתעצל מפסיד? אם הסיבה להצלחה היא לא המאמץ אלא גזירת שמים, למה במציאות ההצלחה והתוצאות די קשורים זה לזה?

מקובל לענות, שבאמת לא המאמץ גורם להצלחה ולא העצלות גורמת לכישלון, אלא שאם אדם מתעצל הוא לא מקבל את מה שנגזר לו, כי הקב"ה התנה את קבלת ההצלחה בקיום מצות השתדלות.

הקב"ה קבע שבלי עשייה לא מקבלים גם מה שנגזר. זו מצוה כזו שנצטוו עליה בני האדם, הנקראת "השתדלות". ואי קיום מצוה זו כראוי מעכב מהאדם את קבלת השפע שנגזר לו.

לפי הבנה זו, לא המאמץ מביא את ההצלחה, אלא רק גזירת שמים מביאה את ההצלחה, ואילו העצלות גורמת לכישלון. אם נגזר עליך להרויח ולא התאמצת להרויח - הפסדת מה שמגיע לך. לעומת זאת אם כן התאמצת, הדבר לא יועיל לך להרויח, אלא אם כן נגזר עליך שתרויח, כי קיום הגזירה הזו תלוי ועומד בזה שתעשה משהו.

מכאן הבנה זו יוצא, שתוספת מאמץ ומחשבה כיצד להצליח - לא גורמת תוספת הצלחה. כי לכאורה המאמץ הנדרש בכדי לא להפסיד את ההצלחה (שיתכן שנגזרה ויתכן שלא) הוא רק משהו מינימלי, בכדי לקיים מצות השתדלות, ואחרי שיצא אדם ידי חובתו בקיום מצות השתדלות כראוי, שוב לא משנה כלל מה יעשה.

והרי המציאות היא לא כך, שבדרך כלל אלו שמשקיעים באמת בעבודתם ומגייסים את כל כישוריהם, על פי רוב מצליחים הרבה יותר מאלו המסתפקים בפעילות מינימלית. וצריך ביאור - מדוע זה כך? האם זכות קיום מצות השתדלות בהידור עומדת להם?...

ניתן לשאול אותה שאלה בנוסח אחר: על פי רוב אברך סטנדרטי דחוק בפרנסתו, ואילו מי שמצא עבודה מפרנסת חי ברווחה. מדוע זה כך? הרי לא העבודה מביאה את הכסף אלא גזירת שמים, אז איך יתכן שכל מי שיוצא לעבוד פתאום נגזר עליו שפע כלכלי? כאן אי אפשר לתרץ שבעצם השפע הזה נגזר כבר קודם ורק לא הגיע למעשה משום שהאדם לא קיים מצות השתדלות, שהרי אברך כולל לא מצווה לעשות השתדלות כל כך, אלא לשבת ללמוד! מדוע אם כן **לכל** אברך יש פחות כסף מאשר **לכל** עובד הייטק?

ישנה קושיה נוספת.

מדוע בשאר תחומי החיים זה לא כך? מדוע כשילד חולה רח"ל רצים איתו לרב פירר ואחר כך לקצה העולם, ומציאים עשרות אלפי דולרים? סתם בשביל הספורט? התשובה ברורה, שאנשים מאמינים שאם לא

יעשו מה שהרב פירר אומר הילד עלול למות. אבל הרי זו כפירה! מה שנגזר יהיה בין כה וכה. ואם יש מצוה להשתדל אין צורך להוציא עליה יותר מחומש מנכסיו!...

ומעולם לא שמענו שגדולי ישראל מתנגדים למהלך הזה, להיפך, הם מגבים אותו. כשמרן הגרי"ש אלישיב היה חולה, חיפשו בשבילו באינטרנט את הרופא הטוב ביותר והטיסו אותו מקצה העולם, ויבלחט"א מרן הגראי"ל שטיינמן שכנע אותו בכל כוחו שיסכים לניתוח. למה? הכל בשביל לקיים מצוה?...

לפני שנברר את עצם הענין, ברצוני להביא גמרא מפורשת המעודדת את ההשקעה והמאמצים בענין הפרנסה. היא לא רק מתירה את ההשתדלות, לא רק מאשרת שזה לא בזבז זמן, אלא קובעת שהאדם צריך להתאמץ ולהשקיע מחשבה ותשומת לב בעבודתו לפרנסתו. זה לשון הגמרא (ברכות לב:):

תנו רבנן, ארבעה צריכין חיזוק (=שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כוחו. רש"י). ואלו הן: תורה, ומעשים טובים, תפילה ודרך ארץ (=אם אומן הוא - לאומנותו, אם סוחר הוא - לסחורתו, אם איש מלחמה הוא - למלחמתו. רש"י). תורה ומעשים טובים מנין - שנאמר 'רק חזק ואמץ מאד לשמור ולעשות ככל התורה'. חזק - בתורה, ואמץ - במעשים טובים. תפלה מנין - שנאמר 'קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'; דרך ארץ מנין - שנאמר 'חזק ונתחזק בעד עמנו' וגו'.

הגמרא אומרת כאן שצריך האדם להתחזק בכל כוחו לאומנותו או למסחרו. לא למרוח מלמעלה רק בשביל לצאת ידי חובה, אלא להשקיע בזה את כוחו ומחשבתו, בשלמות.

מדוע? הרי בלאו הכי יקרה מה שנגזר, שהרי התוצאה לא קשורה לעשייה, וכל ההשתדלות היא רק קיום מצוה ופריעת חוב המוטלת על האדם!

ובכן, האמת היא שהמשמעות של המושג השתדלות היא שונה לחלוטין: ההשתדלות היא לא מצוה בעלמא, שאם לא עושים אותה

מאבדים את מה שנגזר, אלא היא הרבה יותר מזה: היא הצינור שדרכו בחר ה' לנהל את העולם.

הקב"ה מנהל את עולמו בדרך הטבע. הוא קבע כללים, שמי שלא מוכן להתכופף להם – נחבט בקיר. יש כלל שמי שלא אוכל – נהיה רעב, גם אם הוא צדיק יסוד עולם. הוא קבע כלל, שמי שלא ישן – נהיה עייף, ומי שמכניס יד למים רותחים – נכווה, ולא משנה כמה מצוות תהיינה לו. (מלבד יחידי סגולה בודדים בכל הדורות, כמו רבי חנינא בן דוסא ורבי זירא). יש חוקי טבע, והקב"ה מנהל את העולם לפי חוקים אלה. כך גזרה חכמתו.

וממש כך הוא קבע עוד חוק יסוד, ברוח החוקים הנ"ל, והוא - שמי שעושה מצליח, ומי שלא עושה לא מצליח. כמובן בכל כלל יש יוצאים מן הכלל, כגון אנשים שנגזר עליהם להתעשר באופן פתאומי, או להיפך – אנשים שנגזר עליהם לחיות בעניות ובקשיים למרות כל מאמציהם. אבל באופן כללי - זהו החוק בו העולם מתנהל: "יד חרוצים תעשיר".

הקב"ה קבע את החוק, והוא גם המבצע אותו. אין שום הבדל בין לומר שהקב"ה קבע שמי שלא אוכל נשאר רעב, לבין לומר שהקב"ה קבע שמי שלא עובד לא מרויח כסף. כמו שזה לא סתירה לאמונה שהכל בגזירת שמים, כך זה לא סתירה.

ומה בכל זאת המקום של גזירת שמים? מה כוונת המשפט המפורסם של הרמב"ן "הגזירה אמת והחריצות שקר"?

כוונת הרמב"ן היא, שחוקי הטבע אינם **הסיבות** לדברים המתרחשים בעולם, אלא **הכלים** בהם מוציא הקב"ה את מחשבתו ורצונו אל הפועל. כלומר, אם הקב"ה רוצה שארעב, חלילה, הוא לא עושה שלא אשבע למרות שאוכל, אלא הוא עושה שלא אשיג אוכל. ואם הוא רוצה שאשבע, הוא לא עושה שאשבע ללא אוכל, אלא הוא מספק לי אוכל. רצון ה' הוא הסיבה למה שקורה בעולם, וחוקי הטבע הם הכלים לבצע את רצונו.

אם למשל הקב"ה רוצה שלאדם יהיה כסף, הוא נותן לו רעיונות וכח ליזום ולפעול, ומצפה שהוא יעשה את מה שביכולתו כדי להעשיר. אם

הוא רוצה שלא תהיה לו פרנסה, הוא מסיר את חינו בעיני הבוסים המראיינים אותו, או נוטל ממנו את החשק לפעול וליזום. רצון ה' הוא הפועל, והפעולות שאנחנו עושים הם כלי הביצוע.

אם חשבתי על רעיון מהפכני בעסקים, והתאמצתי וביצעתי – עלי לדעת שרצון ה' היה שאצליח, והוא נתן לי את היכולת להוציא את רצוני מן הכח אל הפועל. ברור שיש מקום לתחושת סיפוק ושמחה, כי בין רצון ה' לבין קיום רצוני בפועל נדרשה פעולה מצדי, והייתי זקוק להרבה יוזמה ומרץ בשביל לעשות את הפעולה בצורה מושלמת. בהחלט יש מקום להניח שרק בזכות היוזמה והמאמץ שעשיתי אכן באה התוצאה המקווה שאותה הקב"ה רצה שאביא.

זזה לשונו הזהב של רבינו בחיי (במדבר יג ב):

‘סוס מוכן ליום מלחמה ולה’ התשועה’. שלמה המלך ע"ה יזהיר כל אדם בכתוב הזה שיעשה כל דבר שיצטרך לעשות ובדרך הטבע כל מה שבכוחו, ושימסור השאר בידי שמים, כי הנס אינו חל אלא בחסרון הטבע, ועיקר יצירת האדם בנוי על מדת הטבע, ועל כן יצטרך שיעשה האדם פעולות וענינים שיהיו הכנות להשיג בהן חפצו ולעמוד על משאלות לבו. כמי שרוצה ללכת למלחמה על אויביו שראוי לו שיכין כלי זין וסוסים ומרכבות ליום מלחמה, שאם אינו מכין ויסמוך על הנס ימסר ביד אויביו, או כמי שיש לו חולה שהוא ראוי לתקן לו מסעדים וסמים למאכלו, ומאכילו המאכלים המועילים ולמנוע ממנו המאכלים המזיקים.

ואחר שעשה לו כל יכלתו והשתדל בכל כחו ועשה בדרך הטבע כל הכנותיו, אין ראוי לו לבטוח שיהיה אל רצונו רק בשם יתעלה, לא בהכנות האלה. כי יש אדם שיאבד במלחמה עם כל ההכנות, ויש שינצל מבלעדיהן, ויש חולה שימות עם המאכלים המועילים ויש שתגיע לו רפואה עם המאכלים הרעים המזיקים, וא"כ אין עיקר התשועה בענין המלחמה ולא בענין הרפואה להכנותיהם, רק בשם יתעלה.

ולכך תצוה התורה לישראל להשתדל בהכנות האלה שיצאו חלוצים בעלותם למלחמה על אויביהם, ושישימו אורב ושישלו

מרגלים בערי האויבים, כי כל הענינים האלה הם הכנות לעשות מה שבכח האדם לעשות בדרך המנהג והטבע, ואחר כן יפעול הנס על כל מעשה הטבע, ואף על פי שישראל לא היו צריכין לזאת לפי שלא היה נצחון בדרך המנהג והטבע כי אם על פי הזכות והעונש, ואם היו זכאין מעט מהם ינצחו עמים רבים, ואם היו חייבים מעט מן האויבים ינצחו רבים מהם, מכל מקום באה מצות התורה לישראל לעשות כל השתדלותם בהכנות האלה ואחר כך למסור הענין למי שהתשועה לו. **כי התורה לא תסמוך על הנס לעולם...** אבל התורה תצוה לנו בכך שנתדל בהכנות בכל הענינים, ועם כל השתדלותנו שתהיה אמונתנו שאין עיקר התשועה בהם רק בשם יתעלה, וזהו שאמר שלמה בכאן: "סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה". וכן מצינו בדוד ע"ה כששאל באורים ותומים השיבו הקדוש ברוך הוא: "הסב אל אחריהם ובאת להם ממול בכאים", צוה להשתדל בדרך המנהג והטבע, כמנהג שאר האומות הנוצחין בטבע, וכן מצינו במלחמת העי שאמר הש"י ליהושע: "שים לך אורב לעיר מאחריה". והוא הטעם בעצמו במרגלים ששלח משה רבינו ע"ה במדבר פארן, שהקב"ה צוה בכך.

הקב"ה מנהל את העולם על פי דרך הטבע, וזו הסיבה שמי שמטכס עצה כיצד להרויח בדרך כלל אכן מרויח, ומי שלא משקיע לא מצליח. לא בגלל שפלוני קיים מצות השתדלות ופלוני לא קיים, אלא בגלל שהקב"ה קבע שהצלחה מגיעה רק על ידי מעשים המביאים אותה.

ההשתדלות היא אחד מחוקי היסוד של הבריאה. הסיבה שאברך כולל על פי רוב דחוק בפרנסתו יותר מעובד הייטק, היא לא בגלל שהאברך לא מקיים מצות השתדלות כראוי. הרי הוא מקיים את המצוה הזו בשיעור המינימלי הראוי לו כפי רצון ה', שהרי הקב"ה לא רוצה שהוא יסגור חלילה את הגמרא. אז למה אין לו כסף? הסיבה היא - שהקב"ה קבע שכסף לא מגיע לבד. בדרך הטבע מי שלא עובד נשאר עני. אז אמנם הקב"ה עוזר לו להסתדר גם ככה, אבל הוא לא משנה את חוקי העולם, אלא עוזר לו באופן פלאי לשרוד, בתוך המסגרת של החוקים. ואם הוא מקבל עול תורה באמת, הוא זוכה להנהגה פלאית, שבסופו

של דבר יש לו ולמשפחתו אוכל ואפילו יותר מכך, למרות שלפי הכללים הרגילים הוא היה אמור לקרוס.

אבל חוק היסוד לא משתנה, שבדרך כלל מידת ההצלחה תלויה רבות במידת ההשתדלות.

יש כאן יסוד נוסף, יסוד גדול וחשוב מאוד, המבאר ברמב"ן (בראשית י"ח י"ט), וזה לשונו שם:

כי ידיעת השם שהיא השגחתו בעולם השפל, היא לשמור הכללים. וגם בני האדם מונחים בו למקרים עד בא עת פקודתם. אבל בחסידיו ישום אליו לבו לדעת אותו בפרט, להיות שמירתו דבקה בו תמיד, לא תפרד הידיעה והזכירה ממנו כלל.

ורבינו בח"י שם מאריך יותר ומבאר כוונת הרמב"ן:

צריך שתשכיל כי ההשגחה בעולם השפל במין האדם היא כללית ופרטית, ובשאר בעלי חיים היא כללית, לא פרטית, רק בכלל כדי לקיים המין. וההשגחה הפרטית שבמין האדם נחלקה לשני חלקים: השגחה בו לידע כל פרטי מעשיו ומחשבותיו, והשגחה בו להגין עליו ולהצילו מן המקטרגים. ההשגחה בו לידע כל פרטי מעשיו, היא בכל אדם מישראל או מן האומות, כענין שכתוב: "היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם", [ואילו] ההשגחה בו להצילו מן המקרים, אין זה בכל אדם ואפילו בישראל, כי אם בצדיקים שבהם, שהקב"ה מציל את הצדיקים מן המקרים ששאר בני אדם נמסרים בידם, ולא יעזוב את חסידיו ולא יגרע מהם עינו, אלא השגחתו בצדיק תמיד, לא תפרד ממנו כלל. וזה דעת הרמב"ן בפסוק זה כשתסתכל בו.

כלומר: ישנן שתי צורות השגחה, השגחה פרטית והשגחה כללית. הצדיקים השלמים זוכים להשגחה פרטית, ואילו רוב בני האדם מונהגים בהשגחה כללית.

דברים אלו צריכים ביאור רב. היעלה על הדעת שהקב"ה לא מחליט ועושה בעצמו כל פרט ופרט ממה שמתרחש בעולם? הרי זהו אחד משלש עשרה עיקרי האמונה: "עשה ועושה ויעשה לכל המעשים!"

התשובה היא כדלהלן.

בוודאי שכל מה שקורה בעולם קורה אך ורק ברצונו הבלעדי של הקב"ה. השאלה היא מהם הכללים שלפיהם מתנהלים הדברים. השגחה פרטית פירושה שהקב"ה מנהל את חיי האדם המסוים הזה רק לפי המצב האידיאלי עבורו, הראוי לו מלכתחילה, כלומר – לפי חשבון של מצוות ועבירות. ואילו השגחה כללית פירושה שהקב"ה מנהל את חיי האדם המסוים הזה לפי הכללים הנוהגים בבריאה, כלומר – כללי הטבע.

בהמחשה מעשית: אדם בדרגה גבוהה הזוכה להשגחה פרטית שקם בבוקר עם מיגרנה, הסיבה שמחמתה הוא קיבל מיגרנה היא – שאתמול הוא עשה עבירה. אם לא העבירה – לא היתה לו מיגרנה. ואילו אדם בדרגה פחותה שזוכה רק להשגחה כללית, אצלו אם הוא מקבל מיגרנה יתכן שזה בגלל שהוא היה לחוץ מאוד כמה ימים. **בחור שלמעשה המיגרנה הזאת תכפר לו על עברות**, אבל יתכן שהסיבה שמחמתה היא נפלה עליו היא לא עצם הדבר שהקב"ה רצה להענישו, אלא שהקב"ה רצה שהעולם יתנהל כפי טבעו, והעולם מוטבע על כך שמי שלחוץ כמה ימים מפתח מיגרנה. חיי האיש הזה מנוהלים לפי הכללים הנוהגים בטבע, ועם זאת הכל נעשה אך ורק על פי רצון ה'.

ניתן משל מהעולם שלנו בכדי לסבר את האוזן: אני יושב כעת ומקליד את הגיגי. בכל פעם שאני לוחץ על איזה מקש, הדבר נעשה בהחלטתי הספציפית לגבי אות מסוימת זו שלחצתי עליה. אני רוצה שבמסמך תהיה כתובה אות פלונית, ולכן אני כותב אותה. זה נקרא "השגחה פרטית". כלומר הפעלה פרטית נקודתית ביחס לפרט ספציפי זה.

בסוף העבודה אני לוחץ על "שמור". באותו רגע נכנסת לזיכרון המחשב כל העבודה שעשיתי. בפעולה זו של "שמור" אני לא מתייחס באופן ספציפי לכל אות ואות, ויתכן שביחס לאות מסוימת אין לי רצון ספציפי שאכן היא תיכנס לזיכרון המחשב. אבל מכיון שכך התוכנה בנויה שהכל נשמר בפעולה אחת, אני מעוניין בפעולה הזו על כל התוצאות שלה. זה נקרא "השגחה כללית". כלומר, רצון על הפעלת

המערכת עם כל הפרטים הכלולים בה.

זה ממחיש קצת את ההבדל בין השגחה פרטית להשגחה כללית.

הקב"ה קבע שעולמו יתנהל לפי תוכנה מסוימת. לא לפי תוכנת "וורד", אלא לפי תוכנה הנקראת "טבע". לתוכנה הזו יש כללים, שהמשתדל מצליח והמתעצל מפסיד. ההשתדלות היא לא מצוה בעלמא, אלא כללי התנהלות שבהם מנוהל העולם. הקב"ה רוצה שעולמו יתנהל באופן טבעי. כמו שהוא קבע שמי שאוכל נעשה שבע ומי שלא אוכל נשאר רעב, וכמו שהוא קבע שמי שמכניס ידו לאש נכוה גם אם הוא צדיק גדול, כך הוא קבע שמי שמשתדל יכול להצליח ומי שלא משתדל לא יכול להצליח.

רוב האנשים, שאינם עונים על הקריטריון של הרמב"ן "חסידי ה'", נמצאים במסלול הרגיל, שענייניהם מתנהלים על פי חוקי הטבע שהקב"ה קבע. אם לפי חוקי הטבע הם אמורים להרויח כסף, הם אכן ירויחו כסף. **אמנם ברור שהרויח הכלכלי שיבוא להם לא יבוא בחינם, אלא תמורת מצוה מסוימת שעשו, או בתור כלי לקיים מצוות נוספות,** או שאולי בגלל שלא מגיע להם שפע כלכלי הכסף ילך לרופאים ולהוצאות מיותרות, אבל למעשה מה שגרם לשפע לבוא אליהם הוא השתדלותם, במסגרת ההשגחה הכללית.

לעומת זאת החסידים העובדים את ה' בדרגה גבוהה זוכים להתנהלות שונה, שבה הכל נקבע רק לפי חשבון של שכר ועונש, גם נגד התנהלות הנורמלית של הטבע.

כוונת הרמב"ן במה שכתב "וגם בני האדם מונחים בו למקרים עד בא עת פקודתם", אינה לומר חלילה שהמקרה שולט על העולם, חלילה וחס. כוונתו לומר שהנהגת הקב"ה את העולם היא באופן כזה שהדברים מתנהלים על פי רצונו באופן התואם לטבע. רק האנשים השלמים הדבוקים בקב"ה זוכים להנהגה אחרת, שבה הצלחותיהם וכשלונותיהם הוא בדקדוק על פי מה שמגיע להם.

וככל שהאדם יותר קרוב אל ה', כך ההנהגה איתו היא יותר פרטית, כלומר יותר מכוונת בדקדוק על פי מעשיו, נגד הכללים הטבעיים. זה

מה שאומרים חז"ל "כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ". אם אדם מקבל עול תורה באמת הוא זוכה להנהגה פרטית שהיא מעבר לכללים הרגילים. הברכה שורה במעשיו, ומה שאחרים עושים בהשקעה של שעות רבות, הוא עושה בהשקעה פחותה בהרבה. כפי מידת קרבתו אל ה' והתמסרותו לקיום מצוותיו, כך הוא זוכה לעזרה מיוחדת.

וזו המציאות כפי שאנו רואים אותה אצל אברכים בני עליה, שהסייעתא דשמיא הניתנת להם בפרנסתם היא מעל ומעבר לנורמה. הסיבה לזה היא, שאדם המתמסר לתורת ה' וקיום מצוותיו ובוטח בו שיעזור לו, מקבל הנהגה של השגחה פרטית, שהיא הנהגה מעבר לחוקי הטבע והתנהלותו הנורמלית של העולם. אבל אדם שלא נמצא בדרגה כזו – הקב"ה מנהל את חייו על פי התנהלות טבעית, ועבור ההשתדלות היא הכרחית.

עד כאן – ברמה העקרונית. הבאנו את דברי הראשונים שהשתדלות לפרנסה היא דבר חשוב שאסור לזלזל בו. היא אחד המפתחות העיקריים להצלחה, ובמקרים רבים מידת ההצלחה תלויה במידת המאמצים. עתה ניגש לדון בשאלה המעשית: עד כמה כדאי ורצוי להתאמץ לצורך הפרנסה, והאם יש מצוה לעשות זאת גם על חשבון הלימוד, או על חשבון האשה והילדים.

תפקידנו בעולם הזה הוא מורכב וסבוך. יש לנו מחויבויות רבות ועלינו לעמוד בכולן: עלינו לפרנס, עלינו להיות בעלים והורים מסורים, ועלינו ללמוד את התורה כראוי. העמידה בכל תפקידים אלו דורשת לפעמים יכולת תמרון, והפעלת שיקול דעת של סדר עדיפויות נכון.

אם ההשתדלות לפרנסה פוגעת ביכולת לקבוע עיתים לתורה או ביחסים עם בני המשפחה, יש לשקול היטב האם אכן זה מה שהקדוש ברוך הוא רוצה מאיתנו. על פי רוב יש להניח שהוא לא רוצה בזאת, ומשכך יש לשקול היטב כמה כסף באמת אנחנו צריכים בשביל התנהלות תקינה בחיי היום יום, ועל מה אפשר לוותר. "טוב פת חרבה ושלוה בה" (משלי י"ז א').

כאמור, ככל שדרגת האדם גבוהה יותר כך חובת ההשתדלות שלו פחותה, כי הוא מנוהל בהשגחה פרטית יותר. וזו המציאות כפי שאנו רואים אותה אצל בני עליה, שהסייעתא דשמיא הניתנת להם בפרנסתם היא מעל ומעבר לנורמה.

ישנם סיפורים רבים על אנשים שהחליטו לחיות ברמה רוחנית גבוהה יותר, להגדיל את שעות הלימוד וההשקעה בחינוך, וזכו לראות הרבה ברכה בענייניהם. אין ספק שמי שזוכה לעשות זאת מרויח ריווח נקי, כי על ידי כך הוא מוריד מעצמו את חובת ההשתדלות ברמה מסוימת ומקבל בקלות כל מה שקיבל עד היום בהשקעה רבה יותר. מצד שני, זו לא חכמה גדולה להגיד "ביטחון ביטחון" ובזאת למצוא תירוץ להתעצל בעבודת ההשתדלות. "ביטחון" הוא דבר שצריכים לחיות אותו. אם לא אוחזים באמת בדרגות הללו לא זוכים לסייעתא דשמיא המובטחת.

על כל אדם להכיר את עצמו ולבחון בשבע עיניים את מצבו הרוחני ואת מעגלי המחויבויות שלו, ולהשתדל למלא את כל תפקידיו במקסימום האפשרי, וכדאי מאוד להתייעץ עם תלמיד חכם מוסמך המבין את הנושא ויכול לסייע להפעיל שיקול דעת נכון. והבא ליטהר מסייעין אותו.

פרק ט

היחס התורני לרווחה כלכלית

שאלה:

למדתי בסמינר במגמת תכנות מחשבים והצלחתי מאוד. בתחילת דרכי עבדתי במטריקס קרית ספר, מתוך רצון להישאר בחברה חרדית. השכר שם הוא נמוך מאוד, ממש פשע. כאשר המשפחה גדלה וההוצאות גדלו, לא הייתי מסוגלת לקרוע את עצמי כל יום למשך שמונה שעות ואחר כך לחזור הביתה לחיי דחק, ואחרי הרבה התלבטות והתייעצות עם הרב שלנו עברתי למקום עבודה סמוך לבני ברק, ושכרי הוכפל כמעט מיד. אגב, אינני מבינה מדוע כולם שותקים על הניצול המחפיר של המצוקה החרדית.

על כל פנים מאז שעברתי לפני כשנתיים אנחנו חיים ברווחה כלכלית. אני מביטה על אחיותי העובדות במשרות הוראה ומזכירות, ורואה שאלו חיים אחרים לגמרי. אני לא צריכה לחשב כל קניה במכולת, לא צריכה להגיד לילדים "לא" פעמיים ביום, ואני קונה סוף סוף כל מה שתמיד רציתי לקנות. יש, ברוך ה', כל מה שצריך ויותר ממה שצריך.

מה שמפריע לי הוא שאני זוכרת באופן כללי הרבה ציטוטים בשבח העניות ובגנות העשירות, הן מדברי חז"ל והן מגדולי הדורות. בילדותי קראתי את סדרת הספרים "ירושלים של מעלה", המתארים את העניות הנוראה ששררה בירושלים של פעם ועושים ממנה אידיאולוגיה קדושה. ילד לא אוכל עגבניות שקיבל מנדבן אמריקאי כי זה "מותרות", ורבי כועס על חסידו שהעז לכסות את השולחן במפה ביום חול. בספרי הילדים ובשיעורי יהדות בבתי הספר תמיד היתה קיימת התרפקות נוסטלגית על העבר המפואר שלנו, שבו לא היינו צריכים כלום חוץ מפרוסת לחם טבולה בשמן זית. לפי תפיסה זו אני

חיה בצורה לא מתאימה למקורות.

מצד אחד אני מרגישה יסורי מצפון על כך שאני מלבישה את ילדי במותגים כמו שאני אוהבת, וקונה להם צעצועים של פישר פרייס כמו שתמיד רציתי, ומצד שני אני תוהה האם הקב"ה היה מעדיף לראות אותי חנוקה כמו פעם. משהו כאן לא נראה לי הגיוני.

השואלת מציגה ברוב כשרון את הלבטים המנקרים בה בעקבות סיפורים שקראה בילדותה ושיעורים ששמעה בבחורות, וטוענת שהיא מרגישה שמשוהו כאן לא הגיוני. ננסה לבדוק את הדברים מן השורש, מדברי חז"ל והראשונים, ולא מקטעי ספרים וסיפורים שלא ברור מקורם.

בגמרא (חגיגה ט:) מבואר לכאורה שעניות היא דבר טוב. זה לשון הגמרא שם:

אמר ליה אליהו לבר הי ואמרי לה לרבי אלעזר, מאי דכתיב 'הנה צרפתיך ולא בכסף בחרתיך בכור עוני' - מלמד שחזר הקדוש ברוך הוא על כל מדות טובות ליתן לישראל, ולא מצא אלא עניות.

גמרא נוספת מצינו (סוטה מט):

אלמלא תפלתו של דוד היו כל ישראל מוכרי רבב.

כלומר, אם לא שדוד המלך היה מתפלל שיהיו בעם ישראל עשירים, היו כולם מוכרי שומן ומתעסקים בדברים מאוסים מחמת עניים. נראה מכך שעניות היא דבר אידיאלי.

מצד שני מצינו כמה וכמה גמרות אחרות, שנראה מהם שעשירות היא מעלה גדולה:

יש את הגמרא המפורסמת (עירובין פו.) שרבינו הקדוש היה מכבד עשירים. יש גמרא נוספת (נדרים לח.) שאין הקב"ה משרה שכונתו אלא על חכם גיבור ועשיר. יש גמרא נוספת (יומא יח.) שהכהן הגדול חייב להיות עשיר, ואם אין לו כסף – מוטל על אחיו הכהנים להעשיר אותו.

ולא רק בגמרות זו ההתייחסות, אלא גם בדברי הנביאים. הנביא מתאר בהפלגה את עשירותו הגדולה של שלמה המלך: "אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה" (דברי הימים ב' ט' כ'). במלכים (א' ג' י"ג) מובא שכאשר הקב"ה שאל את שלמה בחלום איזו ברכה הוא רוצה והוא בחר בחכמה - הבטיח לו הקב"ה תמורת זה גם עושר. שלמה המלך (משלי ג' ט"ז) מבטיח ללומדי התורה "אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד".

מכל הנ"ל נראה שעשירות היא דבר טוב.

מה התשובה באמת? כסף הוא דבר טוב או לא?

כלל הוא בבירור ענין: כשמגדירים את הדבר באופן יסודי, מהבסיס, חלק גדול מהשאלות נעלמות מאליהן. אז אולי ננסה להגדיר קצת מה זה כסף ומה תפקידו בעולם. לאחר שנעשה זאת לכאורה יתבהר הענינים.

הקב"ה ברא את עולמו כעולם המורכב מהרבה אנשים, והדרך היחידה להסתדר בו היא למצוא מקום טוב בין הציבור. **אין לאדם קיום כאשר הוא חי לבדו כזאב בודד.** האדם הוא יצור חברתי שזקוק לעזרת חבריו בכדי להתקיים.

נביט על עצמנו מה אנחנו צורכים: בגדים, אוכל, מכשירי חשמל, מקום מגורים, ועוד כהנה. כל דבר מהרשימה הנ"ל כולל אין סוף פריטים, שבשביל להשיג אותם באופן עצמאי היינו צריכים לטרוח במשך שנות דור.

כמה היינו צריכים לטרוח בשביל לחמם מים באופן עצמאי? אולי שעתיים בשביל כוס אחת: למצוא מקור מים, להניח אותם בכלי (מהיכן נשיג כלי?), לקושש עצים, למצוא מקור אש, לשפות סיר. כיום אנחנו עושים זאת בלחיצת כפתור: פותחים את הברז (שמחובר למערכת צינורות מסועפת שעמלו עליה מאות ואלפי אנשים במשך שנים ארוכות), מוזגים לקומקום (שיוצר על ידי מכונת חדישות שעמלו עליהם טובי המכונאים במשך שנים ארוכות), מפעילים את החשמל (כנ"ל), מוזגים לכוס (כנ"ל), ומתיישיבים לשתות.

איך זה קרה שהכל נעשה כל כך קל? כי יש תקשורת בין האנשים, וכל אחד תורם את חלקו, וכולם עוזרים לכולם. זה הכח המניע של העולם, ובלעדיו - הכל נתקע.

מה גורם לאנשים לעזור זה לזה?

בדרך כלל - לא פרץ של מידות טובות, אלא יחסי גומלין. אתה תורם לי ואני תורם לך. אני אתן לך קומקום חשמלי, ואתה תיתן לי משהו שישתלם לי לתת לך עבורו מה שאתה צריך.

אני צריך קומקום חשמלי, ולשם כך פונה לחנות. מה אתן למוכר תמורת הקומקום? אינני יכול לתת לו עותק חינוך מספר זה, כי הוא לא מתעניין בו, לצערי... הוא רוצה מחשב, לא ספר מתפלסף. מה אני עושה? אני נותן לו **משהו שעל ידו** הוא יוכל להשיג את המחשב שהוא רוצה. כמו כן אם מישוהו יעשה לי טובה ויקנה ממני את הספר, הוא לא ישלם לי בכיסא מיותר שיש לו במחסן, אלא במשהו שאני רוצה בשביל להשיג על ידו קומקום חשמלי.

גורם מתווך זה, שכולם נעזרים בו הוא הכסף. כולם עמלים להשיג אותו, ומעבירים אותו הלאה בשביל להשיג על ידו משהו שהם רוצים.

בקצרה: הכסף הוא הכח המניע של מערכות יחסי הגומלין שבין בני האדם, ומי שחסר לו כסף – יוצא מהתמונה. אף אחד לא רוצה לתת לו כלום, והוא צריך לעזור לעצמו לבדו.

שזה - לצערנו - בלתי אפשרי.

אנשים צריכים כסף בשביל לחיות את החיים באופן הגיוני. בלי כסף אי אפשר להתחיל לזוז פסיעה בחיים. כל המערכות מבוססות על הכסף, שהוא בעצם הדלק של החיים.

אין כמו ההגדרה החדה של חז"ל המובאת ברש"י (דברים י"א ו'):

ואת כל היקום אשר ברגליהם - זה ממנו של אדם שמעמידו על רגליו.

לא לחינם אומרת הגמרא (עירובין מא):

שלושה אין רואין פני גיהנם, אלו הן: דקדוקי עניות, וחולי מעיין,

והרשות.

מי שאין לו כסף לא זקוק לגיהנום, כי הוא חווה אותו כאן.
על איוב כתוב שהעדיף את כל יסוריו מאשר לסבול מעניות. זה לשון המדרש (מדרש תנחומא פרשת משפטים):

בשעה שבא השטן לקטרג את איוב כמה דאת אמר 'ויען השטן את ה' ויאמר החנם ירא איוב אלהים', אמר לו הקדוש ברוך הוא לאיוב: 'מה אתה רוצה, עניות או יסורים?' אמר לו: 'אני מקבל כל היסורים שבעולם ולא עניות, היאך אעמוד על המקח בשוק ואין בידי פרוטה?' מיד 'ויצא השטן את פני ה' ויך את איוב בשחין רע מכף רגלו עד קדקדו'.

ואם בדורות עברו כך, בדורנו המצב קשה הרבה יותר. פעם יכול היה אדם להחליט שאם אין כסף הוא יאכל פחות, יתגורר בבקתה, וילבש בגדים פשוטים. בדורנו, באורח החיים המודרני, אין לנו בחירה לחיות באופן שלא צריך כסף: אנחנו חיים בין ארבע קירות, שעולים לנו כסף. בתוך הקירות הללו יש תשתית לחשמל ומים שעולה כסף. אנחנו יוצאים לרחוב והולכים על מדרכה שעולה לנו כסף, ומרוקנים את הזבל למקום שעולה לנו כסף. עוד לפני שהתחלנו לעשות משהו אנחנו צריכים כסף. אף אחד לא שואל אותנו.

ומכיון שלמעשה אי אפשר להתחיל לזוז בלי כסף, אז מי שאין לו, חי עם כסף של אחרים, עם חובות, ועם עזרה מפה ומשם. זה מוציא את האדם משלוות הנפש, מאבד את כבודו העצמי ונוטל ממנו את שמחת החיים.

ברור איפוא, שהעניות היא דבר גרוע ביותר.

אם כן מדוע אומרים חז"ל שהקב"ה מצא לישראל מידה טובה והיא העניות? הרי אם חז"ל אומרים שעניות קשה יותר מיסורי איוב, לא יתכן שהם יגדירו את זה כדבר טוב!

ובכן, המהרש"א שם מפרש שהעניות טובה בתור "יסורים מכפרים". לא שהיא טובה בעצמותה, אלא בתור כפרת עוונות היא הכפרה הכי מוצלחת. כנראה משום שהיא אינה פוגעת בגוף האדם אלא רק

מייסרת אותו מבחוץ. וכן מבואר ברד"ק באיוב על הפסוק "בחרתיך בכור עוני", שעליו אומרת הגמרא את המאמר הנ"ל.

הנצי"ב שם מפרש בדוחק, שהעניות טובה עבור העשירים, שעל ידי שיש עניות בישראל הם זוכים במצוות צדקה. לעניות דעתי נראה לומר תירוץ נוסף.

הגדרנו עד כאן את הצורך בכסף כצורך אלמנטרי, חיוני, שכשהוא חסר אין לאדם קיום עלי אדמות. זה לא נתון לויכוח. שאלו נא כל גבאי צדקה המכיר מקרוב כיצד נראים חייהם של אנשים בלי כסף, והוא יספר לכם שהמצוקה הורגת, חונקת, פוצעת ללא רחם. אבל ישנה עניות מסוג אחר לגמרי, שבה יש לאדם מה שהוא צריך, אבל בדיוק מה שהוא צריך ושקל לא יותר.

כשחסרים לאדם דברים שהוא היה מאחל לעצמו – לא קורה לו כלום. גם אם קצת קשה לו, העיקר שבסופו של דבר הוא מסתדר. אז הוא לא קונה בקר לשבת אלא רק עוף. הוא לא קונה עגבניות כשהן עולות עשר ₪ לק"ג, אלא מחכה למבצעים של סוף השבוע. הוא לא קונה לילד כובע יקר בתחילת כל עונה, אלא רק פעם בשנה / שנה וחצי.

מחסור זה אינו גורם לאדם לחיות חיי מצוקה. להיפך. הוא מחנך את האדם לדחיית סיפוקים, לאמונה בקב"ה, להרגשה שהעולם אינו בידיים שלו, ובאופן כללי – זה עוזר להוריד את האף. מסכן הוא לא נהיה, כי בסופו של דבר הוא מסתדר. הנפש לא נשרטת. על זה דיברו חז"ל באמרם "יאי עניותא לישראל". היא עוזרת להם לא להיות נהנתנים אלא להיות מרוכזים בתפקידם הרוחני.

אבל כשממש אין כסף, כשכל צורך אלמנטרי נהיה מוקש, וכל קניה במכולת הופכת למשא כבד ומעיק, וכל חשבון חשמל מהווה חידה בלתי פתורה, וכל תשלום משכנתא נעשה הר בלתי עביר – אז החיים נעשים קשים ומרים. כל החיים נעים סביב הציר של הארנק והמקרר הריקים. זה מה שמכונה בשפת חז"ל "דקדוקי עניות". כלומר, לא עצם העניות, מחריבה את האדם, אלא הדקדוקים שסביבה. חוסר האונים, התסכול,

ואזלת היד.

נשוב לשאלה הנ"ל: האם בהשקפת התורה טוב להיות עני? העלינו שלהיות עני – זה לא דבר טוב. מחסור גורם למצוקה נפשית ומאבד מן האדם את שלוות נפשו וצלילות דעתו. מצד שני, כאשר כל רצון העולה על הדעת ממומש מיד, פנקס הצ'קים פתוח והיד רושמת בלי חשבון – האדם עשוי להיהפך לנהנתן חסר תקנה, גשמי ורדוד. יום אחד מתחשק לו לצאת לבית מלון, ולמחרת מתחשק לו להחליף ריצוף, ואחר כך מתחשק לו להחליף מטבח. הוא נעשה גס, צר אופקים, שטחי ואנוכי.

התורה מגדירה את העשירות כדבר טוב, כי העשירות היא כלי. היא מביאה את האדם למצב של שליטה ועוצמה. מכיון שכל מערכות היחסים בעולם מבוססות על תן וקח וכאמור לעיל, כל מי שמחזיק את היכולת לתת נמצא במדרג החברתי במקום גבוה, ומרוכזת בידיו עוצמה גדולה. העושר עשוי לשמש לעשיית דברים נפלאים, אבל הוא גם עלול להביא את האדם לגאווה, לשכחת הקדוש ברוך הוא, ולתחושת בוז כלפי מי שלא נמצא במצב כלכלי דומה לשלו.

הקב"ה משרה שכינתו על חכם גיבור ועשיר, כי הוא אדם שמרוכז בידיו כוח גדול, יש לו כלים כבירים והוא יכול להעפיל עימהם לפסגות. כששלמה המלך היה עשיר זה בוודאי היה טוב, כי היתה לו החכמה כיצד לנצל את העשירות. כסף הוא דבר נפלא כאשר יש מי שיוודע להשתמש בעשירות בצורה הנכונה: להעניק, לתת לאחרים, לתמוך בלומדי תורה, לקדם דברים בעלי ערך.

ניקח לדוגמה את המפעל העצום "דרשו". מפעל זה והעומד בראשו שינו את פניו של עולם התורה. איך? רק עם כסף. המפעל הזה נתן לאברכים ובחורים רבים טעם בלימוד והעמיד גדודים של תלמידי חכמים. (כמובן יש דורשים לגנאי, ואינני מעוניין להיכנס לזה במסגרת זו...) זו דוגמה לכוחו של כסף, כיצד ניתן לחולל על ידו מהפכות כבירות.

מצד אחד, העוצמה שבעשירות מסוגלת לסחרר את האדם לגמרי ולהשכיח ממנו את הקב"ה. מצד שני, אם הוא מצליח להתגבר על עצמו הוא יכול להתקדם עם זה מאוד. זהו נסיון לא קל.

כך שלמעשה אם נשאל האם עושר הוא טוב או לא – התשובה היא שתלוי מה עושים בו. אם האדם מרגיש שזה מסחרר אותו וגורם לו לאבד את ההתחשבות באחרים, את כח הנתינה, את האמונה בה' וההכנעה אליו – בשבילו העושר הוא גרוע ביותר. **הוא אסון**. אבל אם הוא משכיל להשתמש בעוצמה הגלומה בו לתיקון עצמו ותיקון העולם – העושר הוא דבר מצוין.

אין לתורה התנגדות לכסף. השאלה היא רק כיצד משתמשים בו. האם לטוב או למוטב.

ואם אדם לא מבקש עשירות אלא רק לדאוג לעצמו לחיים רגועים עם בסיס כלכלי איתן, בלי דאגה שוחקת על ההוצאות היומיומיות, זה בוודאי לא שייך כלל לנידון הנ"ל האם עשירות היא טובה או לא. הוא לא מתעסק בניסיון להתעשרות, אלא בניסיון לנהל את חייו בצורה תקינה, שזה דבר מצוין ורצוי מאוד בעיני התורה.

פרק י

האם יש ערך להצלחה בעבודה

שאלה:

לאחר נישואי התחלתי כמו כולם ללמוד בכולל, ובשום אופן לא מצאתי את עצמי. העברתי את ימי בבטלה בין חדר הקפה (הנקרא בציניות מרירה "חדר ההשקפה") לבין בהיה בחלל מול הסטנדר והגמרא הפתוחה. מכיון שאני מטבעי לא אוהב לעשות שקר בנפשי, קמתי והלכתי לעבוד.

במקום עבודתי מרוצים ממני מאוד. אני עושה הכל ביסודיות, מקדם פרוייקטים תקועים בהצלחה רבה, וממלא כל מטלה לשביעות רצוני המלאה של הבוס. הדבר מתבטא כמובן בתלוש המשכורת, אבל גם בליבי פנימה. אני קם בבוקר עם תחושת אמביציה, הולך לעבודה בזריזות וחוזר עם עיניים בורקות.

וכל הזמן אני מרגיש את האיש הקטן בתוך הבטן צועק: "בן אדם, ממה אתה מרוצה? במה אתה שמח? שהתקדמת עוד פסיעה בעולם הזה? שהשקעת מחשבה והצלחת לייצר עוד תוכנה? הרי אתה מגוחך לחלוטין! לא רק מגוחך, אלא גם ארצי, קטן, נמוך קומה! ממתי יהודי מרגיש סיפוק משטויות כאלה? סיפוק צריך להרגיש רק מהתקדמות בתורה או בתפילה!"

ישנה בעולם תופעה מאוד מוזרה.

אנחנו יודעים שהעולם נברא עבור קיום רצון ה': לימוד התורה וקיום המצוות. בשביל לעשות זאת צריך לחיות, ובשביל לחיות האדם צריך כל מיני דברים, כמו אוכל, שתייה, ביגוד, קורת גג, וכדומה.

העיקר בחיינו בעולם הזה הוא - השגת המעלות הרוחניות, והטפל

הוא – השגת צרכינו הגופניים.

לכאורה לפי זה היה מתאים שהעולם יהיה בנוי בצורה כזו, שהשגת כל הצרכים הנדרשים לקיום המין האנושי תהיה קלה ופשוטה, וזאת כדי שזמננו לא יבזבז על ענינים חסרי ערך אלא נוכל להקדישו לדברים הרוחניים שלמענם נבראנו. היה מן הראוי שהמין האנושי יתגורר במערות או על העצים, ויצרוך אוכל לא מעובד מן הצומח, ולא יהיה זקוק לביגוד.

והרי המציאות היא הפוכה לגמרי. הקב"ה ברא את העולם דווקא באופן כזה שהאדם צריך לטרוח בעמל אינסופי על השגת צרכיו. כל צורך הכי מינימלי שלו הינו מורכב ומסובך ודורש עבודה מייגע. הקיבה של האדם לא יכולה לעכל חיטה, ולכן הוא צריך שיעשו ממנה לחם. המין האנושי לא יכול ללבוש צמר גפן, הוא זקוק שיעשו מזה בגד. הוא לא יכול לגור על העצים, הוא זקוק לבית בנוי היטב.

השגת כל הדברים הללו דורשת הרבה זמן, זמן יקר שהיה יכול להיות מנוצל לעבודת ה', לימוד התורה וקיום המצוות.

זה מוזר!

והמוזר בכפל כפליים, שרק האדם בנוי כך. החתול לא זקוק למאמצים מרובים להשיג אוכל וביגוד ודיר: עכברים יש בכל מקום, הפרווה שלו מחממת דיה, ובאשר לקורת גג - הוא לא רואה בה שום צורך. ודווקא האדם, נזר הבריאה, שקיבל הרבה שכל וכלים גדולים, יוכל ללמוד תורה ולהתפלל, דווקא הוא חי חיים כאלו מסורבלים!

הלא דבר הוא!

ובכן, האמת היא שבתחילת בריאתו נברא האדם בצורה שלא היה דרוש לו לעשות מלאכה לצורך קיומו. "אדם הראשון היה יושב בגן עדן, והיו מלאכי השרת צולין לו בשר ומסננין לו יין" (סנהדרין נט:). גם לעתיד לבוא כשתגיע הבריאה לתיקונה הסופי לא יהיה צורך בעבודה בשביל להשיג הכל. הבגדים והלחם יצמחו על העצים. "עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת" (שבת ל:). וזאת אכן מסיבה זו שכתבתי קודם, שהזמן צריך להיות פנוי לעבודת ה', וחבל לבזבזו על עניני העולם הזה.

המצב הזה שבו אנחנו צריכים לעבוד קשה להשיג הכל, התחיל בחטא אדם הראשון. אז נגזר עלינו "בזיעת אפך תאכל לחם", והגזירה הזו תקפה עד שיגיע העולם לתיקונו השלם.

אז מה? האם בשביל להעניש אותנו קבע הקב"ה שנהיה אנוסים לבזבז את רוב ימי חיינו על שטויות?

מבואר בספרים שהעונשים על חטא אדם הראשון אינם עונשים בעלמא, אלא דרך תיקון. הרי לא אנחנו חטאנו, אלא נולדנו לתוך מציאות של עולם מקולקל. מכך מוכח שהעונשים על החטא אינם עונשי נקמה, אלא דרכי תיקון. הקב"ה קבע לנו תכנית עבודה שעל ידה נביא את העולם לתיקונו השלם כפי שהיה קודם החטא.

תכנית זו כוללת תפקיד לעמול על תיקונו הפיזי של העולם, והתקנת החומרים הגולמיים שבו להיות ראויים לשימוש האדם. הקב"ה ברא את העולם במצב בלתי ראוי לשימוש, והשאיר ביד האדם את התפקיד לעצב את העולם ולקדם אותו. כאשר אדם עושה זאת מתוך כוונה של תיקון והבאת תועלת לעולמו של הקב"ה ועזרה לבריותיו, הוא נעשה שותף לקב"ה ומתקן את העולם.

ישנו מדרש מרתק השופך אור על הענין (תנחומא פרשת תזריע):

שאל טורנוסרופוס הרשע את ר' עקיבא: 'איזה מעשים נאים, של הקדוש ברוך הוא או של בשר ודם?' אמר לו: 'של בשר ודם נאים'. אמר לו: 'למה אתם מולים?' אמר לו: 'אף אני הייתי יודע שאתה עתיד לומר לי כן, לכך הקדמתי ואמרתי לך מעשה בשר ודם הם נאים משל הקדוש ברוך הוא. הביאו לי שבולים וגלוסקאות, אניצי פשתן וכלים מבית שאן, אמר לו אלו מעשה הקדוש ברוך הוא ואלו מעשה בשר ודם, אין אלו נאים?!' אמר לו טורנוסרופוס: 'הואיל הוא חפץ במילה, למה אינו יוצא מהול ממעי אמו?' אמר לו רבי עקיבא: 'ולמה שוררו יוצא בו, לא תחתוך אמו שוררו? ולמה אינו יוצא מהול, לפי שלא נתן הקדוש ברוך הוא לישראל את המצות אלא כדי לצרף בהן'.

כלומר: טורנוסרופוס שאל, הרי הדעת נותנת שהקב"ה ברא את האדם מושלם, ולא יעלה על הדעת שיש צורך לבוא להוסיף ולשנות

ממעשי הקב"ה. אם כן איך יתכן שהאדם צריך למול את עצמו? וענה לו רבי עקיבא, שהנחת היסוד אינה נכונה. הקב"ה ברא את העולם בצורה בלתי מושלמת והשאיר לאדם תפקיד להשלימו. וההוכחה הפשוטה היא, העובדה שהשיבולים אינן ראויות לאכילה ואילו הלחמניות כן. גם האדם יוצא מרחם אימו בצורה בלתי מושלמת: יש צורך לחתוך לו את חבל הטבור.

העולם נברא בצורה כזו שיש לאדם כר נרחב לעשייה, הן ברמה הפשוטה של הפעלתו הטכנית של העולם והכנתו לשימוש, והן ברמה העמוקה של התיקון הרוחני של העולם. גוי שנולד לו תינוק צריך לתקנו במידה מסוימת – לחתוך לו את חבל הטבור ולסדר לו את שאר העניינים. ואילו יהודי שנולד לו תינוק צריך לתקנו מלבד התיקון הפיזי גם תיקון יותר עמוק ורוחני – למול אותו.

כל פעולה של יצירה, כאשר היא נעשית בכוונה הנכונה, לעשות את רצון ה' החפץ בישוב העולם, להביא תועלת לזולת ולעולם באופן כללי - הינה רצון ה' החפץ בישוב עולמו. "לא תהו בראה לשבת יצרה".

כאשר אדם עוסק במלאכתו בהבאת תועלת לעולם, אם הוא עושה זאת בכוונה הראויה של רצון לתרום, רצון לסייע, רצון להזיז דברים ולהביא תועלת לעולם במעשיו - הוא עושה פעולה רצויה מאוד לפני ה'. תחושת הסיפוק הממלאת אותו - מקורה טהור.

הקב"ה רוצה שאנשי העולם יתעסקו בישובו, והוא הטביע בלב האנשים רצון לעשות זאת. הרצון הזה הוא המקור של תחושת הסיפוק השורה בלב האדם כאשר הוא מצליח בזאת.

וזה לשון הגמרא (ברכות מג):

מאי דכתיב 'את הכל עשה יפה בעתו'? מלמד שכל אחד ואחד ייפה לו הקב"ה אומנתו בפניו. וברש"י שם: "ועשה הקב"ה כן שלא יחסר העולם אומנות".

כלומר, הקב"ה טבע בלב כל אדם משיכה לעשייה מסוימת, ואהבה למה שהוא עושה. זה מה שנקרא בלשוננו "סיפוק" או "תחושת צמיחה", וכהנה שמות מסוג זה. מה הסיבה שבשלה עשה השי"ת כך? מבאר

רש"י שהקב"ה טבע תחושה זאת בלבבות האנשים, משום שהוא רוצה שהם יעסקו בתיקון העולם, כל אחד מהנקודה המסוימת שנועדה לו.

הבורא ברא את העולם כמו בית חרושת שזקוק לתפועול. צריך שיהיו פועלים ליד המכונות, צריך שיהיו ספקים שיביאו את חומרי הגלם, צריך אנשים שיהיו אחראים להפיץ את הסחורה בחנויות, צריך אנשי תחזוקה, צריך אנשים במשרד, צריך שירות לקוחות, צריך צוות במטבח, וכו'.

זה העולם. הוא צריך להתנהל, והקב"ה רוצה שהוא יתנהל, ומי שמנהל אותו בפועל הם האנשים שדירים בו. זה חלק מתפקידי הברואים.

וכמו שכשיש מנהל לבית החרושת הוא מחלק תפקידים, כך הקב"ה מחלק תפקידים לברואים, אלא שהוא לא מתקשר איתנו בדיבור ישיר, אלא בהטבעת כוחות נפשנו על תכונה מסוימת. הוא מטביע בנו נטייה למלאכה מסוימת ובכך גורם לנו לעשות אותה.

דברי הגמרא הללו הם כנראה המקור לדברי החובות הלבבות (שער הביטחון פרק ג'):

ולכל אדם יש חפץ במלאכה או סחורה מבלתי זולתה, [כי] כבר הטביע האל לה בטבעו אהבה וחיבה.

וכן בשאר [בעלי] החיים, כמו שהטביע בטבע החתול צידת העכברים, ובטבע הנץ צידת מה שראוי לו מן העוף, ובטבע האיל צידת הנחשים. וכן יש מן העופות שיצודו הדגים לבד. וכן [הטביע הבורא] בטבע [כל] מין ומין ממיני [בעלי] החיים נטיה ותאוה אל מין ממיני הצמחים ו[בעלי] החיים, [ש]הוטבע עליו להיות סיבה למזונו. ותכונת גופו ואבריו ראויין לדבר ההוא, כ[מו] ה[פ]ה הארוך והשוק הארוך לעוף שהוא צד את הדגים, וכ[מו] ה[ש]ן והציפורן החזק לארי, והקרנים לשור ולאיל, ו[בעל] החי אשר תוכן מזונו מן הצמח, לא נתן לו כלי הציד והטרף.

ועל הדמיון הזה תמצא מדות בני אדם וגופותם מוכנות לסחורות ולמלאכות. ומי שמוצא במדותיו וטבעו כוסף (=משיכה) אל מלאכה מהמלאכות, ויהיה גופו ראוי לה, ויוכל לסבול את טרחה, יחזר עליה, וישים אותה סיבה להבאת מזונו ויסבול מתק[ו]ת[ה]

ומרירותה, ואל יקוץ כשימנע ממנו הטרף בקצת העתים, אך יבטח באלהים, שיספיק לו טרפו כל ימי חייו.

ויכון בטרדת לבו וגופו בסיבה מן הסבות והסיבוב עליה, לעמוד במצות הבורא, שצוה האדם להתעסק בסבות העולם, כעבודת האדמה וחרישתה וזריעתה, כמו שכתוב: ויקח ה' אלהים את האדם ויניחוהו בגן עדן לעבדה ולשמרה'.

זו ההתייחסות של התורה לעבודה מפרנסת: מלבד השגת הכסף, יש בה תכלית כשלעצמה, והיא – תיקון העולם וישובו.

במבט זה נוכל להבין את מאמרי חז"ל המייקרים מאוד את ענין המלאכה.

באבות דרבי נתן (פרק כ"א) מבואר באריכות דברים עד כמה המלאכה חשובה. נצטט קטעים משם:

חייב אדם להיות אוהב את המלאכה ועוסק במלאכה.

רבי אליעזר אומר, גדולה היא מלאכה שאפילו אדם הראשון לא טעם כלום אלא עד שעשה מלאכה שנאמר ויניחוהו בגן עדן לעבדה ולשמרה.

ועוד היה רבי אליעזר אומר, גדולה היא מלאכה שכשם שנצטוו ישראל על התורה והשבת כך נצטוו על המלאכה שנאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך.

רבי אומר, גדולה היא מלאכה שכל מי שאינו עוסק במלאכה בני אדם משיחין בו: מנין איש פלוני אוכל, מנין הוא שותה.

רבי יוסי אומר, גדולה היא מלאכה שלא שרתה שכינה על ישראל עד שעשו מלאכה, שנאמר 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם'.

רבי אלעזר בן עזריה אומר, גדולה היא מלאכה שכל אומן ואומן יוצא ומשתבח באומנותו.

בגמרא בב"ק (עט:): מבואר שהטעם שהטובח שור משלם חמשה והטובח שה משלם רק ארבעה, לפי שהטובח שור מבטלו ממלאכתו. וזה לשון הגמרא שם:

אמר רבי מאיר, בא וראה כמה גדול כח של מלאכה, שור שביטלו ממלאכתו חמשה, שה שלא ביטלו ממלאכתו ארבעה.

כמובן, כנגד זה אפשר להביא מדרשים ארוכים ומרטיטים פי כמה וכמה על גדולת התורה. לא באנו להשוות בין הדברים. אבל דבר אחד אנחנו למדים מכאן, שמלאכה היא דבר חיובי מאוד שהקב"ה רוצה בו. מדוע? על פי הנ"ל יובנו הדברים, שעשיית מלאכה היא תיקון העולם, והיא בכלל המצוה של "לא תהו בראה לשבת יצרה".

והראוני דברים נפלאים מהאור החיים (בראשית י"א א') על ענין דור הפלגה. נביא בזה קטעים מלשונו:

יש לתת לב לתור בענין דור הפלגה, מה היא דעתם בבנות העיר והמגדל? שאם טעמם הוא בפרט מפרטי הכפירה - לא נודע אופן הכפירה. גם לא היה ה' מספיק להענישם בהפיץ אותם לבד. ועוד צריך לדעת אומרו 'לא יבצר מהם', כי ח"ו כמעט יבא הטועה לטעות בה. ועוד, מה הוא כוונת הכתוב שכתב לנו ענין בנין העיר בפרטים המגונים?

ואפשר כי להיות שכאשר ברא הקדוש ברוך הוא עולמו בראו שיהיה שליש ישוב ושליש מדבר, ותמצא הן היום כמה מקומות של ישוב שאם תסמוך אותם אחת אל אחת לא יהיה אפילו חלק ממאה בשליש ישוב הנזכר ויהיה הכל מדבר. אלא להיות שהעיירות והכרכים בין עיר לעיר חלק קרוב ובני העולם עוברים ושבים מזו לזו בזה יחשב הכל בין העיירות בין מה שביניהם ישוב ובצירוף הכל תמצא שליש ישוב, ולזה נאמר 'היתה כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים', רצו שיהיו כולם מקובצים במקום אחד ולא יתפזרו אנה ואנה, ושיהיה מקום אחד ישוב דוקא. ולזה בנו העיר להם, פירוש עיר אחת לכולם. ולחששת שמא יתפזרו באורך העולם וילך אחד מהם אנה ואנה, עשו המגדל להיות להם לסימן שזהו מקומם אשר נקרא שמם עליו, וגם להכיר המקום מרחוק אשר יהיה שם ובא יבא לאות המגדל. וזהו אומרו 'פן נפוץ על פני כל הארץ', שלא רצו להיותם נפזרים וכלים זעיר שם זעיר שם. ולזה אמר ה', כי הדבר הזה איננו נכון בעיניו, ולזה גזר אומר להפר עצתם ולבלול שפתם שאז בהכרח יהיו נפרדים וכל אחד

יבקש לו מקום.

וזה שאמר הכתוב 'ומשם הפיצם ה' על פני כל הארץ'. וזה הוא עד נאמן לפירושנו, שכוונת ה' שיהיו ממלאים כל העולם ובה נעשה שליש העולם ישוב לסיבה נודעת לו יתברך שמו, ויש בזה סוד כידוע ליוצאי חן, וכמעט יהיה דומה למקצץ בנטיעות ומפנים השפעה ממקום למקום. ורבותינו זכרונם לברכה דרשו דרשות הרבה ואין המקרא יוצא מידי פשוט.

לפי דברי האור החיים, החטא של אנשי דור הפלגה לא היה חטא במובן הפשוט של המילה, אלא טעות בניהול החיים. הם התרכזו בנקודה אחת והתאגדו לבנות עיר מבצר ומגדל, במקום להתפרס על שטח גדול ולברא אותו. והקב"ה לא היה מרוצה מזה. הוא ברא עולם על מנת שבני האדם יפתחו אותו ויישבוהו. "לא תהו בראה, לשבת יצרה". זאת הסיבה שהוא פיזר אותם בכח, כדי שימלאו את העולם ויעשו אותו למקום מיושב.

כשהגיעו המתיישבים האירופאיים לאמריקה הם מצאו שם את האינדיאנים שלא טרחו לבנות בתים ולעבד את האדמה. הלבנים לעומתם עיבדו את הקרקע, גירשו את חיות הטרף והפכו את היבשת למקום מיושב. אם נביט על הדברים בעין תורנית - האדם הלבן עשה כאן פעולה רצויה לפני ה'.

מבואר בגמרא (גיטין סא.), ומובא להלכה במג"א (סימן שמ"ט), שמי שרואה את חברו עוסק במלאכה, מידת דרך ארץ היא שיאמר לו "תחזקנה ידיך". לא כתוב לסובב את הראש מהר כדי שהלה לא יתפס בקלקלתו... כי עיסוק במלאכה הוא דבר טוב בעצמותו. ומי שעושה מלאכה מתקן את העולם.

לפי זה, בוודאי תחושת הסיפוק הטבעית הממלאת את הלב כאשר מצליחים ומביאים תועלת, מקורה טהור והיא רצויה לפני ה'. זאת במידה ואכן האדם עוסק במלאכתו מתוך כונה רצויה, להביא תועלת לאנשים שמסביבו ולעולם באופן כללי.

פרק יא

ישרות ונאמנות - העקרונות

שאלה:

מיד כשיצאתי לעבוד, היה ברור לי שאחד התפקידים החשובים ביותר הוא "לשאת ולתת באמונה". אני באמת משתדל מאוד להיות הגון, לעמוד במילה שלי ולא לגעת בפרוטה שאינה שלי. אבל אני לא מרגיש שאני עושה בזה תפקיד יהודי. זה לא מסתדר לי עם שאר המצוות שאני מכיר. כל המצוות מדברות איתך על להיות צדיק, רחני, גבוה מהחיים הארציים. ואילו המצוה הזאת בסך הכל אומרת להיות בן אדם. כל חילוני מבין שאדם אמור להיות ישר! אני לא רואה את הפן התורני שבדבר.

ראשית כל נגדיר את חשיבותה של הישרות בעיני התורה, ולאחר מכן נבין מה בין זה לבין תפיסה פשוטה וארצית של ערך זה.

התורה ניתנה לעם ישראל להדריכם בדרך של חיים מרוממים, של דבקות בה' ושימוש נכון בעולם על פי רצונו. תפקיד זה הוא תפקיד מיוחד שניתן לעם ישראל כקבוצה נבחרת מכל העולם. אבל חלק בסיסי בתפקיד זה הוא להיות ראשית כל אדם מתוקן. אדם מתוקן יכול לבנות חיים מרוממים של "ממלכת כהנים".

בעצם זה מה שאמרו חז"ל "דרך ארץ קדמה לתורה". בשביל לזכות לתורה ולהיות ראויים לה, צריך להיות בעלי דרך ארץ. כי בלי זה, אפשר להגדיר את הגדרתו של הרמב"ן (במלחמות ב"ב ע:): "אם היסוד הרוס איך יתקיים הבנין".

מהו "אדם מתוקן"? מהי ה"דרך ארץ" שקדמה לתורה?

אילו היו שואלים אותנו היינו אומרים אולי מגוון רעיונות: בעל טוב לאשתו, אב טוב לילדיו, וכדומה. אבל האמת היא שכל אלה הינם

פרטים בהגדרה הכוללת והמקיפה של חז"ל: "דרך ארץ".

הרמב"ם מבאר את המושג "דרך ארץ" בלשונו הזהב, בפירוש המשניות (קידושין פ"א מ"י): "חבורת בני האדם, חבורה טובה בנחת ובמוסר". כלומר, דרך ארץ היא - שהאדם מתנהג עם סביבתו באופן הוגן וראוי. בדרך הארץ.

הקב"ה ברא את האדם בעולם של חברה. מרגע פקחת עיניו ועד עצירתו הוא מוקף באנשים הדורשים ממנו התייחסות ומצפים ממנו למילוי חובותיו, כל אחד במקום שלו: הילדים זקוקים לחום ואהבה, תמיכה והכוונה. האשה מצפה להערכה, לקשר זוגי אמיתי ולשיתוף פעולה בחיים. הבוס מצפה לנאמנות, עבודה איכותית והתמסרות. החברים זקוקים למילה טובה והתייחסות מכבדת. וכהנה על זו הדרך.

הקב"ה ברא את העולם בצורה כזו, כי זו נקודת המבחן של האדם, שבה יש לו את ההזדמנות לתקן את עצמו, ולהיות טוב ומטיב. מי שעומד במבחן זה בכבוד נחשב לאדם עם "דרך ארץ". דרך ארץ היא - מילוי החובות של האדם כלפי העולם וניהול חיים תקין.

זו בעצם מהותה של השאלה הראשונה שאדם נשאל בבואו לבית דין של מעלה:

האם נשאת ונתת באמונה?

האם היית בן אדם?

כי הבסיס של צורת האדם היא – להיות אדם ישר. כל עוד אדם מרשה לעצמו לקחת את ממונו של חברו, פירוש הדבר שהוא מזיק לחברה. לא די שהוא לא מטיב אלא הוא גם לוקח וחומס. אם אדם רוצה להיות "בן אדם", לפני הכל הוא חייב לתקן את זה.

עתה נגדיר את החילוק בין התפיסה התורנית של ערך הישרות לבין התפיסה הארצית. כפי שכתב השואל, גם בציבור החילוני מקובל להקפיד על ישרות והגינות, ומי שעובר על החוק נחשב לאדם שפל. שמירת החוק היא ערך אבסולוטי המקובל על כל התרבויות התקינות. אבל הערך של ישרות בעיני התורה הוא הרבה יותר עמוק.

בעיניים חילוניות, הצורך להקפיד על ישרות נובע מהבנה שבלי זה אין קיום לעולם. אם כל אחד יגזול מהשני יתפתח ג'ונגל, שבו האלימים אוכלים את כולם. לכן יש כלל בלתי כתוב, הסכמה שבשתיקה, שאף אחד לא נוגע במה ששייך לשני. מי שעובר על חוק היסוד הזה פוגע באושיות החברה. מסיבה זו מביטים עליו כעל אדם רע המזיק לכולם.

אבל, השקפה זאת גורמת לא רק לשמור על מה ששייך לשני ולא לפגוע בו, אלא גם לשמור על מה ששייך לי ולא לתת לשני לפגוע בי. כי היסוד של התפיסה הזו הוא אחד: קיום העולם הוא על ידי שכל אחד ישמור על הטריטוריה הפרטית שלו ולא יכנס לטריטוריה של זולתו. גם בעולם החילוני יש חסד ותרומות לעניים, אבל לא מתוך תפיסת עולם שאדם מחוייב לעזור לאחרים, אלא מתוך מחוזה של רצון טוב הבאה מרגש ספונטני. אין שם הבדל מהותי בין עזרה לעניים לעזרה לבעלי חיים. הכל נובע מרגש הומאני ותו לא.

לעומת זאת, ההשקפה היהודית על ישרות ונאמנות היא שכל אדם צריך ומחוייב לעזור לאחרים, ועל אחת כמה וכמה שלא לפגוע בהם. זה לא נובע מהסכם בלתי כתוב של "שמור לי ואשמור לך", אלא מחוק היסוד שהקב"ה הנחיל לנו שעלינו לדאוג לרווחתם והצלחתם של אחינו היהודים ולא רק לעצמנו. הקב"ה ברא אותנו להיות טובים ומטיבים לזולת. היושר הוא חלק מתפקיד כולל ומחייב.

כל זה כתוב במילים ספורות במשנה במסכת אבות (פרק ה' משנה י"א):

ארבע מדות באדם: האומר שלי שלי ושלך שלך - זו מדה בינונית, ויש אומרים זו מדת סדום. שלי שלך ושלך שלי - עם הארץ. שלי שלך ושלך שלך - חסיד. שלי שלי ושלך שלי - רשע.

ההשקפה ש"שלי שלי ושלך שלך", שיסודה שמירת החוק בשביל שאף אחד לא יפגע בשני, כמין הסכם הדדי - היא בגדר מידת סדום. גם שם עיקר חטאם היה אנוכיות. חוסר מחשבה על השני, ונתינת דגש על ההצלחה האישית בלבד. הנביא מגדיר את חטא סדום בזה ש"גאון שבעת לחם, ויד עני ואביון לא החזיקה". למרות שבסופו של דבר הם

הגיעו לאכזריות בממדים עצומים, זה היה שורש הקלקול.

לעומת זאת ישנה תפיסת עולם של עם הארץ, הרואה בכל ענין הרכוש והבעלות דבר לא מחייב, ובעיניו העולם אמור להתנהל בדרך "שלי שלך ושליך שלי". גם זו דרך גרועה.

הדרך הטובה היא - הרצון לתת ולעזור לזולת. "שלי שלך ושליך שלך". ועל אחת כמה וכמה לא לפגוע במה ששייך לו חלילה.

ההבדל בין שתי התפיסות, בין התפיסה של "שלי שלי ושליך שלך", לבין התפיסה של "שלי שלך ושליך שלך", הוא הבדל תהומי, הבדל בין שמים וארץ.

החיים בעולם המסחר דומים לג'ונגל, שבו החלש נטרף והחזק שורד. כל אחד רוצה להיות כמה שיותר עשיר, ולא משנה מה יקרה לאחרים בדרך. הרצון העז להצליח נובע מהערך העצום שיש לכסף בעולם הזה. הכסף הוא הכח המניע של הכל. כסף הוא עוצמה, הוא שליטה, הוא כח ביד, וכל אחד רוצה להיות בראש הפירמידה.

אבל מבט התורה על כסף שונה לחלוטין. כסף הוא דבר טוב כעזר בחיים, אבל לא יותר מזה. עם כסף ניתן להשיג דברים חשובים, ניתן להזיז עניינים, ניתן להשפיע על אחרים. כדאי להשיג אותו, כמו שכדאי להשיג גבורה או חכמה, כי הוא כלי שיכול לסייע רבות, אבל הוא לא ערך כשלעצמו. וכמו שאנחנו רוצים שיהיה לנו את הכלי הזה, אנחנו רוצים אותו גם עבור אחרים. אנחנו לא חיים בתחרות עם אחרים. אנחנו רוצים שלכולם יהיה טוב, לא רק לנו.

וזה לשון החינוך (מצוה 10), בביאורו לשורש מצוות ההלואה:

שורש המצוה, שרצה הא-ל להיות בראויו מלומדים ומורגלים במדת החסד והרחמים, כי היא מדה משובחת, ומתוך הכשר גופם במדות הטובות יהיו ראויים לקבלת הטובה, כמו שאמרנו שחלות הטוב והברכה לעולם על הטוב לא בהפכו, ובהיטיב השם יתברך לטובים יושלם חפצו שחפץ להיטיב לעולם.

כלומר, הקב"ה רוצה שנהיה טובים בפנימיותינו, שאז הוא יוכל להשפיע עלינו שפע של טובה. זהו שורש המצוה של הלואה וצדקה. וזה

בעצם שורש המבט התורני על ישירות, נאמנות, וענין הכסף בכללותו.

הכח להיטיב לזולת נובע מהשקפת עולם שלכל האנשים יש זכות לחיים טובים, לא רק לי. אנחנו חיים בעולם יחד עם הרבה אנשים נוספים, וברצוננו שכל השותפים למסע בעולם הזה יעברו אותו גם כן בצורה לא רעה.

בספר חובות הלבבות נותן משל נפלא על הענין, וזה לשונו שם (שער חשבון הנפש פרק ג), עם ביאור בצידו:

והשנים ועשרים, חשבוננו עם נפשו על התערבו עם בני אדם בתקנת העולם מחרישה וקצירה, ומקח וממכר, והענינים שנעזרים בהם קצת בני אדם בקצתם על ישוב העולם. שיאהב להם מה שיאהב לנפשו מהם, וישנא להם מה שישנא לנפשו מהם, וימחל עליהם, וידחה מהם כפי יכולתו מה שיזיקם, כמו שכתוב 'ואהבת לרעך כמוך'.

האדם צריך לבוא חשבון עם עצמו על צורת עסקיו עם בני האדם, שעליו לרצות בטובתם כפי שהוא מצפה שהם ירצו בטובתו, ועליו לרצות שלא ינזקו, כפי שהוא מצפה שהם ירצו שהוא לא ינזק. ועליו למחול להם מידי פעם, ולהשתדל למנוע מהם נזקים, כפי שכתוב "ואהבת לרעך כמוך".

וימשל בזה, כאלו אנשים הלכו אל ארץ רחוקה בדרך עקוב, ויש להם ללון במחנים רבים, ויש להם בהמות רבות טעונות במשאות גדולות, והאנשים במתי מעט, ולכל אחד מהם בהמות רבות, שהוא צריך לטעון ולפרוק אותם פעמים. ואם יעזרו איש את אחיו לטעון ולפרוק, ויהיה חפצם בשלום הכל ולהקל מעליהם ושיהיו שוים בעזר ובסיוע ביניהם, יגיעו אל הטוב שבענינים. ואם יחלק לבם ולא יסכימו לעצה אחת וישתדל כל אחד מהם לעזור לעצמו לבד, יכלה רובם.

ונתן להמשיל את הצורה האידיאלית של היחסים החברתיים, לקבוצת אנשים שיצאה למסע למקום רחוק בדרך קשה, ויש להם תחנות רבות בדרך. כל אחד מהם נושא משא רב וכבד עם בהמות רבות, ובכל תחנה עליו לטרוח לפרק הכל, להקים מאהל ומחנה מסודר, ואחר כך בגמר החניה שוב לפרק ולהעמיס על הבהמות את כל המשא. אם כל אחד יעזור לחברו וירצה בטובתו, והעבודה

תתחלק בין כולם בשווה כנטל משותף - יהיה להם טוב מאוד. אבל אם כל אחד ידאג רק לנוחיותו הוא ויתעלם מצרכי חברו - הם לא יחזיקו מעמד.

הגרש"ש שקופ בהקדמה לשערי יושר כותב, כי מצות ואהבת לרעך כמוך לא באה להתנגד לרגש הטבעי של אהבת עצמנו, אלא להרחיב את מעגל ה"אני", להחיל אותו גם על בני המשפחה, ואחר כך גם על הסביבה הרחוקה יותר, ואחר כך גם על כל ישראל. לסגל תפיסת עולם שכולנו עם אחד, שותפים לדרך החיים ולמסע עלי אדמות, וברצוננו שלכולם יהיה טוב, לא רק לנו.

כאשר ניגשים לחיים בשוק העולמי ממבט כזה, כל מהלך החיים נעשה באופן הרבה יותר מרומם. כל חיי המסחר וההתעסקות בפרנסה נעשים באופן המקרב את האדם לקב"ה, על ידי הדבקות בדרכיו. "מה הוא רחום וחנון אף אתה היה רחום וחנון".

פרק יב

ישרות ונאמנות – הרמה המעשית

שאלה:

ברצוני לברר אחת ולתמיד את הנושא של תשלומי מיסים, האם הוא חובה על פי דין. ושאלה נוספת הקשורה לענין - האם יש קולא באיסור גזל כאשר הנגזל הוא מחלל שבת בפרהסיא ומתנהג כגוי.

מסגרת זו אינה מסגרת לשאלות הלכתיות, אבל אף על פי כן ניגע בנושא.

רוב פוסקי זמננו (השבט הלוי, הפתחי חושן, ועוד) אוסרים בתוקף לגנוב מקופת המדינה. בלי קשר להתייחסותנו למדינה ולכך שהיא ממרה את פי הקב"ה, הכסף הנמצא בקופתה הוא כסף ציבורי, ואין היתר לקחת כסף מכלל הציבור.

להשתמש מתשלום מיסים – זה נושא בפני עצמו. יש אומרים שבארץ ישראל לא תקף הכלל של דינא דמלכותא דינא. גם זה שנוי במחלוקת, בפרט שתשלום מס הוא לא רק ענין של דינא דמלכותא אלא הוא סוג של תשלום ועד בית. כספי המיסים מיועדים לשימוש הציבור בדברים שכולם נהנים מהם, כמו תשתית, בריאות, ביטחון ועוד, ומה שאתה לא משלם מישהו אחר צריך לשלם במקומך ואתה נהנה מכך. אבל לקחת כסף מהקופה הכללית – זו כבר בעיה הרבה יותר חמורה. הרי הכסף שבקופת המדינה הוא כסף **השייך לציבור**, ואין לזה שום שייכות לנידון אם חוקי המדינה תקפים מבחינה הלכתית או לא.

וזו לשונו של השבט הלוי (חלק ה סימן קע"ב):

הנה בעיקר השאלה כך עניות דעתי, שבעלות כללי הוא בעלות גמור לכל דבר, דכל מי שיש לו שליטה על פי התורה ובידו

לעשות עם הדבר כאוות נפשו למכור ולתת במתנה באין מוחה זהו גדר בעלות, ומה שכתב מבוהל אחד דכיון שאין מתנהגים על פי התורה מותר לגזלם ואם כן אין להם בעלות כלל, הוא דבר שאין ראוי להשיב, דחלילה להתיר איסור גניבה וגזילה. ואין זה לגדר דינא דמלכותא אם שייך כאן או לא.

מסיבות שונות, הנושא "ישרות" נמצא במצב הדורש חיזוק. הכלל הבסיסי הזה שחז"ל כל כך מאריכים בו, להיות ישר ונאמן, והחומרה הגדולה של איסור גזל, די נשכחו מהתודעה. ויש מקום לחזור ולהזכיר את הכלל היסודי הזה.

זו מצוה גדולה וחשובה, שאינה קשורה ללימוד תורה, לתפלה, לחינוך, ולכל המצוות המוכרות, אלא נטו בין אדם לחברו: יש לשמור על מוסר עבודה גבוה. להיות הוגן לבוס. גם אם הוא מושחת, גם אם הוא מעצבן, וגם אם הוא חילוני.

וכאן אנחנו ניגשים לשאלה השניה שהציג השואל – האם יש קולא באיסור גזל כאשר הנגזל הוא רשע.

בתפיסה של אנשים רבים התערבבו המושגים של איסור גזל ומצבו הרוחני של הנגזל. אנשים מרגישים שאם פלוני הוא מחלל שבת מותר להם להיות עורך דין של הקב"ה ולסגור איתו חשבון במקומו, וכמובן להרויח משהו על הדרך, אולי כשכר טירחה...

כדי להבין את חומרת הדברים כדאי ללמוד קטע בגמרא, קטע כמעט בלתי נתפס, הנותנת קצת מבט תורני על השאלה הזו.

הגמרא (קידושין טז.) דנה על אדם שנמכר לעבד לגוי, ורוצים לפדותו ולהשיבו לחיק היהודים, אלא שאין מספיק כסף לזה. דורשת הגמרא מפסוק "וחישב עם קונוה" שאסור לבוא על הקונה בעקפין, כלומר אסור לרמות את הקונה ולספר לו ששנת היובל קרובה ומחיר העבד ירד, אלא יש להתנהל איתו בישרות.

נתאר לעצמנו את תמונת המצב: בחור צעיר נמכר לגוי מחמת חוסר אמצעים. מדובר על בחור בעל כשרון, שאם ישב בישיבה וילמד כראוי יש סיכוי שיצמח לתלמיד חכם גדול, אולי אפילו ראש ישיבה. נערכה

מגבית של קופת העיר לפדותו, ויצא לאור עלון מרגש עם תמונת הנער וכתוב בצבעי אדום שחור: "הצילו את אחמד בן שרה!!!" אבל הסכום שהצטבר בקרן לא הספיק, והאדון הגוי סירב לוותר על פרוטה (וכשחסר אפילו משהו אי אפשר לפדות כלל דאין נגאל לחצאין, ע"ש בדף כא:). ואז העלה משהו רעיון: נספר לגוי ששנת היובל חלה שנה אחת לפני התאריך האמיתי ואז הכסף יספיק. רמאות אחת קטנה, לא משמעותית – והצלנו נפש מישראל.

וכאן עומדת התורה ומזהירה: לא ולא! לא לשקר, לא לגנוב דעת! וזאת למרות שהנגזל הפוטנציאלי הוא גוי, ואפילו עובד עבודה זרה! כי הישרות וההגינות היא כלל בסיסי בכל צורת האדם.

האבא הגדול שלנו, יעקב אבינו, היה הראשון ששימש לנו דוגמה איך מתייחסים למעביד, גם אם הוא רשע ומושחת כלבן הארמי. הרמב"ם (הלכות שכירות פרק י"ג הלכה ז') מביא ממנו דוגמה, וזה לשונו שם:

כדרך שמוזהר בעל הבית שלא יגזול שכר עני ולא יעכבנו, כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעל הבית ויבטל מעט בכאן ומעט בכאן ומוציא כל היום במרמה, אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן. שהרי הקפידו על ברכה רביעית של ברכת המזון שלא יברך אותה. וכן חייב לעבוד בכל כוחו, שהרי יעקב הצדיק אמר 'כי בכל כחי עבדתי את אביכן'. לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה שנאמר 'ויפרוץ האיש מאוד מאוד'.

להיות הוגן לסביבה זה כלל מינימלי, שכל האדם נהיה אחר לגמרי אם הוא מקפיד עליו. הקב"ה רוצה שנהיה הוגנים לכולם, גם לחילונים, ואפילו לגויים. לתת לכל אדם התייחסות אנושית, ולהיות הוגן כלפיו. שמילה שלך תהיה מילה, שלוח זמנים שקבעת יחייב אותך, שהסחורה שתספק תהיה איכותית, ושהעבודה שתעשה תהיה ללא עיגול פינות.

בעלי המוסר אומרים שמה שכתוב בחז"ל שחונך היה מיוחד יחודים על כל תפירה ותפירה הכוונה שהוא היה נזהר ודואג שהעבודה תהיה טובה ושהלקוח יקבל מה שמגיע לו. החזון איש התבטא על כך שאסור לומר כן, כי מיוחד יחודים זה כפשוטו. אבל על כל פנים העיקרון וודאי

ברור, שאחת המטלות החשובות ביותר של מעביד או עובד היא לעשות את המוטל עליו ברצינות, בהגינות וביושר.

ומענין לענין באותו ענין, יש מקום להוסיף כאן ערך נוסף שבא לידי ביטוי בשוק החיים, שגם עליו כמעט לא שומעים, אבל הוא יסודי וחשוב לכל הצורה האנושית שלנו:

להיות נאמן. לשמור אמונים למי שראוי לכך. לבוס, ללקוחות, לכל מי שנותן בך אמון. נאמנות היא ערך חשוב מאוד שנזכר במפורש בתהילים (פרק ק"א): "עיני בנאמני ארץ לשבת עימדי".

וזה לשונו של רב אחאי גאון בשאילתות (בתרגום מילולי):

חייבים בית ישראל לסחור באמונה, ואם אדם אומר לחבירו שימכור לו דבר מסוים לא ראוי לו לחזור בו, למרות שהדבר מותר על פי דין, אף על פי כן אין זה ראוי, אלא יש לאדם לעמוד במילתו. ועליו נאמר פסוק זה "עיני בנאמני ארץ לשבת עימדי", שזוכה לשבת במחיצתו של הקב"ה.

וזה לשון השל"ה (שער האותיות אות נ') עם ביאור בצידו:

יהיה אדם בכל עניניו בעל סוד, לא יגלה נסתוריו לשום אדם, ולא יגלה נסתוריו של שום אדם הגלויים לו. הוא לא יגלה נסתורים. ובפרט בדורות הללו, כי בעונותינו הרבים פסקו אנשי אמונה.

מישהו סמך עליך ונתן בך אמון? אל תפר את האמון!

ולפעמים יהיה נאמן רוח, רצוני לומר, יראה נאמנותו נגד כל רוח ורוח, ולא יכסה דבר. כיצד, אם נתמנה פרנס על הצבור להוציא ממנו על דבר ידוע, אף על פי שידוע בעצמו שכל מעשיו באמונה, וגם העולם מחזיקים אותו לאיש אמונה, ואינם מבקשים ממנו חשבון, כי מחזיקים אותו כי באמונה הוא עושה, על כל זאת מדה נכונה הוא, שיבוא עמם בחשבון בדקדוק אפילו בפחות משהו פרוטה.

נתנו לך קופה ציבורית – נהל אותה בשקיפות, גם אם מאמינים לך.

בקצרה: התורה מצוה אותנו לנהל חיי מסחר בנאמנות, בשמירה על זכויות הזולת, בשקיפות ובהגינות. להיות טובים לסביבתנו.

קבעת עיתים לתורה

לימוד התורה הוא תפקיד נכבד בחיינו,
שעלינו לדעת את גדריו, לראות מה
חובתנו, מה מפריע לנו לקיים אותה וכיצד
ניתן להתגבר על ההפרעות, איך נחנך את
ילדינו לתורה, מהי מצות החזקת תורה,
כבוד התורה, ועוד.

פרק יג

קביעות עיתים לתורה - העקרונות

שאלה:

גדלתי בבית שבו הנושא של קביעות עיתים לתורה היה דבר פשוט, חלק מהחיים. אבי ז"ל היה פועל דחק, אבל לא היה יום שבו לא הלך לשיעור תורה. יום יום בלי חכמות. היה ברור לי שגם אני כשאצא לעבודה אקפיד על זה מאוד.

אבל יצאתי לחיים וגיליתי שמשום מה אני לא מסוגל לפתוח גמרא. הייתי אברך כמה שנים, ועכשיו אני לא מסוגל בשום אופן לחזור ללימוד. וזה מוזר בכפליים: אבי לא למד בישיבה מימיו, הוא התייתם בגיל צעיר ומשפחתו היתה זקוקה ליד מפרנסת, ועם כל זאת לא ויתר כל ימיו על שיעור תורה, ואילו אני, בוגר ישיבה שגדל על כך שלימוד תורה הוא חלק מרכזי בחיים – לא מצליח להחזיק.

ניסיתי לשבת עם עצמי ולהבין מה מפריע לי ללמוד, והבנתי שהיא הנותנת: אבא שלי לא ידע מקרוב איך נראה לימוד ישיבתי, והוא הרגיש שהשעה הזאת שהוא מקדיש ללימוד היא דבר נפלא. אבל אני שלמדתי בישיבה ובכוללים וראיתי מתמידים בחיים שלי, מרגיש ששעה בערב זו בדיחה עלובה. אם אני לא לומד כל היום אין שום טעם בלימוד מסכן של דף היומי.

אולי יש לך מה לומר בענין.

הרבה אנשים משוכנעים שהם רחוקים מאוד ממילוי חובתם במצות לימוד תורה. הם שמעו במשך הרבה שנים שמצות תלמוד תורה מחייבת אך ורק התמסרות מלאה ומוחלטת, ומי שלא שייך לזה לא מתחיל למלא את מה שהקב"ה דורש ממנו. התורה מיועדת רק למי ששקוע בה

כל כולו. כתוצאה מכך, בכל פעם שנושא "לימוד התורה" עולה לדיון, הם מרגישים אי נוחות, כביכול מזכירים להם את גודל כשלונם וחוסר הצלחתם. מסיבה זו גם אינם מסוגלים ללמוד זמן קצוב כל יום.

יש לדעת שזו טעות גדולה.

אין ספק שמי שיכול ללמוד כל היום, כמו בחור ישיבה או אברך שתורתו אומנותו – חייב לעשות זאת, והוא יתבע חמורות אם לא יעשה זאת. עליו כתוב בירושלמי (הובא במשנה ברורה קנ"ה סק"ד): "העושה תורתו עיתים (=שקובע רק זמן מסוים ללימוד אף על פי שיכול ללמוד הרבה) הרי זה מיפר ברית". הסטאטוס של אברך הוא נפלא, אבל הוא מחייב מי שמשרת בחצר המלך מקבל משכורת ומעמד גבוה כראוי לתפקידו הרם, אבל גם נדרש להיות מחויב לתפקידו בהתאם.

אבל מי שלא יכול ללמוד כל היום, והוא עסוק בפרנסתו רוב היום וקובע עיתים לתורה בצורה מסודרת ויסודית – הרי הוא מקיים בזה את תפקידו בעולם הזה כראוי. התורה מיועדת לכל איש ישראל, כל אחד כפי חלקו בה, ויש דרגות שונות בעם ישראל. בגמרא לא כתוב שבשמים שואלים "האם היית גדול הדור" ואפילו לא "האם היית אברך ולמדת שלשה סדרים", אלא שואלים "האם קבעת עיתים לתורה". נוסח השאלה הזו פונה לבעל אומנות (כך מבואר בביאור הגר"א יו"ד רמ"ז סק"ד), כי תפקידו במצות לימוד תורה הוא לקבוע עיתים, ובזה הוא ממלא את חובתו.

אינני כותב דברים מליבי, אלא מעתיק שולחן ערוך, והרי לשונו (יו"ד סימן רמ"ז סעיף א'):

כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין בחור בין זקן גדול. אפילו עני המחזר על הפתחים, אפילו בעל אשה ובנים, **חייב לקבוע לו זמן** לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: והגית בו יומם ולילה (יהושע א, ח). ובשעת הדחק, אפילו לא קרא רק קריאת שמע שחרית וערבית, לא ימושו מפיק קרינן ביה.

פשטות לשון השו"ע הוא, שלא חייבים ללמוד כל היום וכל הלילה,

אלא שחייבים **לקבוע זמן** לזה. וכן הוא לשונו באורח חיים (סימן קנ"ה סעיף א):

אחר שיצא מבהכ"נ ילך לבית המדרש ויקבע עת ללמוד.

ולהיכן נעלם איסור ביטול תורה? מדברי המגן אברהם (סימן קנ"ו סק"ב) מתבאר, שההגדרה הזו "לקבוע עיתים לתורה" נאמרה על מי שעוסק בפרנסתו, ואילו מי שאינו עובד חייב ללמוד כל היום. זה לשונו:

ופרש"י, לפי שאדם צריך להתעסק בדרך ארץ שאם אין דרך ארץ אין תורה, הוצרך לקבוע עתים לתורה בדבר קצוב שלא ימשך כל היום לדרך ארץ, עכ"ל, משמע דמי שאינו צריך לכך חייב לקיים והגית בו יומם ולילה.

כלומר, מי שצריך לעסוק לפרנסתו חייב רק לקבוע עיתים, ומי שאינו צריך לזה חייב ללמוד כל הזמן.

אותם דברים מבוארים גם בדברי הגר"א (בביאור הגר"א יו"ד סימן רמ"ו סק"ד) שכתב על דברי השו"ע הנ"ל בזה הלשון: "ופירושו - בבעל אומנות". כלומר: מה שכתב השולחן ערוך שחייב תלמוד תורה הוא לקבוע עיתים, המדובר הוא באדם העובד לפרנסתו.

וזה לשונו של החפץ חיים בשמירת הלשון ח"ב פרשת שלח:

לא חייבה התורה לבעל בית שילמד כל היום וכל הלילה ולא יתעסק בעסק כלל, רק שיתעסק בעסק ויקבע עיתים לתורה. אכן זה צויה התורה שיהיה העסק באמונה ובלי תרמית, כמו שאמרו חז"ל ששואלין לו לאדם 'נשאת ונתת באמונה, קבעת עיתים לתורה?'

הסוגיא הזו של גדר מצות תלמוד תורה היא ארוכה ועמוקה ולא כאן מקומה. על כל פנים יש לדעת שההרגשה הזו ש"אני רשע, לא מתחיל למלא את תפקידי, חסר תקווה ותוחלת", היא עצת היצר. מי שאין ביכולתו ללמוד כל היום והוא קובע עיתים לתורה כראוי, ממלא את חובתו במצות תלמוד תורה.

כדי להשלים את התמונה אעתיק כאן עוד קצת מדברי האחרונים, ותן לחכם ויחכם עוד.

זה לשון מרן הגר"מ פיינשטיין (אגרות משה יו"ד ח"ד סי' ל"ו. הציטוט הוא רק הקטעים המעשיים, והרצאה ללמוד את כל התשובה בשלמות יציין במקור. כמו"כ תרגמתי את המילים שבארמית למען ירוץ הקורא בו):

בלימוד התורה יש שני חיובים. יש חיוב ללמוד כל התורה שבכתב ושבע"פ וגם לידע אותה, ועוד מצווה יש, שצריך האדם ללמוד בכל יום פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, מקרא דוהגית בו יומם ולילה. ונפסק ברמב"ם.

וכתבתי לתרץ שלא יסתרו דברי הרמב"ם, שכתב בהלכה י' 'עד אימתי חייב ללמוד תורה עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך וכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח', ולא די בקביעות זמן ביום ובלילה, שהוא לסתם אנשים, ולכל הדורות, שיש ענין שכחה, הוא חייב כל היום מטעם שכתב דכשלא יעסוק כל הזמן בלימוד הוא שוכח (כלומר, כל אדם חייב להגיע לידיעת כל התורה, ולכן בהכרח עליו ללמוד כל ימי חייו, שאם לא ילמד תמיד בהכרח ישכח את תלמודו. ומה שכתוב שמספיק קביעות עיתים, מדובר על בור סוד שאינו מאבד טיפה, שיכול להגיע לידיעת כל התורה בלי ללמוד כל הזמן).

ורק מחמת שמוכרחין כל אחד ואחד לאכילה ולשתיה ולבגדים ולדירה, יש איזה שעות ביום שפטור מללמוד, וגם איזה זמן שאסור ללמוד. שהזמן שצריך לעבוד לאכילה ולשתיה ולדירה כפי ההכרח, לכדי חייו בעצמו, ולנשוי גם לצורך אשתו ובניו, אסור מללמוד. אבל רשאי לעבוד גם להרוויח כפי מה שדרך האנשים לאכול ולשתות גם מאכלים טובים לבריאותם כבשר ומיני חלב, וגם למעט תענוג שהוא ג"כ להרחיב ליבו של אדם, ולאשתו ובנים הקטנים לכל מה שצריכים ומתאוים כדרך הבינונים. אבל ליותר מזה הוא אסור, שהרי הוא עובר על מצוות עשה של לימוד התורה.

אבל [קשה, ש]הרי לא נאמר ברמב"ם בלשון איסור, לכתוב "אסור לעשות במלאכה אלא לכפי מה שצריך להוצאתו לעצמו ולאשתו ולבני ביתו כדרך הוצאת אנשים בינונים וכל המבטל

זמנו מלימוד התורה יותר מזה עובר בעשין דלימוד התורה ובלאיון דשכחה", אלא נאמר בלשון חשיבות, בפ"ג מת"ת ה"ו: 'מי שנשאו ליבו לקיים מצווה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה לא יסיח דעתו לדברים אחרים ולא ישים על ליבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד כאחת'. הרי הוא כמפורש שאין חיוב זה על כל אחד ואחד מישראל, שאין איסור לאלו שעוסקין במלאכה ובסחורה להתעשר, אף שלא מקיים מצווה זו דלימוד התורה כראוי.

וצריך לומר שהוא משום שבעצם הוי חיוב לימוד התורה עליו חיוב קבוע בלא זמן וגבול. אבל חיובו הוא כזה שרשאי לילך לפרנסתו ולכל צרכיו, אפילו שהוא רק לתענוגים בעלמא, ולשכיבה ולישיבה לנוח בעלמא כשנהנה מזה, ואין בזה ביטול המצווה.

ובפרק ג' ה"ו שכתב 'מי שנשאו ליבו לקיים מצווה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה, לא יסיח דעתו לדברים אחרים, ולא ישים אל ליבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד כאחת', נקט הדין למי שנשאו ליבו לקיים מצווה זו כראוי, פירוש, שיהא ת"ח גדול שידע ויבין כל התורה, וזהו שמסיק 'להיות מוכתר בכתר תורה', שלזה לא מספיק לפי החיוב שכתב בפרק א' שהוא עצם המצווה לכל איש מישראל. שמי שנשאו ליבו לקיים מצווה זו כראוי לא יסיח דעתו.

הארכתי כל זה לברר חיוב המצווה דלימוד התורה, שהמצווה כראוי הוא להיות מוכתר בכתר התורה, שהוא להיות חכם בתורה, שהוא לידע כל התורה כולה בחכמה והשכל. אך שיש קולא במצווה זו, שאינם עבריינים אף אלו שלא מקיימים מצווה זו מממש, מחמת שעוסק בענייני פרנסה ושאר ענייני גשמיות, אם אך שלומדים זמן קצר ביום וזמן קצר בלילה.

וגם משמע מהרמב"ם שיש מצווה חיובית על כל אחד ואחד מישראל ללמוד את כל התורה. אבל חיובו הוא רק בזמן שקבע לקיים מצוות הלימוד, והיינו שצריך להשתדל שילמוד בכל יום פרק אחר. (כלומר, חיוב הלימוד הוא לא לשבת כל יום זמן מסוים ליד הספר, אלא להתקדם בידיעת התורה כל יום קצת).

והוא מקור ללימוד דף גמרא שהיה ברוב ערי ישראל, ואולי כולן,

שהיה חברת ש"ס. וכשהתחילו מתרשלין בזה, הונהג על פי הגאון ר' מאיר שפירא זצ"ל שהיה אב"ד ור"מ בלובלין, שיהיה דף יומי כללי קבוע בכל העולם. שבלימוד זה מקיימין לימוד כל תורה שב"ע שנקתבה על ידי רב אשי ורבינא, שזה שייך להחשיב כולה תלמודא.

עוד קצת הבנה בגדר המצוה מצאנו בדברי רבינו האור שמח (הלכות תלמוד תורה, פ"א ה"ב). דבריו עמוקים, והנני מביאם בלשונם (בתרגום הארמית וכנ"ל) עם הסבר:

שבאמת כל המצוות המה שווים לפחות שבפחותים ולמשה רבינו ע"ה, וחויב המצוה גבול יש לה.

התורה מטילה על ישראל רק ציוויים ברורים וחד משמעיים בדברים שגדר חיובם אינו משתנה מאדם לאדם. מצוות כמו סוכה שופר וציצית, בהם הוטל על כל ישראל חיוב ברור וחתוך, שמי שלא מקיימו מבטל עשה. אבל מצוות שחיובם אינו מוגדר וכל אחד צריך לקיימם באופן שונה – אינן מוגדרות כחיוב ברור וחד משמעי. אין בתורה מצוות עשה או עברות לא תעשה לא מוגדרות.

ולכך לא כתבה התורה מדות רק ברמז, דלמשל מדת הנקמה כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר וכו', ומלך שמחל כו', ולכך אין זה חוק בפרט שווה לכלל הישראלי, רק כל אחד לפי ערכו. וכן בגאווה וכיו"ב, וכן לפנים משורת הדין, ובקור חולים וקבורה וכו'.

מצוות שלא מוגדר מה גבול חיובו, והוא משתנה מאדם לאדם, כמו איסור נקמה שהוא ענין אינדוידואלי אצל כל אדם לפי מצבו, או איסור גאווה שגם הוא אינו ברור באופן חד משמעי, לא נקבע בהן איסור לא תעשה או מצות עשה, ולכן מצוות אלו נאמרו רק ברמז.

(ניקח לדוגמה את מצות "את ה' אלוקיך תירא". זו איננה מצוה מעשית מוגדרת, אלא מצוה כללית, וכל אחד נדרש לקיים אותה כפי כוחותיו. אין כאן הגדרה חותכת של איסור והיתר, שפעולה מסוימת היא ביטול עשה, אלא הוראה למצב חיים כללי. במצוות מסוג זה אין גדרים חתוכים, אלא כל אחד נדרש לעשות כפי כוחו. ישנם אנשים בעלי כוחות גדולים, שמהם נדרשת יראת שמים גבוהה, על פי דרגתם. לעומת זאת ישנם אנשים עם כוחות נפש חלשים יותר, שאצלם יראת השמים הנדרשת היא פחותה.)

ונמצא מצוות ת"ת אשר בוודאי אם יבקש האדם טרף ומזון בכ"ז

אינו נחשב למפריע מצוות ת"ת, ואספת דגנך כתיב, וכן למשל אדם חלוש המזג, וכן כל אחד לפי ההכרחיות שלפי הרגלו, וכן לפי טוהר נפשו של אדם, כי אינו דומה בחיוב ת"ת האיש אשר נפשו מרגשת בשכלה הזך ונקשרה בעבותות אהבה לתלמוד תורה, לאיש אשר כוחות נפשו נרפים ועצלים, לכן איך היה מחוק הבורא לחוק חיוב ת"ת לכל ישראל, ונתן תורת כל אחד בידו, ואין לאל יד האנושי ליתן המדה האמיתית לזה.

מצוות תלמוד תורה גם היא אינה מצוה חתוכה וחד משמעית עם גדר עשייה ברוך, שהרי לא כל האנשים מסוגלים ללמוד באותה מידה, הן מחמת אילוצים של פרנסה, והן מחמת כוחות הנפש ותכונות האופי. במצוה מסוג זה, המשתנית מאדם לאדם, לא נאמר ציווי חד משמעי שמי שאינו לומד כפי כוחו הוא מבטל עשה, שהרי אין ביד האדם להגדיר לעצמו באופן חד משמעי כמה בכוחו ללמוד. הוא לא יכול להצביע – עד כאן מותר לי להתבטל ומכאן והלאה אסור.

לכן באו חכמים ופירשו לנו גדר מרכזן האמיתי של ת"ת: ק"ש בשחרית ק"ש בערבית - קיים והגית בה יומם ולילה, כיון שלומד קבלת המצווה ואזהרתה בשחרית ובערבית כבר קיים מצוותה, אולם יתר מזה הוא בכללי המצוות אשר נבדלו ונפרדו בזה כל איש לפי ערכו ומהותו, והיא כמו הסר מן המדות המגונות אשר נפרדו זה מזה, ובוודאי צריך להתעצם בה האדם בכל יכולתו, כי כפלה התורה הרבה פעמים ענין למודה, וצריך האדם להלהיב נפשו לשקוד על דלתותיה, כאשר הרבו לדבר בזה הספרים הקדושים.

מסיבה זו המצוה המחויבת, המעשית, שנקבעה לכל ישראל, היא - רק חיוב קביעות עיתים לתורה יום ולילה, ומינימום קריאת שמע שחרית וערבית. מי שלא עומד בזה – מבטל עשה. אבל מעבר לזה – כל אחד חייב להשתדל כפי כוחותיו. כמו שאדם חייב לתקן את מידותיו עד כמה שידו מגעת, כמו שהוא חייב להיות ירא שמים, כך הוא חייב ללמוד עד כמה שידו מגעת.

עד כאן דברי האור שמח.

והיוצא למעשה, שהתורה שייכת לכל אחד, ומי שעסוק בפרנסתו וקובע בה עיתים כראוי עושה מצוה גדולה ועצומה, ואין מקום לתחושת יאוש.

פרק יד

הסיבות לקושי בקביעות עיתים לתורה

שאלה:

רב הקהילה שלנו מדבר הרבה על החיוב הגדול לקבוע עיתים לתורה כל יום, וכל פעם מחדש הוא דורך לי על היבלת. מה אומר ומה אדבר? קשה לי, קשה מאוד. גם בשנות הישיבה היה לי קשה מאוד. לא הבנתי ממה כולם נהנים כשהם מדברים על "צרת ערוה" ו"חצי נזק צרורות", לא קלטתי מה ר' שמעון מחדש ב"מעכשיו ולאחר שלושים" ומה זה בכלל, ומה היסוד של ר' ברוך בער בקיום שטרות. זה לא עניין אותי ולא הבנתי מה זה חסר לי בחיים. סלח לי על החריפות, אני פשוט טעון, ומצאתי בך כתובת.

למה זה כל כך חשוב ששוב אחזור לאותה נקודה מתסכלת? מה זה אמור להוסיף לי? למה באמת הקב"ה ציוה על תלמוד תורה? ואולי באמת הוא לא התכוין לאנשים כמוני שלא מוצאים בזה טעם?

מצוי מאוד במחוזותינו, שבמשך שנים האדם הכריח את עצמו לעסוק בלימוד שאינו מתאים לכוחותיו, הן מבחינת סגנון הלימוד ותוכנו, והן מבחינת הסדרים הארוכים שאינם בנויים לאנשים עם "פתיל קצר".

כשאומרים לאדם שעזב את הלימוד "קבע עיתים לתורה", הרי זה כאילו מנסים להחזיר אותו במשך שעה שעתיים ביום למקום שממנו הוא הצליח סוף סוף לברוח.

קשה לו ללמוד, הוא לא מוצא בזה טעם, הוא סבל שנים ארוכות מיישיבה ובכולל מהעיסוק הכפוי בנושא הזה שלא היה לרוחו, או גרוץ מזה – ממריחת הזמן בחלומות, ועכשיו דורשים ממנו לחזור לזה כל יום מרצונו הטוב.

פלא שהוא לא רוצה?

זהו ההסבר לדחייה האינסטינקטיבית מן הנושא.

אך האם באמת מצות לימוד תורה כל כך קשה לביצוע?

אולי כדאי לערוך היכרות מחודשת ויסודית עם מצות לימוד התורה, בלי קשר למצוות קביעות עיתים לתורה בדווקא, אלא באופן כללי. לכאורה יתברר שאם הגישה ללימוד התורה היא גישה בריאה, הרבה בעיות נעלמות.

נפתח בהנחת היסוד הקודמת לכל: מצות לימוד תורה היא לא חומר לתעסוקה, אלא פשוטה כמשמעה - למידה.

אצל הרבה אנשים מונח בתת המודע, שהקב"ה רצה שנמלא את הזמן שלנו בקיום מצוה. לכן הוא יצר את לימוד התורה, ופקד עלינו ללמוד. הוא רוצה שנתעסק בדברי תורה כדי שנמלא את זמננו בפעולה שהיא קיום רצונו.

ניתן לראות בבתי המדרשות אנשים שיושבים שעות מול הגמרא ואינם עוסקים כלל בלמידה אלא במילוי הזמן מול הסטנדר. סיפר לי ידיד תלמיד חכם גדול, שבבחרותו היה לומד בכולל בין הזמנים של שש שעות רצופות בבני ברק. הוא ראה שם לומדים שישבו שתיים עשרה שעות ביום בתענית דיבור (!) ולא התקדמו לשום מקום. קראו את הגמרא, דיברו קצת בלימוד, פתחו ספר, שוב קראו את הגמרא, וכו'. הם לא הרגישו כשהם פותחים את הגמרא שהם באים ללמוד משהו, אלא שהם באים למלא את הזמן בעיסוק רוחני.

כאשר ניגשים ללימוד מתוך השקפה כזו - התחושה הממלאת את האדם היא תחושה של נטל מכביד, שלעולם לא יגמר, ולא יביא אותנו לשום תוצאה מוחשית (חוץ מעולם הבא, כמובן). אנחנו צריכים כל החיים לעשות משהו רק כדי שנעשה משהו. לא כדי להשיג משהו, לא כדי להתקדם, רק כדי שנעשה משהו.

זו תחושה קשה ומשמימה.

אפילו בקריאת עיתון, הנתפסת בדרך כלל כדבר מעניין, אילו היתה

איזו מצוה לקרוא עיתון כל היום כדי למלא את הזמן בקריאת עיתון, היה לנו מאוד קשה לקרוא עיתון. עיתון הוא מעניין כאשר קוראים אותו מתוך סקרנות ורצון להתעדכן במה שקורה. אבל אם קוראים בו מתוך תחושה שחייבים לקרוא עיתון, ואסור להפסיק, לא משנה מה יהיה כתוב בו - הוא ימאס עד מהרה.

אז כיצד זה יש כאלה, די רבים, שכן נהנים מהלימוד בשנות הישיבה והכולל?

התשובה היא שאלה שנהנים מהלימוד מתחברים לתוכן שלו. לימוד התורה באופן שהוא נעשה היום בישיבות, הוא מלא עומק ודקויות. מי שמתחבר לקו החשיבה הזה נהנה מכל רגע. אבל בשביל זה צריך באמת להיות בנויים לזה. ליהנות באופן טבעי מחידוד שכלי, מדקויות, מדימוי מילתא למילתא ומחילוקים בין הדברים. מי שבנוי לזה - נהנה עד עמקי נשמתו. מי שלא - לא.

היטב הגדיר זאת השואל בדבריו הכאובים: "לא הבנתי ממה כולם נהנים כשהם מדברים על "צרת צרה" ו"חצי נזק צרות", לא קלטתי מה ר' שמעון מחדש ב"מעכשיו ולאחר שלושים" ומה זה בכלל, ומה היסוד של ר' ברוך בער בקיום שטרות. זה לא עניין אותי ולא הבנתי מה זה חסר לי בחיים".

הרבה אנשים אינם בנויים להתעסק כל הזמן בתיאוריות ורעיונות מופשטים ודקים. הם בנויים להתעסק בדברים מעשיים, ואי אפשר לשנות את הנטייה הטבעית.

דוגמה לדבר: בלתי אפשרי לשלוח את כל הבחורות בבית יעקב ללמוד תיכנות מחשבים. דרוש לשם כך אופי מסויים שמתאים למגמה הזו. בלתי אפשרי גם לשלוח את כולן להתמקצע במתמטיקה או באנגלית. ישנן בנות הזקוקות להתעסק בתפירה או בבישול, וישנן הזקוקות לטפל בילדים קטנים. כל אחת והאופי שלה. מי שינסה לאלץ את בתו ללמוד רק את המקצוע **שהוא** רוצה שתלמד, ולא את המקצוע **שהיא** רוצה ללמוד, מובטח לו שלא תצליח.

גם בלימוד התורה זה כך. לא כולם בנויים ללימוד דקויות

ולתעסוקות בחכמה מופשטת ותיאורטית. ניתן לומר שחלק גדול מן הבחורים והאברכים אינם בנויים לזה. וגם בחלק של התוצאות - רובם צריכים לראות תוצאות בשטח. להרגיש שהם מתקדמים לאן שהוא.

וזו הסיבה שהרבה אנשים אינם מוצאים טעם בלימוד: בעיניהם הלימוד היא משימה מכבידה, כי לעולם אין מגיעים בו לאיזו נקודת גמר, ולא זו בלבד, אלא שגם האופן בו הם לומדים אינו מושך אותם ואינו מדבר אל ליבם. אין להם שום טעם בבירור סוגיה מנותקת מהחיים שלנו, כמו "חצי נזק צרורות", או "צרת ערוה". והם די מתוסכלים מזה שהם צריכים לחפור כל היום בדברים לא מעניינים מבחינתם.

ולכן נדמה שמי שלא מתעניין בלומדות פשוט אין לו מה לעשות ליד הגמרא.

אבל כאן הטעות הכפולה. הן בהשקפה היסודית על מצות לימוד התורה, והן בדרך הביצוע שלה.

הטעות בהשקפה היא, שהקב"ה ציוה עלינו ללמוד, לא כחומר לתעסוקה למשך עשרות השנים שאנחנו על פני כדור הארץ, אלא כי הוא רוצה שנהיה חכמים בחכמת התורה.

למה זה חשוב לו?

הקב"ה ברא עולם עצום, ענק, מערכת בלתי נתפסת של חכמה ותחכום, עם תכלית מסוימת. התכלית של המערכת היא, לתת הזדמנות ליצירי כפיו להכיר אותו ולהתקרב אליו.

הדרך לקירבת ה' היא הן על ידי ביצוע הפעולות שאותן רוצה הקב"ה שנעשה, והן על ידי הכרת חכמתו של הקב"ה העומדת מאחורי הצווים היבשים שקיבלנו. זאת הסיבה שהתורה אינה מוגשת לנו באופן של הוראות פשוטות ויבשות כמו הוראות הפעלה למחשב, אלא באופן שנצרכת חכמה עמוקה להבנתה.

ככל שלומדים יותר את התורה, כך מתקדמים בשני מישורים: א. יודעים מה לעשות כאן. ב. נעשים יותר חכמים בחכמה העליונה, חכמת הבורא, המרוממת את האדם הזוכה לה לפסגות. היא מזככת אותנו,

מסייעת לו בתיקון מידותיו וגורמת לו להיות אדם נעלה שתענוג לשהות במחיצתו.

זו ההשקפה על לימוד התורה: תכלית הלימוד היא – הן כדי שנדע מה לעשות (ההגדרה בלשון חז"ל היא – ללמוד על מנת לקיים), והן כדי שנזכה להיות חכמים בחכמת התורה ועל ידי כך להתקרב אל ה'.

ובתוצאה ישירה מההשקפה זו משתנית כל צורת הביצוע של מצות תלמוד תורה, וכאן אנחנו באים לפתרון הבעיה השנייה. התורה נעשית בלתי מושכת ובלתי מעניינת כאשר לומדים אותה מתוך מחשבה שצריך ללמוד אותה רק בשביל למלא את הזמן, וצריך רק לנסות להבין חילוקים דקים בסוגיות שאינן קשורות לחיים. כאשר זאת הגישה, מי שזה מדבר אליו – נהנה, ומי שזה לא מדבר אליו – סובל.

אבל אם הגישה ללימוד התורה היא מתוך הצבת מטרה לדעת מה כתוב בספר הזה - או אז גם יש מטרה ברורה שכלל שעובר הזמן מתקדמים בהשגתה יותר ויותר, וגם ניתן ללמוד כפי נטיית הלב, בשמחה ובהנאה.

וזו הסיבה למה שאומרת הגמרא (ע"ז יט.) "לעולם ילמוד אדם תורה במקום שלבו חפץ". הלימוד הוא דבר שחייב לבוא מענין אישי. אחרת הוא לא הולך.

לא חייבים ללמוד דווקא לומד'ס בשביל לקיים את מצות תלמוד תורה. התורה עצמה רחבה מני ארץ ועמוקה מני ים. יש בה הכל. יש בה אוצרות של ידע, מגוון רחב של נושאים, והרבה תחומים שלא קשורים דוקא ללומדות ולחילוקים דקים: מחשבה, הלכה מעשית, מדרשים, ועוד. התורה מאוד מעניינת, והסיבה שאברכים שעזבו את הלימוד לא מרגישים בזאת היא רק משום שבמהלך השנים הארוכות שהם ניסו ללמוד הם אף פעם לא ניסו ללמוד בצורה משוחררת כפי מה שמתאים להם. הן מצד העול של הלימוד שגרם להם להרגיש חנוקים, והן מצד דרך הלימוד שלא התאימה להם ונעשתה בעל כרחם. בישיבה או בכולל – כל מקום לפי מגבלותיו.

ניתן לומר שרוב השנים הם לא עסקו בלימוד אלא עסקו **במריחת**

זמן סביב הלימוד. ובמשך השנים הארוכות והכפויית הללו, הם פיתחו תחושת דחייה מלימוד, ועכשיו אינם מסוגלים לחשוב על זה: שוב לחזור לבית המדרש, שוב לנסות לפתוח את הגמרא שכל כך לא האירה להם פנים כל השנים.

המציאות היא שאנשים עובדים אותנטיים, לא כאלה שהיו אברכים ועזבו, כמו חוצניקים שבאו מארצות בהן לא למדו כל כך, או בעלי תשובה, הרבה יותר אוהבים את התורה מעמיתיהם שהיו אברכים כמה שנים. סיבת הדבר, שלימוד תורה הוא באמת דבר חביב ונעים, ורק מי שכפה על עצמו במשך שנים לעשות מה שמנוגד לטבעו - הצליח לפתח תחושת דחייה מכך.

בקצרה: כל הבעיה עם הלימוד היא לא עם עצם הלימוד אלא עם מה שמסביב. הרתיעה היא לא מהלימוד, אלא ממה שבטעות חושבים שזהו הלימוד.

פרק טו

קביעות עיתים לתורה – הרמה המעשית

שאלה:

אני מנסה ללמוד בצורה מסודרת, ומרגיש חסום. כנראה שחסר לי כיוון ברור מה ללמוד ואיך ללמוד. אשמח אם תוכל לעזור בזה.

לפני הכל יש להקדים הקדמה נחוצה.

בתורת הפסיכולוגיה קיים המושג "התניה". אדם שחוזה משהו טראומטי בשעת אכילת פיצה, למשל, מעתה והלאה כל מפגש עם פיצה יצור אצלו הרגשה רעה.

לצערנו הרב במשך שנים ארוכות נוצרה התניה בין לימוד התורה לבין הרגשת כפיה ולחץ חברתי. כל מפגש עם הגמרא היה כרוך בתחושה של עשיית דבר שאני לא רוצה לעשות, אני מתכופף לאחרים, ומנהל את החיים על פי רצונותיהם. ולכן, הצעד הראשון המתבקש הוא: לנתק את ההתניה הזאת בין לימוד לבין כפיה ולחץ.

עלינו להבין שמה שהיה היה. עכשיו אנחנו לומדים כי יש עלינו מצוה ללמוד את התורה, כמו שיש מצוה להניח תפילין, ואנו עושים את זה כי אנחנו יהודים טובים, כך אנחנו לומדים בשביל לקיים מצוות לימוד תורה. לא בגלל שכך ציונו אבא או המשגיח (או האשה...).

יש מצוה ללמוד, יש מצוה להיות תלמידי חכמים, וכל אחד יכול וצריך להיות תלמיד חכם, ברמה מסוימת.

בשלב הבא יש לגשת ללימוד כאל נושא שאנחנו אמורים להתקדם בו. כאמור, תכלית מצוות תלמוד תורה היא להיות חכמים בחכמת התורה. כלומר, לדעת מה לעשות, וגם להבין את שרשי הדינים ועומק הסוגיות.

התורה היא יצירה מופלאה שרק הקב"ה יכול ליצור משהו כמוה: היא משתנית מאדם לאדם. כל אדם יכול למצוא את עצמו בה. אופן הלימוד הוא משהו אישי, הנתון לטעמו האישי של כל אדם.

אי אפשר להאמין שאותה תורה עצמה העסיקה ומילאה את כל הלב של הרב שך מחד גיסא ושל הרב עובדיה יוסף מאידך גיסא. מי שפותח "אבי עזרי" ו"ביע אומר" רואה את השינוי התהומי בין שני האישים. ואף על פי כן, כל אחד מצא בתורה את עצמו ואת האישיות שלו, ושניהם הגו בה כל חייהם בתאווה עזה, כשיכורים ולא מין.

בספרים הקדושים מבואר שבתורה יש שישים ריבוא פירושים כנגד שישים ריבוא נשמות ישראל. כלומר, חכמת התורה מעוצבת באופן אישי עבור כל יהודי.

אם כן, מוטל עלינו לבדוק מהי דרך הלימוד המתאימה לאופי שלנו, ולהתחיל להתקדם, לאט אבל בטוח, בדרך למטרה הנכספת: להיות תלמיד חכם.

אבל, לפני הרעיונות המעשיים והעלאת האפשרויות, יש לבדוק האם יש איזה שהם קיום כלליים ללימוד. בכל שאלה בחיים יש לבדוק ראשית כל אם יש על זה שולחן ערוך או גמרא מפורשת, ובנידון דידן – יש ויש.

זה לשון השולחן ערוך (יו"ד הלכות ת"ת סי' רמ"ו ס"ד):

חייב אדם לשלש לימודו: שליש - בתורה שבכתב דהיינו הארבעה ועשרים (כלומר, כ"ד כתבי הקודש). שליש – במשנה, דהיינו תורה שבעל פה, ופירושי תורה שבכתב בכלל זה. שליש – בתלמוד. דהיינו, שיבין ושכיל אחרית דבר מראשיתו, ויוציא דבר מתוך דבר, וידמה דבר לדבר, וידון במדות שהתורה נדרשת בהם, עד שידע היאך עיקר המצות והיאך יוצא האסור והמותר וכיוצא בזה, דברים שלמד מפי השמועה.

כלומר, הלימוד אמור להיות בתנ"ך, במשנה ובגמרא.

נתרגם את הדברים לרמה המעשית:

החלק הראשון – התנ"ך.

התנ"ך מהווה את הבסיס היהודי, התורני. מוטל עלינו ללמוד את

חמשה חומשי תורה, במבט בוחן ובוגר. רוב האנשים נשארים לנצח בהיכרות הראשונית שלהם עם סיפורי התורה באותה רמה שבה הם שמעו אותם לראשונה: רמה של סיפורי גן.

צריך ללמוד את החומש מהתחלה, במחשבה מעמיקה. עם פירושי הראשונים, כמו הרמב"ן, הספורנו, ועוד. יש מקום להציע ללמוד עם פירוש של הרש"ר הירש. אמנם פירוש מהפכן, אבל הוא בונה ומעשיר, ומרומם את כל המבט על היהדות. מי שמנסה לעשות זאת – מציץ ונפגע. זה עולם מלא ומרתק של רוב האנשים פשוט אין מושגים בו.

זכורני שכבחור צעיר ניסיתי ללמוד פעם לפני פסח חומש עם רמב"ן בפרשת שמות בהסתכלות מיוחדת, במבט מציאותי. הזכרתי לעצמי שפרעה היה דמות מציאותית מן העולם הזה, פיתום ורעמסס הם שני מקומות קיימים, ובני ישראל היו אנשים עם שתי רגלים על הקרקע, אותה קרקע שאנחנו דורכים עליה, ונמצאת לא הרחק מכאן. הייתי המום מהגילויים ברמב"ן ובראשונים. גיליתי שם תמונה שונה לגמרי על שעבוד מצרים ממה שחשבתי עד אז. ומי שמתעניין – מוזמן להתנסות בעצמו...

הלימוד בפסוקים, ביסודיות ובהתמקדות בפשט, נותן היכרות חדשה עם הקב"ה ועם התורה והמצוות.

לימוד נביאים וכתובים נותן היכרות עם ההיסטוריה של עם ישראל, הוא מעצים את ההכרה בכך שאנחנו עם ה', הוא ממחיש את המציאות של שחר ועונש, ועוד הרבה יסודות חשובים.

זה חלק אחד בלימוד התורה. ניתן לקרוא לו "השקפה יהודית", כי יסודות ההשקפה נמצאים לפני הכל בספר הספרים שלנו. אי אפשר להסתפק בחצאי משפטים הזכורים לנו משיחות המשגיח בישיבה ולבנות על כך את כל הסתכלותנו על היהדות. התנ"ך הוא הבסיס לכל.

הקב"ה שלח את הנביאים להורות לנו את הדרך, וכל נבואה שנכתבה לדורות נצרכה לדורות בכדי ללמוד ממנה. אמנם צריך להיזהר בלימוד, להיות צמוד לראשונים או לרבותינו האחרונים שעל הדף: רש"י, רד"ק, מלבי"ם, ולא ללמוד באופן עצמאי נטול כיוון. אבל עם

היצמדות לראשונים ולאחרונים – זהו לימוד הכרחי לבניית השקפת עולם יהודית.

החלק השני הוא – משנה.

בגמרא בהרבה מקומות מבואר, שבזמנם המשנה היוותה את פסקי ההלכות, והגמרא היוותה את חלק ההבנה של הדברים ולימוד שרשיהם וטעמיהם. כלומר, המצוה ללמוד משנה היא בעצם – ללמוד את פסקי ההלכות. כי לימוד הגמרא לא מספיק. לימוד הגמרא הוא לימוד הבנת הדברים ושרשי הענינים, אבל יש צורך להתמקד בפסקי ההלכות עצמם.

הרעיון בדברים הוא פשוט: ללימוד התורה יש שתי מטרות. המטרה הראשונה הפשוטה היא - לדעת מה לעשות. לשם כך יש ללמוד את פסקי ההלכות המעשיים. המטרה העמוקה יותר היא להבין את שורש הדברים ולהתחבר אליהם מן העומק. לשם כך יש ללמוד את השתלשלות הדברים, כיצד ההלכה נבנית מן הגמרא, מי ומי החולקים ומה טעמיהם.

בחלק הלימוד המעשי, זכה דורנו שמלבד הספר היסודי משנה ברורה התחברו הרבה ספרי הלכה נפלאים, ומי שהוזה בהם בקביעות נעשה תלמיד חכם ברמה המעשית. וחוף מעצם הדבר שבאמת **הלימוד הזה קודם לכל הלימודים האחרים** למי שאין עיתותיו בידו (עי' מ"ב סי' קנ"ה סק"ט), הוא גם נותן סיפוק עצום, וגם נותן לאשה הרבה נחת וגאוה בבעלה. כי חבל מאוד שאשה מרגישה שבעלה נחות ממנה או אפילו שוה ערך לה בתחום התורני. אשה מעדיפה שבעלה יהיה הפוסק בביתה ולא ישלח אותה לרב.

חשוב מאוד לדעת הלכה, להיות הפוסק בבית.

משנה ברורה זה ספר קשה בזמננו, ולא מתאים לכל אחד. ובפרט שהוא התחבר כפירוש על שולחן ערוך ולא כספר בפני עצמו. מי שמרגיש שזה לא מתאים לו, והוא רוצה להגיע למסקנות ברורות וחזקות, מומלץ לו להשתמש בספרי מחברי זמננו, כמובן רק אלו המיוסדים על הש"ס והפוסקים ולא מתבססים בעיקר על ליקוט

שמועות.

דוגמאות לספרי הלכה מעשיים ובהירים: "אורחות שבת" או "שמירת שבת כהלכתה" לנוהגים כפסקי הרבנים האשכנזים להלכות שבת, "ילקוט יוסף" לנוהגים כפסקי מרן הגר"ע יוסף, "וזאת הברכה" להלכות ברכות, "אישי ישראל" להלכות קריאת שמע ותפילה, "מראה כהן" להלכות נדה, "שערי תורת הבית" להלכות המעשיות של יורה דעה כמו בשר בחלב, ריבית, טבילת כלים, וכדומה.

החלק השלישי בלימוד התורה הוא הגמרא.

כאמור, המטרה של הלימוד היא לא רק לעשות אלא גם להבין את רצון ה'. זו אולי הסיבה שהתורה ניתנה באופן כזה שאין בה דברים חתוכים וחד משמעיים כמו במתמטיקה. כי ללימוד מתמטיקה אי אפשר להתחבר עם האישיות הפנימית והפן האישי. הנתונים הם נתונים. אבל בלימוד התורה זה לא כך. כל ההלכה בנויה הרבה על הבנת הלב, על סברא, על סגנון אישי. וזו הסיבה שבכל פרט יש כל כך הרבה חילוקי דיעות.

התורה היא לא ספר חוקים יבש. היא משהו חי ודינמי, המשתנה מאדם לאדם, ומתחבר להיות חלק ממנו.

את זה אנחנו אמורים לעשות בלימוד הגמרא: להגיע בעצמנו אל שרשי ההלכה, הלוא הוא התלמוד בבלי, להבינו כראוי, ולהתחבר למצוות ה' בשכל האישי שלנו.

כיצד ללמוד גמרא? אין בזה תשובה אחידה, כל אחד בדרך שלו. נקודת המוצא צריכה להיות שמטרת הלימוד היא להגיע לידיעה נרחבת בש"ס, ובבהירות מקסימלית. באופן אישי הייתי מציע ללמוד בגמרות של שוטנשטיין. הבהירות שם היא עצומה, וההערות בשוליים שופכות אור על הנלמד, ועל שיטות הראשונים בכל סוגיה על קצה המזלג.

ניתן להציע עוד, להתמקד במסכתות הנוגעות למעשה: ברכות, שבת (חוץ מפרק ראשון, ושמיני עד אחד עשר), כל סדר מועד חוץ מראש השנה יומא וחגיגה, נדרים, בבבא מציעא - איזהו נשך, השוכר את האומנין, ומסכתות חולין ונדבה. בכל סוגיה להציץ בשולחן ערוך ובאר

היטב ולקבל קצת את יסודות ההלכה.

כמובן מדובר בהצעה בלבד. העיקרון הוא שלימוד התורה הוא דבר שאמור להגיע מהיוזמה האישית של כל אדם. בהסתכלות מחדש על ארון הספרים ובמחשבה לאיזה לימוד האדם נמשך, תתגלנה ההעדפות, והמקום לביטוי אישי בנושא.

ויש להוסיף כמה מילים על חשיבותו של הלימוד כשלעצמו.

לימוד תורה לשמה הוא ערוץ של קשר עם הקב"ה. בלי לימוד התורה הקשר עם הקב"ה מתנתק, וגם אם ממשיכים לשמור את ההלכות מתוך הרגל, הכל נהיה חיצוני וחסר ערך (לאשה יש ערוץ של קשר אחר, דרך התפילות והרגש. גם אצל הגברים יש את הקשר הזה, אבל עיקר הקשר עובר דרך השכל).

הדברים אמורים אצל כל יהודי, ואצל מי שעובד לפרנסתו ולא נמצא בכולל, זה חשוב פי כמה.

כי כשנמצאים כל הזמן בכולל או בישיבה לא מרגישים איך זה בלי לימוד, כי גם מי שלא לומד כמעט כלום, מרגיש שהוא בעיקרון לומד. נכון שמבחינה רוחנית זה לא נותן לו כלום, אבל לפחות בהרגשה שלו הוא מרגיש מחובר לתורה.

וכפי האמרה האירונית: אברך מאחר לכולל אחר הצהרים. השעה כבר חמש והוא עוד בבית. הוא מרגיש קצת לא טוב עם עצמו עם האיחור הזה, מתקשר לחבר שלו שנמצא כבר בכולל ומבקש ממנו: "עשה לי טובה, פתח את הגמרא שלי על הסטנדר, אני מגיע עוד מעט". הידיד עונה: "מה קרה, למה אתה בלחץ, הראש כולל עוד לא הגיעו" מגיב הראשון: "נכון, אבל מה עם הריבונ של עולם?"...

כל בחור או אברך, גם אם הוא לא לומד, הוא מרגיש שלפחות "הגמרא שלו פתוחה". זה נותן לו משהו, ולמרבה הצער לפעמים זה מרדים אותו מהתחושה שבאמת צריך ללמוד. אבל האיש העובד, שבאמת לא מגיע לבית המדרש, וגם "הגמרא שלו סגורה", אמור להרגיש את הצורך הזה ביתר שאת. בלי ללמוד חסר בכל הצורה של יהודי. יהודי שמחובר ללימוד, אפילו רק זמן קצר ביום, הוא יהודי אחר

לגמרי. אי אפשר לדלג על זה.

כפי שהגדרנו קודם, קביעות העתים לתורה חשובה וחיונית בעיקר מהסיבה הפשוטה שהיא היסוד לשמירה על דרגה רוחנית. בלעדיה האדם מתרחק בתוך תוכו מהדת, גם אם הוא ממשיך לשמור הכל מתוך הרגל. אבל מלבד הסיבה הזו, הצורך בקביעות עתים הוא חיוני גם בשביל האשה והילדים.

התפקיד המוטל על ראש המשפחה הוא לעצב את הבית שלו להיות בית תורני. כאשר הוא תורני זה מרומם את כולם. אנחנו כגברים, לא יודעים כיצד אנחנו נראים מהצד בעיני משפחתנו, בעיני נשותינו ובעיני ילדינו. הדמות שלנו תופסת מקום הרבה יותר גדול ממה שאנחנו חושבים.

ניתן להמליץ על כל ראש משפחה את הפסוק: "הלוא אם קטון אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה" (שמואל א' ט"ו י"ז). אנחנו משמשים בבית כדמות הסמכותית, הרצינית, שמהווה מדד לערכים ולחשיבות של דברים. גם אם לפעמים האשה צדיקה יותר, ולפעמים אולי גם חכמה יותר, מכל מקום המעמד של הגבר כראש המשפחה עומד על מכונו, וכולם מצפים ממנו להקרין תוכן.

כאשר האשה רואה שהבעל מקדיש חלק מהיום למילוי חובה רוחנית, זה מרומם אותה. היא מרגישה את ערך התורה, והיא מעריכה את בעלה שמביא לבית את הרמה הרוחנית. גם לחינוך הילדים זה חשוב מאוד, שיראו שהתורה היא ערך עליון, ושהיא חשובה לאבא ולאמא, וממילא הם ירצו ללמוד אותה ולקיימה גם כן.

חינוך לאהבת תורה

שאלה:

לאחר הרבה התלבטויות וחיבוטים בעלי בחר לצאת לעבוד. אני מכבדת את החלטתנו ונותנת לו את מלוא הגיבוי, כפי שכתוב בחז"ל "אשה כשרה עושה רצון בעלה", למרות שזה לא קל בכלל בחברה שבה גדלתי. למזלי הורי הם אנשים מאירי פנים ולא מתערבים, כך שמכיוונם אין לי בעיות.

הבעיה שלי היא עם מוסדות החינוך.

הילדה שלי חוזרת מהגן ושרה "כשאבא שלי לומד אסור להפריע לו". ומה אעשה שאבא שלה לא לומד, ואסור להפריע לו מסיבות אחרות? ... הבן שלי חוזר מהת"ת (איך הוא התקבל? זאת שאלה מכאיבה שאין לי כח נפשי להיכנס אליה), עם הודעה: "כל ילד יכתוב לרבה איזו מסכת אבא שלו לומד בכולל". נחמד מאוד.

האם הדברים האלו לא גורמים לילדים לתחושת זלזול באבא שלא הולך בתלם?

ולא רק זה, גם החינוך בכללותו. בגנים ובבתי הספר לבנות מספרים לילדות כל הזמן על אבא שלומד תורה. אומרים להן לא להפריע לאבא שלומד, להתפלל שאבא יצליח בלימוד, לעזור לאבא ללמוד וכו'. כיצד אמורה להרגיש ילדה שאביה לא לומד כשהיא שומעת את כל הדיבורים הללו? גם בתלמודי התורה מספרים לילדים כל הזמן סיפורים על התמדה עצומה, על התמסרות ללימוד, על שקיעות בלימוד וכו'. ילד ששומע סיפורים כאלו, כיצד הוא אמור להרגיש ביחס לאביו?

והאמת היא שהבעיה היא יותר עמוקה. איך אני עצמי אמורה לחנך

את הילדים לאהבת תורה? אני רוצה שהם יהיו תלמידי חכמים. אבל האם חינוך הילד לאהבת התורה לא יגרום לו זלזול באביו? הרי אם הוא יבין שזה באמת הערך העליון לכאורה ממילא יתפתח בו זלזול כלפי אבא שלו, שלא נמצא בצמרת, ולא עושה מה שעושים אנשי המעמד העליון.

אני רוצה לשמור על מעמדו של בעלי יציב ואיתן. זה חיוני לבריאות הנפש של כל המשפחה, וזה המצב הבריא. הקדוש ברוך הוא שם את הגבר בראש המשפחה בלי קשר לכך אם הוא אברך או לא. אבל כאן אני נתקעת.

הקונפליקט נראה לכאורה בלתי פתיר, אבל האמת היא שהתשובה כתובה כבר בתוך השאלה.

השואלת כותבת בסוף דבריה משפט חכם ונכון מאוד: "הקדוש ברוך הוא שם את הגבר בראש המשפחה בלי קשר לכך אם הוא אברך או לא". למה היא מתכוונת באמרה שהקדוש ברוך הוא שם את הגבר בראש? לא שיש מצוה כזו, אלא שזו הצורה שהקב"ה הטביע בעולמו שבה חיי משפחה אמורים להתנהל.

העולם נברא על פי רצון ה', וכשהוא רוצה משהו זה מוטבע בטבע. אם הקב"ה רוצה שחיי משפחה יתנהלו באופן כזה שלבעל יהיה מעמד מכובד בביתו בלי קשר אם הוא אברך או לא, זה דבר טבעי שקיים בגנים של בני הבית.

כשאנחנו, כמבוגרים, רוצים לקבוע את ערכו של אדם בעינינו, אנו מתבוננים במעשיו ולפי זה קובעים את ערכו. אם הוא עושה מעשים חיוביים הוא חיובי ואם הוא עושה מעשים שליליים הוא שלילי. זה ציון הנובע מחשבון שכלי קר. וממילא - אם ללמוד זה טוב, מי שעושה זאת הוא טוב ומי שלא עושה זאת הוא לא טוב.

לעומת זאת, ילדים אינם מעריצים את אביהם לפי הבנתם במעשיו, אלא משום שאבא היא מציאות נערצת בעיני ילדיו. אין לנו מושג כמה דמות האב מרכזית בחייהם של ילדיו. ילד הוא יצור חסר ביטחון וחסר

כח עמידה. הוא חייב משענת בחיים, והאב הוא המשענת הטבעית. הוא גדול, גבוה, חזק, בטוח בעצמו, לא נבהל מחתולה (!...) ולא בוכה אפילו כשהוא מקבל מכה.

ילד המקבל מאביו אהבת אב אמיתית – לא נכנס בכלל לתחום "כיצד אבא מנהל את חייו הרוחניים". זה מעבר לעולם שלו. זה לא שהוא לא מתבלבל מעובדות, אלא הן פשוט לא מעניינות אותו.

גם אם הוא יודע שתורה זה דבר גדול ונפלא, הוא שומע סיפורים בת"ת על גדולי עולם ומשתכנע שללמוד היטב זה דבר עצום, עדיין זה לא גורם לו לעשות את ההיקש המתבקש שאבא שלו לא מוצלח כי הוא לא כזה. ההערכה שלו לאביו לא נובעת ממעשיו של אביו אלא מעצם העובדה שהוא "אבא".

השואלת מציגה את העובדה שהילדה שומעת בגן את הגננת שרה: "כשאבא שלי לומד אסור להפריע לו". והיא שואלת כיצד היא אמורה לאכול את זה שאבא שלה מוזר ולא עושה את זה. התשובה היא שהילדה אינה עושה את החשבון המתבקש לכאורה: "רגע, אבא שלי לא לומד, אז מה קרה לו? הוא לא בסדר?" כלומר, היא עושה את החשבון הזה, כמובן, אבל ברמה הטכנית בלבד. היא שומעת שכל האבות לומדים (אמנם חלקם רק באופן רשמי, אבל את זה היא לא יודעת...), ורואה שאבא שלה לא, אז יש לה שאלה טכנית "מה קרה אצלנו". אבל זו לא שאלה של "אולי אבא לא בסדר", אלא "למה אבא עושה אחרת מכולם".

אבא הוא אבא, ומעמדו הטבעי המוערך בעיני הילד לא נתון לשינויים לפי המעשים שלו.

אם האשה תרגיש בנוח עם זה שבעלה בחר לעבוד את ה' בדרכו הוא, היא לא תסתבך כשהילד חוזר מהת"ת עם דף קשר המבקש מהאבא לדווח על לימודיו בכולל. היא תגיד לו בפשטות שאמנם אבא לא לומד בכולל, אבל נשאל אותו מה הוא לומד בערב וזה מה שנכתוב. היא תראה בזה בעיה טכנית, ולא בעיה מהותית שמסבכת את החיים. לבעיות טכניות תמיד יש פתרונות.

אבל האמת היא שבדורנו דור דעה בהמשך החיים השאלה אמורה כן להפריע. כשהילד מתבגר ושכלו מתפתח, הרבה פעמים הוא בודק את אביו במשקפיים ביקורתיות, ומחשב בהחלט את החשבונות הנ"ל.

ומה התשובה לזה?

זו בעיה, אבל היא בעיה כללית. גם כשהאב לומד, ואפילו אברך חשוב, עדיין הוא נתון להשוואות ולביקורת מבנו בן הטיפש עשרה. חלק נכבד מהבחורים בטוחים שהם הולכים להיות גדולי הדור הבא, לא כמו אבא שנתקע באמצע הדרך. הם יהיו מתמידים אמיתיים, לא כמו אבא שלפעמים טרוד בבעיות פרנסה. גם הרבה בנות בגיל הנעורים בטוחות שהן יותר חכמות מאימן, שהן לא תעשינה את הטעויות החינוכיות שלה, שהן יותר תבינה את בנותיהן כשהן תהיינה נערות, וסתם כך הן תהיינה יותר מוצלחות...

הבעיה היא בעיה כללית, של מתיחת ביקורת מכיוון ילדים מתבגרים לכיוון הוריהם. הפתרון הוא לא להתרגש, ולא לעשות ענין מדיעותיהם של מתבגרים בלתי יציבים. כשיגדלו – יבינו. ומה שלא יעשה השכל יעשה הזמן.

עיקר הבעיה היא שאדם לא בטוח בעצמו ובדרכו. אם הוא אכול יסורי מצפון, כל דבר הכי קטן מערער אותו מהביטחון בצדקת דרכו ומוציא אותו משיווי משקלו. כל דמיון על רמז של ביקורת מבנו הצעיר גורמת לו לחשוב שאולי באמת הוא רשע. מקור הבעיה הוא לא הילד, אלא הוא בעצמו.

אדם שאינו רואה את עצמו כרשע ופסול, יכול להיות סמוך ובטוח שמעמדו בעיני ילדיו יציב ואיתן, על כל פנים לא פחות מאברכים בני גילו. אם הוא אבא טוב – הילדים מעריצים אותו על עצם העובדה שהוא אבא. (גם אם חלילה הוא לא אבא טוב הם מעריצים אותו, אבל אז זו כבר עלולה להיות בעיה...) ואם טוב לו עם עצמו – הם ירגישו זאת ויעריכו אותו בהתאם.

ואי אפשר לסיים את הדברים בנושא מבלי להזכיר, שישנם מצבים שיש לשקול מעבר דירה. ישנם מקומות שבהם כל התושבים מאוד

דומים זה לזה באורח חייהם ומי שקצת שונה מהסטנדרט מרגיש רע מאוד. לפעמים באמת לא כדאי לגור במקום כזה.

קשה להיות שונה בחברה כל כך אחידה. קשה להיכנס לבית הכנסת ולשמוע שכולם דנים רק על בעיות של אברכים. קשה לאשה לרדת עם השכנות לגינה ולשמוע מהן כל הזמן על מסלול חיים שנע סביב הכולל של הבעל. מי שמרגיש שהשוני קשה לו והוא מפתח בטן מלאה על כל מי שמסביבו, שישקול היטב אם לא כדאי לעבור דירה לחברה פתוחה יותר לסגנונות נוספים ומלחיצה פחות.

לא תמיד הדבר אפשרי, ולא תמיד הילדים בשלים לספוג את הטלטול. אם הדבר לא אפשרי, פירוש הדבר שהקב"ה מעוניין שהאדם ישאר במקומו ויתמודד. הקב"ה לא נותן נסיונות בלתי אפשריים, ואם זה מה שעל האדם לעשות מסתבר שאם יעמיק לחשוב יראה שההתמודדות בהחלט אפשרית. אבל אם המעבר מתאפשר, והאדם ממשיך לסבול רק בגלל עצלות וקיבעון, חבל מאוד.

מבואר בגמרא (ב"מ ע"ד:), שאחד מאלה שצועקים ואינם נענים הוא מי "דביש ליה בהא מתא ולא אזיל למתא אחריתא" (שרע לו במקומו ואינו עובר לעיר אחרת). ומבואר שם ברש"י שהסיבה שאינו נענה היא משום שיכול לעזור לעצמו ואינו עוזר.

כוונת רש"י היא, שלפעמים הקב"ה עוזר לאדם על ידי שהוא נותן לו את האפשרויות לעזור לעצמו, ומי שמתעלם מהאפשרויות שלו להצליח הוא זה שהורס את החיים של עצמו, ושלא יצפה שיעזרו לו.

כמובן, אין צורך להזכיר, שיש להקפיד על מגורים במקום שיש בו יראת שמים.

פרק יז

דוגמה אישית ללימוד

שאלה:

יש לי ב"ה ילד מוכשר מאוד, הלומד היטב ומרווה אותי נחת, עדיו לגדולות. השאלה שלי היא בנוגע לדוגמה האישית. כל המחנכים אומרים פה אחד שהדוגמה האישית היא כלל ראשון בחינוך. אני לא בדיוק הדוגמה האישית האידיאלית ללימוד בהתמדה... מה זה אומר לגבי בני?

השואל חושש שאם הוא לא תלמיד חכם גם בנו לא יהיה.

המציאות מוכיחה שזה מאוד לא נכון.

הרבה בנים של אנשים פשוטים נעשו תלמידי חכמים, ולעומת זאת הרבה בנים של תלמידי חכמים הינם רחוקים מאוד מלהיות תלמידי חכמים. אפילו בגמרא יש לזה התייחסות. הגמרא (נדרים פא.) שואלת: "מפני מה אין מצויין תלמידי חכמים לצאת תלמידי חכמים מבניהם?" ומפרש הר"ן: "שעל הרוב אינם בני תורה". כלומר, אין שום בסיס למחשבה שאם האב תלמיד חכם גם הבן יהיה, אם כבר אז להיפך. יש רק סגולה שנאמרה בגמרא (ב"מ פה.) שאם ישנם שלשה דורות של תלמידי חכמים רצופים במשפחה, מכאן ואילך תורה מחזרת על אכסניא שלה. אבל אין בזה שום שייכות לנושא הדוגמה האישית.

גם בעולם הרחב, הרבה בנים של פועלי דחק הינם מנהלים או סוחרים מצליחים, והרבה בנים של רופאים עובדים בעבודות אחרות לגמרי. ילד אינו מחקה את הוריו.

מצד שני, אי אפשר להכחיש כליל את הרעיון של הדוגמה האישית. בהרבה מקרים ילדים בהחלט מעוניינים לחקות את הוריהם.

אם כן, מהו הכלל בזה?

לשם כך יש להבין קצת את הרעיון העומד מאחורי היסוד החינוכי של הדוגמה האישית.

מדוע דוגמה אישית משפיעה? מהו סוד הדוגמה האישית?

מקובל לומר שילד עושה מה שהוא רואה שאבא שלו עושה. אם אבא קורא עיתון גם הילד קורא עיתון, ואם אבא מתמיד גם הילד נהיה מתמיד. ילד מחקה את הסביבה, ובעיקר את הוריו. מה שהוא רואה זה מה שהוא גם יעשה בעצמו. יותר חשוב לעשות מאשר לדבר, כי ילד לא עושה מה שהוא **שומע**, אלא מה שהוא **רואה**.

זה לא נכון. ההגדרה היא שונה.

ילד לא עושה מה שהוא שומע, ולא עושה מה שהוא רואה. **ילד**

עושה מה שהוא חש שכדאי לו לעשות.

כל אדם רוצה לעשות טוב, והילדים לא שונים מאתנו. גם להם יש מצפון ורצון טוב. כל אדם רוצה להצליח בחיים, וגם הילדים אינם שונים מאיתנו בזה. גם הם רוצים להצליח בחיים.

הילד פשוט לא מכיר את העולם בעצמו. הוא לא יודע מה נחשב להצלחה בחיים, מה טוב לו וכדאי לו לעשות. לשם כך הוא בודק מה ההורים שלו עושים. בעיני הילד, ההורים שלו הם החכמים והמוצלחים ביותר, ויודעים יותר מכולם מהי צורת החיים הטובה ביותר. אם הם עושים כך וכך, פירוש הדבר שמעשה פלוני הוא הטוב, המשתלם והמוצלח ביותר. כאשר הוא רואה את הוריו עושים מעשה מסוים זה ממחיש לו יותר מכל שמעשה זה הוא מוצלח וכדאי.

כמובן כל אלו הינן מחשבות תת מודעות. הילד לא יודע להסביר לעצמו את תחושותיו, אבל זה מה שהוא חש.

אם אבא הגיבור והחזק והכל יכול מתפלל בבית הכנסת, גם הוא רוצה להתפלל בבית כנסת, כי זה מוכיח שתפילה בבית כנסת זה דבר טוב. ובעיני העולם – אם אבא נוהג ברכב, זוהי ראייה שנהיגה ברכב היא דבר טוב.

למה ללכת רחוק? נתבונן על עצמנו. גם עלינו משפיעה דוגמה אישית. אם אנו רואים שמישהו נערץ בעינינו עושה משהו אנו מצוניינים לחקות אותו. מה עומד מאחורי הרצון לחקות? נתבונן ונמצא שאנחנו חושבים שאם הוא עושה זאת כנראה שזה כדאי, שזה משתלם, שזה מעשה חכם.

הילדים פועלים לפי אותו קו מחשבה בדיוק, ולכן דוגמה אישית משפיעה עליהם. היא ממחישה לילד שהנהגה פלונית היא טובה ומוצלחת, כי עובדה שהוריו עושים אותה. אם הם עושים פעולה זו, כנראה הם חושבים שהיא משתלמת.

אם כך – מה שקובע בדוגמה האישית הוא לא מה שההורים עושים **בפועל**, אלא מה **שמוערך ורצוי בעיניהם**. מה שההורים אוהבים ומעריכים ומדברים על כך כעל דבר גדול, גם הילד יאהב ויעריך. נניח שאדם עושה משהו בעל כרחו כמי שכפאו שד כל יום כל היום, הוא לא מהווה דוגמה אישית לילד שכך ראוי לעשות, אלא להיפך: הוא מהווה דוגמה אישית שכך לא כדאי לעשות. הילד לא קולט רק את העובדה היבשה שאביו עשה כך וכך, אלא גם את ההרגשה של אביו ביחס לאותה פעולה. הוא לא עיוור וכלל לא טיפש.

האמת היא שאת היסוד הזה כבר אמר מרן הגר"מ פיינשטיין, באמירה הידועה שהתפרסמה בשמו. נביא אותה כאן.

בתקופה שאחרי מלחמת העולם הראשונה היו מהגרים רבים מאירופה לאמריקה. באותו זמן, כידוע, הנסיונות על שמירת שבת היו קשים ממש. יהודי שעמד על כך לא לעבוד בשבת מצא עצמו מפוטר כל שבוע מחדש. והיו גבורי רוח שעמדו בזאת.

אבל בדור השני, היו משפחות שהצליחו להעביר את המורשת הלאה וילדיהם יצאו שומרי שבת יראים ושלמים, והיו שנכשלו. למרות המאמצים העצומים והמסירות נפש של ההורים, ילדיהם לא הלכו בדרך הזו. קמו ובעטו.

הגר"מ פיינשטיין צ"ל נשאל על התופעה הזו, והסביר: היו אנשים שחזרו הביתה ביום ראשון מפוטרים, הסבירו לילדיהם: 'ברוך ה', אנחנו

זוכים למסור נפש על רצון ה', אנחנו עושים לו נחת רוח בגבורה עצומה. אשרינו שזכינו! והילדים קלטו שלשמור שבת זה מעשה גבורה הרואי, שגם אם הוא מכביד הוא נותן סיפוק ואושר. לעומתם היו הורים שחזרו הביתה שבורים ורצוצים, ואמרו בקול נכאים: 'מה יהיה? שוב פיטרו אותי, נמאס! מתי כבר יהיה לזה סוף?' והילדים קלטו שלהיות יהודי זה קשה ומכביד, מפריע מאוד לחיים. גדלו – והחליטו שהם לא יחזרו על הטעות הזאת.

ילד הרואה שהחיים של הוריו קשים בגלל התורה והמצוות, גם אם הוריו מוסרים נפש בכנות, נמצא בסיכון גבוה לנטוש את הדרך הזו. למרות הדוגמה האישית של מסירות נפש שהוא רואה בבית.

כי הדוגמה האישית אינה איזשהו פעלול קסמים. העיקרון שלה פשוט מאוד, וכפי שכתבתי לעיל: הילד רוצה לעשות מה שטוב לו, ואת ההורים שלו הוא רואה כמורי דרך למהלך החיים הטוב ביותר. אם ההורים לא שמחים בדרכם, במקרה זה הדוגמה האישית עובדת לכיוון הנגדי. היא מראה לו כמה קשה לחיות בצורה כזו, ואין סיבה שהוא ירצה להקשות על עצמו.

אלו מעשים שבכל יום, שאנשים מתמידים עצומים, ואף על פי כן הדור השני לא נמשך אחרי הדרך הזו. הבנים לא גדלים מתמידים, והבנות לא רוצות חתנים מתמידים. מדוע? מה עם הדוגמה האישית? התשובה היא כנ"ל. הדוגמה האישית היא בסך הכל כלי שדרכו הילד בוחן את הדרך המוצלחת בחיים. אם ההרגשה בבית היתה שלימוד התורה של אבא מגביל ומכביד, וגורם לו לנתק מסוים מהילדים, או מהאשה, או מהחיים (או משלשתם גם יחד...) – הילדים לא רוצים לחזור על כך. מספיק הם סבלו.

דוגמה אישית פועלת כשהאדם שמח באורח חייו ונהנה מלימודו, ואף אשתו וילדיו נהנים מכך שאבא תלמיד חכם, אז יש לזה השפעה עצומה על נפשם. הם רואים שאבא החזק והחכם בוחר בדרך מסוימת ונהנה ממנה ורואה בה את פיסגת ההצלחה, וטוב לו, וזה גורם להם לרצות גם כן ללכת בה.

גם אדם העובד לפרנסתו, אם הוא אוהב את התורה ומעריך אותה באמת, אין לך דוגמה אישית טובה מזו לילדיו לרצות להיות תלמידי חכמים. כפי שדוגמה אישית משפיעה מכח ההמחשה שבה, שהיא ממחישה לילד שכדאי לעשות כך, באותה מידה משפיעה על הילד העובדה שהוריו מעריכים ומכבדים צורת חיים מסוימת. משום כך אין סיבה לחשוב שחסר משהו בחינוך של ילד אם הוא קולט בבית הערכה לתורה. ההערכה שהוא מרגיש בבית נותנת לו את ההמחשה הטובה ביותר שכדאי ללמוד.

מי שמזלזל בלימוד התורה חלילה - הוא באמת בבעיה. ולא רק בנושא חינוך הילדים, אלא בכמה נושאים עקרוניים נוספים... אבל אם הוא לא מזלזל, אלא שהוא אישית לא לומד כל היום מכל מיני סיבות, לא חסר כלום בדוגמה האישית שהוא נותן לילדיו.

כל סוחר שואף להיות מיליונר. הוא מנסה ולא מצליח. האם בגלל זה הוא מרגיש שאין ערך לכסף? ממש לא. הוא חי בהרגשה שכסף הוא דבר נפלא, והוא משדר לילד שלו: לי לא הלך, לא כל אחד יכול. אולי אתה תצליח.

כל מי שעובד לפרנסתו מן הסתם מעוניין בכל ליבו שילדיו יהיו תלמידי חכמים. גם אם הוא לא הצליח מכל מיני סיבות, הוא בוודאי ישמח מאוד שלפחות ילדיו יצליחו. בזאת אין ספק. אם הוא ירצה בזאת, זה מה שהוא ישדר לילדיו, והם לא יראו בזה שום סתירה.

ואי אפשר לסיים את הדיון בנושא בלי לתת כמה כיוונים בשאלה הגדולה: איך מחנכים לאהבת תורה. מעבר לדוגמה האישית של הערכה לתורה, מה עושים כדי שילד באמת ירצה ללמוד.

התשובה היא פשוטה, בנויה על כמה הנחות יסוד המוכרות מהשטח לכל מי שלומד תורה בעצמו ברצינות.

א. לאהבת תורה לא מחנכים באופן ישיר.

הדרך לחנך לאהבת תורה: אהבה היא דבר שבא מלב האדם באופן טבעי למה שעושה לו נעים. אם התורה תהיה נעימה לו – הוא יאהב אותה. אם חלילה היא לא תהיה נעימה לו – הוא לא יאהב אותה. אהבה

היא דבר שמגיע ממילא, הוא לא שייך כלל למערכת השכלית, ומשכך – הסברים לא יעזרו כאן.

ב. לימוד עם סיפוק.

כיצד עושים שהתורה תהיה נעימה? לומדים בדרך הנכונה והמושכת, כל אחד לפי טבעו. רוב ככל האנשים אוהבים לראות שהם מתקדמים, ונהנים לראות תוצאות. כך בנויה נפש האדם. לכן חשוב להספיק, להיבחן, לזרוע ולקצור. בד בבד יש לחדד את ההבנה ולתת לילד או לבחור להתרגל לסברות עמוקות אם הוא בנוי לזה. אדם חכם נהנה משעשועים שכליים ומאתגרים.

ג. לא להלחץ על התמדה, אלא לגרום אותה.

את המינון של הלימוד בכל מקרה הילד קובע. אם זה מהנה עבורו הוא יעשה את זה הרבה, ואם לא – לא יעזרו כל הלחצים, הם רק ישניאו. הלחץ בבית רק מרחיק מהלימוד. אפילו דבר מתוק וטעים, אם יהיה לחץ לאכול אותו הוא יהפוך לדבר שנא.

ילד אוהב ללמוד אם יש לו שייכות לענין. אם הוא טעם טעמה של הצלחה בלימוד, הוא ימשך לזה ממילא. אם בבית או בישיבה האווירה היא שלימוד הוא חשוב, הוא כבר יעשה את העבודה של ההתמסרות לבד. הוא בגיל צעיר, עם מרץ נעורים ורצון להצליח בחיים.

ד. לא לדכא בכוח התעניינות בדברים אחרים.

דרך ההתחברות לתורה לא מגיעה משלילת הדברים האחרים אלא מחיבור חיובי לתורה. לימוד תורה הוא דבר שחייב לבוא בלי לחץ אלא מתוך הנאה. תחושת הנאה מחברת את האדם לדבר שמיסב לו את ההנאה, ותחושת לחץ מרחיקה את האדם ממה שהלחץ אותו.

הנפש לא יכולה להישאר בלי תוכן. אם לבחור אין הנאה מלימוד, לא יעזור הדיכוי של ההתעניינות בדברים אחרים ליצור הנאה מלימוד. כיוון העבודה צריך להיות מהצד הנגדי: אם תהיה התעניינות בתורה ממילא תקטן ההתעניינות בדברים אחרים.

כל האובססיה להרחיק את הילד מעולם אחר שאין בו מושגים

אחרים נובעת מחוסר הבנה מה זה תורה וחוסר הערכה אמיתית לענין.
מי שיודע באמת מה זה, במקום להתעסק בשלילה הוא מתעסק בחיוב.
כמה זה גדול, לא כמה דברים אחרים קטנים.

כל הנ"ל בנוי ומבוסס על משנתו של מרן הגרי"ג אדלשטיין, כפי
שהיא מופיעה בשיחותיו פעמים אין מספר.

פרק יח

לימודים כלליים מול לימוד התורה

שאלה:

לאחרונה הוקמו מספר ישיבות המיועדות לציבור החרדי, המשלבות לימודי חול במערכת הלימודים. שמעתי שגדולי הדור מתנגדים לזה, וברצוני לברר את הסוגיה הזו, למרות שהיא בטאבו מוחלט: למה בישיבות לא משלבים לימודים כלליים?

אחדד את השאלה: אני באופן אישי למדתי בחיידר רגיל ואחר כך בישיבות רגילות, וכשיצאתי לשוק העבודה הייתי צריך להתחיל ללמוד לימודים כלליים מאל"ף ממש: אנגלית, מתמטיקה בסיסית, הכל. כל מה שבתי לומדת בכיתה ד' ביסודי. בלי זה לא הייתי מצליח לפרנס את משפחתי כראוי. ואני חייב לומר לך שהייתי צריך לקרוע את עצמי בשביל לקלוט את החומר.

אני רוצה להבין: למה לא נותנים לכל בחור את הכלים לפרנס את משפחתו, אם וכאשר יצטרך לעזוב את הכולל? מה פשר העיקרון המקודש הזה ללמוד בישיבות אך ורק תורה בלי שום תוספות?

ומענין לענין, למה מייעדים את הכוללים לכל המגזר החרדי ולא רק לקבוצה נבחרת? כל אחד מסכים שצריך לומדי תורה בעם ישראל, אבל למה להתעקש על כך שכולם ינסו להיות אברכים?

אני מודע לכך שהמילים האלו הן כמעט ציטוט מדויק של לפיד ושות', אבל אני שואל לא בשביל לקנטר, כמוהו, ולא מתוך הנחה מסומנת מראש. אני רוצה באמת להבין מה הקב"ה רוצה. אשמח מאוד אם תשכנע אותי.

בשביל לענות על שאלה זו צריך לברר קודם שאלה אחרת: למה

בעצם חשוב כל כך ללמוד תורה.

אינני מתכוין לתשובות הידועות שלומדי התורה מגינים על העולם ושהתורה שקולה כנגד כל המצוות, כי על זה עצמו אני שואל: למה באמת לימוד התורה כל כך חשוב, ולמה הוא מגן על כל העולם? האם התשובה לשאלות אלו היא רק על פי קבלה, או שיש לזה גם הסבר הגיוני?

ואם יאמר האומר: למה לך הסבר הגיוני, כל דבר בחיים צריך להיות הגיוני? תאמין לקדוש ברוך הוא שאומר שככה זה. זה מה שהוא רוצה, וזה בונה את כל העולמות העליונים. לא חייבים להבין כל דבר.

אינני מקבל תשובה זו, כי אנחנו כן זקוקים לתשובה הגיונית. אם אין תשובה הגיונית, הדבר נשאר בידיעה יבשה גרידא ולא בא לידי ביטוי בחיים. אנחנו מצפצפים בפיו על גודל חשיבות לימוד התורה, ולא מאמינים בזאת בעצמנו. וכשאנחנו מגיעים לנקודה בה עלינו להאמין בזאת באמת, אנחנו נופלים.

ואוכיח זאת.

כשאברך נכנס לחדר של פרופסור באופן טבעי הוא מרגיש יראת כבוד. למה? מה פתאום שאברך תלמיד חכם ירגיש יראת כבוד מול רופא? נכון, הוא מלומד ברפואה. אבל אתה הרי מלומד בתורה! אתה יותר מלומד ממנו! הוא אפילו לא יודע מה זה "תא שמע"! למה אתה מרגיש קטן ליד אדם בור? התשובה היא, שלצערנו האברך עצמו לא מאמין במה שהוא עושה. הוא לא מרגיש את הערך של ידיעה בתורה.

הרבה אנשים אינם מבינים מה הערך הגדול של ידיעה בחכמת התורה. לומדי התורה מתמחים בהלכה ובהבנת התורה, אבל אין להם מושג ברפואה, בפסיכולוגיה, ובכל ענפי המדע החיוניים כל כך לחיים תקינים. להרבה אנשים זה מציק, וגורם למחשבה: "נו, מה יוצא לאברכים מזה שהם לומדים כל היום?"

ניקח דוגמה מהחיים: זוג נישא בשעה טובה. הבחור המובחר מגיע אחרי עשר שנות עמל בתורה, והוא יודע נשים נדיקין עם "רייד", מושגים בקדשים, ושלושה חלקים במשנה ברורה. הבחורה לעומתו מגיעה עם –

להבדיל - תואר ראשון בפסיכולוגיה, ידע נרחב בדידקטיקה, ועוד כמה דברים שהבעל לא יודע אפילו איך אומרים אותם. נולד להם ילד, ולאחר חמש שנים הוא מפתח בעיות רגשיות ולימודיות. האשה יודעת מה לעשות ולמי לפנות ואפילו איך לאבחן, והבעל לא יודע מאיזה צד מסתכלים על זה. במשנה ברורה אין על זה סימן...

ולא חסרים אנשים שחושבים: "זה מה שהתורה נותנת לנו? מה התועלת בזה?"

כמה שזה מוזר - זו המציאות, שבחור ישיבה או אברך סטנדרטי לא יודע להסביר במילים פשוטות **מה בעצם טוב בלהיות תלמיד חכם**. מה זה נותן לבן אדם?

אז לכן יש צורך להסביר בהגיון מה הערך של לימוד התורה ומה היא נותנת לחיים.

ויש הסבר הגיוני. הנה.

אנחנו חיים בעולם, שהוא בעצם יצירה מדהימה שכל האנושות עמלה לפענח אותה ולפצח את סודותיה. כל החכמות שבעולם, שנבנו במשך השנים על ידי אנשים מוכשרים שהקדישו לזה את כל חייהם, עוסקות בפענוח העולם והשתדלות להפיק ממנו את המקסימום, על מנת להגיע לחיים יפים ומתוקנים.

יש בעולם הרבה חכמות: דקדוק, אסטרונומיה, מוזיקה, רפואה, ציור, הנדסה, וכו'. החובת הלבבות בהקדמת הספר מחלק את החכמות לשלושה סוגים: הסוג האחד - חכמת הטבע, הסוג השני - חכמת השימוש, והסוג השלישי - החכמה האלוקית.

חכמת הטבע היא מה שמוגדר בזמננו כ"מדע", הכולל את הכרת הטבע על כל מה שהוא כולל - רפואה, כימיה, אסטרונומיה וכדומה. חכמת השימוש היא הכרת ידיעות חשובות לניהול נכון ומוצלח של החיים, כמו מתמטיקה, מוזיקה, כלכלה, וכדומה.

חכמת התורה היא חכמה מזן אחר לגמרי. היא לא עוסקת בידיעה והכרה בעלמא של העולם בו אנו חיים, וגם לא בידיעת אופני ניהול

החיים, אלא היא עוסקת בהבנת רצונו העליון של מי שברא את הכל. מה הוא רצה בכל זה, למה הוא ברא את כל זה, ולכן כל זה הולך.

חכמת התורה היא היחידה העוסקת במטרה, ב"למה". כל שאר החכמות עוסקות ב"מה". **מה** יש בעולם, או איך כדאי לתפעל אותו, אבל לא **למה** הוא קיים.

התורה לא עוסקת בתחום ההפעלה של העולם, עם כל חשיבותו. תחום זה של ה"מה", אינו התחום הישיר של התורה. התורה עוסקת בתחום ה"למה", העולה בחשיבותו עשרות מונים על תחום ה"מה". הרבה יותר חשוב לדעת **למה** הלב נוצר, מאשר לדעת **כיצד** לתחזק אותו. אין שום השוואה בין שני הדיונים.

לעולם יש מטרה אלוקית, שהקב"ה יצר אותה וכתב אותה בספר התורה. הוראות ההדרכה הכתובות בספר הזה מכוונות לחיים הממוקדים **במטרה** שלשמה נברא העולם. זו מהות הספר, וזו מהות החיים.

"חכמה בגויים תאמין, תורה בגויים – אל תאמין" (מגילה ז.). כלומר: כיצד להשתמש בעולם – זו חכמה אנושית. אדם חכם יכול להגיע לזה בכוחות עצמו, גם אם הוא גוי. אבל להבין **למה** העולם נברא, וכיצד להגיע למטרה שבעבורה הוא נברא – זו חכמה אלוקית, זו חכמת התורה.

ואין שום יחס בין שני הדברים. אמנם, הפעלת המערכת היא חשובה וקריטית, ובלעדיה לא מתחיל כלום, אבל עם כל זאת, היא רק אמצעי בדרך ליעד. ואילו המטרה שאליה העולם צועד ובעבורה הוא נברא, היא מרכז החיים ומרכז העולם, וההצדקה לכל קיומו. זה חול וזה קודש.

כאשר מישו סובל מבעיה נפשית או לבבית, והוא פונה לאיש מקצוע שיעזור לו, אותו איש מקצוע מטפל בקיום העולם, בהצלת נפשות. התורה נותנת לזה מקום של כבוד גדול מאוד, הצלת נפשות דוחה את כל התורה. אבל כאשר מישו מתלבט בהלכות מוקצה ופונה לרב שידריך אותו, אותו רב מטפל במטרה שבעבורה קיים האדם הזה. החשיבות של הידע האצור במוחו של הרב היא עצומה לאין ערוך.

מחשיבות הידע האצור במוחו של הרופא.

כל החכמות עוסקות בלימוד צורת השימוש בעולם והפקת מה שניתן להפיק ממנו, אבל התורה עוסקת במטרה שלשמה העולם קיים: עשיית רצון ה' וניהול החיים על פי הוראותיו. מי שמקדיש את חייו ללימוד התורה - ראשית כל יודע מה הקב"ה רוצה ממנו, ומלבד זאת הוא נעשה אדם קרוב אל ה' ומחובר אל רצונו. לימוד הספר של ה' מחבר את האדם אליו. זו המטרה הכפולה של לימוד התורה: א. ידיעת התורה. ב. להתקרב אל ה'.

עלינו כיהודים מוטל תפקיד גורלי: לקרב את העולם אל הקדוש ברוך הוא. אנחנו קיבלנו תורה ותפקידנו להנחיל אותה לעמנו ולעולם כולו ככל יכולתנו.

עתה, משביארנו את חשיבות הענין של לימוד התורה, נדון בשאלה שהעלה השואל – למה לא מערבים בישיבות לימודי חול.

תפקיד זה, לקיים את התורה בעם ישראל על ידי שיהיו בו תלמידי חכמים, הוא תפקיד רב חשיבות. כל אדם שנולד לו בן, מוטל עליו לנסות לתת לו את מירב הכלים וההזדמנויות להיות תלמיד חכם המחובר אל התורה ויודע אותה כראוי. לעולם אינך יכול לדעת האם לבנך יש את הכלים להיות כזה. אם לא תנסה – לא תדע.

זו הסיבה שאיננו מערבים בין חול לקודש. השנים הצעירות הן קריטיות לכל החיים, דמו של הנער תוסס ברתיות נעורים, ואז הזמן להשקיע את כל הכח בלימוד התורה. אם הבסיס יהיה פושר, אין סיכוי להיות תלמיד חכם.

וראה מה שכתב הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (ח"א סימן מ"ד), בדבר לימודי חול במוסדות תורניים. הוא טוען שם שבמצב דורו שאם לא יהיו לימודי חול הבחור ילך לאוניברסיטה גויית ויפרוק לגמרי את עול התורה - יש להקים מוסדות כאלה (כמובן דבר כזה מסור לחכמי כל דור להכריע בזה לפי הענין, המקום והזמן. באורחות רבינו פרק "חינוך ורבנות" עמ' קע"ו מסופר שהסטייפלר תמה מדוע לא מקימים ישיבות מקצועיות לאלה שאינם מסוגלים ללמוד כל היום, ולעומת זאת במכתב

מאליו ח"ג בסוף הספר מסופר על התנגדותו הנחרצת של החזו"א לרעיון מעין זה). על כל פנים הנצי"ב תמך ברעיון כזה לדורו ולמקומו, ועם כל זאת הוא מוסיף:

הגם שאין לקוות שיצאו מלימודם בשעות כאלה להוראה, באשר זה דרכה של תורה שאין עמלה ותכליתה מתקיים אלא במי שמפנה כל ראשו בה, ונפש עמל בה עמלה לו לסייעהו לזכות בה, ואי אפשר להיות גדול בתורה בשעה שעוסק בדברים אחרים. וכל גדולי תורה שהמה גם חכמים בלימודי חול, אינו אלא שנתעסקו בלימודי חול קודם ששקעו ראשם בתורה או אחרי שכבר נתגדלו בתורה אבל ביחד אי אפשר להגיע לתכלית הלמוד.

זו הסיבה שאיננו מערבים לימודים כלליים בישיבות, וזו הסיבה שאנחנו מיעדים את הישיבות והכוללים לכלל הציבור. לימוד התורה הוא המקיים של עם ישראל, והוא הכלי היחיד להיותנו עם ה'. כל אחד צריך לנסות בכל כוחו להיות תלמיד חכם. כל תלמיד חכם הוא נכס איסטרטגי לכל עם ישראל.

אנחנו עם נבחר, ויש לזה משמעות מעשית בחיים. אנחנו לא מיעדים באופן אוטומטי כל צעיר לעיסוק בעולם המעשה, אלא מכוונים אותו לנסות את המסלול הנבחר ומשתדלים לתת לו את מירב הכלים.

פרק יט

כבוד תלמידי חכמים

שאלה:

לפני שיצאתי לעבוד שמעתי רבות את הטענה שרבים מאלה שעוזבים את הכולל מתחילים לזלזל באברכים תוך זמן קצר, ונכשלים בעברה חמורה שהעובר עליה נחשב אפיקורס, כמו שכתוב שהאומר "מאי אהנו לן רבנן (= מה מועילים לנו החכמים)" נחשב אפיקורס ואין לו חלק לעולם הבא.

טוב, יצאתי לעבוד, וגיליתי שזה באמת נסיון לא קל. קשה לי לכבד כל אברך, בפרט כשאני יודע היטב שהרבה מאלה שלמדו איתי בכולל ונשארו - לא בדיוק לומדים. קשה לי לראות בכל אברך קלאסי דמות ראויה להערכה כאשר אני יודע שאני לוקח אחריות על המשפחה שלי והרבה אברכים סתם לא עושים כלום בחיים. אני גם לא מבין מה העניין הגדול לכבד אברכים. האם זו מצוה מסוג "פרה אדומה"? חוץ מכל זה, קשה לי להסתובב בהרגשה שאני סוג ב'.

מצפה לתשובה מהירה.

לפני עצם התשובה, יש לשים לב שהשואל מערבב בין המושג "תלמיד חכם" למושג "אברך".

יש לעשות הפרדה בין הערכה לכל אלו הכלולים בשם "אברכים", לבין הערכה ללומדי התורה ותלמידי החכמים. כיום כל מי שנמצא בכולל שנים או שלשה סדרים נקרא "אברך", גם אם הוא לא ממש לומד. זה חבל מאוד, כי הדבר יוצר זילות בכל המושג הזה.

איבדנו את ההערכה ללומדי התורה באמת, כי החברה אינה מבדילה בין **לומדי תורה לבין חרדים נשואים שאינם עובדים**. כולם

נקראים "אברכים". יכולים לשבת על אותו ספסל באותו כולל שני אברכים, שהאחד עמל בתורה כל היום וחלק נכבד מן הלילה, ויודע ש"ס וש"ע, והשני מבזבז את הזמן בשיחות בטלה ושתית קפה, ורמת ידיעותיו בהתאם, ולשניהם יש מעמד ציבורי שווה.

אי לכך נגדיר בחדות: אין שום מצוה להעריך כל מי שלא עובד רק משום שהוא נקרא "אברך". המילה הזו איבדה בזמננו את משמעותה, והיא מגדירה בעצם כל מי שנמצא בכולל בלי קשר למה שהוא עושה. אבל לעומת זאת יש מצוה גדולה לכבד תלמידי חכמים.

מי נקרא תלמיד חכם? ראש ישיבה? בעל משרה תורנית? רב שכונה או בית כנסת? ואולי כל לובש פראק?...

התשובה נמצאת בצורה ברורה בשו"ע (יו"ד סי' רמ"ג סעיף ב). שם מדובר על הדין שתלמיד חכם אינו צריך לצאת יחד עם בני העיר לעשות מלאכה שהיא צורך הרבים, אם מדובר במלאכה שעשייתה אינה לכבוד עבודו. כאן צריך להגדיר מהו תלמיד חכם, וזה מה שבא השו"ע להגדיר. זה לשונו שם:

ודוקא תלמידי חכמים שתורתם אומנותם, אבל אין תורתם אומנותם, חייבים. ומיהו אם יש לו מעט אומנות, או מעט משא ומתן להתפרנס בו כדי חייו ולא להתעשר, ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר על דברי תורה ולומד תדיר, נקרא תורתו אומנותו.

ומוסיף הרמ"א שם:

ואין חילוק בין שהוא תופס ישיבה או לא, רק שהוא מוחזק לת"ח בדורו שיודע לישא וליתן בתורה, ומבין מדעתו ברוב מקומות התלמוד ופירושו ובפסקי הגאונים, ותורתו אומנותו כדרך שנתבאר.

הלשון כאן לא כל כך ברורה. מה הכוונה "יודע לישא וליתן בתורה ומבין מדעתו ברוב מקומות התלמוד"? האם הכוונה שהוא יודע הכל ואף מחדש חידושי הלכה מדעתו בכל הש"ס? אם כן, היה צריך לכבד רק את פוסקי הדור...

מקור הדין הוא בתרומת הדשן סימן שמ"ב, ושם הוא מוסיף מילה

אחת: "שיודע לישא וליתן **כשורה** בדברי תורה". כלומר שיש לו הבנה וידע בסיסי ברוב סוגיות הש"ס, ואם ידברו איתו על רוב סוגיות הש"ס הוא נמצא בענין ומדבר לענין.

איש כזה נקרא "תלמיד חכם".

כל זה בתנאי שהוא משקיע את עיקר מרצו בלימוד התורה, כפי שמגדיר התה"ד "תורתו אומנותו". ובתנאי נוסף – שיש לו יראת שמים. כמו שכותב השו"ע (שם סעיף ג'):

ותלמיד חכם המזלזל במצות ואין בו יראת שמים, הרי הוא כקל שבצבור.

נדמה שיש הרבה אברכים שעונים על ההגדרה הזו של ידע בסיסי ברוב סוגיות הש"ס. בדרך כלל אברך רציני המתמסר באמת ללימוד, והולך לכולל לא בשביל למלא סדרים אלא בשביל להיות תלמיד חכם, מגיע לדרגה הזו לאחר הרבה שנות עמל.

אבל גם מי שלא מגיע לדרגה הגבוהה הזו, מבואר בתשב"ץ (ח"א סימן קמ"ו) שהוא בגדר תלמיד חכם. זה לשונו שם:

הילכך כל מי שמלאכתו מלאכת שמים ותורתו אומנותו וכל עסקו בתורה והגיע להוראות והוא חשוב בדורו למנותו פרנס ודיין ומורה הוראה ודורש ברבים הוא ראוי לכל מה שפירשנו למעלה.

משמע שאפילו אם אינו בקי ברוב הש"ס, אם הוא בעל מדרגה גבוהה בלימוד עד כדי שיכול להתמנות למורה הוראה הוא בגדר תלמיד חכם. ועיין שם שכותב שתלמיד חכם הוא דבר יחסי לפי מצב הדור.

אם זה גדר המצוה – חושבני שהיא לא כל כך קשה לביצוע. אנשים כאלה, שהינם בדרך כלל אנשים מרוממים בכל מעשיהם ואורח חייהם, באופן טבעי הינם מעוררים הערכה. אלו אנשים שעמלו הרבה עד שהגיעו לאן שהגיעו.

כותב השואל: מה הענין הגדול לכבד אברכים (אני מתקן – תלמידי חכמים)?

החינוך (מצוה רנ"ז) כותב בענין זה מילים קצרות:

משרשי המצוה, לפי שעיקר היות האדם נברא בעולם הוא מפני החכמה, כדי שיכיר בוראו, על כן ראוי לבני אדם לכבד מי שהשיג אותה, ומתוך כך יתעוררו האחרים עליה.

נרחיב מעט את הדברים.

באופן טבעי אנשים חשים הערכה לאדם משכיל. אם יעמדו לפנינו שני אנשים, האחד בור והשני בעל ידע רחב, באופן טבעי נעריך יותר את הידען. מדוע? כי החכמה היא דבר שמרומם את האדם. אדם חכם הוא אדם נעלה.

כשהקב"ה ברא עולם, הוא עשה כלי שבו האדם ישתמש. זוהי הגדרת העולם על כל אשר בו: כלי ליצירת תכלית מסוימת. זהו כלי עצום, מלא עומק וחכמה על-אנושית, אבל עם כל הכבוד - הוא לא העיקר. העיקר הוא השימוש שיעשה האדם בכלי. הקב"ה יצר את הכלי העצום הנקרא "עולם", בכדי שהאדם יעשה בו משהו. בלי המשהו הזה – הכל מיותר.

המשהו שאנחנו אמורים לעשות עם הכלי הזה הוא המטרה העליונה, ומי שיודע מה לעשות יודע את העיקר שבעבורו נוצר הכל. החכמה היחידה בעולם העוסקת בתכלית ולא בכלי - היא התורה. תכלית כל העולם היא קיום המצוות, והתורה עוסקת בשטח הזה.

זה סוד המעמד הנכבד של תלמיד חכם. הוא האיש היודע מה מפיקים מהכלי שכולם מנסים ללמוד אותו. רוב העולם עוסק בלמידת הכלי עצמו. הוא עוסק בלמידת השימוש בו, והוא גם משתמש בו. הוא לומד על מנת לקיים, והוא גם מקיים. הוא ירא שמים כאמור לעיל, וגם קרוב אל ה'.

ידיעת התורה וקיומה היא תכלית העולם. ומי שחכם בחכמה הזו הוא אדם מרומם ביותר. אנחנו מצווים לרומם אותו בשביל לקבע בתודעתנו את חשיבות החכמה השוכנת בליבו של האיש הזה.

ניקח דוגמה מהעולם הזה: במדינה מתוקנת מעריכים ומכבדים את הפרופסורים ואת אנשי המדע והרוח. מדינה שאינה מכבדת אנשים

כאלה מראה על עצמה שהיא חסרת תרבות. כי כאשר מעריכים אנשים הנושאים בקרבם חכמה, הדבר מוכיח שיש ערך לחכמה. הכבוד שנותנין לחכמים גם מוכיח את ערך החכמה וגם יוצר את ערכה.

כך, להבדיל, ההערכה ללומדי התורה, שהגיעו לדרגות גבוהות בתורה, מוכיחה על הערכה לתורה עצמה, ואף יוצרת את ההערכה לתורה.

וכאשר מעריכים באמת תלמידי חכמים צדיקים, הדבר משפיע על כל הדרגה הרוחנית האישית, ואף על כל צורתו של הבית. כמבואר בגמרא (שבת כג; לפי גירסת הגר"א):

דמוקיר רבנן – איהו גופיה הוי צורבא מרבנן, ואי לאו בר הכי הוא משתמעין מיליה כצורבא מרבנן. (מי שמכבד תלמידי חכמים נעשה בעצמו תלמיד חכם, ואם אינו בר הכי – דבריו נשמעים כמו תלמיד חכם).

מבואר מכך, שכאשר מכבדים תלמידי חכמים הדבר משפיע על כל הדרגה הרוחנית, ואז או שנעשים תלמידי חכמים, או שלפחות מתרוממים ונעשים אציליים כתלמידי חכמים, ומעוררים כבוד והערכה אצל כל מי שבא עימו במגע.

כאן כותב השואל: קשה לי להסתובב בהרגשה שאני סוג ב'.

חושבני שקל מאוד להזדהות איתו. קשה לאדם להרגיש שהשני נמצא מעליו, ואפילו התורה כביכול מגבה את הגישה שהוא למעלה ואני למטה. בפרט שבהרבה מן המקרים הדבר נובע מתנאים סביבתיים. יש כאלה שיותר קל להם ללמוד, הם בנויים לזה, וגם הפרנסה מצויה להם בקלות יותר. אני באופן אישי מכיר יהודי צדיק שמאוד אהב ללמוד, אלא שתנאי החיים אילצו אותו להיפרד מהגמרא. איך הוא יכול שלא לחוש טינה כלשהיא על אלו שנשארו בבית המדרש?

אז כאן צריך לשאול: מי שלא זכה להיות תלמיד חכם, ובהרבה מן המקרים ממש לא באשמתו, האם הוא פחות חביב וחשוב לפני הקב"ה? התשובה היא שלא. יש כאן שני דברים נפרדים: מי נושא בתפקיד יותר חשוב, ומי אהוב ורצוי לפני ה'.

בכל מערכת מסודרת יש היררכיה. אין מצב של "כולם שווים". כך כל העולם מתנהל. כך גם הטבע בנוי: בכל עץ יש גזע, שורשים, ענפים ועלים. אינו דומה תפקיד הגזע בעץ לתפקיד העלה. כל פרט מחזיק את כל המערכת בתיאום מושלם דווקא כשהוא במקומו המוגדר. ללא היררכיה מסודרת הכל מתפרק.

כל המערכות המתפקדות בנויות על אנשים שבצמרת, ואנשים שבדרגת משנה, ואנשים שתחתיהם, וכו'. כך בנוי הצבא, כך בנויה מערכת השלטון, כך בנוי כל בית חולים, ואפילו כל מפעל. מערכת שאינה בנויה כך – או שהיא לא מערכת, או שהיא מתפרקת. מפעל ללא מנכ"ל לא יחזיק מעמד יותר משבועות ספורים. צבא ללא רמטכ"ל יקרוס מיד. וכן להיפך: מפעל עם שלשה מנהלים לא ישרוד יותר מתקופה קצרה.

גם עם ישראל בנוי כך, בצורה של היררכיה מסודרת. יש בו תלמידי חכמים שהם לב האומה, יש בו אנשים תורניים העוסקים לפרנסתם, ויש בו אנשים פשוטים. כל אחד עושה את תפקידו במשבצת שלו, והוא חיוני לכלל הציבור במקום שבו הוא נמצא.

מקור הדברים מגמרא בחולין (דף צב.):

אמר רבי שמעון בן לקיש: אומה זו כגפן נמשלה, זמורות שבה אלו בעלי בתים, אשכולות שבה אלו תלמידי חכמים, עלין שבה אלו עמי הארץ, קנוקנות שבה אלו ריקנים שבישראל. והיינו דשלחו מתם: ליבעי רחמים איתכליא על עליא, דאילמלא עליא, לא מתקיימן איתכליא (=שיבקשו האשכולות רחמים על העלים, שאם לא העלים לא יתקיימו האשכולות).

כל אדם מוברג במקום מסוים במערכת העצומה הנקראת "עם ישראל", והצלחתו חיונית לכולם.

הקב"ה לא מזלזל במי שלא נמנה על שבט לוי. הוא בנה את המערכת כך שיהיו בה אנשים מכל הסוגים. ומי שממלא תפקידו בשלמות ידע נאמנה שהוא חביב על הקב"ה מאוד. למה הקב"ה שם אותו כאן ולא שם? זו שאלה שלמעלה מתפיסתנו, אבל יש לנו על מי

לסמוך.

כל ישראל בני מלכים הם.

בכל צבא יש מפקדים ויש חיילים. המפקדים נמצאים בדרגה גבוהה יותר, והם חשובים למדינה עד מאוד. האם משום כך אין ערך לחיילים? כל אחד ממלא תפקיד, ובלעדי החיילים אין המדינה יכולה להתנהל.

אצל הקב"ה יש מקום של כבוד גם לאלו הנמנים על אחד מאחד עשר השבטים האחרים. יש להם את התפקידים הייחודיים שלהם, והם מקדשים את השם בתחום שלהם ובצורת החיים שלהם. עם ישראל מורכב ממגוון רחב של עובדי ה', וכולם יחד ממלאים את רצונו. כל אדם הממלא את תפקידו לפי מה שמתאים לו בנאמנות ובמסירות – הוא ממלא תפקיד שאף אדם בעולם לא יוכל למלא מלבדו.

וכבר הבאנו לעיל את דברי המסילת ישרים פרק כ"ו שכתב וזה

לשוננו:

זה פשוט כי כל אדם לפי האומנות אשר בידו, והעסק אשר הוא עוסק, כך צריך לו הישרה והדרכה, כי דרך החסידות הראוי למי שתורתו אומנתו אינו דרך החסידות הראוי למי שצריך להשכיר עצמו למלאכת חבירו... וכבר יכול להיות חסיד גמור איש אשר לא יפסוק מפיו הלימוד כמו מי שמפני צרכו הוא בעל מלאכה פחותה.

לכל אחד תפקידו שלו, ועל כל אדם להכיר את עצמו ומקומו ולשמוח בחלקו. רק תשתדל לעשות מה שעליך לעשות, ובכך תעשה לקב"ה נחת עד בלי די.

פרק כ

החזקת תורה

שאלה:

אין לי הרבה כסף, אבל מעשרות אני מקפיד לתת, וברוך ה' אני רואה שזה חוזר. כשאני לא נותן מעשרות יש לי יותר הוצאות.

השאלה שלי היא כדלהלן: צרכי עמך מרובים ויש הרבה בקשות, יתומים אלמנות, חולים וסתם מסכנים. בין הכל תופסים מקום נכבד הישיבות והכוללים. משום מה יותר קשה לי לתרום לכוללים מאשר לישיבות, ויותר קשה לי לתרום להחזקת תורה מאשר למסכנים סתם. ברצוני לברר למה זה, ומה באמת הסיבה למצות החזקת תורה.

החזקת תורה היא מצוה לא קלה. יש קושי לא מבוטל להסכים רגשית למצוה הזו. כפי שכותב השואל, יותר קל להתרים אנשים למטרות צדקה כמו סיוע ליתומים ואלמנות או ארגוני חסד מאשר לישיבות, ועוד יותר מכך – לכוללים. ראשי הכוללים מתקשים הרבה יותר לגייס תרומות מאשר ראשי ישיבות.

יש לזה הסבר טבעי.

אם אני תורם כסף למוסד צדקה, או לאירגון חסד, אני מרגיש את עצמי גבוה מעל המקבל. הוא המסכן וחסר האונים, ואני החזק והתומך. זו הרגשה טובה, ולא כל כך קשה להוציא כסף כשההרגשה הזו קיימת. זה פיצוי לא רע.

אבל אם אני תורם כסף לאיש צעיר ובריא, שיכול לפרנס את עצמו ולא עושה זאת מסיבה עקרונית, פירוש הדבר שאני מודה בכך שהוא מעלי. כל כך מעלי, עד כדי כך שאני צריך לעבוד בשבילו.

מסיבה זו לתרום לשיבה זה עוד אפשרי איכשהו, כי בזה לא מונחת הודאה שאני פחות מבחור ישיבה. אני מבין שעכשיו הוא צריך ללמוד כי אלו הם השנים שלומדים, ואחר כך כשיגיע זמנו לצאת לחיים גם הוא יעבוד כמוני. אבל לתרום לכולל זה קשה מאוד. זו הודאה באשמה, כביכול. אני מסכים שהוא גדול וצדיק ממני ואני צריך לשרת אותו.

האם יש בסיס להרגשה קשה זו? האם אכן זו ההשקפה האמיתית על מצות החזקת תורה?

לשם הבנת הענין, יש להתבונן בטעם המצוה להחזיק תורה.

המצוה לתמוך בלומדי תורה מוטלת לאו דוקא על גבירים, ולא דווקא על אלו שאינם לומדים כל היום, אלא על כל אחד ואחד. **גם על מי שלומד בעצמו.** המקור לכך הוא בירושלמי (סוטה פ"ז ה"ד):

למד ולימד ושמר ועשה, והיתה ספיקה בידו להחזיק ולא החזיק - הרי זה בכלל ארור.

כלומר: גם ראש ישיבה מרביץ תורה חשוב שלא יחזיק תורה – אם יש לו אפשרות – ייאמר עליו "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת".

החזקת תורה אינה - כפי שמצוי לחשוב ולהרגיש - מצוה שנועדה למי שלא לומד, שאומרים לו שלפחות יעשה משהו מועיל ויעזור ללומדים. החזקת תורה היא תפקיד כלל ציבורי, שבו מוטל על כל אחד להגדיל תורה בישראל.

ריבוי הלומדים בעם ישראל הוא הערובה היחידה לכך שנישאר יהודים ושננהל את חיינו כפי רצון ה'. אין לנו שום דבר שמקשר אותנו לקב"ה מלבד התורה. משום כך גם מי שלומד בעצמו כל היום וכל הלילה לא נפטר מהחיוב להחזיק ביד לומדי התורה ככל שבידו ולסייע להם ללמוד.

אין מהותה של המצוה לדאוג שהכסף יעבור מכיסם של העובדים לכיסם של האברכים, אלא לדאוג לכך שיהיו לומדי תורה בעם ישראל. עם ישראל זקוק ללומדי תורה תלמידי חכמים כדי לשמור על צורתו היהודית ולהחזיק את העולם, והאחריות לכך מוטלת על כולם. כולם.

אחראים לשמירת צורתו הרוחנית של עם ישראל והשלמת ייעודו. מי שיכול לעשות זאת על ידי לימודו, לומד בעצמו. ומי שלא יכול ללמוד בעצמו – תפקידו לסייע לאחרים ללמוד. כך הוא תורם את חלקו למאמץ **המשותף** של עבדי ה' הממלאים את רצונו.

והקב"ה מעריך את התרומה הזאת הרבה יותר ממה שנראה לנו. הכבוד הניתן לתומכי התורה בעולם הזה הוא מגוחך וחיצוני. כולם יודעים שמדובר בכבוד מן השפה ולחוץ כדי לעודד אותם להמשיך לתת. אבל הקב"ה מעריך את התורמים באמת. מי שנותן ללומדים מכל הלב, מתוך אהבת תורה, כי הוא רוצה שהתורה תגדל ותתרבה, זוכה לעתיד לבוא לשבת בישיבה של מעלה יחד עם תלמידי החכמים. כלשון הגמרא (פסחים נג:): "כל המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים זוכה ויושב בישיבה של מעלה". וברש"י שם: "במחיצת החכמה יכנס זה שהנהנו מנכסיו".

ונביא בזה את לשון המדרש (במדבר רבה פרשה י"ג אות י"ז), למה זכה זבולון להקריב שלישי, לפי שחיבב את התורה והרחיב ידיו לפזר ממנו ליששכר כדי שלא יצטרך שבט יששכר לפרנסה ולא יתבטל מלעסוק בתורה, לפיכך זכה זבולון להיות שותף לתורה והיה חבירו של יששכר.

וכן הוא לשונו במקום אחר (בראשית רבה פרשה צ"ט אות ט'): וכן משה אומר שמח זבולון בצאתך, למה, שיששכר באוהליך, שלך הן, שאתה מסייעו לישב בהן.

גם מי שאינו גביר ואין לו אפשרות להחזיק כוללים, עליו לדאוג לקיים החזקת תורה מהמעט שיש לו. מעשר כספים הרי מחוייבים לתת, ויש לשים לב לנצל אותו לתועלת הגדולה הזו – התחברות אל התורה ושמירת הגחלת של עם ישראל.

הכסף הוא כלי שניתן לאדם, כמו שאר הכלים שניתנו לו, כמו כח פיזי, חכמת חיים, וכדומה. וכמו לכל דבר שניתן לאדם, שיש לו מטרה, האדם אמור להפיק מן הכסף משהו מועיל, להתקדם איתו למקום טוב, לא להרגיש איתו מעל כולם, לא לשכב עליו, ולא לתת לו לשכב בבנק,

אלא להשתמש בו לדברים חיוביים: הטבה, חסד, ומצוות נוספות.

האדם עצמו אינו יכול לאכול את כל הכסף שיש לו. חלק נכבד ממה שניתן לו ניתן לו כדי לכלכל את האנשים התלויים בו – אשתו וילדיו. ואם ניתן לו יותר מזה – זה ניתן לו בכדי להיטיב לאחרים. העולם הגדול רואה בכסף כלי לחיזוק האגו, העוצמה והתחושה של "אני ואפסי עוד". לעומת זאת, התורה, להבדיל, רואה בכסף כלי לעשייה נרחבת, לבניה ולקידום האדם.

הדבר הגדול ביותר שאדם יכול לעשות בכסף הוא להחזיק את התורה, ובזה לתקן את העולם ולקרב אותו אל היעד הנכסף של קידוש שם שמים. וכלשון המסילת ישרים (פרק א): "הוא מתעלה – והעולם מתעלה עמו".

פרק כא

עשה לך רב

שאלה:

חלק מאוד מרכזי בחיים שלנו הוא ההתייחסות עם רבנים. על כל צעד ושעל שומעים "אני צריך לשאול רב". ברצוני לדעת שני דברים: א. מה המקור לזה שדברי הרב מחייבים אותי? ב. איך יודעים את מי לשאול?

נתחיל מהשאלה הראשונה: מה המקור לזה שדברי הרבנים מחייבים אותנו?

מקובל לומר שהמקור לחיוב לשמוע בקול הרבנים הוא מהפסוק "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל".

יש לדעת שזה לא מדויק. לדעת רוב הפוסקים הראשונים לא מוזכר בפסוק זה חיוב לשמוע להוראותיהם של גדולי ישראל בדבר שאינו בגדר מצוה. היחיד שמחדש זאת הוא "החינוך" (מצוה תצ"ה), שאומר שמצוות "ועשית ככל אשר יורוך" נאמרה גם על כל דבר ש"ייראה לבית הדין הגדול שהוא חיזוק ותיקון הדת". ומוסיף שם בסוף המצוה שבכלל זה גם החיוב "לשמוע ולעשות בכל זמן וזמן כמצוות השופט, כלומר החכם הגדול אשר יהיה בינינו בזמננו". אבל לפי רוב הראשונים מצות לא תסור לא מתייחסת להוראות ציבוריות של גדולי ישראל.

דעת הרמב"ם (פ"א מממרים ה"ב) שלא תסור נאמר על הדברים שלמדו חז"ל מפי הקבלה, או על דברים שדרשו באחד מ"ג מידות שהתורה נדרשת בהם, או על דברים שעשו בגדר סייג לתורה, כמו למשל האיסור לטלטל מוקצה. אבל בזמן הזה אין כח לגדולי ישראל לחדש איסור דרבנן. הרמב"ן (בהשגה לשורש הראשון בספר המצוות)

מגביל עוד יותר את גדרי המצוה, וסובר שלא תסור נאמר רק על דין שנלמד מהפסוקים בדרשות חז"ל או על דבר שהתקבל בהלכה למשה מסיני. אבל על גזירות דרבנן לא נאמר הלאו של לא תסור כלל.

אז האם באמת לדעת רוב הראשונים אין חיוב לשמוע בקול הרבנים? האמנם איש הישר בעיניו יעשה?

ברם האמת היא שהחיוב לשמוע בקול הרבנים אינו נובע ממצוה אחת מסוימת, אלא הוא דבר מחויב מכח המהלך הכללי של החיים. מי שרוצה לקיים את רצון ה' צריך כתובת ליעוץ מידי פעם, בשאלות עדינות שלמעלה מכוחותיו להכריע בהם.

הדבר דומה למי שפונה להתייעץ ברופא. אולי נשאל מי שהולך לרופא מומחה: "למה אתה שומע בקולו? היכן כתוב שצריך לשמוע בקול הרופא?" התשובה היא שזה לא כתוב בשום מקום, אבל אם אדם רוצה להיות בריא, הוא מבין שמי שלא מבין בצהבת צריך לעשות מה שאומר מי שכן מבין בצהבת, אם הוא רוצה להשאר בריא.

מי שרוצה להצליח למלא את תפקידו בעולם הזה צריך לשמוע בקול המומחים בתחום. והמומחים הללו הם האנשים הגדולים, שכל חייהם עמלים בתורה וממלאים את רצון ה'.

כלומר, בעצם הרבנים בזמננו אינם מחדשים גזרות ותקנות חדשות. אין להם סמכות הלכתית להמציא איסורים דרבנן. הם פשוט מפרשים לנו מה רצון הקב"ה במציאות החיים העכשוית. כמו שצריך הכרעת חכם האם איסור בישול אומר לנו שאסור לבשל במיקרוגל, כמו כן צריך הכרעת חכם האם מצוות קידוש השם אומרת לנו שצריך להצביע בבחירות. זאת לא מצוה חדשה, אלא בירור מעשי של מצוה קיימת לפי נתוני השטח.

כך הם פני הדברים בשאלות ציבוריות, וכך הם פני הדברים גם בשאלות פרטיות. תלמיד חכם גדול הוא הכתובת להתייעצות מה הקב"ה רוצה במצב ספציפי מסוים.

לדוגמה: אני מתלבט האם לעבוד במקום פלוני. מצד אחד אני זקוק נאשות למשכורת. מצד שני במקום הזה אני עלול להיחשף לנסיונות

לא פשוטים.

כדי להכריע בשאלה כזו צריך שלשה דברים: א. להבין היטב את הצדדים. להבין מה הנזק של "אין כסף", איך אני מתמודד עם המצב הנוכחי, איך זה משפיע על אשתי ומה זה גורם לילדים. אם לדוגמה יש לי אשה רגישה שהמחסור עלול להכביד עליה מאוד, כמובן כל השאלה מקבלת משקל שונה לחלוטין. ב. עלי לגשת להכרעה מתוך מבט שכלי קר. לא מתוך הרצונות האישיים שלי שכמובן מושכים אותי לכיוון מאוד מסוים וממילא מונעים ממני להביט על הנושא הצורה מאוזנת, אלא במבט שכלי קר מנותק מהרצונות האישיים. ג. אחרי שהכל ברור, עדיין יש לדעת מה רוצה הקב"ה: האם הוא רוצה שאסבול כך וכך ואסתכן בכך וכך (לדוגמה – אסתכן בערעור שלום הבית בעקבות המצב הכלכלי) כדי שלא אסתכן בנסיגות שבאותו מקום עבודה, או שהוא מעדיף שאכנס לנסיגות ואשמור על עצמי, ולא אפגע באשתי וילדי.

אם כן, ההכרעה בשאלות קשות גדולה עלינו. אנחנו מועדים לנפילות וקרובים לטעויות, ובשביל להצליח להכריע את ההכרעה הכדאית והרצויה צריך להתייעץ. מי יכול לעזור לנו להכריע?

אנשים שיש להם שלשה דברים:

א. ראייה חודרת ועמוקה וכשרון להתבונן גם בהשלכות של כל דבר.
ב. הם ניגשים לשאלה מתוך מבט שמבקש את האמת. ג. יש להם קצת הבנה מה הקב"ה רוצה מאיתנו בחיים.

ואלו בדיוק מעלותיו של גדול בתורה.

חוץ מכל הנ"ל, יש לרבנים את הנסיון המעשי מתוך התעסקות עם אנשים ושמיעת שאלותיהם הרבה שנים. הם מכירים את השטח ומבינים את המציאות בכל תחום שהם עוסקים בו. הם יכולים לשער האם עבודה פלונית אכן מסוכנת באמת למצב הרוחני שלי או לא. האם המצב שאין כסף בבית באמת עלול לגרום נשירה או לא. מי ששומע כל יום שאלות חייב ממילא להכיר את השטח.

האמת היא שישנה מצוה מפורשת בתורה לשמור על קשר עם תלמיד חכם מוסמך ולהתייעץ איתו בשאלות החיים - מצות "ובו תדבק".

זה לשון החינוך במצוה זו (מצוה תל"ד):

שנצטוו להתחבר ולהתדבק עם חכמי התורה, כדי שנלמוד
עמם מצוותיה הנכבדות ויורנו הדעות האמיתיות בה שהם
מקובלים מהם, ועל זה נאמר 'ובו תדבק'... שורש המצוה נגלה
הוא, כדי שנלמוד לדעת דרכי השם.

שמענו מדבריו שחשוב מאוד לכל אדם ליצור קשר עם אדם גדול
בתורה, בשביל ללמוד ממנו הן את ההלכות והן את "הדעות האמיתיות",
כלשונו. כלומר – השקפה תורנית על החיים. הגמרא שמביא בעל
החינוך (עיין שם) ממליצה לכל אדם לדאוג שיהיה לו קשר קרוב ורציף
עם תלמיד חכם, אם על ידי לקיחת חתן ת"ח לבתו, או על ידי נתינה
כספית. המטרה בכל זה היא – שנכיר את דרכי השם. כלומר, שננהל
את חיינו במבט רוחני יותר.

ומכאן התשובה גם לשאלה השניה – כיצד יודעים באיזה רב לבחור.
מכיון שההתייעצות עם רב והכפיפות לדעתו אינה איזו "גזירת הכתוב",
אלא דבר חכם והגיוני הנובע מכך שהרב יודע יותר טוב להתמודד עם
השאלה – ברור הדבר שתנאי קודם למעשה הוא שהרב יהיה מומחה
בנושא שבו ההתלבטות. שאלה חינוכית יש להפנות לרב העוסק בחינוך,
ושאלה בהנהגת הבית יש להפנות לרב העוסק בשלום בית. אלא אם
כן הרב הנשאל מוכר לנו כאדם חכם שידידו רב לו במגוון תחומים.

בחובת הלבבות ממשיך את התורה למשקה שמשקה את האדמה
הזרועה. אם יש בה זרעים, היא תצמיח שדה שלם, אבל אם אין זרעים
המשקה לא ישפיע. כך זה גם כאן. התורה משפיעה חכמה, אבל צריך
שתהיה נכונות מצד המקבל להשתמש בחכמה שלו ובהבנה שלו בנוגע
לנושא הזה. גם לענייננו, אם לרב איזשהו בסיס בנושא, אז התורה
מפתחת לו את זה. אבל מבלי ההיכרות המוקדמת עם הענין, לא הוא
יהיה הכתובת לשאלות בעיניים כאלה.

בנוסף לכך, חשוב שתהיה לו אפשרות טכנית וסבלנות לשבת
ולשמוע את כל הפרטים.

עסקת בפריה ורביה

בעולם מערבי כשלנו מתעוררות
שאלות רבות על ההשקעה האינסופית
שלנו במשפחה, מערכת היחסים בין בני
הזוג (ובפרט כאשר הבעל יוצא לעבוד),
מעמד האשה על פי התורה, מצות
הצניעות, ההתמודדות עם היצר, עם
האינטרנט, ועוד. בזאת עוסקים הפרקים
הבאים.

פרק כב

השקעה במשפחה

שאלה:

אני עובדת במשרד מצליח ומרויחה משכורת מכובדת, איתי במשרד עובדות גם נשים חילוניות.

ילדי נולדו ברוך ה' בממוצע פעם בשנתיים, ובכל פעם שאני מצפה לבשורות טובות, שוב עולות השאלות: תגידי, אלה חיים אלה? איך את מסוגלת? מה, את שפחה? את לא יכולה לעצור קצת? את פוגעת בבריאות שלך! אין לך חיים אישיים, רק לשרת את משפחתך? מה, אתם ערבים?

אני ב"ה לא רואה את חיי כדיכוי ושעבוד, אבל באמת אני צריכה לתת את כל כולי עבור משפחתי. אני עובדת קשה מאוד ללא הפוגה עבור רווחתם וטובתם של ילדי ובעלי, וכמעט אין לי זמן לעצמי.

אני מאמינה בדרכי ושמחה בחלקי. עם כל זאת אני חשה שהשאלות הללו מדגדגות לי ואני זקוקה לתפיסת עולם מסודרת.

הקב"ה הפקיד ביד כל אדם בבואו לעולם הזה תפקיד רב חשיבות: להמשיך את קיום העולם. מצוה זו תופסת מקום של כבוד בין המצוות החשובות ביותר, ואם נתבונן נמצא שזו המצוה שעליה אנחנו משקיעים את הזמן הרב ואת המאמצים הגדולים ביותר.

בעידן המודרני, הילודה נתפסת כנטל מכביד המפריע לזרימה התקינה של החיים. החיים ניתנו כדי ליהנות, והקטע של גידול ילדים הוא קטע של עול מפרך, שצריך לחיות איתו, אבל לא יותר מזה.

כתוצאה ממבט זה, יום העבודה נקבע בשעות שבהן הילדים נמצאים בשיא הכושר, ובעצם הוא נוטל מההורים את האפשרות

להשקיע בילדים כראוי. הם חוזרים הביתה מרוטים לאחר יום מייגע בחוץ, ופוגשים את ילדיהם עייפים ועצבניים. זלזול זה נובע כתוצאה מתפיסת העולם המערבי הרואה בילדים דבר מיותר ומגביל, הפוגע בכושר ההשתכרות ועוצר את המירוץ הבלתי נגמר להצלחה כלכלית.

כזו היא נקודת המבט כאשר לא רואים בשהותנו בעולם הזה שליחות עם תוכן, אלא חיים בשביל לחיות. אבל אם חיים במבט יהודי, שבאנו לכאן למלא תפקיד מוגדר רב חשיבות ואנחנו מתאמצים בכל כוחנו למלא אותו, המבט על הילודה הוא שונה לחלוטין: הבאת ילדים פירושה בניית העולם ובניית העם היהודי. היא שותפות עם הקדוש ברוך הוא בתכנית של יצירת אומה העובדת אותו. איך יוצרים אומה? האומה מורכבת מאנשים, ואנשים באים לעולם על ידי ילודה. **לידת ילדים וגידולם היא שותפות לכל דבר במפעל של הקדוש ברוך הוא.**

החילוק היסודי בין המבט היהודי על העולם לבין המבט החילוני, משפיע גם על המבט על התפקיד הנשי: לגדל את הילדים.

לפי התפיסה היהודית, הרואה בחיי האדם משהו שנועד עבור מטרה, של שלמות האדם, תיקונו וקירבתו לה' - התפקיד לגדל ילדים שמחים ועובדי ה' הוא תפקיד גדול מאין כמוהו. לא מדובר כאן על החלפת טיטולים, אלא על בניית בני אדם. כל חיבוק וכל לטיפה הם חלק מבניית הנפש של הילד, וחלק מרכזי בבניית העולם בכלל והאומה היהודית בפרט.

תפקיד זה הוטל בעיקר על האשה כי היא זו שיש לה את הכלים לגשת לזה. היא אוהבת אנשים, יש לה מסילות ללבבם, ויש לה כח לעצב את נפשם, הרבה יותר מהגבר.

אבל גם הגבר לא פטור מזה. אדרבה, לפי דין התורה עיקר העול והאחריות מוטלים עליו, כמבואר בגמרא (קידושין כט.): "האב חייב בבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות". האב מצווה לעזור לבנו למלא את תפקידיו הרוחניים ואף להסתדר בחיים. האם פטורה מכל זה, כמבואר שם בגמרא.

בעומק הדברים, האם אמורה לעצב את הילד ולבנות את אישיותו

על ידי החום האימהי שהיא משפיעה עליו, והאב אמור לעזור לו להסתדר בחיים על ידי השקעה מעשית והדרכה בצמתים בהם הוא נדרש לבנות את חייו: ללמוד תורה, לשאת אשה וללמוד אומנות.

חז"ל אומרים שכל אדם ישאל בבואו לפני בית דין של מעלה האם עסק בפריה ורביה. שאלה זו היא לא רק שאלה נקודתית, האם התחתנת בזמן והאם לא ביטלת מפעם לפעם את האפשרות להרחיב את המשפחה. השאלה היא מהותית: האם העמדת את חיך סביב מטרה ערכית של חיי משפחה תקינים. האם השקעת את כוחותיך בחינוך ובהקמת דור המשך תקין, העובד את קונו ובריא בנפשו. האם חיית מתוך מבט נכון המעמיד את העיקר ואת הטפל במקומם הראוי.

עד כאן ביארנו את משמעות התפקיד של גידול ילדים ולידתם. אבל יש להעמיק בזה יותר מבחינת מבט כללי על החיים: מערכת היחסים המשפחתית, כאשר חיים אותה נכון, היא דבר שעשוי להקיף את כל חיי האדם. אדם המשקיע בחיי המשפחה, הן בקשר הזוגי והן בקשר עם ילדיו, הוא לא רק ממלא בתוכן עוד חלק בחיים, אלא משנה את כל כיוון החיים.

החיים של כל אדם בעולם נעים סביב ציר מסוים, והוא זה שבחור סביב מה הם ינועו. האם סביב הכסף, או סביב הכבוד, או סביב חיי החברה. כל אדם מגדיר לעצמו את מרכז חייו כפי שהוא רואה אותם, ומנהל את החיים על פי המטרה שקבע לעצמו. גם אם הוא לא עושה זאת במודע, הוא עושה זאת בתת מודע.

החילוק בין אדם המעמיד את חיי המשפחה כערך מרכזי, לבין אדם שאינו עושה זאת – הוא מהותי ושורשי. יחסי המשפחה הם מערכות היחסים העמוקות ביותר בנפש. אין אהבה כאהבת אדם לילדי, ואין חברות ורעות עמוקה יותר מהרעות של אדם עם אשתו.

אדם המתעלם מזה, ומנהל את חייו סביב מטרה חיצונית, כמו כסף, כבוד או יחסי חברה, מתעלם בעצם ממעמקי האישיות שלו וחי ברובד חיצוני ושטחי. לעומתו אדם המשקיע נכון בחיי המשפחה שלו, בונה את הרבדים העמוקים ביותר בנפשו, ונעשה אדם טוב ומתוקן בפנימיותו.

עבודת ה' דורשת מהאדם לחיות עם בן / בת זוגו ועם ילדיו בצורה נכונה, המעמידה את קיום רצון ה' בבסיס החיים. כאשר חיי המשפחה נעים סביב קיום המצוות ונתינת תוכן רוחני לחיים, הם גם נבנים בצורה נכונה, וגם בונים את הקשר של האדם עם התורה והמצוות בצורה המבוססת ביותר.

קשה מאוד לבנות קשר משפחתי עמוק כאשר אין מטרה מוגדרת לחיים ואין כיוון שאליו כולם צועדים. כאשר האדם הוא נהנתן, אין לו בסיס להעמיד עליו את הקשר המשפחתי, שכל כולו קשר עמוק שדורש הרבה נכונות ורצון טוב. לעומת זאת, כאשר שני בני הזוג וגם הילדים מכוונים את החיים לכיוון מסוים, הרבה יותר קל לבנות מהלך של שותפות עמוקה, ושל אהבה שאין לה אח ורע.

הדברים אמורים הן בקשר של ההורים עם ילדיהם, והן בקשר של בני הזוג.

העולם רואה בקשר הזוגי סוג של חוויה מהנה, שאינה מחייבת כלום בעצמותה. להבדיל, התורה רואה בקשר הזוגי משהו מחייב, משהו קדוש, שבכוחו להעלות את האדם לפסגות. משום שהוא לא נבנה על הנאה רגעית, אלא על מהלך של אהבה עמוקה הנוגעת ברובד העמוק ביותר בנפש, על יציאה מבוצת ה"אני", ובניית מהלך של נתינה וקבלה. וכשכל זה נעשה מתוך מטרה לקדש את החיים ולחיות אותם בצורה הרצויה אצל הקב"ה, אין לך דבר מרומם מזה.

פרק כה

הצניעות והדרת הנשים

שאלה:

אני עובדת במקום מעורב בין חרדיות לחילוניות, ומפעם לפעם אני שומעת מהחילוניות שבינינו טענות על הדרת הנשים במגזר החרדי. הן טוענות שהרבנים בשם התורה משפילים אותנו ולא נותנים לנו מרחב מחיה נורמלי. מגבילים אותנו איך להופיע בציבור ואיך להתלבש.

חסרה לי תשובה ברורה, בפרט שמעולם לא הבנתי באמת מה כל הרעש סביב נושא הצניעות. חוץ ממצות "ועשית ככל אשר יורוך" מעולם לא קיבלתי הסבר ברור ומניח את הדעת לכל התקנות וההגבלות בנושא הלבוש. למה אסור לי להתלבש כמו שהייתי רוצה? ואם יש גברים שיש להם בעיות, למה לא מגבילים אותם במקום להגביל אותי?

תודה מראש.

הקדוש ברוך הוא ברא את העולם באופן כזה שחלק גדול ממה שמפעיל אותו הוא היצר המושך את שני המינים זה לזה. כשניסו פעם אחת בהיסטוריה לבטל את היצר הזה – העולם כמעט התפרק (סנהדרין דו).

המערכת הזאת חשובה לכל בניית העולם. ביסודה היא נבראה בכדי להיות כלי להקמת משפחה וליצירת קשר אמיתי נפשי עמוק בין בני זוג הכורתים ברית זה עם זה.

כאשר הקב"ה ברא את האדם, הוא הטביע בנפשו משיכה טבעית לכל הדברים הנצרכים לקיומו, כגון מים ומזון. משיכה זו היא הערובה

לקיום האדם. מכיון שהיא חיונית, היא הוטבעה בנפש האדם באופן עוצמתי, כדי להבטיח שהאדם אכן יקיים את עצמו ואת העולם.

ככל שהדבר חשוב יותר כך הוא הוטבע בנפש האדם בצורה עוצמתית יותר. לדוגמה: אדם המרגיש שחסר לו חמצן מתייסר נוראות. אין אדם בעולם שיכול להחליט שהוא לא נושם, כי הרצון הטבעי לנשום מוטבע באדם כל כך עמוק עד שאין באפשרותו להילחם בו. כמו כן תחושת הצימאון או הרעב, כאשר היא מגיעה לרמה של סיכון חיים, היא תחושה הכובשת את כל ישותו של האדם.

לצורך קיום מין האדם בעולם יש צורך לשאת אשה. מכיון שמדובר בצורך חיוני לעולם, הקב"ה טבע בגבר ובאשה את החשק לזה בעוצמה רבה, כדי שהם ירצו להתחתן, וכדי שקשר הנישואין יהיה יציב ואיתן.

עומק הרצון להינשא הוא רצון נפשי. הקב"ה הטביע בבני הזוג רצון להתקשר זה לזו בקשר נפשי עמוק, הכי עמוק שיש בבריאה. האדם רוצה לאהוב ולהיות נאהב. הוא לא רוצה להיות לבד עם עצמו. הוא משתוקק לקשר נפשי עם סביבתו, ורוצה להיות אוהב, נותן ומעניק בחברה שבה הוא חי. והרי כל קשר של האדם עם סביבתו מוגבל בסופו של דבר, ואילו האדם משתוקק לקשר עמוק, ברבדים העמוקים ביותר של הנפש, ללא הגבלות. המקום היחיד בו הרצון הזה בא לידי ביטוי – הוא במסגרת חיי הנישואין. הקשר הנפשי בין אדם לאשתו הוא קשר של רעות ואהבה שאין בעולם מה שידמה לו. כשהקב"ה בא להמשיל את אהבתו לישראל הוא משתמש בהמחשה של קשר בין איש לאשתו.

וכאן מתערבב היצר הרע. דרכו של היצר הרע היא לקחת רצונות ומאווים חייביים הכוססים בלב האדם, ולטשטש את הגבולות בין טוב ובין רע. לקחת את הדברים הטובים שהוטבעו באדם, ולמשוך אותם לשימוש לא נכון, רע ומזיק. כך כידוע מסביר המהר"ל את ענין עץ הדעת: "דעת" היא חיבור. הטוב והרע התחברו והתערבו זה בזה, ובכל פעולה של טוב מעורב גם רע.

למשל, בלב האדם שוכן רצון בריא לאוכל. הוא כשלעצמו מהווה דבר טוב וחיוני לקיום האדם, אבל היצר הופך אותו לרצון וצורך באכילה

בלתי מבוקרת נהנתנית ובהמית. גם הגאווה למשל, נובעת מהרוממות הטבעית שהטביע הקב"ה בלב האדם שהוא מבחר היצורים, אלא שהיצר מנפח אותה לגאווה על אחרים ואפילו ביחס לקב"ה. כך בנויים כל היצורים. כל דבר הוא טוב במידה, והיצר מגדיל אותו והופך אותו לדבר רע.

וזה מה שעושה היצר גם כאן. הוא לוקח את התשוקה הבסיסית שיש בלב האדם לאהוב ולהיות נאהב, וגורם לו להיסחף אחריה ולעשות בה שימוש בעולם שמחוץ לביתו, במקום שבו לא יצא מזה איחוד אמיתי הבונה את הנפש, אלא רק התבהמות ואיבוד כל כוחות הנפש הטובים והמחזקים את האדם.

ומכיון שהיצר הזה קיים באדם בעוצמה, קל ליצר הרע להסיט אותו לשימוש לא נכון, המחריב את האדם ומאבד את צלם האלוקים שבו.

אשה המתלבשת באופן המדגיש את יפי גופה, חושבת שהיא מכבדת את עצמה בהופעה מושכת, ואינה שמה לב שהיא מעוררת בלב הגברים הרואים אותה מחשבות אחרות לגמרי, הרחוקות מאוד מכבוד אנושי. הרצון העמוק הדוחף את האשה להופיע בציבור באופן המושך תשומת לב, הוא רצון ליצור קשר נפשי עם סביבתה. היא מנסה לעורר רגשות של תשומת לב ואהבה פנימית, ולמעשה היא משפילה את כבודה האנושי.

התרבות המערבית, הנהנתנית מחד גיסא והמתירנית מאידך גיסא, גרמה לאשה בעידן המודרני להיות מוצגת באופן משפיל, והיא מוסיפה חטא על פשע ושוטפת את מוחה של האשה שהתנהגות ירודה זו היא כבודה. מצד אחד משדרים שזה עוול להגביל את בחירתה של האשה על צורת הופעתה וניהול חייה, ומצד שני מגבירים את התאוה הזו בלי בוש בכל דרך שהיא. מחד גיסא אין הגבלה על התפרצות היצרים, ומאידך גיסא אין הגבלה על שיסוי היצרים. התוצאה הסופית היא – השפלה של כבוד האשה בצורה מזעזעת, ועוד מתוך נימה של עקרונות נעלים כמו כבוד האדם וחירותו.

הפלא העצום הוא, שנשים הדוגלות בפמיניזם מוכנות לשתף פעולה

עם התרבות הקלוקלת הזו, המציגה אותן כבובות בחלון ראווה. אם מתבוננים על כך רגע מבחוץ – זה נשמע מטורף: כיצד הן מסכימות שישתמשו בהן לליבוי יצרים מתוך השפלת הכבוד האנושי הבסיסי? כיצד אינן מבינות שתרבות ה"לבוש" המקובלת כיום נועדה לשרת כל מיני יצורים, על חשבון הכבוד שלהן?

הגיע הזמן שמישהו יבוא ויאמר: עובדים עליכן. יש כאן שטיפת מוח מאורגנת עם מטרות ברורות. קומנה ואמורה די לקרקס הזה. אבל כרגע מי שאומר זאת נראה כפנאטי. זה מה שמתרחש בעולם המערבי.

אבל התורה נתנה לנו הדרכה ברורה והגבילה אותנו מהיסחפות אחרי היצר הזה על ידי שתי מצוות: שמירת העיניים לגברים וצניעות לנשים. הגבר מזהר לשלוט על עצמו בכל ראייה, שלא להביט היכן שאסור לו להביט (ומדובר במצוה לא קלה כלל, לא הייתי ממליץ להתחלף), והאשה מזהרת לשמור על עצמה שלא לגרום לאחרים לחשוב עליה מחשבות בהמיות המשפילות את שני הצדדים. שני הצדדים צריכים להחזיק את המושכות ולא להיגרר אחרי דברים הגורמים לדרדור כל האישיות.

מצות הצניעות, המילה שהרבה מבוגרות הסמינרים כל כך לא אוהבות לשמוע, אומרת דבר אחד: שמרו על עצמכן. הקב"ה טבע בנו כח שניתן להשתמש בו לבניה, וניתן להשתמש בו להרס. ניתן לגרום על ידו לקשר של אהבה אמיתית בין איש לאשתו, שאין מה שיטעה לה, וניתן להתבהם על ידו ולהשפיל את האישיות לרבדים הנמוכים ביותר. והתורה מזהירה אותנו: השתמשו נכון במה שקיבלתם. שמרו על רוממות הנפש ועל הצורה האנושית. בנו, אל תחריבו.

לפעמים מנסים להסביר לבחורה ולאשה את מצות הצניעות בכל מיני מילים יפות על ענווה, על שלמות פנימית, וכו'. כל זה נכון, אבל מותר לומר גם את הרובד הפשוט והבסיסי פעם אחת בצורה ברורה: ללא ההגבלות של הצניעות – כולנו בסכנה. די להיתממות ולהתייפיות. האדם הוא יצור עם דחפים פנימיים חזקים, והוא חייב לשמור על עצמו.

שמירת העיניים והצניעות הינם גדרים הכרחיים לשמירת טהרתנו, וב"ה אנחנו מצליחים לעמוד בזה גם בדור פרוץ כשלנו. והקדוש ברוך הוא רואה מלמעלה ורווה נחת, כמאמר הגמרא (פסחים קיג.): "שלשה הקדוש ברוך הוא מכריז עליהן בכל יום – על רווק הדר בכרך ואינו חוטא".

פרק כד

עשו משמרת למשמרתי

שאלה:

במקום עבודתי, החרדי דווקא, יש קצת תערובת בין גברים לנשים. חדרי העבודה נפרדים, אבל מידי פעם מדברים, מחליפים משפטים וחיוכים, וכדומה. באופן רשמי כמובן השיחות הינן רק בענייני העבודה, אבל מאוד קשה לשמור על הגדרים ומידי פעם גולשים באופן טבעי לקצת מעבר לזה.

קיבלתי קובץ הלכות שקיבל אישור מאחד מגדולי הרבנים, ודי הופתעתי לגלות שם הגבלות חמורות, כמו: בשום אופן לא לתת לשיחות עם הגברים אופי אישי, לשמור על עניינות קרה, לא לעמוד לשיחה במסדרון, לא לאכול ולשתות במטבח המשותף לכל העובדים, לא לנהל שיחות אישיות בין אשה לרעותה באזני גבר, בשום אופן לא להשתתף באירועים כמו הרמת כוסית ומסיבות, לא להתבדח, וכדומה. בתמצית – להיות אנושית, בהחלט, אבל לא להיות חביבה.

זה מאוד קשה לי, ממש מנוגד לאופיי הבסיסי. אני מטבעי נחמדה וזורמת עם כל אחד. למה ומדוע להחמיר בזה כל כך? למה אסור לי להיות חביבה לסביבה מחוץ לבית?

האדם באופן טבעי מאמין בעצמו. הוא חושב שהוא מכיר את עצמו לעומק ובידו לשער את כוחותיו הנפשיים.

אבל זו טעות. אנחנו עמוקים הרבה יותר ממה שנדמה לנו. כמו שאת הגוף הפיזי שלנו אין אנו מכירים מעבר לקליפה החיצונית, גם את הנפש שלנו קשה לנו מאוד להכיר. חז"ל כבר קבעו זאת באמרם (ברכות כט.) "אל תאמין בעצמך עד יום מותך", כי אינך יודע מי אתה

באמת. ובעידן המודרני ניתן לראות זאת במו עינינו, כאשר הפסיכולוג נפגש עם הפציינט ומצליח במשך עשרים פגישות לקלף שכבה אחרי שכבה ולגלות עוד ועוד רבדים במעשים ובמניעים שלו (וכמובן, יחד עם זה לגלות עוד ועוד שטרות בארנקו...).

לאשה יש טבע לשאת חן ולהתחבב על רואיה, והיא עושה זאת בטבעיות מבלי להיות מודעת למה עובר בראשו של הצומד מולה. ופעמים רבות עוברים לו בראש דברים לא טובים.

ישנם סיפורים בלי סוף על אנשים שחשבו שהם שמורים ומוגנים, ובעת נסיון נפלו. הם רק רצו להיות נחמדים, אבל לא הכירו את עצמם. האדם הוא יצור חלש, וכשהוא לא שומר על עצמו הוא עלול לגלוש במדרון מבלי לשים לב מה קורה לו.

אין אנחנו גדולים יותר מדור המדבר. אין לנו כלים לשפוט אותם חלילה, אבל התורה כתבה את מעשה פעור בתורה, כדי שנלמד ממנו לדורות לא לסמוך על עצמנו. המדרש (מדרש רבה פרשת בלק פרשה כ') מרחיב בתיאור המעשה לפרטי פרטי, גם כן מאותה סיבה: שנכיר את נקודות התורפה שלנו.

היצר הגופני מתעורר בעקבות קשר נפשי. לפעמים מחמאה קטנה, חיוך, או משהו שנותן לאדם הרגשה שהוא אהוב ורצוי – מבלבלים אותו לגמרי ומהווים התחלה של מדרון חלקלק.

נעתיק את המדרש בלשוננו:

עשו להם קלעים והושיבו בהם זונות ובידיהן כל כלי חמדה, והיתה זקנה יושבת מבחוץ ומשמרת לילדה שהיתה לפניו מן החנות. כשישראל עוברין ליטול חפץ בשוק, זקנה אומרת לו: 'בחור, אי אתה רוצה כלי פשתן שבא מבית שאן?' והיתה מראה לו ואומרת לו: 'הכנס לפניו ותראה חפצים נאים'. הזקנה אומרת לו ביותר, וילדה בפחות. מכאן ואילך אומרת לו ילדה: 'הרי אתה כבן בית שב ברור לעצמך'. וצורצור יין מונח אצלה ועדיין לא נאסר יין של גוים. נערה יוצאה מקושטת ומבוסמת ומפתה אותו, ואומרת לו: 'למה אנו אוהבין אתכם ואתם שונאין אותנו? טול לך כלי זה חנם!'

הלא כולנו בני איש אחד, בני תרח אבי אברהם!

המואבים עשו שיעורי בית. הם ידעו שלא מדובר כאן על אנשים פשוטים שרואים משהו ומיד בוער בהם היצר והם מתבהמים. הם הבינו שאם רוצים לפתות יהודים בעלי שיעור קומה לדבר כזה יש צורך לחדד אצלם את הרגשות. הם עשו זאת בשלבים: ראשית כל – "הזקנה אומרת לו ביותר, וילדה בפחות". כלומר, הצעירה הציעה לו בזול כדי ליצור אוירה ידידותית, שירגיש שבאים לקראתו. אחר כך אמרה לו – "הרי אתה כבן בית", ובשלב הבא עברה למילים שגורמות לטשטוש הגבולות והסייגים: "אנחנו אוהבים אתכם, כולנו בני איש אחד".

ועל זה נפלו עשרים וארבעה אלף איש בדור המדבר, דור דיעה. והתורה כתבה את זה לדורות, כדי שנזכור לשמור על עצמנו, לעצור לפני הגלישה במדרון. השטן עובד קשה, מאז ועד היום, לפתח את הדמיון ולגרום נשיאת חן. נשיאת חן עלולה להסתיים באסון.

חז"ל העמידו לנו סייגים ברורים כדי שנדע להיזהר. אנחנו נמצאים בעולם של נסיונות, והיצר הזה הוא עוצמתי, ובלי שמירה וזהירות הוא עלול להיות מסוכן ולהסתיים בצורה טראגית.

השואלת ציינה במכתבה את ההתייחסות המחמירה של אותו קובץ הלכות לאכילה משותפת במסיבות וכדומה. ברצוני להביא לזה התייחסות מחז"ל.

קורח הצליח לחולל את הבלתי יאמן – מרד במשה רבינו, שהיה השליח להוציא את עם ישראל ממצרים ולתת להם את התורה. באלו שיטות הוא השתמש לשכנע אנשים להצטרף אליו? הגמרא (סנהדרין נב.) מגלה זאת: "מאי דכתיב בחנפי לעגי מעוג חרק עלי שנימו, בשביל חנופה שהחניפו לקרח על עסקי לגימה - חרק עליהן שר של גיהנם שיניו". כלומר, קורח הגיש כיבוד באסיפות. זהו.

כאשר יושבים עם מישהו לשיחה על כוס קפה ועוגה – האוירה שונה לגמרי. נוצר קירוב לבבות ואפשר לדחוף לתוך הלבבות דברים שלא היו נכנסים שם לעולם.

ראיתי פעם מודעה על דרשה בנושאי יהדות מאת מישהו שהיה

מוכר לי כאדם לא חכם, בלשון המעטה. באופן נורמלי לא הייתי טורח להציף מבט, אבל אז צדה את עיני שורה קטנה בתחתית הדף: "כיבוד קל יוגש למשתתפים". פתאום קלטתי שאני בוחן שוב את המודעה...
אכילה משותפת היא דבר מסוכן, ועלינו לשמור על עצמנו.

פרק כה

מלחמת היצר

שאלה:

במסגרת עבודתי אני נחשף די הרבה למראות לא ראויים ואני זקוק לכלים למלחמה הבלתי נגמרת. אולי יש לך ידע בנושא.

באופן כללי ניתן לחלק את דרך המלחמה לכמה דרכים מרכזיות. נגדיר אותן קודם בקצרה, ולאחר מכן נדון בהן אחת לאחת:

א. היסח הדעת – לא להילחם חזיתית אלא להיות עסוק. ב. להתמלא מן ההיתר, שהבית יהיה מקום חוויתי. ג. להתרחק ככל האפשר מתערובת. ד. לזכור את יראת העונש ולהמחיש אותה על ידי התבוננות במקרי החיים.

א. היסח הדעת.

הדרך המוכרת לנו משנות הישיבה היא היסח הדעת. מקורה של הדרך הזו הוא בדברי חז"ל (סוכה נב.) שהם מועט המחזיק את המרובה: "אבר קטן יש באדם, מרעיבו שבע משביעו רעב". לא להתעסק עם זה, לא לטוב ולא למוטב. למלא את הראש בדברים אחרים.

כך הוא לשון הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פכ"ב הכ"ג):

יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה, שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה, ובחכמה הוא אומר אילת אהבים ויעלת חן דדיה ירווך בכל עת באהבתה תשגה תמיד.

כך הוא גם הלשון בבית יוסף (או"ח סימן ל"ח), כאשר הוא דן על בחורים הסובלים מהרהורים, האם הם פטורים מתפילין, הוא כותב:

ולי נראה דאין לפטרם ממצות תפילין מפני כך, אלא יש לכופם

בדברים ולמשוך לבם ליראת שמים, כדי שיסיחו לבם מדברי הבאי המזיקים לגוף ולנפש ויפנו לבם לקבל עליהם עול מלכות שמים.

אי אפשר להילחם ביצר זה באופן חזיתי. אי אפשר לצעוק על עצמנו: "אני לא רוצה, אני לא משתוקק, אני לא חושב על זה". זה פשוט לא עובד, מה לעשות הדרך הטובה ביותר היא להיות עסוק ותפוס בדברים אחרים. "הבטלה מביאה לידי זימה" (כתובות נט), ומכלל לאו אתה שומע הן, שהעסק מרחיק מידי זימה. הרמב"ם מדבר להיות שקוע בלימוד, אבל גם מי שלא שקוע בלימוד, לכל הפחות יהיה שקוע בדברים אחרים.

בדידי הוה עובדא: נפגשתי פעם עם מישוה חשוב מאוד, והשיחה בינינו דרשה את מלוא הריכוז. תוך כדי שיחה נאלצנו לעבור במקום פרוץ, והיה זה בשיא הקיץ. שמתי לב לפתע שאינני צריך להילחם על שמירת העיניים, כי אני פשוט מידי עסוק מכדי לשים לב למראות שמסביב.

ב. להתמלא מההיתר.

דרך התמודדות נוספת מופיעה בחז"ל בהרבה מקומות (קידושין כט; כתובות סה, וצוד): למצות את ההיתר ולהתמלא ממנו.

הצורך בנישואין הוא צורך רגשי הקיים במלוא עוזו במעמקי הנפש. אנחנו לא אמורים להנדס את עצמנו מחדש בניגוד לצורת הבריאה הטבעית שלנו. אנחנו אמורים רק לנתב את כוחות נפשנו למקום הנכון. ולרצון הפנימי הזה יש מקום ברור, שהקב"ה קבע שעל ידו הבריאה מתקיימת.

שורש היצר הזה הוא, שהאדם נברא באופן שהוא כמה לקשר עמוק עם סביבתו, ובפרט עם בת / בן זוג. הקב"ה ברא את האדם כך שהוא זקוק לתמיכה ולאהבה. והמקום שבו הוא רוצה לקבל את זה ביותר – הוא אצל אשתו. מהחברה הכללית הוא מצפה לכבוד והערכה לפועליו המרובים והברוכים להרמת קרן התורה היראה והחסידות, אבל מאשתו הוא מצפה לקבלה שלו כמות שהוא ואהבה פשוטה. כך הם פני

הדברים גם בקשר של אשה עם בעלה: היא מצפה מהבעל לשותפות מקסימלית בחייה.

ולכן, מצוה גדולה ועצומה, לבנות בבית קשר של אהבה כמו שמתואר בשיר השירים. מי שמשכיל לנהל את הקשר עם בת הזוג כפי שבירכו אותם בשבע ברכות "גילה רינה דיצה וחדוה, אהבה ואחוה ושלוה ורעות", מוגן לאין ערוך ממי שלא זוכה לזה.

חייבים לדאוג לכך שהקשר לא ידהה במהלך השנים. והחכם עיניו בראשו למצוא דרכים לכך: לקנות פרחים, מתנות, לצרף פתקים קטנים, לצאת ביחד לפעמים, ועוד כמה דברים שאי אפשר לכתוב בספר. גם אם נשואים למעלה מעשר שנים, יש לשמור על הטירות.

שלא תהיה טעות. מלחמת היצר היתה מאז ומתמיד, ותמיד תהיה, עד שישחט היצר על ידי הקב"ה. אבל יש כאן כלי עצום המיקל על ההתמודדות.

ג. להתרחק מהנסיון.

חוץ מהכל, יש לבדוק מה נאמר לנו בשולחן ערוך על הענין הזה של התמודדות עם הנסיון. בנידון דידן יש על כך סימן שלם בשולחן ערוך (אבן העזר סימן כ"א).

ההלכות הברורות שם הן כדלהלן:

אסור לקרוץ בידיו או ברגליו ולרמוז בעיניו לאחד מהעריות. ואסור לשחוק עמה, להקל ראשו כנגדה או להביט ביופיה. (סעיף א'). אסור להשתמש באשה כלל, וכו'. באיזה שימוש אמרו? ברחיצת פניו ידיו ורגליו, אפילו ליצוק לו מים לרחוץ פניו ידיו ורגליו אפילו אינה נוגעת בו, והצעת המטה בפניו, ומזיגת הכוס. (סעיף ב'). וראה שם ברמ"א שיש מתירים, ונחלקו האחרונים האם התירו גם מזיגת הכוס או לא. עוד מתבאר שם, שמזיגת הכוס בשינוי כמו בימי הרחקה, מותרת. אין שואלים בשלום אשה כלל, אפילו ע"י שליח, ואפי' ע"י בעלה אסור לשלוח לה דברי שלומים. (סעיף ו').

נאמרו כאן כמה כללים מעשיים ומוגדרים, המחייבים הן את הגברים

והן את הנשים: אסור לצחוק ולהתלוצץ, אסור לדרוש בשלומה, אסור לקבל כוס קפה כשזה נעשה בלי שינוי, וכמובן – אסור להביט ביפיה של אשה זרה.

הסעיף היחיד הבלתי מוגדר שם הוא תחילת סעיף א': "צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד". מה זה "מאוד מאוד"? האם הכוונה שאסור להביט בפני אשה בשעה שמשוחחים איתה? או אולי לחסוך במילים ככל האפשר?

מכיון שלא נאמרו כאן הגדרות ברורות, מסתבר שבכל דור גדר הריחוק נקבע לפי הענין, מה גורם לאדם להרהר או להיסחף. בדורות עברו במהלך החיים התקין נקודות המפגש בין שני המינים כמעט לא היו קיימות, ובוודאי לא הכרחיות. במהלך חיים כזה כל שיחה מיותרת היא בגדר שבירת המחיצות וקירבת דעת. לעומת זאת, בזמננו שהמפגש ההכרחי הוא כל צעד ושעל, שיחה לצורך ענייני בוודאי אינה נחשבת לקירבה, ואף אינה גורמת לקירבת דעת. אבל על כל פנים חייבים לעמוד על המשמר שהשיחות תהיינה ענייניות גרידא, ללא נימה אישית.

הדבר הראשון שאותו יש לעשות – הוא להמעיט את הנסיון ככל האפשר, ולהשתדל שמקום העבודה יהיה נפרד עד כמה שניתן. לא לסמוך על עצמנו. הבעיה מתחילה כאשר אין אפשרות לעשות זאת. מדובר על שאלה לא פשוטה, על משחק באש. אין ספק שצריך לפנות לרב מוסמך גדול בתורה שישב באופן ספיציפי אם מותר בכלל לעבוד במקום כזה.

אם ההוראה היא להיתר – אז יש ללכת על חבל דק, ולנהל מערכת של שיתוף פעולה ענייני גרידא, ללא נימה אישית.

זה קשה מאוד, אין ספק.

באופן טבעי הקשר בין שני עובדים הופך די מהר לחברי, ובפרט בין גבר לאשה, שהיצר עובד שעות נוספות. לאשה יש טבע להשתדל לשאת חן בעיני רואיה, ויש לה את הכלים לזה. לפעמים היא עושה זאת בלי להיות מודעת לעצמה ובלי להיות מודעת למה שעובר בראשו של

האיש הניצב מולה. יש להיות מודעים לזה ולשמור על קשר ענייני בעלמא. אין חיוב להיות קוצני, ואין חיוב להסיט את המבט בזמן שיחה עם אשה הלבושה לפי כללי ההלכה, אבל יש חיוב לשמור על עצמנו.

ד. יראת העונש.

בלי יראת שמים אמיתית אי אפשר לצלוח את הנסיון הזה בשלום. התמודדות עם נסיון כזה החוזר על עצמו יום ויום ושעה ושעה, דורשת מהאדם לחיות במצב תמידי שבו דבר ה' הוא דבר מחייב שאי אפשר לשחק איתו.

הדבר החיוני להצלחה במערכה זו הוא יראת העונש. מותר לנו להזכיר לעצמנו שעל כל עברה משלמים מחיר גבוה וכואב.

אולי ננסה להבין מה זה אומר לנו שדבר מסויים אסור. אז מה אם דבר פלוני הוא אסור? מה כל כך נורא לעשות דברים אסורים?

המושכל הראשון שלנו במושג "אסור" נמצא במוח מגיל שנתיים. אז נסינו לטפל בארנק של אבא, והוא צעק עלינו: "נתי, עזוב, אסור לגעת! אני לא מרשה!" כמובן לא התרגשנו ונסינו להמשיך לחטט, לקרוע את השטרות ולטעום את המטבעות, ואז גילינו שמי שעושה מה שאסור לעשות מקבל עונש קטן: מכה על היד, גערה ופרצוף כועס.

לא נעים, לא נורא.

כך המשכנו להרגיש מה זה "אסור" כאשר המלמד בכיתה א' לא הרשה לקום מהמקום בלי רשות – וקמנו, כאשר המנהל לא הרשה לצאת מהחידר בלי רשות – ויצאנו, כאשר המשגיח בשיבה קטנה לא הרשה לאחר לתפילות – ואיחרנו. הצד השווה בכל החוויות האלו שגילינו שלא קורה כמעט כלום כאשר עוברים על איסור. משלמים מחיר סביר וסביל, ועוברים את זה. לפעמים היה משתלם לסבול קצת למען ההנאה, ולפעמים המחיר היה כבד. אבל בין בזה ובין בזה שילמנו את המחיר והמשכנו הלאה. אף אחד לא מת.

זה המושכל הראשון שלנו גם ב"אסור" שאנחנו שומעים מכיוון הקב"ה. הקב"ה נתפס אצלנו כהמשך לאבא בגיל שנתיים, לרב"ה בגיל

עשר, ולמשגיח בגיל חמש עשרה. הוא – להבדיל – גם כן בא מלמעלה, מנחית עלינו פקודות, ואנחנו אמורים להתכופף. אז באופן ספונטני אנחנו ניגשים להתמודדות – המאבק האם לשמוע בקולו או לא – באותה גישה: האם יהיה נורא לעבור על רצונו או לא. מה גובה המחיר שנצטרך לשלם.

ממילא, התוצאה די ברורה: ההנאה היא מוחשית, כאן ועכשיו, ומצד שני יש לנו אמונה שמי שעובר על רצון ה' מקבל עונש אחרי מאה ועשרים. מעודינו לא ביקרנו בגיהינום, ולא טעמנו אותו על בשרינו. וההרגשה שלנו במושג "עונשי שמים" היא בערך כמו ההרגשה שלנו בעונשים שקיבלנו עד היום כאשר עברנו על רצון מי שאחראי עלינו. כמו שכתבנו – לא נעים, לא נורא.

אבל מה זה באמת "אסור"?

על איסור משלמים, מחיר יקר.

יש לנו קצת ציורים מוחשיים איך נראים עונשי שמים. אנחנו רואים את העלונים מתגוללים בראש כל חוצות. משפחות מאבדות את ראשיהן, ילדים מתייתמים מאימותיהם. זה רק פן אחד של הצרות כאן. מי יכול לשער כמה סבל וכאב איומים נגרמים למי שמתגרש מאשתו. כה הרבה אנשים חולים במחלה הנוראה.

אין יסורים בלא עוון. זה חוק שחז"ל גילו אותו (שבת נה:). כל מי שמתייסר משלם על משהו. יש אנשים המשלמים במזומן, ויש אנשים המשלמים לאחר זמן רב. אבל העיקרון אחד: לעברות יש מחיר, מחיר גבוה וכואב. זה לא דומה ל"אסור" ששמענו מרבה בחיידר ומהמשגיח בישיבה קטנה, זה "אסור" לא מתפשר, נחרץ ודורש. אין על זה ויתורים, ומי שחי בעולם ולא מתכופף לכללים של בעל הבית ישלם את המחיר במלואו.

בעומק הדברים, מבואר בחז"ל בכמה מקומות שהעונש על חטאים אינו מגיע במנותק מהעברה אלא העברה עצמה מענישה את החוטא. כמו שמי שנוגע בחוטי חשמל בידיים חשופות מתחשמל, כך מי שחוטא ניזוק. העולם נברא על ידי הקב"ה למטרה מסוימת ובצורה מסוימת, ומי

שמשתמש במכשירים עדינים ומורכבים בעלי עוצמה בניגוד להוראות היצרן – בהכרח ניזוק קשות.

העיקרון הזה נכון על כל פסיעה בחיים, אבל במאבק עם יצר כמו יצרא דעריות, שפוגשים בו על כל צעד ושעל והוא אויב לא קל, קריטי ממש לזכור את יראת העונש.

הקב"ה יעזור לנו במלחמת היצר, והבא ליטהר מסייעין אותו.

פרק כו

הקושי של בת הזוג

שאלה:

בעלי החליט שהוא לא מתאים ללימוד בכולל, והוא יצא לעבוד. אני עומדת מאחוריו, למרות הקושי הרגשי, כי קיבלתי חינוך יהודי שאשה כשרה עושה רצון בעלה.

עם כל זאת מטרידה אותי מאוד השאלה, האם בגלל שבעלי לא לומד לא יהיה לי חלק בעולם הבא כמו לכל אשת תלמיד חכם. אמרו לי תמיד שבני הזוג יושבים ביחד בעולם העליון, ואם נקבל את זה כדבר נכון יוצא שאם בעלי לא מספיק לומד הוא מן הסתם לא ישב בגן עדן בשורה הראשונה, ויגידו לי לשבת לידו אי שם ביצי.

מאוד מוזר לי שהקדוש ברוך הוא נותן את העולם הבא לפי מעשי בן הזוג. אין בזה שום הגיון שאם אני רעיה מסורה ואם טובה ומשקיעה, ולא קל לי, אקבל פחות גן עדן מאחותי שקיבלה בעל מתמיד ותלמיד חכם, שאין לה שום בעיה לתת לו את מלוא הגיבוי – כי רק כבוד יש לה ממנו.

מה כתוב על זה במקורות?

העולם הבא של האשה אינו תלוי כלל במידת ההצלחה של בעלה בכולל, אלא אך ורק במידת הצלחתה בעבודתה העצמית.

כל הדיבורים על כך שבעולם הבא הבעל והאשה יושבים ביחד וממילא הדרגה שלה נקבעת לפי הדרגה שלו, הינם חסרי בסיס תורני. אמנם ישנו סיפור מפורסם שכך אמר הגרי"ח זוננפלד לאשתו, שבעולם הבא היא תשב בגן עדן והוא ישב במחיצתה בזכותה, אבל סיפור יפה ככל שיהיה אינו בגדר בסיס תורני. לך תדע האם בכלל הוא אמר, ומה

בדיוק הוא אמר, ולמה הוא אמר, והאם הדברים נאמרו ברצינות או בהלצה למחצה.

כך אמר רבינו החזון איש: "חמורה היא ההלכה, ולא ניתנה להקבע על פי סיפורים". ואם כך זה בהלכה, כך זה גם בהשקפה, שגם היא חלק בלתי נפרד מהתורה. ההשקפה היהודית נקבעת רק על פי ספרי רבותינו. ואחד מן הגדולים שבהם, הרמח"ל, כותב שהעולם הבא נקבע לפי מעשי האדם בלבד, וכלשונו במסילת ישרים (פרק ד):

כי זה פשוט אצל כל בעל דעת, שאין המדריגות מתחלקות בעולם האמיתי שהוא העולם הבא אלא לפי המעשים. ושלא יתרום שם אלא מי שהוא רב המעשים מחבירו. ואשר הוא מעט המעשים – הוא יהיה השפל.

מהי אשה בעלת מעשים? אשה ש"עזרה" לבעלה להתמיד והלחיצה אותו נגד טבעו, או אשה שהתמסרה להיות רציה נאמנה ואם אוהבת? חז"ל (תנא דבי אליהו רבא פרק ט"ז) אומרים את התשובה באופן חד משמעי: "אין לך כשרה בנשים אלא אשה שהיא עושה רצון בעלה". זה המודד.

אמת. זה לא התפקיד עליו חלמה. היא רצתה בעל תלמיד חכם וקיבלה בעל עובד. אבל רק הקב"ה יודע איזה תפקיד הוא התיקון השלם של האדם, ובאיזה אופן הוא יקדש שם שמים. התפקידים שהוא מחלק הם הדרך הטובה ביותר שיש לאדם להגיע לאושר ולהצלחה המקסימלית.

גם אצל הגברים זה כך, הבחירה בתפקיד היא לא בידיים שלהם. לא נכון לומר שכולם יכולים להיות גדולי הדור. זו טעות. לא כולם יכולים להתמיד, לא לכולם יש את הנתונים לצמות.

בעל תשובה בדורנו שהכיר את בוראו בגיל עשרים וחמש לא יוכל לעולם למחוק לגמרי את העבר. חד וחלק. העבירות שהוא עבר (באונס גמור!) והשנים היפות ביותר שחלפו לבלי שוב – לא יאפשרו לו להתקדש ולהגיע לדרגות של הגר"ח קנייבסקי. גם מי שאשתו לא יכולה לעבוד, או שהוא עצמו סובל מהתקפי מיגרנה, או אפילו רק

מקשיים רגשיים שמגבילים אותם, או מילדים בעייתיים, או ממיליון דברים אחרים – לא יכול להיות גדול הדור. אמנם לפעמים יש לו כוח להתגבר על זה, אבל לפעמים לא. חד משמעי.

אז מה, עשו לו עוול?

זה מגוחך לחשוב כך. המחשבה הזו נובעת מטעות, שכביכול הדבר היחיד שהקב"ה רוצה מברואיו שכולם אך ורק יעסקו בתורה. וזו כמובן שטות. הרי העולם אינו בנוי כך. אם כולם יהיו גדולי הדור – מי יכתוב תפילין ומזוזות? מי יהיה מלמד לתשב"ר? מי ישחוט וינקר?

הקב"ה הוא זה שבנה ומנהל את העולם, והעולם בנוי ומנוהל על ידו בצורה המכריחה שלא כולם יהיו גדולי הדור, ולא כולם יהיו בדרגה של פרישות מוחלטת. הוא רוצה מגוון של תפקידים, והוא מעצב לכל אחד את החיים ואת הנתונים באופן המתאים ביותר למילוי תפקידו.

ראיתי פעם מעשה שהיה, על אדם שמיד אחרי החתונה הרגיש שהוא לא מסוגל בשום אופן ללמוד. הוא החל לעבוד ללא ידיעת אשתו, מרוב חשש מתגובתה. היא באה מבית של תורה, וחלמה על בעל מתמיד כמו רבי עקיבא. הוא לא היה מסוגל לספר לה שהוא ממש לא בכיוון הזה. אחרי שנה הוא אזר אומץ וגילה לה בגמגום את הבשורה הרעה. היא הגיבה שהיא כבר מזמן יודעת (כמובן...), והיא לא רוצה שבעלה יעשה מה שלא טוב לו רק בשביל לרצות אותה. היא הודיעה לו שהיא שלמה עם החלטתו.

תקופה קצרה אחר כך הוא חזר לכולל ללימוד של שעה אחת, מתוך ידיעה שאשתו לא מחייבת אותו לעשות זאת, ושהתורה שייכת לא רק ל"גדולים". הסיפור מסתיים ב"הפי אנד", שכיום הוא קובע עיתים לתורה כמה שעות כל יום בשיא הרצינות. דווקא משום שאשתו לא הלחיצה אותו, אלא קיבלה אותו באהבה כמות שהוא.

בין אם הסיפור מדויק ובין אם לא, אין ספק שהוא מדגים דרך רצויה, וברור הוא שאשה כזו זוכה בשמים לעולם הבא עצום.

לצומת זאת, סיפר לי ידיד על חברו שיושב בכולל מתוסכל ומיושב כבר עשרות שנים ואינו עושה כלום, אבל ממש כלום. הוא רוצה מאוד

להיות מלמד (!) אבל אשתו לא מסכימה. הוא הלך לשאול בעצת אחד מגדולי ישראל, והלה, לאחר ששמע את מידת מעורבותה ועקשנותה של אשתו, אמר לו בצער שאכן אין מה לעשות ועליו להישאר בכולל ולהיות הולך בטל, בשביל לשמור על שלמות הבית.

מי יודע מה מחכה בעולם האמת לאשה כזו, המחריבה במו ידיה את חייו של בעלה, יום יום ושעה ושעה.

ההצלחה הרוחנית של האשה תלויה בידיה בלבד. העולם הבא שלה לא תלוי כלל במעשי בעלה. היא ורק היא הקובעת כמה רעיה טובה היא תהיה, וכמה "אם" היא תהווה לילדיה, וכמה חום יהודי ואמונה בקדוש ברוך הוא היא תשריש בבית ובלבבות הרכים של ילדיה. הכתר והתהילה בעולם האמת ינתנו לאשה שהשקיעה את כל נשמתה בבניית בית חם ונעים לבעלה וילדיה, מתוך נאמנות ומתוך אמונה בקב"ה, גם אם לא תמיד זה היה קל.

פרק כז

התמודדות זוגית

שאלה:

אשתי מאוד לא מרוצה ממני שעזבתי את הכולל. היה לי קשה כמוות ללכת יום יום למקום שאין לי מה לעשות בו, ולסבול משעמום נורא, ובד בבד לסבול מלחץ כלכלי כבד. ממש לא היתה לי ברירה. אבל היא לא מבינה את זה. ברור שהיא לא מבינה, היא לא ניסתה אף פעם להיות אברך, ואין לה כלים להבין שמי שזה לא מתאים לו - לא יכול לעשות זאת, גם אם הוא מאוד רוצה.

אבל אני כאוב וכועס. מה את רוצה, שאהיה מה שאני לא יכול להיות? עשיתי לך משהו רע? אני טוב אלייך, אני מביא לך פרנסה, אני מחמיא ומפרגן. למה את לא מרוצה? למה את משרה אוירה של חוסר הערכה? אני לא יכול ללמוד, לא מסוגל. רוצה ולא מצליח. מה, אני עובד אצלך?

היא אשה טובה, אבל כאן יש לה בעיה. אתה מכיר דרך לעזור לה לצאת מזה?

הקושי המתואר כאן מובן מאוד. אדם זקוק לתחושה שהוא מוערך ורצוי ללא תנאים. הוא חייב שיקבלו אותו באופן מושלם כמות שהוא. אם הוא מקבל מאשתו הרגשה שהיא לא מרוצה ממנו – הוא פגוע מאוד. בפרט שבבסיס הטענה שלו צודקת בהחלט: אדם לא אמור לקבל תכתיבים מאשתו על צורת ניהול חייו האישיים. אם הוא בעל רע אליה זכותה לכעוס עליו, אבל אם הוא ממלא את התחייבותיו כלפיה – אין לה זכות דיבור. הוא אדון לעצמו, ובחייב הכתובה לאשתו לא כתוב "אנא איקום ואלך לכולל", אלא "אנא איקום ואפלו" (=אעבוד) ואפרנס".

חוסר קבלה של הבעל וחוסר השלמה עם הצורה שבה הוא בחר לחיות את חייו, עלול לפגוע לא רק במצב הרוח שלו, אלא להרוס כליל את כל הבית ואת כל הנאמנות. אבל ככל שזה קשה, לא ניתן לבנות מהלך תיקון מבלי לנסות להבין את האשה. בדרך כלל חוסר ההזדהות וחוסר התמיכה הזו לא נובע מרוע אלא מקושי אמיתי, שנגרם לה בגלל בעלה, למרות שזה לא באשמתו.

החינוך בסמינרים מכין את הבחורה אך ורק להיות אשת תלמיד חכם. זה מה שהיא שמעה כל הזמן (ומסתמא השמיעה גם בבית): "וותרי על יציאות משותפות, וותרי לו על המנה היחידה של העוף כדי שיהיה לו כח ללמוד, קחי על עצמך את העול הכספי (שהוא אפילו לא ידע היכן הסניף של הבנק שלך)", אל תספרי לו על מחלות ילדים, אל תקראי לו לבית החולים לניתוחים", וכהנה על זו הדרך.

תמונת המצב שהצטיירה בדמיונה של הבחורה שמימיה לא הכירה מקרוב בחור ישיבה (חוץ מאחים שלה בשבתות חופשה), שכנראה בעלה ירצה רק ללמוד כל הזמן והיא תצטרך רק לא להפריע.

היא התארכה, ושמעה מכל הכיוונים כמה החתן שלה "כל כולו רק תורה, הוא בכלל לא יודע מדברים אחרים". התחתנה, והשבחים על החתן הטרי רק מתעצמים עם כל יום שעובר, הוא כבר כמעט כמו משה רבינו. התגשמות החלום להיות הרבנית קנייבסקי של הדור הבא היתה נראית קרובה יותר מתמיד.

ופתאום, זמן קצר אחרי ה"שבע ברכות", השמים נפלו לה על הראש. התגלה לה שבעלה הטרי אוהב לקרוא עיתונים ולפטפט עם חברים. הוא מאחר לסדרים, הוא יודע יותר מידי טוב מה קורה בחשבון הבנק, והוא רחוק מאוד מדמותו המושלמת של ר' חיים קנייבסקי שהצטיירה במוחה.

גם התיאור עד כאן היווה גלולה די מרה וקשה לבליעה, אבל היא התחזקה. היא הבינה שכנראה בסמינר לא היו כל כך מציאותיים, וכנראה ככה זה פחות או יותר אצל כל החברות שלה, וסוף סוף גם הוא בן אדם ומה אני רוצה ממנו.

ופתאום התברר לה שהתחתית עוד רחוקה. פתאום היא שומעת שהוא שוקל לצאת לעבוד. ובעוד היא מעכלת ומנסה לחשוב מה להגיד לחברות, ואיך להסתכל לאמא שלה בעיניים, ואיך להתמודד עם האכזבה של אבא שלה – הוא כבר יוצא לעבוד, והסיוט נהיה עובדה. הבעל מתחיל לחזור בשעות אחרות, ונושאי השיחה שלו הם כבר לא על החברותא ועל הראש כולל, אלא על טהרת החולין.

היא עוברת קושי לא פשוט, הן מצד עצם הדבר, והן מצד המע"מ המסתפח אליו – ההתמודדות עם המשפחה ועם החברה.

אז נכון שאף אחד לא אשם. אדם לא אמור, ולא יכול, **ואסור לו**, לנהל את חייו לפי רצונותיה של אשתו. אבל גם היא לא אשמה. היא עוברת התמודדות לא קלה, ועל הבעל להבין זאת ולהשתדל להקל מעליה ככל הניתן.

המטרה שלנו היא לא לטכס עצות כיצד להתמודד **מול** האשה, אלא לבדוק כיצד ניתן להגיע למצב שבו היציאה לעבודה מקובלת עליה לגמרי ונעשית **בשיתוף פעולה** איתה. מוכרחים למצוא את הדרך להיות מאושרים יחד ולבצע את ההחלטות המרכזיות בחיים מתוך הבנה הדדית מוחלטת.

הקושי מתחלק לשני חלקים: קושי הנובע מהשקפת עולם, וקושי רגשי.

הקושי הנובע מההשקפה הוא, שאשה חושבת שאם בעלה לא לומד תורה כל היום זה מגרע מחלקה לעולם הבא, כי העולם הבא שלה תלוי במידת ההתמדה של בעלה. לפי השקפה זו ההרגשה של האשה כשבעלה יוצא לעבוד היא בלתי נסבלת: הוא לא רוצה להתאמץ, ובגללו אני מאבדת חיי נצח!

התשובה לזה היא שזה פשוט לא נכון. הרמח"ל כותב במסילת ישרים (פרק ד'): "וזה פשוט אצל כל בעל דעת שאין המדריגות מתחלקות בעולם האמיתי שהוא העולם הבא אלא לפי המעשים. ושלא יתרומם שם אלא מי שהוא רב המעשים מחבירו. ואשר הוא מעט המעשים – הוא יהיה השפל". וברור שהמעשים הנדרשים מן האשה

אינם להלחיץ את בעלה ללמוד בניגוד לטבעו, אלא להיות אשה כשרה ולהיות אם מסורה, ולהשריש בבית אוירה של יראת שמים ואהבת התורה והמצוות. כך היו נוהגות כל אמותינו, ואפשר לפתוח ולבדוק זאת בספרים.

אבל יש כאן גם קושי רגשי. קשה לאשה שבעלה עושה מעשים הנחשבים בלתי מכובדים בחברה שבה הוא נמצא. מה עושים עם זה? יש לדעת שבלב האשה טבועה נאמנות טבעית לבעלה, במידה והוא אכן בעל טוב כפי שצריך להיות. סוד הענין הוא על פי מה שכתוב במהר"ל והרמח"ל ועוד, ש"טבע עלול להימשך לעילתו". כלומר, כל דבר בעולם נמשך אל הדבר שממנו הוא בא. לפי זה, האשה שנבראה מן האיש, בטבעה נמשכת אליו. רצונה העמוק ביותר הוא להרגיש את הקשר והשותפות שלה עם בעלה.

זוה לשון בעל העקידת יצחק (בראשית שער ח):

שחייב שיברא תחלה אדם מן האדמה ואח"כ ממנו חוה, כדי שימשך משם שמכאן ואילך לא ימצא טבע איש בלא טבע אשה ולא טבע אשה בלא טבע איש, ויהיה זה סיבה עצומה לאהבתם וחוזק חיבתם ההכרחיים להם לצורת חיותם. עד שימצאו ביניהם הטוב והמהנה והמועיל יחד.

שורש הדבר נמצא בטבע הבריאה, אבל כמובן חייבים לתת לזה ביטוי במהלך החיים. שהחיים יתנהלו בשיתוף פעולה, באהבה, בהערכה וכבוד הדדי. האשה רוצה להרגיש שבעלה רואה בה חלק ממנו ושותפה בלתי נפרדת לחייו. וכפי שזה מוגדר בתורה בקצרה: "ואל אישך תשוקתך".

כלומר: אשה מעוניינת להיות "בת זוג", כפי שגבר מעוניין להיות "בעל". קשר הנישואין והנאמנות הזוגית הם צרכים הטבועים עמוק בנפש. לפי צורת הבריאה הטבעית, לפני ה"והמה ביקשו חשבונות רבים", אשה מעוניינת ליישר קו עם בעלה ולא לעמוד בדרכו. היא מעוניינת להיות "אשתו", ולא "משגחתו".

בחלק נכבד מהמקרים, הסיבה לכך שאשה מותחת ביקורת על

בעלה ועל דרכו בחיים, נובעת מכך שהוא לא נותן לה את היחס שבת זוג ראוייה לו. אם אשה מרגישה שבעלה לא רוצה לשתף אותה בחייו ולא רואה בה חברה נאמנה, היא מוכרחה לשים חייץ בינה לבינו, ולא לכרות איתו את הברית של הקשר והשותפות.

אם הקשר הזוגי מתנהל כראוי, האשה אוהבת את בעלה ומעוניינת ליישר עימו קו. זה קשה, זה לא יבוא ביום ולא ביומיים, צריכים לחכות עם הרבה הרבה סבלנות לכך שהציפיות הבלתי מציאותיות תתפוגגנה. אבל בסופו של דבר, אם האהבה תהיה אמיתית - הבית יבנה כראוי על יסודות איתנים. "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה".

פרק כח

תפקיד האשה

שאלה:

כתלמידת סמינר שמעתי רבות על התפקיד המוטל על האשה להיות עזר לבעלה ללמוד תורה, ועתה כשבעלי חדל להיות אברך אני עומדת נבוכה: מה הקב"ה רוצה ממני כרגע? היכן התפקיד הנשי מתבטא כשהבעל לא לומד?

הרמח"ל כותב בתחילת מסילת ישרים: "האדם לא נברא אלא להתענג על ה' וליהנות מזיו שכינתו". בסוף אותו פרק הוא כותב את אותו מסר בכיוון שונה: מציאות האדם בעולם הזה היא אך ורק כדי להתקרב אל ה'. קירבת ה' היא הטוב האמיתי, המציאות המושלמת והמאירה ביותר, ולשם אנחנו חותרים.

בשביל זה אנחנו כאן: להתקרב אל ה'.

יפה. כיצד מתקרבים אל ה'?

חז"ל מטפלים בשאלה הזאת במשנה הראשונה במסכת אבות. הם עונים שעבודת ה' בנויה על שלשה כללים מרכזיים: א. תורה. ב. עבודה. ג. גמילות חסדים. מבואר בספרים שבעצם שורש שלשת הדברים הללו הוא אחד, ורק בעולם המעשה זה מתחלק לשלשה. השורש הוא – להיות קרובים אל ה'.

כיצד שלשת הדרכים הללו מקרבות אל ה'?

התורה מקרבת על ידי הכרת הקב"ה הנוצרת מלימוד התורה. כשאדם עמל להבין את רצון ה' הוא מתחבר אל דעתו ורצונו ונעשה אחד איתו. כמו שלהבדיל אלף אלפי הבדלות מי שקורא מאמרים של סופר מסוים במשך תקופה ארוכה מקבל את אט את אט את קו החשיבה שלו,

כך להבדיל מי שלומד את ספרו של הקב"ה מקבל אט אט את קו החשיבה, כביכול, של הספר הזה.

התפילה מקרבת על ידי עצם הקשר עם ה'. כאשר אדם משוחח רבות עם מישוה ושופך לפניו את ליבו הוא מתקרב אליו בלבבו פנימה.

ואילו גמילות החסדים מקרבת על ידי ההליכה בדרכיו. הקב"ה טוב ומטיב, וכאשר האדם נהיה גם כן טוב ומטיב הוא נעשה דומה לו, והידמות לה' היא התקרבות אליו. כל שני דברים דומים הינם קרובים זה לזה.

ניתן להגדיר את החלוקה לשלוש עמודי העבודה שהיא נעשית דרך שלשה חלקים: השכל, הרגש, והמעשים. התורה מקרבת את האדם לה' על ידי השכל, העבודה – דרך הרגש, והחסד – על ידי המעשים.

האשה קיבלה מהקב"ה תפקיד להתקרב אליו רק על ידי שני חלקי העבודה – התפילה והחסד. מלימוד התורה היא פטורה.

מדוע?

כי יש חילוק בין התפקיד הרוחני של הגבר לתפקיד הרוחני של האשה. ושורש החילוק בעבודת ה' שלהם נעוץ בחילוק בין מבנה האישיות של הגבר למבנה האישיות של האשה. מדויק יותר לומר, שמכיון שהקב"ה ייעד לכל אחד מהם תפקיד אחר, הוא ברא כל אחד משני המינים באופן מתאים לתפקידו.

הגבר בנוי כך שעיקר תשומת ליבו מופנה אל העולם שסביבו. מגיל שנה הוא מתעניין במכונות, ובגיל ארבע הוא כבר רוצה להתחפש לשוטר. הוא רוצה להכיר את העולם, ורוצה לשלוט בו ולעשות בו משהו. הוא לא כל כך שם לב **לאנשים** שנמצאים בקירבתו, אלא בעיקר **לעולם**.

לעומת זאת האשה בנויה כך שעיקר תשומת ליבה מופנה לאנשים שבעולם. היא רוצה למצוא חן בעיניהם, ליצור איתם קשר, ואף לעזור להם. מגיל שנה היא משחקת בבובות, ובגיל ארבע היא מתחפשת לכלה. מצד אחד היא אחות טובה לאחיה הקטנים, ומצד שני רוצה

תשומת לב אינסופית מהוריה. הכל נע סביב אותו ציר: קשר עם הסביבה, קשר של קבלה וקשר של נתינה.

כמובן אלו רק קיום כלליים. תמיד יש יוצאים מן הכלל, אבל באופן כללי החלוקה ברורה: הגבר בנוי להתעסק עם **העולם**, והאשה בנויה להתעסק עם **האנשים שבו**.

הגבר בונה את העולם. ביטוי כח היצירה שלו וחדוות העשייה שלו היא ביצירת העולם ותפעולו. אשה סטנדרטית לעולם לא תבין מה החשק להיות גבאי בית כנסת, אבל הגברים מתקוטטים על כך...

האשה לעומתו בונה את האדם, את האיש שבתוך המערכת. אדם הוא יצור עם עומק רגשי, והוא לא יודע איך לפתוח אותו, איך להסתדר עם עצמו. ואילו האשה עושה זאת מצוין, בטבעיות גמורה, ועוזרת לגבר לעשות זאת גם כן.

שמעתי פעם שנעשה מחקר על קבוצת ילדים וילדות. נתנו להם ציור של אניה, סיפרו להם שאניה זו יוצאת לדרך רחוקה לצרכי מסחר, וביקשו מהם לצייר את כל מה שצריכים באניה הזאת כדי להסתדר במשך כמה חודשים בלב ים. הבנים שבקבוצה ציירו את החפצים שהאנשים היו זקוקים להם כדי לסחור: כסף, סחורה, כלי נשק וכדומה. ואילו הבנות שבקבוצה ציירו את החפצים שהיו נצרכים לאנשים עצמם: כלי אוכל, בגדים וכדומה. והן הן הדברים.

רגילים להגדיר את החילוק בין הגברים לנשים, שהגברים פועלים על פי שכל קר, ואילו הנשים מחוברות יותר למימד הרגשי. זה נכון, כמו שהחוש מוכיח, אבל החילוק הזה הוא רק הגדרת המציאות, הוא לא הסיבה. למה באמת ברא הקב"ה את הגברים והנשים בצורה כזו?

שורש הדברים הוא החילוק בין התפקיד הגברי לתפקיד הנשי. האדם נברא באופן שמתאים לביצוע תפקידו עלי אדמות, והקב"ה בנה אותו כך שהוא יתאים למשימה שהוטלה עליו.

הגבר לא נוצר בכדי להתעסק עם אנשים, אלא בכדי להתעסק עם העולם, לבנותו ולהפעילו על פי רצון ה' וחוקיו. המבט שלו על העולם שמסביבו הוא מבט המתרכז בדברים המעשיים. מסיבה זו נתן לו

הקב"ה כלים לקלוט בכל דבר את העובדות היבשות ולהתרכז בהן באופן ממוקד, מבלי לשים לב למה שמסביב. לכן הוא נברא שכלי.

האשה לעומתו, נבראה בכדי להתעסק עם אנשים, לבנות אותם לבני אדם שמנהלים את חייהם על פי רצון ה'. מסיבה זו הקב"ה נתן לה כלים להביט על העולם במבט הממוקד על הפרטים, על הדקויות שמאחורי כל דבר. בכל אירוע ובכל חויה היא חווה לא את העובדות היבשות כשלעצמן, אלא את מה שעומד מאחוריהן. את האנשים שמאחורי הסיפור, ואת התחושות המלוות אותם. לצורך מילוי התפקיד הזה זקוקים להרגשת הלב.

אולי מסיבה זו דברי תורה לא נמסרו לנשים. לימוד התורה היא מצוה הדורשת מבט קר, שקול ומאוזן, ואשה לא בוחנת נושא בצורה מנותקת ממה שעומד מאחוריו, אלא רואה בכל תחום גם את הצד האנושי שבו, את הרגשות והתחושות של המעורבים בו. כך אי אפשר להגיע לחקר ההלכה בצורה משפטית, המנותקת מהנפשות הפועלות וצמודה לספר.

עבודת ה' של הגבר מותאמת למבנה נפשו. האדם נברא על מנת לעבוד את ה' על ידי בניית העולם לפי רצון ה'. כל המצוות הן מעשים שמנהלים את העולם בדרך שבה הקב"ה מעוניין שהוא יתנהל. עבודה זו בנויה על השכל, על עיסוק בעובדות והתמקדות בהן בלבד. לימוד התורה הוא חלק מרכזי בעבודה זו שבה נוטל חלק בעיקר השכל.

האשה לעומת זאת נבראה לעבוד את ה' על ידי סיוע והענקה לאנשי העולם. כך היה בתחילת בריאתה: "אעשה לו עזר כנגדו". החיבור שלה לקב"ה הוא דרך הלב החם הפועם בה, המרגיש את סביבתה ורוצה להיטיב להם. אותו לב רחב שניתן לאשה מתחבר לקב"ה בשני מישורים: מישור העבודה, שהוא התפילה והחיבור הרגשי לקב"ה. ומישור החסד, שהוא הליכה בדרכיו של הקב"ה: מה הוא רחום אף אתה רחום. עמוד התורה, לעומת זאת, לא שייך אליה, כי לא זה התחום שעליו היא מופקדת. היא מופקדת על התחום האנושי, על האיש הקטן שמאחורי המערכת. היא זו שבונה את האדם, את הלב, ובידה ניתנו הכלים לעשות זאת על הצד הטוב ביותר.

הקב"ה ברא את האדם באופן כזה שיש לו תא משפחתי, שהוא הבסיס לכל בנין האישיות. מי שגדל בבית הרוס, באופן טבעי כל החיים שלו הרוסים (אלא אם כן הוא לוחם בגבורה עילאית לבנות את עצמו). הבית הוא הבסיס של האדם. והאשה היא האחראית על פנים הבית, על התוכן האנושי והרגשי שלו. שלמות הבית הופקדה ביד האשה.

הגבר ממלא בבית תפקיד של "שר החוץ". הוא אחראי לדאוג שיהיה אוכל, שיהיה כסף. אבל האשה אחראית על שלמות הנפש של בני הבית. היא מבינה אותם היטב באינטואיציה הרגשית שלה, היא מכירה היטב את רגשותיהם, והיא זו שיודעת כיצד לאהוב ולהעניק אהבה.

מעתה נבוא לדון באופן התנהלות הדברים בתחום עבודת ה'.

העבודה של הגבר היא למלא את תפקידו בעולם על ידי קיום המצוות ולימוד התורה. הוא מופקד על המעשים הטכניים כמו הנחת תפילין, נטילת לולב, ישיבה בסוכה, וכמובן – לימוד התורה. כל המצוות הללו דורשות מהאדם התמקדות **במעשים**. כך הוא בונה את העולם ומקרב אל השם. לעומתו, העבודה של האשה היא לבנות את עצמה ומשפחתה באופן שמחובר לקב"ה. לחבר את הלב לקב"ה ולתורתו. לחיות באופן שאהבת ה', האמונה בו והרצון לקיים את מצוותיו נמצאים במרכז החיים.

שלמות העבודה של האשה היא להיות אשה מסורה ואם אוהבת, ולתוך זה לצקת את החום היהודי, את האמונה בקב"ה ואת יראת השמים. יש לה כר נרחב לעשייה עצמית, עולם מלא של בניה שאין מי שיכול לעשות חוץ ממנה.

וזו לשון הראשית חכמה (פרק דרך ארץ שער ד' בשם המדרש):

ולמה נצטוו (משה רבינו) לדבר עם הנשים תחילה? מפני שהן שולחות בניהם לבית הספר, ומשימות עיניהן עליהן שיעסקו בתורה, ומרחמות עליהן בבואם מבית הספר ומושכות ליבם בדברים טובים ושומרות אותם שלא יתבטלו מן התורה ומלמדות אותם יראת חטא בילדותם. נמצאו הנשים הצדקניות סיבה

לתורה וליראה.

מבואר כאן שתפקיד האשה הוא לשלב את התורה והמצוות בתוך החיים. יחד עם ה"מרחמות עליהם בבואם מבית הספר", כלומר – ההתעניינות האימהית איך היה היום ונתינת התמיכה והאוזן הקשבת, יחד עם זה "מלמדות אותם יראת חטא".

גם אם הבעל בחר שלא ללמוד כל היום, התפקיד של האשה הוא רחב ונכבד ולא נגרע ממנו מאומה. היא בונה את אנשי ביתה, בעלה וילדיה, ובמידת האמונה שלה בקדוש ברוך הוא תלויה כל גדילתם הרוחנית.

פרק כט

עושה רצון בעלה

שאלה:

בתרבות המערבית נותנים לאשה מקום של כבוד, שוות זכויות לגבר. זה נשמע מאוד מוצדק, אבל התורה לכאורה אומרת לא כך. אשה צריכה להיות "אשה כשרה עושה רצון בעלה". פעם חשבתי, וגם שמעתי מכמה מורות ורבניות, שהסיבה לזה היא שהבעל יותר קרוב לרוחניות. אבל לאחרונה אני רואה שזה רחוק מהמציאות. בהרבה משפחות דוקא האשה צדיקה יותר. אם כך, מדוע האשה אמורה להתכופף לבעלה? האם התורה מפלה אותנו לרעה?

אני מעוניינת לקבל הסבר אמיתי על ענין זה.

כדברי השואלת, נשים רבות חושבות ומרגישות בטעות, שמה שהקב"ה קבע שאשה אמורה לעשות את רצון בעלה הוא מסיבה רוחנית. כלומר: הגבר יותר רוחני, שהרי הוא לומד תורה והולך לבית כנסת ומניח תפילין ונוטל לולב, והאשה מטבע הדברים עסוקה יותר בדברים ארציים, ולכן קבע הקב"ה שהאשה תהיה כפופה לבעלה, כדי שתקבל ממנו את השפעתו הרוחנית. לפי השקפה זו, ברגע שהבעל יוצא לעבוד, ולא נמצא על המשבצת הרוחנית של הבית, אין שום סיבה להתכופף לו.

ובאמת בהרבה בתיים, האשה יותר צדיקה מהבעל. היא יותר מחוברת באופן טבעי לקב"ה, ויותר מתפללת אליו בכל ליבה. גם לא תמיד הגבר הוא החכם בבית. נשים רבות הינן מוכשרות, פיקחיות ובעלות כושר ארגון יוצא מן הכלל.

מה פתאום שאשה צדיקה וחכמה ומוכשרת יותר מבעלה תצטרך

להתכופף לו? זה קשה מאוד.

אבל התורה אומרת לא כך. חז"ל (תנא דבי אליהו רבא פ"ט) קבעו בצורה גורפת וחד משמעית: "אין לך כשרה בנשים אלא אשה שעושה רצון בעלה", בלי קשר למצבו הרוחני של הבעל. אם המשפט הזה לא היה נאמר על ידי חז"ל, היינו אומרים שמי שאמר אותו סובל מדעות קדומות ואולי מעוד כמה דברים. אבל זה משפט של חז"ל. וכשהם אומרים – זו קביעה של הקב"ה, אבא של כולנו, שהוא רק טוב ומטיב, ומכיר אותנו יותר ממה שאנחנו מכירים את עצמנו. בהכרח שקביעה זו מתאימה לטבע הנשי באשר הוא.

אז ננסה להבין באמת את עצם כוונת חז"ל באמירה הנחרצת הזו, ואת הסיבה האמיתית לכך. לאחר שנבין זאת, נתבונן ברמה המעשית בנידון שלפנינו.

מה פירוש הדבר לעשות רצון בעלה?

בהבנה שטחית נראה כאילו התורה מצוה על האשה לבטל רצונה לפני בעלה ולוותר על שיקול דעתה האישי. זה לא מתקבל על הדעת, כי לא הגיוני שהקב"ה רוצה שאשה תבטל את דעותיה מחשבותיה ורצונותיה לפני בעלה. משתי סיבות: א. זה מזיק לנפש. ב. גם לו יצויר שזה לא היה מזיק – מצד עצם הדבר זה לא מביא תועלת לאף אחד. זה לא מחזק את הקשר הנפשי בין בני הזוג, כי קשר המבוסס על רודנות של צד אחד וכניעה של הצד השני אינו בגדר קשר זוגי. קשר בריא הוא קשר שבו לשני הצדדים יש עצמה טובה, שדיעות שניהם נשמעות ויש שיתוף פעולה.

מלבד זאת, לא יתכן שהדגם המושלם של זוגיות בעיני התורה הוא כמו בעולם הערבי, שהבעל רודן והאשה שפחה נרצעת. אם אנחנו מחפשים דגם לזוגיות מושלמת בעיני התורה ניתן למצוא אותו בשיר השירים, שכל כולו תיאור על אהבה זוגית, כמשל על האהבה שבין הקב"ה לעם ישראל.

הייתי ממליץ לכל גבר ואשה לקרוא את שיר השירים, ולו בשביל לקבל מושגים כיצד הקב"ה רוצה שיתנהלו החיים בין בני זוג. למרות

ששם מדובר במשל, יש לדעת שגם במשל התורה כותבת רק מציאות נכונה וראויה כשלעצמה. (כך מוכח בשבת סג, ע"ש. ראיתי בשם הגר"ל מינצברג).

מעיון בשיר השירים, לפי הפשט, ניתן לראות שהקשר בין הבעל לאשה הוא קשר הדדי. הבעל לא נמצא אי שם בגבהים ורק "מתייחס לאשתו יפה", אלא שני בני הזוג נבנים מהקשר, מקבלים זה מזה וחיים בשותפות.

הנקודה הבולטת בשיר השירים (ושוב, הכוונה כאן נטו על המשל, מדין אין מקרא יוצא מידי פשוטו) היא – המנהיגות של הבעל. האשה נותנת לו הרבה, הוא אוהב אותה והקשר עמה עומד בראש מעייניו, אבל עם כל זאת הוא המנהיג, המוביל.

כל מערכת בעולם צריכה מנהל אחד, שינהל אותה ויקח את הפיקוד לידיים. כאשר יש כמה מנהלים ואין סמכות עליונה שכולם כפופים לה – הכל קורס. ידועים דברי חז"ל על אליהו הנביא שנקלע לעיר של אנשים רעים וצרי עין, ובירך אותם שיהיו כולם ראשים וחשובים. רבי יהושע בן לוי שנלוו אליו תמה על כך, והסביר לו אליהו שזו אינה ברכה אלא קללה.

גם כל בית בעולם, ובפרט בית יהודי שמתנהל עם מטרה רוחנית עליונה, זקוק לפיקוד. הקב"ה מסר את הפיקוד בידי הבעל ונתן לו את הכלים לכך. כאשר אשה מקבלת עליה את הניהול של בעלה בעסק המשותף שלהם, היא בונה את ביתה ואת עצמה בצורה הטובה ביותר.

שלמות הבית היא כאשר האשה הולכת לפי הלך הרוח של בעלה. אין הכוונה שהיא תאבד את אישיותה העצמית ותוותר על מחשבותיה ונקודת מבטה. אין הכוונה שאם הבעל אומר מילה האשה נעמדת לדום. הכוונה היא שהיא תשכיל לנהל את הבית באופן של התמזגות עם הלך הרוח של הבעל. שכאשר משהו חשוב לו מאוד וזה מוחלט אצלו שזה מה שצריך לעשות – האשה תיתן לו את הגיבוי המלא. זה מבנה החיים הבריא והבונה. זהו הביאור של "אשה כשרה עושה רצון בעלה".

ההגדרה המבחינה בין גבר לאשה היא, שהגבר מתמקד בעובדות

יבשות ובהגדרת המצב שעמו הוא מתמודד, ואילו האשה מתמקדת בפרטים, באנשים, ברגשות ובעומק של הדברים. חילוק זה בתפיסת העולם גורם שהגבר (על פי רוב) רואה את העולם מנקודת מבט יותר כוללנית, והאשה רואה את הדברים מנקודת מבט פרטנית וממוקדת בדברים מסוימים.

על פי רוב, לגבר יש מטבעו כח מנהיגות. המנהיגות דורשת הסתכלות רחבה יותר, פחות יורדת לפרטים ויותר מתמקדת בתמונה הכוללת. המנהיגות דורשת שכל קר ונקודת מבט עניינית. לאו דווקא פיקחות וחכמה. הקב"ה נתן את שבט הפיקוד ביד הבעל, כי לצורך הנהגה דרוש מבט כולל יותר. כמוכן שאי אפשר לדון את הכלל מבלי להכיר את הפרטים, ולכן ממליצה הגמרא להתייעץ עם האשה בענייני הבית ("איתתך גוצא גחין ולחש לה" – ב"מ נט.), אבל כח ההחלטה מסור לבעל, מהסיבה הנ"ל.

מהיכן נובע כוחה של האשה לקבל על עצמה את הנהגת בעלה, לתת לו את זכות ההחלטה?

ישנן שתי גישות לקבלת הנהגה. ישנה גישה של אדם המקבל את מרותו ושלטונו של המנהיג. הוא מעוניין שמישהו יהיה מעליו וינהל את המערכת. אבל ישנה גישה של קבלת הנהגה מנקודת מבט של התמזגות עם המנהיג. כלומר, אני רואה במנהיג חלק ממני, מייצג שלי, ומנקודת מבט זו אני מזדהה עם החלטתו.

אצל אשה רכה בטבעה המנהיגות של הבעל מתקבלת מאליה, בצורה טבעית. היא שמחה בכך שיש מישהו שלוקח את המושכות לידיים. חלק נכבד מן הנשים הן כאלה. כלומר, האשה מקבלת את מרות בעלה מתוך רצון שמישהו יחליט בשבילה.

אבל לא אצל כולן זה כך. בדורנו יש הרבה נשים עם אופי חזק וכושר מנהיגות. אשה כזו מקבלת את מרות בעלה מתוך גישה אוהבת, מתוך הרגשה שאני והוא זה אחד, ויש לנו נאמנות בלתי מסויגת זו כלפי זה, וממילא אם הוא מחליט משהו וזה מאוד חשוב לו, אני נותנת לו את מלוא הגיבוי.

מילת המפתח היא אחת: נאמנות.

עשיית רצון הבעל נובעת מנאמנות. זה בעלי, ואנחנו כרתנו ברית. אני עושה את רצונו כי זה מאוד חשוב לו, ואהבתנו ההדדית אינה תלויה בדבר.

ככל שהנאמנות הזוגית של אשה כלפי בעלה יותר שלמה, כך הקשר מתעצם ומעצים את האישיות. האשה מתמלאת בגאווה פנימית חיובית ושמחה בבעלה. ולהיפך, ככל שמרגישים יותר רצון למצוא חן בעיני אחרים ולרקוד לפי החליל שלהם, כך מאבדים את הערך הפנימי של הקשר ואת העוצמה שבו.

פרק ל

האינטרנט

שאלה:

כידוע לכבודו, הציבור החרדי נלחם באינטרנט בקול רעש גדול: בכנסים המוניים המסוקרים בעיתונות, במכתבים וציטוטים חריפים מגדולי ישראל, בהדפסת חומר הסברה המחולק בריכוזים חרדיים, ועוד.

חלק נכבד מהלוחמים אינם עובדים בעבודות התלויות באינטרנט, ואינם מכירים כלל את המציאות כפי שהיא בעידן שנות האלפיים פלוס, שאי אפשר בלי זה. זה כמו להילחם במכוניות או בטלפון. אני ועוד עשרות אלפים כמוני יודעים שאין מציאות להסתדר בלי אינטרנט. הבעיה היא שהאינטרנט באמת מפיל המוני חללים, ביניהם גם כאלה שהיו בטוחים שהם לא יפלו. זאת מציאות עצובה.

אולי יש לך כלים להתמודדות הזאת, איך אפשר מצד אחד להשתמש בכלי הזה למה שצריך ומצד שני לא להיסחף אחריו?

כפי שהציג השואל את התמונה, קשה לו להזדהות עם הטוענים שאין צורך באינטרנט ויש לאסור אותו באופן גורף. הוא טוען שאמירה כזו מנותקת מהמציאות. סיפר לי ידיד, שאחד מהלוחמים בעלי הסגנון הזה התראיין פעם באחד הערוצים החרדיים והציג את עמדתו, שאפשר תמיד להסתדר בלי אינטרנט, וכדוגמה לכך הביא את עצמו, שהוא כותב את כל מאמריו וספריו בעט פשוט ונותן לקלדנית. שמעתי ותהיתי: ומה עושה הקלדנית בדפים שנכתבו בעט הפשוט? מן הסתם מקלידה ושולחת באימייל...

עם כל זאת, האוירה של הפסילה הגורפת של האינטרנט מועילה

למנוע את מי שלא זקוק לזה כלל שלא ישתמש בזה. מדובר בכלי עם סיכון, וברור שכמה שפחות חשיפה לזה – עדיף. ב"ה גם בשנות האלפיים פלוס ישנם אברכים יקרים שלא גלשו מימיהם ולא יודעים מאיזה צד פותחים את הדבר הזה.

אבל מי שעובד עם הכלי הזה, לא בחכמה יעשה אם ישכנע את עצמו שכל מי שיש לו אינטרנט מסונן פסול לעדות ואינו מצטרף למנין. אם זאת תהיה גישתו, מהר מאוד הנבואה תגשים את עצמה – הוא באמת יהיה פסול לעדות ולא יצטרף למנין...

זה לשונו של מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א, כפי שנמסר באחד הכנסים:

החיזוק בענין הזה הוא מאוד נחוץ, כיון שאפילו אנשים שמרגישים שהם נקיים בזה עלולים ברגע אחד ליפול חלילה. ועל כן כשעושים כינוס לחשוב עצות ומחשבות איך לתקן דברים אלו, זה חשוב מאוד.

כלומר: לאסור אינטרנט באופן גורף – לא שייך בעידן של שנות האלפיים פלוס. העולם בנוי על אינטרנט בכל צעד ושעל, ואי אפשר ליצור בועה מנותקת בתוך העולם המערבי. מי שיכול להתנזר מהעולם ולחיות בקדושה ובטהרה – אשריו ואשרי חלקו. לא זו בלבד, אלא שהוא גם מחויב בזה. אם בכוחו להתקדש ולהגן על כלל ישראל בשקיעותו בתורת ה' – הוא חייב לעשות זאת. אבל מי שעובד לפרנסתו ומחובר לעולם כפי שהוא נראה היום, לא יכול להתנתק מזה.

מה כן צריך לעשות? לטכס עצות כיצד לשמור על עצמנו, כי אי אפשר לסמוך רק על השכל הישר שלנו.

חז"ל כבר הורונו שאסור לעבור על פתח של זונה, וכן נפסק ברמב"ם (איסורי ביאה פכ"ב הכ"א). וכן אסור לעבור על פתח של עבודה זרה, וגם זה נפסק בשו"ע (יו"ד קנ"ג ס"א). כמו כן לנזיר אסור לעבור בכרם שמא יתפתה לטעום מהענבים. האיסור הזה נאמר גם ביחס לאנשים בוגרים ומיושבים שממהרים לעבודה ואין להם זמן לשטויות. ועם כל זאת – אי אפשר לסמוך על זה. אל תאמין בעצמך עד

יום מותך.

לכל אחד יש רגעי נפילה. והרי המציאות היא שהאינטרנט בנוי בצורה כזו שבעלי האתרים שוכרים בכסף מלא את שירותיהם של מיטב הפסיכולוגים בכדי לשכנע אותנו להיכנס לאתר שלהם, ולגרום לנו לא לרצות לצאת ממנו כל כך מהר. אז לא רק שאין הבדל בין אינטרנט לבין פתח זונה ובית עבודה זרה, אלא הדבר עוד הרבה יותר חמור.

יש לזכור שלכל אחד יש רגעים של עצבות ושממון, בהם הוא מחפש משהו לברוח אליו מהעולם המציאותי שבו הוא שרוי, ולעולם הוירטואלי יש כח משיכה עצום. מן הסתם לפסיכולוגים יש הסברים מנומקים ומפורטים מהו כח המשיכה האדיר שלו, אבל איך שיהיה זו מציאות שאנשים מתמכרים לחפצים דיגיטליים גם ללא שמישהו יתאמץ במיוחד לפתות אותם לזה. להרבה אנשים יש קושי להישאר חצי שעה בלי הפלאפון האישי שלהם. הרבה אנשים בודקים עשר פעמים ביום האם מישהו התקשר אליהם. הרבה אנשים מכורים לשליחת מיילים וקבלתם ושורפים על זה שעות ארוכות.

בית ההוראה שהוקם בהכוונת גדולי ישראל בכדי לסייע לציבור בנושא, מכין את הציבור לחסום את החסימות הנדרשות כל אחד כפי יכולתו במסגרת העבודה שבה הוא מועסק. גם אם הדבר דורש מאמץ, אי אפשר להתעלם מהמציאות שהרבה אנשים נפלו ברשת, גם אנשים חכמים וטובים. האדם הוא יצור די חלש, וממש בלתי צפוי.

אבל לא רק זה מספיק. אדם צריך להכיר את עצמו, לזהות את נקודות התורפה שלו ולחשוב כיצד לשמור על עצמו. בלי וועדת רבנים, בלי מדבקות וסטיקרים. הוא לבד עם הקדוש ברוך הוא – צריך לשבת ולמצוא פתרונות.

לפני שנציע פתרונות מעשיים, כדאי שנברר את סוד המשיכה העצום של האינטרנט.

האדם נברא כיצור חברתי, אין לו קיום כזאב בודד. הדלק המניע של כל מעשינו הוא הרצון להתערות בחברה, לזכות בהערכה ולתפוס בה מקום של כבוד. כלשון שלמה המלך (קהלת ד' ד'): "וראיתי אני את כל

עמל ואת כל כשרון המעשה כי היא קנאת איש מרעהו".

בשביל לזכות בחברה האדם צריך לצאת מהבועה הפנימית שלו ולעשות מאמץ להתחבר למישהו חיצוני. אדם לא אוהב לצאת מה"אני" שלו. באופן טבעי הוא מחובר לעצמו בלבד, וההתחברות לאחרים היא פעולה הדורשת מאמץ, למרות שהיא פעולה חיונית לבריאות נפשו ושמחת חייו, קשה לאדם לעשות אותה. כך ברא ה' את העולם, שכל דבר דורש השקעה. אבל הוא נאלץ לעשות זאת, כי קשה להיות לבד. הצורך החברתי מחייב אותו לצאת מהבועה ולהיפתח לעולם. עצם המאמץ הזה בונה את האדם ומחזק את הנפש.

כאן בא האינטרנט ופותר את הבעיה, ממש כמו לאכול את העוגה ולהשאיר אותה שלמה: אין צורך להתאמץ להתחבר למישהו אחר ולבוא לקראתו. אפשר להישאר לבד בבית, בתוך מעגל ה"אני" הסגור, ופשוט לגלוש. תוך דקה יש לך לא רק חבר אחד, אלא מאות חברים. אתה רק לוחץ על המקשים, ומיד פוגש אנשים מכל רחבי העולם, מדבר איתם, מחליף איתם דעות ומקבל מהם מחמאות. חלום של חיים.

קראתי מעשה שהיה, בבחור ממשפחה חרדית שהלך לצבא. משפחתו המשיכה לשמור איתו על קשר ללא הבדל. הוא היה בא הביתה כרגיל. יום אחד אמו הרגיזה אותו, והוא החליט להתנקם בה: הלך לתלות כביסה לעיני כל השכנים, עם המדים עליו, לעשות למשפחתו בושות. כמנהג בעלי בתים חשובים הוא צילם את עצמו ושלח באינטרנט, עם כיתוב והסבר רקע. תוך עשר דקות הוא קיבל מאתיים (!) תגובות: "כל הכבוד", "היית גבר", "תמשיך", "תהיה חזק", וכו'. לאחר שיושבו ההדורים עם אמו הוא סיפר לה מה שקרה. היא, אשת חינוך חכמה, הגיבה תגובה נבונה מאוד: "אם זה המצב – המלחמה באמת אבודה. אם יש לכן אדם שתי אופציות – או לקבל מאמו מילה טובה על ידי שינהל איתה מערכת יחסים תקינה, או לקבל בחינם תוך עשר דקות מילים טובות ממאתיים אנשים, למה שהוא יבחר באופציה הראשונה? מי יכול להתמודד מול זה?"

הסיפור הזה משקף במידה רבה את העוצמה של האינטרנט.

אבל מה באמת התשובה? איך אפשר להתמודד מול זה?

התשובה היא שהאינטרנט לא מהווה באמת תחליף לחברה. הוא רק דמיון. הצורך הנפשי האמיתי בחברה לא מתמלא מחברים וירטואליים. אם אינך מכיר את האדם ששלח לך את המחמאה במייל, ומעודך לא ניסית להתקרב אליו, לא התחברת אליו באמת. חיבור שייך רק בין שני דברים ממשיים.

האדם בעת הגלישה נשאר שקוע בתוך הבועה של עצמו, הוא חי בדמיון. "מדבר" עם אנשים, "רואה" תבל ומלוואה, והכל בעולם דמיוני. הוא חושב שהוא מתקשר עם הסביבה, ובעצם הוא נמצא רק עם עצמו. נכון שהוא שולח מיילים ומקבל תגובות מאנשים מציאותיים, אבל זה לא משהו קיים, זה אפילו לא דף כתוב שמישהו כתב. הרי במציאות הכל הוא רק מסך מחשב ותו לא. אלא שמכח פלאי הטכנולוגיה יש לך אפשרות לראות על המסך שלך משהו שמראה לך מה מישוה הקליד על המקשים אי שם בביתו. זה יוצר אשליה של מציאות, אבל בעצם האדם מתעסק עם דמיונו ועם עצמו בלבד.

הוא בודד לחלוטין.

הנחיתה חזרה מעולם הדמיון לעולם המציאותי היא מאוד קשה. והקושי הזה גורם לרצות לברוח חזרה לעולם הדמיון. זהו בעצם תהליך של התמכרות: ככל שההתעסקות באינטרנט ממושכת יותר, כך הנחיתה חזרה לעולם קשה יותר. אין כח לאנשים אמיתיים, רוצים להיות רק בחברת האנשים הוירטואליים. אבל האמת היא שזאת לא בריחה מחברים אמיתיים לחברים וירטואליים, אלא בריחה מחברת בני אדם לבדידות עמוקה.

וככל שהחזרה לעולם המציאותי קשה יותר, כך מתחזק הרצון לברוח חזרה לאינטרנט הגואל, וככל שרוצים לחזור אליו יותר כך יותר קשה לחזור שוב לעולם המציאותי, וכך נסחפים לכדור שלג אימתני לו מעצור, ומפתחים בעיות נפשיות קשות, הנובעות מהבדידות האימתנית שהאדם הכניס את עצמו אליה ביודעין. הוא חשב שהוא מתחבר עם אנשים, ולא שם לב שהוא התחפר בבונקר שאי אפשר לפתוח אותו

מבפנים.

הבעיה של התמכרות לאינטרנט היא בעיה כלל עולמית, בלי קשר ליהדות. כל הזעקות על כך שהאינטרנט הוא יצר הרע מפלצתי מודרני, אינן מדויקות. האינטרנט הוא לא רק בעיה **ליהדות**, אלא גם בעיה **לאנושות**. אלא שבהיותנו יהודים, נושאי תפקיד משמעותי ובעלי מחויבות לניהול אורח חיים על פי רצון הקב"ה, הבעיה היא חריפה מאוד גם מבחינה יהודית.

ניתן להניח שלא ירחק היום שבו תהיה התארגנות כלל עולמית לעצור את המגיפה ולחסום את השימוש המתירני בכלי המשחית הזה. אני מניח שגם כשהתחילו למכור סמים לקח כמה עשרות שנים עד שכל העולם התאחד במלחמה להוציא אותם מחוץ לחוק ולהעניש בעונשים חמורים את מי שממשיך לסחור בהם. העולם קלט שאם הוא לא ילחם בזה הוא יחרב. האינטרנט גם כן ממכר לא פחות מסמים, ואף מזיק לא פחות. מסתבר מאוד שבעתיד הלא רחוק תהיה מגמה כלל עולמית לחסום אותו. אבל לנו אין זמן לחכות לזה.

מה ניתן לעשות? דבר ראשון – להתרחק מהנסיון. לעשות כל מה שאפשר בכדי שהגלישה לא תהיה קלה לביצוע. לא לעמוד על שפת הנהר. והחכם עיניו בראשו לדעת מה מתאים לו. למשל: לקבוע חסימות לזמנים מסוימים שבהם הסיכון מתגבר, לא להצטרף לקבוצות וואצפ לא חיוניות, וכדומה. ותן לחכם ויחכם עוד. ועצה נוספת ששמעתי מבעל נסיון: לתת לבן או בת הזוג, או למישהו שאנחנו מתביישים ממנו, את הקוד דרכו הוא יוכל לבדוק היכן ביקרנו לאחרונה.

שלום ואמת

ליציאה לעבודה ישנה
משמעות ציבורית, במעגלי
היחסים הן עם המשפחה
המורחבת והן בין חלקי הציבור
השונים. הדבר יוצר
התמודדות לא פשוטה.
בפרקים הבאים נעסוק בזאת.

פרק לא

תהליך

שאלה:

ראיתי לאחרונה מאמר ארוך ומקיף מאת סוציולוג בכיר, תחת הכותרת "הציבור החרדי בהתפרקות", בו הוא מתאר את התהליך העובר על הציבור החרדי בעשר השנים האחרונות.

הוא מגדיר שני מאפיינים מרכזיים שהיו לציבור החרדי לפני כשלושים שנה: א. חברת לומדים המטפחת רק את הלימוד ודוחה כל נסיון להשתלבות בתעסוקה. ב. הסתגרות כללית – חוסר שיח עם החילוניים והתבדלות בערים חרדיות בלבד. בהמשך הוא מראה שמאפיינים אלו נעלמים: א. ישנם חלקים נכבדים מן הציבור החרדי המשתלבים בשוק העבודה. ב. נוצר מפגש בלתי אמצעי בין חרדים לחילונים מסיבות שונות. (אגב, כשהראיתי לחברים את המאמר, היו הרבה שהגיבו "בוקר טוב, גילה את אמריקה").

אני מרגיש שלמרות שהעובדות נכונות יש כאן טעות בסיסית: הציבור החרדי לא מתפרק אלא עובר תהליך של התרחבות. הציבור גדל, והוא כבר לא משפחה קטנה שבה כולם מכירים את כולם וכולם נראים בערך אותו דבר, אלא ציבור ענק שבהכרח חייב להכיל הרבה סגנונות. מבחינה מעשית לא יתכן עוד שכולם יהיו אברכים וכולם יגורו בחממות החרדיות.

השאלה שלי היא כדלהלן: ברור לי שהקדוש ברוך הוא לא מוביל אותנו למקום מסוכן ללא פתרון הולם. אם קורה תהליך כזה, בהכרח ישנה דרך לקיים את התורה ולהעביר אותה לדורות הבאים, גם בעידן כזה שבו בעל כרחך אינך יכול להתנתק מהעולם החיצוני. אני מחפש את הנוסחה. ידוע לך משהו בעניין?

צודק השואל שאנחנו עוברים תהליך, וחשוב להתבונן עליו ולעשות דבר.

נקודת המרכז של הציבור החרדי היא המחויבות לציית לתורה. גדלנו בחינוך שאנחנו מחויבים לא-ל עליון ולא עושים "מה בא לנו", ולעולם הגדול אין זכות דיבור בכל מה שנוגע ליהדות. החינוך הזה נכנס אצלנו בעצמות.

כל עוד היינו ציבור קטן שיכול להסתגר בתוך חומות, עשינו זאת, כי באמת זו הדרך הבטוחה ביותר לשמור על היהדות ועל העברתה לדורות הבאים. אבל גדלנו ברוך ה', והקדוש ברוך הוא הוביל אותנו בדרך המחייבת יציאה מן החומות. הופסקו הקיצבאות, נגמרו מקומות העבודה, היוקר האמיר, וכו'. הגיע הזמן לממש את מה שבנו גדולי הדורות בעמל רב, ולעמוד במבחן האמיתי שבו עלינו להוכיח שאנחנו מחוברים לתורה באמת, ושומרים אותה לא רק בגלל שאנחנו גרים בבני ברק.

עיקר הסיכון הקיים היום הוא לא השינויים החיצוניים, אלא חוסר הנכונות להכיר בהם ולהיערך לקראתם. אם בעבר יכולנו להסתפק בחינוך שטחי הבנו בעיקר על כח הציבור והרצון להיות חלק ממנו, כיום אנחנו זקוקים לחנך את עצמנו ואת ילדינו בחינוך אמיתי, המכיר את הקב"ה ואת תורתו ומחויב לו באמת, חינוך כזה שיתן מענה גם לילד שגדל ויצא לעולם, כי אי אפשר לעצור את התהליך של היציאה מן החומות הפיזיות. זה תהליך שמציאותו מוכרחת מעצם הגדילה של הציבור. אפשר רק לבנות חומות פנימיות, וזה המענה האמיתי.

השואל שואל האם ישנה איזו נוסחה לשמור על עצמנו. אני מציג שלפני שנחפש פתרון, ראשית כל נגדיר את הבעיה.

ניתן להגדיר זאת כך: אנחנו נמצאים בין שתי מערכות, מערכת התורה ומערכת העולם הזה. העולם הזה הינו בעל כח משיכה אדיר והוא עלול לגרום לנו לשכוח את התורה. כל אלה שהפנו גב לתורה במהלך הדורות האחרונים, החל ברפורמים וכלה בציונים, עשו זאת

בגלל הרצון להתחבר לעולם הזה ולהתמזג עם כל האנשים המנהלים אותו והנהנים ממנו בלי הגבלות. הרצון הזה גרם להם בתחילת דרכם לוותר פה ושם על חוקי התורה, לעגל בה פינות, ובסופו של תהליך – לקצץ בנטיעות.

הנוסחה כיצד לשמור על המבט האמיתי שבו קיום התורה הוא מרכז החיים, נמצאת בחובת הלבבות (שער הפרישות פרק ב'), וניתן להגדיר אותה בשלש מילים: **חיבור לתלמידי חכמים**. נמצאים בינינו אנשים שכל מעייניהם בשמירת התורה ולימודה. אנשים כאלו חיים בעולם נקי וטהור, וחיבור להם גורם למבט נכון על העולם, ומסייע להעמיד את קיום התורה בראש סדר העדיפויות.

חיבור לאנשים כאלה מסייע לטיפול גאוה יהודית, והכרה עמוקה שהעולם נוצר רק בשביל לקיים את התורה. כאשר זהו המבט על העולם, יש כח לעמוד בנסיון, ובמקרה של התנגשות בין התורה לבין העולם – מצליחים להכפיף את העולם לפני התורה, ולא חלילה להיפך.

לפעמים בעקבות השינויים העוברים על הציבור נוצר שיח ציבורי עכור, בו מחלקים את הציבור לשני חלקים, "אברכים", ו"עובדים". כמדומני שמדויק יותר לחלק את הציבור לארבע קבוצות: א. קבוצת לומדי התורה, השקועים בארבע אמות של הלכה, אינם מחוברים כלל לעולם החיצון, ואינם עסוקים בשמירה על הדור מכל מיני סכנות, אלא פשוט יושבים ולומדים. ב. קבוצת ה"משקיפים", שאינם בדווקא עסוקים בלימוד אלא בעיקר בשמירה על החומות. בקבוצה הזאת נכללים גם עסקנים ומנהלי קווי נייעס, המחוברים יותר מכולם לעולם החיצון, במסגרת תפקידם לשמור על כולם... ג. קבוצת העמלים לפרנסתם, אנשים רציניים בני עליה, שבשביל להתפרנס מתחברים לעולם החיצון, ועם זאת שומרים על עצמם היטב ומקדשים שם שמים. ד. קבוצת ה"פתוחים", שגילו את העולם הרחב והתחברו אליו לגמרי, ברוחם ובדרכם, ושומרים על החרדיות רק כמסגרת.

קבוצת ה"משקיפים" הינה מיעוט קולני הדוגל בגישה של בדלנות מוחלטת מכל מי שלא לומד בכולל. כמו בכל חברה, המיעוט הקולני

נותן את הטון וגורם לחשוב שכולם דוגלים בזאת. לדוגמה, התופעה העגומה שכל גדולי הדור מתנגדים לה, של דחיית ילדי עובדים ממוסדות תורניים - גם היא נובעת מאותו מיעוט שכולם חוששים ממנו.

קבוצת ה"פתוחים" גם היא מיעוט קולני בקרב ציבור העובדים, המשדר זלזול והתנשאות על האברכים, ובא עליהם בביקורת על כך שאינם מפרנסים וגם לא תמיד לומדים, אלא "עוסקים" בשתיית קפה. קבוצה זו מושפעת מהלך הרוח ברחוב החילוני המזלזל בלימוד התורה כערך עליון, ורואה באברכים אנשים לא יוצלחים, לא מספיק משופשפים, וכדומה.

אלו הם הקיצוניים משני הצדדים. ובאמצע נמצאים ציבור לומדי התורה האמיתיים, המעריך את העובדים יראי השמים העומדים בנסינות ומקדשים את שם ה', וציבור העובדים יראי השמים, המעריך את לומדי התורה האמיתיים שעליהם העולם עומד.

הבעיה היא שמאוד קל להיגרר לקיצוניות מכאן ומכאן, כי באמת הכל מבולבל ולא מוגדר. מכל עבר נשמעות טענות קשות, הן מצד האברכים לכיוון העובדים, והן לכיוון הנגדי. צו השעה הוא שכל אחד יקח על עצמו את תפקיד המבוגר האחראי, ויעשה את המקסימום מצידו לא לתת לשיח העכור הזה להשתלט עלינו. כי רק חיבור נכון ואמיתי בין כל חלקי הציבור החדד לדבר ה', בין תלמידי החכמים הפורשים מהעולם הזה ודבקים בתורה לבין שאר חלקי הציבור, יבנה את עם ישראל בצורה נכונה. רק כך נוכל לקדש שם שמים ולהשליט את התורה על כל חלקי החיים.

הקב"ה ברא את עם ישראל באופן כזה שיש בו שנים עשר שבטים. שנים עשר שבטים אלה היוו חלוקה ברורה ומגדרית בין קבוצות, וכל קבוצה צעדה בעבודת ה' בדרך שונה לחלוטין, התואמת למזגה ואופיה. אבל כולם צעדו לאותו כיוון: לקיים את התורה ולקדש את שם ה' בעולם. כשהמטרה היא אחת – הפערים והשינויים פחות תופסים מקום, ואינם מפריעים להרמוניה השוררת בין כולם.

וה' יעזרנו על דבר כבוד שמו.

פרק לב

הקבלה למוסדות הלימוד

שאלה:

כמו רבים וטובים, נפלתי גם אני היכן שנפלו מאות לפני: לא קיבלו את בני לת"ת.

אני רותח מזעם על כל האברכים. מה פשעי ומה חטאתי שדוחים אותי ברגל גסה, רגל גאווה!

וכי אני עובר על איסור בזה שאני מפרנס את משפחתי ומקיים את חיוב כתובתי?

מי אתם שתשפטו אותי ותחליטו שאני יהודי פחות טוב מכם!
ואיך אתם מקבלים לת"ת בנים של אנשים בטלנים וחסרי מעש,
העסוקים כל היום בלשון הרע וביזוי תלמידי חכמים?
היו לי עד היום הוראות קבע לכוללים בשכונה. עד כאן. לא אתן יד לפושעים.

יש לך איך להצדיק התנהגות כזו? ואולי יש לך פתרון ברמה המעשית? תכל'ס הילד שנה הבאה בבית!

הכאב והזעם מובנים מאוד.

לפני שנפתח את הנושא הכאוב, ברצוני להקדים: אין טענות על כך שאברכים מעוניינים שלת"ת של הבן שלהם לא יתקבלו בנים למשפחות מודרניות, המחזיקות אינטרנט ללא חסימה. ברור שאם הבית פרוץ לרחוב הטמא, הילד שגדל בו לא יהווה החבר האידיאלי לבן שלי. כל הטענה היא על כך שלא מקבלים לתתי"ם בנים למשפחות שבהם האב עובד, אבל יש בהן יראת שמים לא פחות ממשפחות אברכים. וברוך ה'

ישנם רבים כאלה.

אז ראשית כל – קצת דעת תורה, על קצה המזלג.

סיפר לי אברך חשוב שלפני כשלושים שנה היה עליו לשלוח את ילדו לת"ת, והתלבט בין ת"ת מסוים שאליו שלחו בעיקר אברכים, לבין ת"ת אחר שאליו שלחו מגוון רחב יותר של אנשים. הוא ניגש למרן הגרא"מ שך זצ"ל להתייעץ, והרב שך התעניין רק בשאלה אחת: איזה ת"ת קרוב יותר לבית? לאחר ששמע שהת"ת המגוון יותר הוא הת"ת הקרוב, הורה לשלוח לשם בלא שום פקפוק.

כמו כן סיפר לי אברך נוסף שמרן הגרא"מ שך המליץ לאברכים לשלוח לאותו חידר, משום שנוכח בתוצאות החינוך שם, משום שבאמת שמו דגש גם על מידות טובות ודרך ארץ, ולא רק על לימוד.

ידיד נוסף סיפר לי שידוע לו ממקור ראשון על מנהל שנכנס לשאול את מרן הגר"ש אלישיב על מה יש לדחות משפחות המעוניינות לשלוח לת"ת שבראשותו, מה צריך להיות תנאי הסף. התשובה היתה – יש לדחות רק משפחה שבה האם הולכת בלי כיסוי ראש...

מנהל תלמוד תורה ידוע סיפר לי שבשנה אחת הופעל עליו לחץ כבד מצד ועד ההורים לא לקבל לת"ת ילד שאמו מתלבשת באופן מודרני, פחות צנוע מהסטנדרט באותה שכונה. המנהל בירר קצת על המשפחה, והתברר לו שזו משפחה מעולה, ההורים אנשים רציניים, ורק ההופעה של האם קצת מודרנית. הוא ידע שאם הוא יקבל את הדרישה הזו להשאיר את הילד בחוץ הוא יעשה עוול. הוא פנה אל ועד ההורים ואמר להם: "נסכם בזאת שאשאל את אחד מגדולי הדור שליט"א האם לקבל אותו או לא, ומה שיאמר זה מה שנעשה". מיותר לציין שהילד התקבל לחידר, בלא שום פקפוק.

סיפר לי ידיד העובד לפרנסתו, שבנו לא התקבל לת"ת מסוים בטענה ש"בהוראת מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א אנחנו מקבלים רק בנים של אברכים". אותו אדם לא האמין, נכנס בעצמו למרן ושאל האם זה נכון. מרן מחה בתוקף, וגם כל המשמשים שנכחו בחדר הזדעזעו מהרעיון, באמרם שמרן שליט"א מורה כל הזמן להיפך.

ולסיום, אי אפשר שלא להביא כאן את התמליל הכמעט מדויק של הסרטון המפורסם, בו נראה מרן הגראי"ל שטיינמן תוקף קשות את הגישה הרווחת בנושא זה (חלק מהדברים הוא תרגום מאידיש).

המנהל: "יש לנו כאן זוג שהתחתן בזיווג שני, אלמן ואלמנה, ויש לאשה שני ילדים יתומים, והאבא שיש לו כבר ילדים אצלנו בחיידר רוצה להכניס גם את הילדים שלה לחיידר כאן, יחד עם הילדים שלו. יש הורים שטוענים שהילד לא באותו הסגנון של החיידר, הוא בא מאמא שלו, והיא לא הסגנון של החיידר".
הגראי"ל: "זה בעיה, המשפחה מסכנה, מה הם יעשו, שלא יתחתנו?!"

המנהל: "אז מה זה נוגע לחיידר?"
הגראי"ל: "הם התחתנו, ויש להם ילדים, ורוצים ללכת לחיידר. מה זאת אומרת 'לא האחריות של החיידר'? אולי תשלח אותם לירח?!"

המנהל: "אז מה הראש ישיבה אומר למעשה, אפילו שהילד יכול להזיק, שהוא לא בדיוק הסגנון של החיידר?"
הגראי"ל: "למה זה לא הסגנון?"

המנהל: "האמא כנראה מבית קצת יותר פתוח... זה מתאים לחיידר יותר פתוח. זה לא שזה לא 'פרומער', זה 'פרומערע משפחה', אבל קצת פתוח, לא הסגנון של החיידר".
הגראי"ל: "אתה יכול למדוד כמה?"

המנהל: "יש אחד מההורים שאומר שהוא כן יכול למדוד".
הגראי"ל: "תמיד יש אחד שרוצה. גאווה, רק גאווה, שום דבר לא. הוא רוצה רק גאווה, גאווה גאווה! אל תחשוב שהוא ירא שמים, רק גאווה. מאה אחוז!"

המנהל: "אפילו שהוא אברך חשוב, אחשובע'ר יונגערמאן?"
הגראי"ל: "אז הוא אגרויסע בעל גאווה..."

"הרב מבריסק היה בתלמוד תורה. מי למד בתלמוד תורה הזה? כל הפערק'ס, כל הגורנישט. אני למדתי שם, הילדים של הרב

מבריסק גם למדו שם, ר' דוד למד שם. אז לבריסקער רב כן היה מתאים לשלוח את הילדים לחיידר הזה, אבל לו – לא היה מתאים. מה לא מתאים?"

המנהל: "הוא אמר שילד כזה בחיידר עלול להשפיע על הילד שלו".

הגראי"ל: "קורה מקרים שילדים מתקלקלים, מתקלקלים גם ילדים טובים. בכל החיידרים הטובים לא מתקלקלים ילדים? ילדים מתקלקלים".

עד כאן – הצגנו את הדעת תורה על הענין. גדולי ישראל סוברים שנעשה כאן עוול, ושאינן הצדקה לסלקציות הללו. אבל עתה נציג את הדעת בעלי בתים על הענין, כלומר – את דעתי שלי...

אירע מקרה שבנו של אחד מידידי הטובים, אברך רציני תלמיד חכם, לא התקבל לת"ת בשכונתו, כי הוא שידר פתיחות מסוימת שלא ערבה לחיכם של בעלי הדיעה. הייתי מיוודד עם מנהל הת"ת שנתן את התשובה השלילית, וניסיתי לדבר על ליבו שישנה את החלטתו. הוא הסביר לי את עצמו בכנות:

"תבין, אם אני מקבל אותו, בשנה הבאה יהיו עשרה שלא ישלחו אלי אלא לת"ת המתחרה. ובשנה שאחריה – שלושים. אני לא יכול להרשות לעצמי את זה. אני מבין שאותו הורה הוא תלמיד חכם יותר ממני, ואני מסכים שזה לא מגיע לו, אבל מה אני יכול לעשות? אתה רוצה שאפסיד את הפרנסה שלי בגללו?! אמור לי בכנות: מה אתה היית עושה במקומי?"

ואז קלטתי את עומק הבעיה: כל בעיה ציבורית, כמעט בלתי אפשרי להילחם בה.

ניקח לדוגמה את הנושא של קניית דירות לילדים. בעבר הרחוק, מי שהיה לו כסף הרשה לעצמו לתת נדוניה מכובדת, ומי שלא היה לו כסף לא עשה זאת, ובחר בחתן פשוט יותר שאינו דורש הרבה. כיום, כולם מחתנים כמו גבירים, כי פשוט אין ברירה. מי שלא מתחייב על סכום דמיוני בעליל, יכול להיות סמוך ובטוח שבתו תשב עד שילבין ראשה.

כל אדם שפוי מבין שזו נורמה הזויה לחלוטין, הקוברת חיים את רוב האנשים מגיל ארבעים עד גיל שבעים. כל משפחה נאלצת לממן חמש עד שמונה דירות בערי המרכז. ומידי יום ביומו אנשים קורסים תחת הנטל: מקבלים לחץ דם גבוה, סוכרת, תעוקה בלב, אירועים מוחיים, סרטן ושלל מרעין בישין. רחמנא ליצלן.

נו, כולם מתנגדים. מישוהו יכול לשנות משהו?

אף אחד.

למה?

כי מספיק שלא הצלחת לשכנע חמשה אחוזים מהציבור, וכבר נוצרת כאן תגובת שרשרת המטרפדת כל נסיון של תיקון. אותם חמשה אחוזים נותנים דירות, וזה מלחיץ את סביבתם הקרובה שלא יכולים לא לתת ולהפסיד הצעות, וזה מלחיץ את המעגל הקרוב אליהם, וכבר הגענו לחצי מהציבור, ש"נותן דירות כי כולם נותנים".

כך זה גם בנידון דידן.

למנהלים בוודאי לא איכפת לקבל כמעט כל ילד שנרשם, זה היה חוסך מהם הרבה כאבי ראש ועגמת נפש. כל הבעיה היא שהם חוששים מהציבור. מי זה "הציבור"? לרוב הציבור מגילאי עשרים ושמונה ומעלה ממש לא איכפת אם החיידר של הבן שלהם יקבל רק אברכים או גם עובדים. הם רוצים חינוך, השקעה, רמה לימודית, מידות טובות ויראת שמים. הם מבינים שכדי שילד יגדל כמו שצריך, המתכון הוא לא לסנן את משפחות החברים שיראו בדיוק כמו שאני נראה, אלא פשוט לחנך.

אבל יש חמשה אחוזים שכן בודקים בציציות של ההורים האחרים: אנשים שמשעמם להם, או בעלי מידות רעות, או סתם תמימים החושבים שאם ילד ישמע על המושג "איש עובד" הוא לא ירצה להיות אברך... אותם חמשה אחוזים לא ישלחו לת"ת בשנה הבאה, ובעקבותיהם עוד עשרה אחוזים המכירים אותם, ובעקבותיהם עוד עשרים אחוז, והנה נסגר הת"ת מחוסר עניין לציבור...

אז נכון. גדולי ישראל דורשים מהמנהלים להיות יותר עניינים, ולעסוק

בחינוך נטו ללא מחשבה על תועלת עצמית. אבל מי יכול לעמוד בדרישה גבוהה כזו? רוב רובם של המנהלים אינם גדולי הדור, אלא אנשים העובדים לפרנסתם. הם לא יכולים לעמוד בלחץ, ולכאורה – ניתן להבין אותם. הם צריכים פרנסה. מה יעשו?

כך שלהאשים את המערכת או את כלל הציבור – זה לא במקום. לכאורה רוב הציבור, או על כל פנים חלק גדול מאוד ממנו, מתקומם על התופעה. יש חמשה אחוזים בעלי מידות רעות, או סתם אברכים צעירים שעדיין לא נפקחו עיניהם, אבל הם ממש לא המדגם המייצג של הכלל. כלל הציבור מעריך מאוד גם אנשים שעובדים לפרנסתם, אם יראת השמים שלהם כראוי, ולעומת זאת מזלזל באברכים שיראת השמים שלהם פגומה.

לפחות נדע שרוב הציבור מבין שזה עוול, וממש לא מרוצה מהתופעה.

מה למעשה? מה ניתן לעשות בכדי לפתור את הבעיה?

ברמה הציבורית – לא ידוע לי על פתרון באופק. אבל ברמה האישית אולי נציע כיוון.

כל התמודדות שבאה לאדם, יש לבחון מה הוא יכול להוריד ממנה. על פי רוב חלק גדול מהקשיים הם מע"מ שאדם מספח לקושי שלו. אם יבחן היטב היטב את מצבו, יתברר לו שחלק גדול מהקושי ניתן לטיפול. מה שלא תלוי בנו לא תלוי בנו, אבל מה שכן תלוי בנו – ניתן להסרה, וחבל שנעמיס את זה על גבנו סתם.

חלק גדול מהקושי בספיגת דחיה חברתית נובע מזה שאדם חושב על עצמו מה שהוא חושב שהחברה חושבת עליו. כך אמר לי אב כאוב, דווקא אברך, שעבר חצי שנה משפילה ומייסרת: "אם לא רוצים לקבל את הילד שלי לחיידר זה אומר שכולם חושבים שאני כלום, ואם כולם חושבים שאני כלום, אז אני מרגיש את עצמי כלום". הסתכלות האדם על עצמו נקבעת לפי מה שהוא חושב שכולם חושבים עליו.

אבל האמת היא שמי שהוא באמת ירא שמים ועושה כראוי את תפקידו בעולם, הדבר מורגש אצל סובביו והם רוחשים לו הערכה

אמיתית. כך שאין סיבה להסתובב ברחוב, בבית הכנסת ובמכולת בתחושת נחיתות. אדם בעל תוכן וירא שמים באמת מסתבר ששכניו, רובם ככולם, מעריכים אותו, כי הם מכירים את אישיותו האמיתית. הוא צריך להזכיר לעצמו שהוא לא מתעמת עם כלל הציבור אלא עם מיצוט קולני.

הרבה פעמים ניתן לשמוע מאנשים עובדים טענות על כלל האברכים בסגנון של "כולכם שחצנים, מושחתים, ולא מוכנים לקבל מי שקצת שונה מכם". במקרים רבים הטענות הללו נובעות מהעובדה של סינון הילדים בחיידרים ובסמינרים. כפי שכתב השואל, הוא מתכוון לבטל את הוראות הקבע שלו לכוללים, ושמעתי לא אחת על אנשים שעשו כך. ניתן בהחלט להבין אותם.

אבל לפי מה שהעלינו עד כאן, וכמדומני שאני די צודק, חבל מאוד להאשים את כולם על התנהגות קלוקלת של אחוזים בודדים. עם כל הכאב וההבנה ללב מי שנכוח ברותחין מההתנהלות הרעה הזו, עדיין יש להזכיר, שכציבור מגזר האברכים הוא מגזר איכותי, ידידותי, המאכלס בתוכו הרבה אנשים בעלי מידות טובות, שבהחלט מקבלים גם מי שקצת שונה מהם. אלא שבדרך כלל האברכים בני העליה באמת אינם אלה שנותנים את הטון בניהול ענייני הציבור. אין להם זמן לזה, הם עסוקים בלימוד. מי שמנהל את הציבוריות הינם עסקנים פשוטים שלא שייכים ללימוד כלל.

חבל להאשים קבוצה שלמה בגלל מעשים. זה לא הוגן ולא ראוי. הכאב מובן, והתגובות מובנות, אבל הן לא תמיד מאוזנות.

השואל שואל: מה בכל זאת עושים עם הבעיה המעשית, שלמעשה החיידר מסרב לקבל את הילד שלי? היכן אני שם אותו בשנה הבאה?

על פי רוב ניתן למצוא תלמודי תורה ומוסדות חינוך טובים שמחנכים נפלא ליראת שמים למידות טובות ולתורה כראוי, שאין להם בעיה לקבל ילדים של אנשים עובדים. נכון שלא תמיד הם החיידרים הנחשבים, אבל הרי גם זה תיוג חיצוני שאין מאחוריו כלום. הרי זה כל מה שאנחנו מצפים ממנהלי המוסדות - שיתנהלו בצורה עניינית, ולא

ילכו אחרי מבט חיצוני ונסיון להרשים את כולם.

ואם אין מוסד כזה בעירך – אולי תנסה להקים אותו בעצמך. היו הרבה שניסו והצליחו.

אי אפשר לסיים את הדברים בנושא מבלי להזכיר, שישנם מצבים שיש לשקול מעבר דירה. אבל זה כבר נושא להתייעצות פרטנית עם מישהו המכיר את הנתונים.

פרק לג

מסלול החיים האברכי

שאלה:

לאחרונה אני נחשף רבות לטענות על ציבור האברכים, על כך שהם מפילים את עצמם על כתפי הציבור. החילוניים מכנים אותם "פרזיטים". אני ברוך ה' מבין את הערך הגדול של לימוד התורה, אבל ברצוני לברר את הנושא מבחינה תורנית: האם מותר לאדם להטיל את עצמו על הציבור כי הוא רוצה ללמוד?

ושאלה נוספת: הכוללים מאכלסים גם ציבור של אנשים שלא עושים כלום חוץ מלשטות קפה טחון יחד עם טחינת השקפה... אל תגיד לי לא, כי אני הייתי בכולל כזה בעצמי. אני לא מתכוין לומר שחלילה כולם כאלה, אבל יש אחוזים כאלה גם כן. אני שואל: למה מיעדים את הכוללים לכולם, גם לאלה שלא מתאימים לזה? האם גם לזה יש הצדקה תורנית?

השואל העלה שני נושאים מורכבים וכבדי משקל, ונבררם אחד אחד.

הנושא הראשון הוא השאלה העקרונית, האם אכן ראוי ליטול תמיכה עבור לימוד תורה. השאלה הזו לא נולדה אתמול, ודנו בה גדולי עולם. הרמב"ם והטור אוסרים, והבית יוסף ועוד הרבה אחרונים מתירים.

לשון הרמב"ם (הלכות ת"ת פ"ג) הוא כדלהלן:

כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, הרי זה חילל את השם, וביזה את התורה, וכיבה מאור הדת, וגרם רעה לעצמו, ונטל חייו מן העולם הבא. לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעולם הזה. אמרו חכמים: כל הנהנה מדברי

תורה נטל חייו מן העולם. ועוד צוו ואמרו: אל תעשם עטרה להתגדל בהן ולא קרדום לחפור בהן. ועוד צוו ואמרו: אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות. וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון, וסוף אדם זה שיהא מלסטם את הבריות.

וזה לשונו בפיה"מ לאבות (פ"ד מ"ה):

דע, כי זה כבר אמר: אל תעשה התורה קרדום לחפור בה, כלומר: אל תחשבה כלי לפרנסה, וביאר ואמר שכל מי שיהנה בזה העולם בכבוד תורה שהוא כורת נפשו מחיי העולם הבא. והעלימו בני אדם עיניהם מזו הלשון הגלויה, והשליכוה אחרי גוון, ונתלו בפשטי מאמרים שלא הבינום, והטילו להם חוקים על היחידים ועל הקהילות, ועשו את המינויים התוריים לחוק מכסים, והביאו בני אדם לסבור שטות גמורה, שזה צריך ומחוייב, לעזור לחכמים ולתלמידים ולאנשים העוסקים בתורה ותורתן אומנותן.

וכל זה טעות, אין בתורה מה שיאמת אותו, ולא רגל שישען עליה בשום פנים. לפי שאנו אם נעיין בתולדות החכמים זכרם לברכה, לא נמצא אצלם לא הטלת חובות על בני אדם, ולא קיבוץ ממון לישיבות המרוממות הנכבדות, ולא לראשי גלויות ולא לדיינים ולא למרביצי תורה ולא לאחד מן הממונים ולא לשאר האנשים, אלא נמצא קהילותיהם כולן יש בהם עני בתכלית, ועשיר רב הממון בתכלית, וחלילה לה' שאומר שהם לא היו גומלי חסד ונותני צדקה, אלא זה העני אילו פשט ידו לקחת היו ממלאים ביתו זהב ומרגליות, אבל הוא לא היה עושה כן, אלא מסתפק במלאכה שיתפרנס ממנה, בין ברווח בין בדוחק, ובז למה שבידי בני אדם, הואיל והתורה מנעתו מזה.

וכבר ידעת כי הלל הזקן היה חוטב, והיה חוטב עצים ולומד לפני שמעיה ואבטליון, והוא בתכלית העניות, ומעלתו - עד כי תלמידיו הם אשר הושוו למשה ויהושע, וקטן תלמידיו רבן יוחנן בן זכאי. ולא יסופק לבר דעת שאילו היה מסכים לקבל מבני דורו, לא היו מניחים אותו לחטוב עצים.

וחנינא בן דוסא, אשר קול קורא עליו: "כל העולם כולו אינו ניזון אלא בשביל חנניה בני וחנניה בני דיו קב חרובין מערב שבת

לערב שבת", ולא ביקש מבני אדם.

וקרנא דיין בכל ארץ ישראל, והוא היה משקה שדות, וכשהיו באים בעלי הדין, היה אומר: או שתתנו לי מי שישקה במקומי כשאני מתעסק עמכם, או שתתנו לי שזור מה שאבטל מעבודתי, ואדון לכם.

ולא היו ישראל בני דורם של אלו וזולתם לא אכזרים ולא שאינם גומלי חסדים, ולא מצאנו חכם מן החכמים שהיה מצבם דחוק שיגנה אנשי דורו שאינם מרחיבים לו, חלילה לה', אלא הם בעצמם היו חסידים, מאמינים באמת לעצמה, מאמינים בה' ובתורת משה, אשר בה הזכיה בעולם הבא, ולא יתירו לעצמם זה, ויסברו שהוא חלול השם אצל ההמון, לפי שהם יחשבו התורה למלאכה מן המלאכות אשר מתפרנסים בהן, ותתבזה אצלם, ויהיה עושה זה 'דבר ה' בזה'.

דברים כדורבנות.

ועם כל זאת, התשב"ץ (ח"א סימן קמ"ב – קמ"ח) האריך לחלוק עליו, וסתר את כל ראיותיו, וזה לשונו שם:

כי מהנראה שהוא הפריז על מדותיו והטעה כל הגאונים והרבנים ז"ל אשר היו לפניו ובזמנו, ומתוך שבא לכלל כעס בא לכלל טעות עד שקראם משוגעים. אויל הנביא משוגע איש הרוח. ואם הוא ז"ל עזרו המזל להיות קרוב למלכות ונכבד בדורו מפני רפואתו וחכמתו ולא נצרך ליטול פרס מהקהילות, מה יעשו הרבנים והחכמים אשר לא באו לידי מדה זו? הימותו ברעב או יתבזו מכבודם או יפרקו עול התורה מעל צוארם?! אין זאת כונת התורה והמצות והתלמוד.

והסיק להלכה בזה הלשון:

הצבור חייבים לגדל משלהם מי שהוא חשוב בדורו כר' אמי בדורו. ואם הוא חכם ששואלין אותו דבר הלכה בכולה תלמודא ואומרה ראוי למנותו פרנס על כל ישראל וריש מתיבתא, וכל ישראל חייבים לגדלו. ואם שואלין אותו במסכתא קבועה לו דבר הלכה ואומר - ראוי למנותו פרנס בעירו, והם מגדלין אותו. ואם

אינו בגדר זה עדיין, אלא שהוא עוסק בלימודו ומניח עסקיו - בני עירו חייבין למטרח בריפתיה (=לספק לו מזונותיו). וכן חייבים הצבור ליחד תיבה (=קופת צדקה) לתלמידים העוסקים בתלמוד כדי להרבות בשיבה ולמען הרחב גבולם בתלמידים, זהו חיוב הצבור. אמנם החכמים והתלמידים אם נהגו סלסול בעצמם שלא ליטול, ושיתפרנסו מיגיע כפם או בדוחק, יש להם שכר טוב בעמלם וחסידות הוא להם, ומוטב הוא להם שיבטלו קצת עיתים מלקיים והגית בו יומם ולילה מלסמוך על הצבור במזונותם.

וכמותו פסק הבית יוסף (סי' רמ"ו) וזה לשונו:

ובאמת לא נהגו חכמי הדורות כמותו (=כמו הרמב"ם), והראיות שהביא לדבריו יש לדחותם, ואדרבה יש להביא ראיות להחזיק ביד הנותנים והמקבלים. וכן ראוי לעשות, דאם לא כן כבר היתה התורה בטלה ח"ו, ועל ידי ההספקות יכולים לעסוק בתורה ויגדיל תורה ויאדיר. וכבר כתב והאריך הרשב"ץ בתשובותיו לחלוק על הרמב"ם ולסתור כל דבריו, ולהחזיק ביד החכמים והתלמידים הנוטלים פרס מהציבור, והביא כמה ראיות מהתלמוד והמדרשות. ומכל מקום מי שאפשר לו להתפרנס ממעשה ידיו ולעסוק בתורה ודאי מדת חסידות היא ומתת אלהים היא, אבל אין זו מדת כל אדם שאי אפשר לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה ולהתפרנס ממעשה ידיו.

נמצינו למדים, שלדעת הרמב"ם ועוד נטילת תמיכה בכדי ללמוד ולגדול בתורה היא חילול השם וביזוי התורה, ולדעת התשב"ץ והב"י ועוד, הדבר מותר ומצוה, משום שאין אפשרות לגדול בתורה בלי תמיכה כלכלית. מי שלא יתמסר לגמרי ללימוד התורה לא יצא תלמיד חכם. ועם ישראל זקוק לתלמידי חכמים.

כלומר, כמו שכל אדם המביא תועלת לכלל הציבור מוטל על הציבור לפרנסו, כך, פי כמה וכמה, אדם הלומד תורה מביא תועלת לכל כלל ישראל, וראוי הוא שיסתייע לזה מאת אחרים. ומכיון שהמציאות היא שאי אפשר להתעלות בלימוד כראוי אם משקיעים זמן נכבד בעבודה, מותר ליטול סיוע מאת אחרים.

עם ישראל בלי לומדי תורה לא יכול להשאר בצורתו היהודית, ואם כן - אין ברירה, ומותר לקחת כסף מאחרים בשביל ללמוד. אין ספק שעדיף להסתדר בלי להיות נתמך, אבל אם אין דרך אחרת להיות תלמיד חכם – זה שווה את המחיר.

יש לדעת שנטיילת כסף מאחרים היא דבר מגונה כשלעצמו. אדם צריך לדאוג לעצמו, וכפי שכתב הרמב"ם (בסוף הלכות זכיה ומתנה) שעל זה כיוונו חז"ל באומרם "שונא מתנות יחיה". הגמרא בחולין (דף ז:): מפליגה בשבחו של התנא רבי פנחס יאיר וזה לשונה:

אמרו עליו על ר' פנחס בן יאיר, מימיו לא בצע על פרוסה שאינה שלו, ומיום שעמד על דעתו לא נהנה מסעודת אביו.

זה מה שמצאו לשבח בתנא קדוש, כי מדובר בדבר חשוב מאוד.

אבל עם כל זאת, **כאשר זו הדרך היחידה לגדול בתורה** – הדבר מותר לכתחילה.

ובביאור הלכה (סי' רל"א) הביא משו"ת דבר שמואל שכתב וזה לשונו:

הנראה לעניות דעתי שאפילו הרמב"ם ז"ל יסכים בנידון דידן להתיר דאין דנין אפשר משאי אפשר, וכיון שכפי צורך השעה והמקום א"א לזה האיש החפץ בחיים להתקיים תלמודו בידו לזכות בו את הרבים כי אם בסיפוק צרכיו ע"י אחרים, הרי הוא ככל המון הדיינים והחכמים שהיו מקבלים שכר מתרומת הלשכה.

לאחר שהעלינו שלהלכה מותר ליטול תמיכה בשביל לגדול בתורה, ניגש לדיון על הכוללים שבזמננו, לאור דבריהם של גדולי הדורות האחרונים (המכתבים דלהלן מופיעים בספר "עמלה של תורה").

מייסד הכולל הראשון בליטא, הג"ר יצחק אלחנן, כותב שמטרת הכולל שהקים היא – לגדל גדולי תורה בעלי שיעור קומה, שיהיו מורי הוראה בישראל ויגדילו תורה ויאדירוה. כך רואה את הדברים גם מרן הקה"י במכתב, שמבאר שהלימוד בישיבה מביא את האדם למדרגת סברה ישירה וכוח למידה, אבל לא עושה אותו גדול בתורה. גדולי התורה צומחים רק בכוללים. מטרת הכוללים היא לגדל תלמידי חכמים

שיאירו את עיני כלל ישראל.

יש מטרה נוספת לכוללים שאותה מזכירים מרן הגר"א קוטלר ומרן האבי עזרי במכתביהם, והיא - להשריש בלב כלל ישראל את מציאות התורה ואת גודל חשיבות לימודה וקיומה. הם כותבים שההיסטוריה הוכיחה שבכל מקום שהיו לומדי תורה היהדות נשמרה, ובכל מקום שהתמעטו בו הלומדים התרופפה שמירת היהדות.

למעשה יש כאן הרחבה של ההיתר שנפסק בביאור הלכה שהובא לעיל. מדבריו נראה שעיקר ההיתר הוא בכדי לגדל מורי הוראה וראשי ישיבות שישפיעו על הכלל, וכן נראה שהיתה כוונת הג"ר יצחק אלחנן ביסוד הכולל. כיום לא זה הכיוון שאליו הולכים האברכים. רובא דרובא נשארים בד' אמותיהם, ולו מהסיבה הפשוטה שלא חסרים כיום מורי הוראה וראשי ישיבות. להיפך, ההיצע גובר על הביקוש.

אבל המציאות היא שאין ערוך להשפעה של לומדי התורה על הכלל בדרך עקיפה. עצם הדבר שיש ציבור ענק של תלמידי חכמים שעיקר רצונם בחיים הוא לקיים את התורה ולהנחילה לדורות הבאים, זה מקדש ומרומם את כל הכלל ללכת בדרך גבוהה יותר. זה מה שכותבים הגר"א קוטלר והגרא"מ שך במכתביהם.

ואם בוחנים היטב, יש כיום עליית הדורות במגוון תחומים. בראש ובראשונה בדקדוק ההלכה, שכיום הנושא של קיום ההלכה מושרש היטב בעצמות של חלק גדול מכלל ישראל, הרבה יותר מפעם. מלבד זאת גם בחינוך תורני, שכולם רוצים לשלוח את ילדיהם לישיבות. ומלבד זאת גם בביקוש וחיפוש דרך עבודת ה', שנהיה נושא ציבורי.

זה לא נעשה מאליו. כל זה מגיע בהשפעה עקיפה מהפירות של הכוללים. לומדי התורה הרציניים שבאמת מתעניינים מה הקב"ה רוצה מהם, גורמים לכולם להיות יראי שמים יותר ולגדול בתורה יותר.

כל זה – בנוגע לטענה העקרונית על נטילת תמיכה לצורך לימוד תורה.

מעתה נדון בנוגע לטענה השניה, שכיון שכל מטרת הכוללים היא לגדל גדולי תורה ויראה שישפיעו על כלל ישראל, אין שום סיבה

לייעד אותם לכלל הציבור הרחב ולהורות לכל בחור אחרי החתונה ללכת לכולל. אם חשקה נפשו בתורה – מה טוב, אבל אם לא – מה לו ולזה.

המציאות היא שהרבה בחורים דווקא אחרי החתונה תפסו את עצמם בידיים והתחילו ללמוד ברצינות. לפעמים דווקא ההזדמנות השניה שהכולל מעניק פותחת אפיקים חדשים לפני בחורים שלא הסתדרו עם הלימוד בשנות הישיבה מכל מיני סיבות.

ישנה סיבה נוספת לכך שהמסלול הטבעי של כל בוגר ישיבה הוא הכולל, והיא – ביסוס הבית החדש על אדני התורה. בדורנו אנו, השהיה במשך כמה שנים בין כתלי בית המדרש היא הבסיס החזק ביותר לחיים תורניים.

הגישה לזה היא כמו הגישה ללימוד בישיבה. כל בחור פונה לישיבה, גם אם הוא לא שייך ללימוד, משום שהשהיה בין כתלי בית המדרש מעצבת את דרכו ואת תפיסת עולמו, ומעמידה אותו על כיוון תורני במשך כל ימי חייו. מי שלא שהה כמה שנים בישיבה חסר לו משהו מהותי בנשמת היהדות. כך גם השהיה בין כתלי הכולל, בשנים הראשונות אחרי הנישואין, מעניקה בסיס תורני להקמת הבית של האברך הטרי. ההתחככות התמידית עם אברכים רציניים שכבר נושאים ריחיים על צוארם ועם כל זה מונחים בלימוד, מעניקה מושגים על חשיבות לימוד התורה, ומעמידה את החיים על כיוון נכון.

אמנם הטענה כשלעצמה היא נכונה, שכיום יש בכוללים גם הרבה אנשים שאינם מתאימים כלל ללימוד רציני כל היום, והם מבזבזים את הזמן לריק לאורך ימים ושנים, ומפילים את עצמם על אחרים בלי שום סיבה מוצדקת.

הבעיה היא בעיה. אבל יש לזכור שהבעיה הזו קיימת בכל מערכת שהיא. גם בכל מפעל יש את העובדים המיותרים, וגם בכל מוסד חינוכי יש את המורים שאינם יודעים את מלאכתם. ה"אברכים" הבטלנים הינם חלק ממערכת שמצמיחה פירות נפלאים, ולא יתכן שתהיה למערכת הזו מאה אחוזי הצלחה. אין דבר כזה עלי אדמות.

יש אנשים שונאי תורה האוהבים להכפיש את שמם של אברכי הכוללים על ידי נפנוף במיעוט המצוי הזה, שנמצא לצערנו בכל כולל. מרן הגראי"ל שטיינמן הגיב, באחד ממכתביו לגולה, תגובה הולמת לטענות אלה. הוא השווה את זה לדברי החובת הלבבות הדין באלה שמתמקדים בחיפוש רע באחרים במקום במעלותיהם. לכל בר דעת ברור שלא אלה המדגם המייצג של כלל האברכים. בכל חברה יש אחוזים של בטלנים וחסרי תוחלת, ואלו הבטלנים של עולם הכוללים.

ישנם אנשים הממהרים להדביק סטיגמה של בטלנות על כל מי שנושא בתואר אברך, ולפעמים הסיבה לזה פשוטה בתכלית: כל אדם רואה את העולם מהמשבצת שלו. מי שמחתן ילדים, רואה מול עיניו רק מועמדים פוטנציאליים לשידוכים או להלוואות וחתימת ערבויות. מי שעוסק בהרחבת דירה, רואה בכל אדם או "אחד שכבר בנה" או "אחד שהולך לבנות", ומי שעוסק בחינוך רואה בכל אדם "אבא של ילד בחיידר"...

ובאותה מידה, מי שהיה בכולל ולא הצליח ועזב, רואה את כל עולם האברכים מהמשקפיים שלו. הוא באופן אישי, בדרך כלל, חווה הרבה שנים של נסיונות מתסכלים וחוסר מעש. הוא הרגיש על בשרו שכולל זה מקום שלא מתקדמים בו לשום מקום ולא מצליחים לעשות בו שום דבר ממשי, ובאופן טבעי הוא רואה בכל מי שנשאר בכולל מישוהו שממשיך לחיות בתסכול וחוסר מעש.

אז מותר להפנים שזה לא כך.

העולם מורכב מהרבה מאוד סוגים של אנשים, וממש כמו שיש הרבה שלא מתאים להם ללמוד כל היום, וטוב עשו שמצאו את עצמם בחיים במקום המיועד להם, כך יש אנשים שבהחלט כן מתאים להם ללמוד כל היום, והמקום שלהם בעולמו של הקב"ה הוא אך ורק בכולל. רק בשבילים הומצאה המערכת הזו, והם בהחלט עושים חיל ומתקדמים בעולם הפנימי שלהם, גם אם לא בקול רעש גדול. לא ברעש ה'.

בדרך כלל ניתן לראות על הפנים של האדם, אם הוא נמצא במקום שטוב לו, או שהוא סוחב את החיים במקום הלא נכון. אברכים שבאמת

מתאימים להיות אברכים, ניתן לראות עליהם את האור, את השמחה, ואת הסיפוק הממלא אותם. כמובן גם להם יש קשיים כמו לכל אדם, אבל הם שמחים בחלקם ומשדרים רוגע ושלמות פנימית.

מי שמכיר מקרוב את עולם הכוללים יודע שרוב האברכים הם אנשים נפלאים. איני מדבר ממבט רוחני, שאברך עמל בתורה נמצא בפיסגת השלמות שכן אנוש יכול לאחל לעצמו: הוא עמל בתורה לשמה מתוך הדחק, אלא אפילו במבט ארצי: הם טובים לזולתם, מסורים לרעיותיהם ולילדיהם, מפרגנים ומתחשבים, לא דורשים הרבה לעצמם, ונחמדים לסביבה.

רבים מאברכי הכוללים מתקדמים באופן מעורר הערכה, משנה לשנה. ניתן לראות את צמיחתם הרוחנית, הן בידיעת התורה והבנתה והן בקיומה, ביראת שמים ובמידות טובות. כל אברך כזה הוא נכס לכלל כלל ישראל.

הכוללים מאכלסים גדולי תורה במלוא מובן המילה. דווקא הציבור הקדוש הזה, האנשים השקטים שאף אחד לא מביט לעברם ושאינם מופיעים בשום כותרת בעיתון, הם אלו העידית של עם ישראל. שם נמצאים האנשים שאיכפת להם באמת לדעת ש"ס, שהתורה והבנתה נמצאים בראש מעייניהם, ושמקיימים את התורה מצוני, מתוך התמסרות ואהבת ה' אמיתית.

ומי שבאמת לא משתייך לזה, אינו לומד ואינו מתקדם – יש לו לדעת שבאמת אין לו היתר לבזבז את הזמן וליפול על כתפי הציבור בחינם. אף אחד לא התיר לעשות זאת לאורך שנים (חוץ מהשנים הראשונות אחרי החתונה, שבזמננו הינן דומות קצת לשנות הבחורות, כאמור לעיל).

פרק לד

אברכים בעולם הגדול

שאלה:

אני עובד כפקיד בנק, ויש לי בעיה עם אברכים. לא עם כולם כמובן, אבל עם חתך רחב.

אני מאוד מכבד את האברכים ומעריך את גודל החשיבות שלהם ותרומתם לעם ישראל. עם כל זאת יש לי קושי כאשר אני רואה אברכים המשדרים חוסר ביטחון עצמי ורפיסות מסוימת כשהם עומדים לפני. הם מתנהגים בחוסר ביטחון, חוסר יכולת לתקשר, וחוסר ידע איך להתנהל. והאמת היא שניתן לראות זאת בכל מקום: בקופת החולים, במשרדים ממשלתיים, ובכל מקום בו צריך קצת כתפיים. יש אברכים המשדרים כאילו הם ממש לא במקום.

יש לך הסבר מניח את הדעת לתופעה הזו? אולי אם אבין אותה יקל עלי להעריך ולכבד אברכים המתנהגים כך. כי בסך הכל בשכלי אני בהחלט מבין שזה לא מבטל את גדלות התורה שהם עוסקים בה.

לא אנסה להתכחש לתופעה, שבאמת חתך רחב של אברכים משדר חוסר ביטחון וחוסר תקשורת מחוץ לבית המדרש. לעניות דעתי זה לא ממש קשור לאברכים, אלא לפרומקייט, אלא שעל פי רוב הפרומער'ס הינם אברכים. על כל פנים התופעה די קיימת. אבל אם נבחן אותה לעומק, נמצא שהיא כלל עולמית, וכולם סובלים ממנה, כל אחד בתחום שלו. כך שלרחוש מחמת כך בוז לאברכים – זו טעות הנובעת משטחיות. כי שורש התופעה טבוע עמוק בנפש של כל אדם.

אסביר את כוונתי.

האדם חש ביטחון כשהוא נמצא בעולם המוכר לו. הסביבה המוכרת

משרה עליו תחושת ביטחון ונותנת לו ערך עצמי. ברגע שהוא נכנס למקום לא מוכר – על פי רוב בטחונו העצמי מתפוגג תוך כמה דקות.

ננסה להיכנס לתפילה בבית כנסת של עדה שונה, ולא לברוח לפינה ולצפות מהצד, אלא לשבת במרכז, באיזור הבימה. איך נרגיש? כל רגע נחשוב שאולי מישוהו מסתכל עלינו ורואה שאנחנו בעצם לא יודעים מתי קמים ומתי שרים ומתי מתיישבים. נרגיש ממש לא בנוח. ואם נעשה זאת במשך שעותיים רצופות נרגיש כיצד כל בטחונו העצמי הולך ונמוג.

כאברך צעיר קראתי ספר הדרכה ללידה. באחד הפרקים כותבת הסופרת – במקצועה תומכת לידה כמדומני – על מה שהיא מגדירה כ"ההרגשה המשתקת שבית החולים משרה על כל הבאים בשעריו". היא מתארת דוגמה קלאסית שהיתה לה עדה: לחדר הלידה הגיעו זוג צעיר. הבעל היה אדם משכיל ומצליח לפי כל קנה מידה, בעל תפקיד בכיר. האשה שכבה במיטה מתייסרת בציריה, וביקשה מבעלה להביא לה שמיכה. נו, מאין לו שמיכה בבית חולים זר? הוא ניגש בהיסוס בולט אל האחות ושאל בחצי פה: "אה... אפשר בבקשה לקבל שמיכה?" האחות היתה טרודה והשיבה בחיפזון: "קח לך מהארון הפינתי". יפה. עכשיו לך תדע מה זה הארון הפינתי. אשתו הצעירה המשיכה לסבול, אך הוא פשוט לא העז לגשת שוב לאחות לשאול.

אני מניח שרוב הקוראים חוו חוויה מעין זו והם משתתפים עתה בצערו...

אותה כותבת משתמשת בסיפור זה כדוגמה קלאסית למה שהיא מכנה "הרגשה משתקת של בית חולים". אבל לדעתי ההגדרה רחוקה מלהיות נכונה. בית חולים אינו מקום מיוחד, והוא לא משרה שום הרגשה מיוחדת על הבאים בשעריו.

ההסבר הפשוט לתופעה הוא, שאדם לא מרגיש בנוח כשהוא נכנס לעולם לא מוכר לו, הוא מאבד את בטחונו העצמי. ובית החולים הוא פשוט דוגמה קלאסית לעולם בפני עצמו, הגורם למי שבא בשעריו להרגיש שהוא נכנס לעולם חדש. שם לא תופס מקום ממשי העולם

שבחוץ. גם המנהל המוצלח ביותר, כשהוא בא לבית חולים הוא חולה כמו כולם או מלווה כמו כולם. המעמד שלו נשאר בחוץ, בחניה, ביחד עם מכוניתו הכסופה. זו הסיבה שבטחונו העצמי השופע מתאייד ברגע אחד מיד ביציאה מהמעלית שבחניון. וכולנו כאלה.

הביטחון העצמי שלנו בנוי בהרבה על הביטחון שאנחנו שואבים מהעולם המוכר לנו. בו ברגע שניכנס למקום לא מוכר, שבו לא מכירים אותנו ולא מתעניינים במה שיש לנו להציע, נתחיל לגמגם ולהזיע לפני כל משפט שנוציא מהפה.

הקב"ה ציוה בתורה ארבעים ושמונה פעמים על אהבת ה' וזהירות מאונאתו, בדיוק מסיבה זו. ה' מרגיש לא בבית, והוא חש לא בנוח. בכל פסיצה הוא חושש שמא היא לא מוצלחת, הוא מרגיש חסר ביטחון. הקב"ה ציוה עלינו להשתדל להקל עליו את ההתמודדות, לתת לו הרגשה של ביטחון.

וזו הסיבה הפשוטה לחוסר הביטחון של חלק מהאברכים כשהם יוצאים לבנק, לקופת חולים, למשרדים וכדומה. זה פשוט לא העולם שלהם. אין להם אישיות רופסת, אלא פשוט הם לא מכירים את העולם החדש שכרגע הם נכנסו בשעריו. העולם שמחוץ לכולל והעולם שבתוך הכולל מתנהל בקודים שונים לחלוטין. כשאברך יוצא לסידורים הוא מרגיש כאילו הוא הפליג לארץ אחרת.

כשאברך פוגש בעולם הגדול הוא מרגיש כמו חוצניק שירד הרגע מהמטוס. הוא לא בבית, ולא יודע מה השפה שבה משתמשים במקום הזה.

האם זו סיבה לבוז לו, או לחוש שהוא "לא יוצלח" חלילה? הוא פשוט חי בעולם אחר. בעולם שלו המוכר לו הוא אדם שמת, נחמד ולבבי. אבל כאן הוא נמצא על תקן של אורח, ומתנהג בהיסוס כמו אורח.

כל השאלה היא באיזה עולם עדיף לחיות. ניתן לומר שהעולם בו חיים האברכים – עולם הכוללים - הוא עולם גבוה ונעלה, שמי שזוכה לנצל אותו ולהתחבר אליו כראוי הוא אדם מרומם הקרוב לשלמות.

אבל לכאורה מלבד כל הנ"ל ישנה נקודה עמוקה יותר. ישנה סיבה נוספת למה שמגדיר השואל כ"רפיסות" הקיימת אצל חלק מן האברכים. גם זו תופעה השייכת בעיקר לעולם הישיבות המכונה "בני ברק".

רפיסות זו נובעת מחיים בתוך ציבור.

בעולם המערבי אין חיה כזו הנקראת "ציבור". כל אחד חי בעולמו הפרטי, בבית שלו, במשרד שלו, וכמובן, אי אפשר לשכוח את העיקר - מול מסך המחשב האישי שלו... על כל פנים, כל אחד מתמקד בעצמו, בחייו, בהצלחותיו או בכשלונותיו.

האיש החרדי הוא ההיפך הגמור. כל כולו נושם את "הציבור", החל מרגע הלידה, ועד רגע עצימת העיניים בצאת הנשמה. מוסדות החינוך, הישיבה קטנה והישיבה גדולה, ואחר כך גם הכולל - הם מקומות בהם כולם נפגשים זה בזה כל הזמן, ומחפשים את מקומם ללא הרף בתוך המסגרת הזו.

אם נעין בתורה שבכתב ובש"ס נמצא שאופי החיים היהודי תמיד היה כזה: שבטי, מאוחד, עם נורמות מחייבות וכללים די ברורים. אמנם לא כמו היום שהנורמות והמחויבויות מקיפות אותנו בכל נשימה ונשימה, אבל התופעה בהחלט היתה קיימת.

יש לזה הסבר פשוט: כאשר החיים מתנהלים על פי התרבות המערבית, הגורסת שאין מטרה ערכית לחיים, והאדם עסוק במאמץ לחיות במקסימום ההצלחה האפשרי, כל אחד מרוכז בעצמו בלבד. אבל כאשר יש ערך עליון שבעבורו החיים קיימים, באופן טבעי הציבור מתאגד סביב נורמה מחייבת, כי כולם מעמידים את חייהם פחות או יותר על אותו כיוון.

והאמת היא שבשורש הדברים התופעה קיימת בעוצמה גם בעולם המערבי, רק על דברים אחרים: כולם מחוייבים למגורים בדירת אבן שלשה חדרים, ומי שמתגורר בביקתת עץ על אחד ההרים נחשב ללא נורמלי. כולם נמצאים בעמדת זמינות גבוהה עם טלפון בבית ואיפיון בכיס וכתובת מייל, ומי שבוטט במוסכמה הזו נחשב למזרז ותמהוני.

כלומר, כל חיי חברה בעולם מושתתים על נורמות מחייבות, השאלה היא רק אלו נורמות. אצל המערביים הנורמה היא להיות מצליחן ומתקדם, ואצל אנשים כמונו שיש להם ערך עליון בחייהם, הנורמה היא לעשות מה שהערך הזה דורש, כלומר – לשמור על התורה. כמובן שבאופן כזה הנורמות הציבוריות מקיפות שטח הרבה יותר רחב בחיים.

עד היום הזה, ניתן לראות זאת ברחבי העולם: בכל עדה שיש בה תפיסת עולם שיש ערך פנימי לחיים, ולא רק נהנתנות לשמה, יש מחויבות ציבורית לנורמה מסוימת. וככל שהדת תופסת יותר מקום, כך המחויבות הציבורית גדולה יותר.

לתופעת הציבוריות יש תופעת לוואי שלילית. היא התפשטה על כל תחומי החיים, בלי קשר לתורה ולמצוות.

לאדם מערבי אין מחויבות לאף אחד, הוא יכול ללבוש חולצה באיזה צבע שהוא רוצה, ולעשות ברחוב ככל העולה על רוחו. האברך הוא ההיפך הקיצוני מזה. אפילו על צבע הגרביים אין לו מרחב בחירה, שלא לדבר על צורת ההתנהגות. יש כללים איך אומרים שלום ברחוב ואיך אומרים מזל טוב לשכנים והאם מותר שלא יהיה סרט סביב הכיפה... כמובן שלנורמות מוזרות אלו אין שום ערך רוחני, אבל הם נוצרו באופן טבעי בעקבות העובדה שאנחנו ציבור המחויב לנורמות.

ויש לזה מחיר.

ככל שהמחויבות להשביע את רצון הציבור מקיפה יותר את החיים, האדם הולך ומאבד את חוט השדרה שלו, את בטחונו העצמי ואת ערכו הפנימי. הוא נעשה תלוי בדעת הקהל ומשדר חולשה ורפיסות.

אין ספק שזו תופעה שלילית, אבל יש לזכור שהיא נוצרה כתופעת לוואי כמעט מוכרחת מדרך חיים שהוכיחה את עצמה והצמיחה פירות נפלאים, של גדודים של אנשים לומדי תורה ומקיימי כראוי.

כל עוד לא נמצאה דרך חינוך אלטרנטיבית להעמיד דור שלם של עובדי ה' העושים את רצונו בשלמות, **לא רק באופן אישי אלא גם כמהלך ציבורי** - אין לאף אחד זכות למתוח ביקורת.

באופן אישי בוודאי שכל אדם יכול וחייב להיות חכם וללכת בין הטיפות, מצד אחד לא לבעוט בפומבי במוסכמות חברתיות, ומצד שני לתת לעצמו מרווח נשימה ומרחב מחיה, להכיר את עצמו ולדעת מה תפקידו בעולם באופן אישי. אבל זו עבודה קשה שבמקדש, ולא כולם מצליחים בה.

וזו הסיבה שישנם אברכים המשדרים חוסר חוש שדרה. זה נובע בהרבה מהאווירה שגדלו בה, אוירה בה "הציבור" הוא נושא מרכזי הקובע את סדר היום. אמנם מוטל על כל אחד להתגבר על זה, אבל עם זאת אין סיבה לבוז למי שסובל מכך, גם אם זה גורם לו לנזק מסוים. אם בעקבות המחויבות הציבורית בסופו של דבר הוא מתמסר ללימוד ומתקדם, הוא מרויח משהו גדול מאוד, ובדרך כלל זה שווה את המחיר.

פרק לה

היחסים עם ההורים

שאלה:

יצאתי לעבוד, והסתבכתי עם אבי ועם חמי. אבא שלי מאוכזב עמוקות, ואני פגוע מכך עוד יותר עמוקות. מה אני יכול לעשות שאינני יכול להיות מה שהוא רוצה? אני אדם לעצמי. למה הוא לא מקבל את זה?

גם חמי מאוכזב. הוא הכיר אותי כבחור מוצלח, ונתן לי דירה בזמנו, וציפה לראות שההשקעה תצדיק את עצמה, אבל מה אפשר לעשות שההשקעה לא הצדיקה את עצמה. תאמין לי שניסיתי.

יש פתרון?

הקשר המשפחתי חשוב מאוד לפני הקב"ה בכבודו ובעצמו. הגמרא (יבמות ד:) אומרת:

"האווה את שכניו והמקרב את קרוביו וכו', עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה תשוב ויאמר הנני".

כמו כן מצינו גמרא נוספת (מכות כד.). האומרת "בא דוד והעמידן על אחת עשרה", כלומר, דוד המלך ראה את הקושי שיש לדורות האחרונים להתמקד בכל תר"ג המצוות, והוא העמיד אחד עשר כללים עיקריים שע"י התמקדות בהן ניתן לבוא לקיום כל המצוות. ומה כתוב באותם אחד עשר כללים? אחד מהם הוא: "וחרפה לא נשא על קרבו". ומפרשת הגמרא: "זה המקרב את קרוביו". מכאן למדנו שיחס נכון וקרוב לבני משפחתנו הוא אחד הכללים היסודיים בשמירת התורה והמצוות ובדרך העליה והשגת השלמות.

וזה לשון הרמב"ם (מורה נבוכים ח"ג פרק מ"ב):

זאת המדה תשמרה ותחזקה זאת התורה הישרה מאד, רצוני לומר נשיאת פני הקרובים והטיב להם, כמו שאמר הנביא 'עוֹכֵר שארו אכזרי', ודברי התורה בצדקות לאחיק לענייך וגו', והחכמים ז"ל משבחים מאד מדת האדם שיהיה מקרב את קרוביו ונושא את בת אחותו, וכבר הודיעתנו התורה בזאת המדה הפלגה גדולה מאד, והוא שהאדם צריך לישא פנים לקרוביו ולקרב מאד כל מי שיש לו עמו אחוה, ואפילו חטא לו וחמסו, ואפילו היה הקרוב ההוא בתכלית ההפסד אי אפשר לו מבילתי שישא פנים לקרוב.

כפי שכותב השואל, הוא פיתח מערכת יחסים מורכבת מאוד עם אביו. ננסה להסביר את הקושי ולפרק אותו לגורמים.

כל ילד אוהב מאוד את הוריו. זה משהו טבעי ומובנה בנפש, גם אם ההורים שלו הם לא בדיוק לפי הראש שלו. גם כל הורה אוהב מאוד את ילדו. הורים וילדיהם קשורים זה לזה בקשר דם בל ינתק, קשר כזה אשר הסכינים החדים ביותר לא יצליחו לנתקו. על הפסוק (דברים י"ג ז') "או רעך אשר כנפשך", דורשים חז"ל – "זה אביו".

כל אדם שואף מאוד לך צות את הוריו ולשאת חן בעיניהם, וחשוב לו מאוד לקבל מהם אישור שהוא חכם ומוצלח. הוא גם רוצה מאוד שהם יהיו מרוצים ממנו ורוצה להרגיש שהוא מיסב להם נחת.

ככל שהקשר עם ההורים הוא עמוק, כך הוא רגיש. כי דווקא משום שהוא כל כך חשוב לאדם, כל מילה שלא במקומה וכל חוסר הבנה יכול להתנפח ולקבל ממדים גדולים, הרבה מעבר לפרופורציות האמיתיות שלו. ולפעמים דווקא בין הורים לילדיהם נאמרות מילים שלא היו צריכות להאמר, המשאירות משקעים מרירים ארוכי טווח.

עד כאן אלו דברים נכונים בכל מערכת יחסים שבין הורים לילדיהם, ואכן בהרבה משפחות הנושא הזה הוא נושא מורכב, מסיבות אלו ודומות להן. אבל כשיוצאים לעבוד, הנושא נעשה מסובך פי כמה.

במקרים רבים האב רוצה מאוד שהבן יהיה אברך רציני ומצליח בלימודיו. בשבילו, אם הבן יוצא לעבוד זו מכה קשה. כאשר אדם מחליט

בכל זאת לעשות את הצעד הזה הוא מרגיש אי נעימות עמוקה, לחץ כבד ותחושת אשמה, מכך שכביכול בגללו הוריו היקרים לא שמחים ולא רואים נחת. מלבד זאת הוא גם גם מרגיש מחויבות לעשות את המקסימום, או יותר מהמקסימום, כדי שאביו יהיה סוף סוף מרוצה ממנו.

מצוי מאוד שהלחץ מהאב התחיל כבר בשנות הישיבה, כשכבר אז לבן לא היה טעם בלימוד ואביו לא היה מרוצה מהמצב. והלחץ המצטבר מכל השנים יוצר תחושת טינה עמוקה על מי שבגללו אני מרגיש כל כך רע עם עצמי, ושאיף פעם הוא לא מרוצה ממני.

כדי לבחון את הענין, יש לבדוק מה אומרת התורה על כך. נפסק בשולחן ערוך שולחן (יו"ד הלכות כבוד אב ואם סימן ר"מ סעיף כ"ה) בזה הלשון:

תלמיד שרוצה ללכת למקום אחר, שהוא בוטח שיראה סימן ברכה בתלמודו לפני הרב ששם, ואביו מוחה בו לפי שדואג שבאותה העיר הגויים מעלילים, אינו צריך לשמוע לאביו בזה. הגה: וכן אם האב מוחה בבן לישא איזו אשה שיחפץ בה הבן, אין צריך לשמוע אל האב.

דעת הפתחי תשובה, שהטעם בזה הוא משום שכל הדוגמאות הנ"ל אלו דברי מצוה, ובמצוה אין חיוב לשמוע אל האב. אבל דעת הגר"א היא שנאמר בזה יסוד כללי (המבואר גם בראשונים בתחילת יבמות), שאין לבן מחויבות לנהל את חייו האישיים כפי רצון אביו. מצוות כיבוד אב ואם אינה כוללת חיוב למלא את רצון ההורים במה שלא נוגע אליהם באופן אישי.

בנידון דידן, גם לפי דעת הפתחי תשובה אין צריך לשמוע להורים, שהרי מדובר כאן על מצוה. לפרנס את המשפחה זו מצוה, ואם אדם בלאו הכי לא לומד, והשאלה היא האם להמשיך בכולל או לפרנס, השאלה כאן היא תורנית טהורה, ובזה אין להורים זכות דיבור.

עד כאן נתברר הנושא מבחינה הלכתית נטו. אבל, כמובן, המצוקה הרגשית אינה נובעת מביטול מצות כיבוד הורים, אלא מתחושת רצון טבעית הטבועה בלב האדם למצוא חן בעיני הוריו ולקבל את

הגושפנקא שלהם שהוא בסדר. אבל אף על פי כן, יש בידיעת דברים אלו תרופה כלשהיא. אם אדם יודע שהקב"ה נותן לו את מלוא האישור לנהל את חייו כפי שהוא מבין לנכון, זה מחזק אותו בליבו פנימה.

מה למעשה? מה עושים כדי לרפא את מערכת היחסים?

השלב הראשון והיסודי הוא – לא לשאת תחושות אשמה. להיות שלמים עם עצמנו. כי מי שנושא על עצמו תחושת אשמה, משדר את זה מבלי משים ביחסים עם ההורים, וגורם להם לחשוב **שהוא באמת אשם**. כך היא המציאות: אדם השלם עם עצמו, על פי רוב אחרים לא מבקרים אותו. לעומת זאת אדם המאשים את עצמו, גורם לאחרים באמת להאשים אותו. מלבד זאת, תחושת האשמה גורמת לכעס פנימי על ההורים, שעם כל מאמציו עדיין לא מרוצים ממנו, וגורמים לו תסכול כה גדול על לא עוול בכפו.

לעומת זאת, אם אדם משוחרר מרגשות אשמה, הוא רואה את הדברים מנקודת מבט הרבה יותר מאוזנת. הוא מבין שהוא בסדר, וההורים שלו מסובכים בקושי רגשי לא קל, שאינו נגרם מחמתו כלל אלא מחמת עצמם. בצורת חשיבה כזו הוא משקיף על כל הענין מבחוץ, הוא לא נלחץ מהוריו, ויש לו פניות רגשית לנסות אפילו להבין אותם.

השלב השני הוא ברמה המעשית: להראות להורים אהבה שאינה תלויה בדבר. להתקשר, לשוחח, להציע עזרה, לקפוץ מידי פעם לביקור, וכדומה. על כל פשעים תכסה אהבה. האהבה הטבעית שבין הורים לילדיהם היא עצומה, ורק מכוסה לפעמים בכל מיני כיסויים, שנוצרו בעקבות "והמה ביקשו חשבונות רבים". אהבה אמיתית ללא תנאים - תמסמס את הכיסויים הללו.

אבל השלב השני תלוי בראשון. כל עוד נסחב על גבינו את רגשות האשמה – לא נוכל להראות את אהבתנו בצורה חלקה. תמיד נמשיך לבוסס בבזל של "מה אבא חושב עלי, האם סוף סוף הוא מרוצה". הדרך היחידה לצאת מזה היא – להיות מעל זה. מי שבטוח בצדקת דרכו, לאחר התייעצות עם גדול בתורה והפעלת שיקול דעת, לא מרגיש את עצמו זקוק לאישור. ורק כאשר לא זקוקים לאישור, ניתן

לגשת לניהול היחסים ברוגע ובנחת.

יש להדגיש: לכבד את ההורים ולהראות להם אהבת בן לאב, אך ורק בגלל שהם הורים. ללא ציפיות למחמאות, ללא צורך באישורים. פשוט כדי לקיים מצות עשה יקרה של כיבוד אב ואם.

הדבר השלישי שיכול מאוד לעזור – הוא פשוט (...). לשוחח על הנושא בפתיחות. להעלות את הנושא, ולהסביר את השיקולים שגרמו לצעד הזה. לא מתוך עמדת נחיתות והתגוננות, אלא מתוך תחושת שלמות ורוגע. אין כמו שיחה פתוחה ליישב הדורים ולגרום לקירוב הלבבות.

התועלת של שיחה כזו היא כפולה. הראשונה – מצד עצם השיחה. כאשר כל אחד אומר מה שהוא חושב, ניתן יותר להבין זה את זה ולהגיע לקירוב הלבבות. והתועלת השנייה – מצד עצם הדבר שהנושא עולה לדיון. הדבר מראה להורים שאנחנו איתם, פתוחים איתם, לא עושים דברים מאחורי גבם, ולא פוחדים מהם פחד לא בריא. השיחה הזאת משדרת שהקשר בנוי היטב, שאין סודות, ושאינן כעסים ומתחים. זה לבד מרפא חלק גדול מהקושי.

אבל כל זאת בתנאי שהשיחה נעשית בגישה הנכונה. לפעמים ההרגשה החבויה בלב עמוק פנימה הדוחפת לניהול השיחה היא – רצון לקבל לגיטימציה מההורים. רצון שהם יהיו סוף סוף מרוצים מאיתנו, שלא יכעסו על זה שאנחנו בוחרים במהלך חיים אחר מהם. כאשר זו הגישה, אין שיקול דעת נכון, והשיחה נועדה מראש לכישלון.

ההרגשה צריכה להיות מתוך שלמות פנימית, ומתוך רצון של בן שאוהב את אביו, שלאביו יהיה טוב על הלב. לא בגלל שאני זקוק שהוא יהיה מרוצה ממני, אלא בגלל שאני רוצה שהוא ירגיש טוב וישן היטב בלילה. כאשר הגישה היא כזאת, ניתן לשוחח ללא חריקות ולהגיע להבנה הדדית וחיוק הקשר.

ההיתכנות של שיחה כזאת היא רק כאשר קיים בסיס רחב של אהבה שאינה תלויה בדבר. רק לאחר תקופה ארוכה שבה הבן ישקיע מאמץ לכבד את הוריו באמת, בלי רגשות אשמה ובלי ציפיות אישיות,

וירגיש שכבר התרפאה המערכת, או אז יהיה אפשרי לפתוח נושאים כאובים בצורה בוגרת ורגועה.

השואל הציג גם את הבעיה שלו עם חמיו, וזו באמת בעיה מסוג שונה לגמרי.

ביחס להורים – ישנו רצון עמוק לר־צותם. האדם רוצה לקבל מהם אישור על דרכו ולראות שהם מרוצים ממנו. אבל ביחס לשווער מדובר על רצון אחר לגמרי. יש רצון להוכיח לו את ערכנו, שיתפעל מאיתנו. זה לא רצון לקבל אישור והערכה, אלא רצון לקבל כבוד והתפעלות.

על הרצון הזה – הרבה פעמים צריך לשים איקס שחור כאשר יוצאים לעבוד. להתיימש מזה מראש יאוש מדעת. להשלים עם העובדה שאולי השווער לא יהיה מעריץ גדול שלנו.

אמנם אסור להכליל. יש הרבה אנשים חכמים שיודעים להעריך ולזהות איכות פנימית, ולהעריך בכל ליבם אדם שעובד וקובע עיתים לתורה והוא ירא שמים באמת. אבל אם השווער הוא לא מאלה – לא נורא. אפשר להסתדר בחיים גם בלי זה.

אבל השואל תיאר בעיה, בעיה אמיתית.

אסור לשכוח שהשווער נתן דירה, למחצה, לשתי שלישי, ולפעמים אפילו יותר מזה. הסיבה שהוא עשה זאת היתה, שהוא רצה שביתו תינשא לבחור כלבבו. ה"כלבבו" שלו הוא – חתן תלמיד חכם. זכותו המלאה.

ומה קרה בסוף? לקחנו את הכסף, ועתה אנחנו רוצים לשנות את החיים, לא לפי התכניות שלו.

מותר לנו לחיות כפי שאנחנו מבינים, לא כפי שחמינו מבין. אבל הכאב שלו מוצדק וזועק לשמים: הוא מגלגל חובות או משלם משכנתא, שעל פי דרך היושר אנחנו היינו צריכים לשלם. הוא הסכים לעשות זאת בחוסר ברירה, על מנת שבתו תינשא למישהו כלבבו. איך אנחנו יכולים לקחת את הדירה, להשאיר אותו נאנק תחת החובות הכבדים, ולחיות בדירה הזו כרצוננו, נגד רצונו ושאיפותיו?

הבעיה היא כאובה מאוד, כי כולם צודקים. אנחנו לא צריכים לחיות לפי הרצונות שלו, אבל הוא לא צריך לשלם דירה אם אנחנו לא הולכים במסלול שהוא רוצה שנלך בו.

יש פתרון, אבל הוא קשה מאוד לביצוע:

להחזיר לו את הכסף.

לא צריך להחזיר ממש את הכל, וגם לא צריך להחזיר בבת אחת. אבל צריך לשחרר אותו מהמשא הכבד שעל פי היושר הוא לא אמור לשאת, ובד בבד לשחרר את מצפוננו ואת מחויבותינו.

על פי דרך התורה, אדם צריך לדאוג לעצמו. אין זה מן הראוי להעמיס את עצמנו על כתפי הורינו בצורה כזו שנוטלת מהם את שמחת החיים ואת הבריאות ואת שלוות הנפש. כל אדם צריך לדאוג לעצמו ולא להכביד על זולתו בצורה נוראה שכזו, ועל אחת כמה וכמה כשהמדובר הוא על הורינו שאנחנו חייבים בכבודם.

אז אם אדם באמת לומד – ניחא. אולי זו הדרך היחידה לגדול בתורה, ואולי יש לזה איזושהי הצדקה. קטונתי מלהכריע בזה. אבל אם הוא לא לומד כל היום, אין שום היתר ושום הגיון שהורים יקנו עשר דירות לילדיהם, ויכרעו תחת המשא, והילדים ישבו בנחת בדירותיהם.

אין ספק שזה קשה לשלם דירה, אבל כמדומני שהריוח האישי היוצא מזה הוא עצום. כל אדם הגון נושא במעמקי מצפונו חוב לחמיו. אם יש בו הגינות, הוא מרגיש מאוד לא נעים שהשווער מגלגל בשבילו גמחי"ם. הרי זה מנוגד לשכל, ולהגיון, ולישרות המינימלית. בגלל החוב הזה הוא מרגיש כל הזמן מאוים מחמיו, ולחוץ ממנו, ומחויב לעשות את רצונו. זה נובע לא רק מרצון טבעי לקבל כבוד והערכה, אלא ממצפון ומאי נעימות. אדם מרגיש שאם הוא ישיב את רצון השווער הוא לפחות קצת ישלם על הדירה.

וזה מגביל, ומלחיץ, ומטריד. לא שווה את המחיר.

ואם כן מצליחים לשלם את הדירה, לפחות חלק ממנה, ולעזור בכך להורים לחתן את הילדים האחרים או להחזיר את החובות – אין ספק

שזה עצמו ירפא מאוד את היחסים ויעזור הרבה לחדש את ההערכה הכנה.

קראתי פעם מעשה שהיה, המשקף מאוד את הטבע האנושי: אדם עבר בילדותו חוויה קשה של השפלה ממדריך ("משגיח" בלע"ז) במתמידים. החוויה נצרבה בתודעתו והיה קשה לו להשתחרר ממנה. ברבות הימים היה לאורגניסט בשמחות, ויום אחד קיבל טלפון מאותו מדריך, שהזמין אותו לנגן אצלו. הוא זיהה אותו מיד, וכנקמה על התעללותו נקב במחיר כפול. (לא ניכנס לדיון האם מותר לנקום במקרה כזה. זו מחלוקת ראשונים כידוע ואכמ"ל.) המדריך לשעבר שזיהה את חניכו והבין את הסיבה למחיר המופרז, שילם ללא ניד עפעף, ולאחר מכן החמיא לו מאוד על עבודתו. מאז, במשך תקופה של כעשר שנים, הקפיד המדריך להזמין רק את האורגניסט הזה, ושילם לו בכל פעם מחיר כפול. אותו אורגניסט סיפר שברבות השנים הוא שם לב שהפגיעה העצומה הולכת ונמחקת, ותחתיה נכנס בליבו רגש חם וחיובי כלפי אותו אדם שעשה מאמץ כה גדול לפייסו.

אין ספק שעשיית מאמץ כה גדול כלפי השווער, רק בשביל להיות הוגן כלפיו, תביא תוצאות נפלאות, הרבה יותר ממה שאנחנו מעלים על דעתנו.

פרק לו

בניה

לסיום הספר, אי אפשר שלא להביא כאן את דברי הנצי"ב (שו"ת משיב דבר ח"א סימן מ"ד), שנראה כאילו נכתבו במיוחד לדורנו. מכיון שהדברים ארוכים אצטט רק את עיקרם, בלשונם:

הן המעריך (=הוא מתייחס למאמר שפרסם בזמנו עורך כתב עת. גם אז עורכי העיתונים ידעו יותר טוב מכולם מה נכון לעשות...), כותב מה שעיניו רואות באשר הוא שם, כי לא כדורות הקודמים הדור החי עמנו. בדורות הקודמים לא היו הבינונים בסכנה כ"כ שיפרוק עול תורה ומצות כמו האנשים הזדים ופורקי עול שמצויים בכל דור, ולא כן העת החיה, האדם מישראל אשר מראש אין בדעתו ורצונו לסור מאחרי תורת ה' ולא למוט מימיו, מ"מ אם לא ישוה ה' לנגדו תמיד להזהר שלא ימוטו רגליו מני אורח חיים, הרי הוא בחזקת סכנה ומבלי משים יאבד נצחו ותוחלתו מה' ותורתו הקדושה. ואין להכחיש מה שהחוש רואה.

והנה המעריך הורו והוגו עצה להיות נשמר מדור זה, להפרד זה מזה לגמרי כמו שנפרד אברהם מלוט. במטותא מן המעריך **עצה זו קשה כחרבות לגוף האומה וקיומה**, הן בשעה שהיינו בארץ הקודש וברשותנו בבית שני כמעט נעתם ארץ וחרב הבית וגילה ישראל, בסיבת מחלוקת הפרושים עם הצדוקים וגם הסב מחמת שנאת חנם הרבה שפיכות דמים מה שאינו מן הדין, היינו בשעה שראה פרוש שאחד מיקל באיזה דבר אף על גב שלא היה צדוקי כלל אלא עשה עבירה, מכל מקום מחמת שנאת חנם היה שופטו לצדוקי שמורידין אותו, ומזה נתרבה שפיכות דמים בהיתר ולשם מצוה בטעות. וכל זה אינו רחוק מן הדעת להגיע ח"ו בעת כזאת גם כן, **אשר על פי ראות עיני אחד ממחזיקי הדת ידמה שפלוני אינו מתנהג על פי דרכו בעבודת ה', וישפטנו למינות**

ויתרחק ממנו, ויהיו רודפים זה את זה בהיתר בדמיון כוזב ח"ו, ושיחת כל עם ה' חלילה.

אלא אם באנו לחזק את הדת בקרבנו ושלא ירף בלבנו ובלב בנינו, עלינו להתבונן מדורות הראשונים כדכתיב מזקנים אתבונן, והנה בשעה שראה יחזקיהו המלך הצדיק שנתרופפו עמודי יסודי הדת בימי אחז, מה עשה נעץ חרב בביהמ"ד ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב. כך עלינו לעשות להחזיק הדת להרבות תורה בבתי מדרשים ולעשות כל תחבולות שאפשר שיתעסקו בתורה ברבים, ולא לדקדק אם חבירו לומד לשמה או שלא לשמה.

ועסק התורה בקבוץ בעלי בתים יהא גורם למצט מחלוקת בישראל ולהרבות מחזיקי הדת, דבלא ספק יש הרבה שלא הגיעו לבעוט בתלמוד ורבותינו הראשונים והמבואר בשו"ע, אלא שמיקל בחומרות ומנהגים ואזהרות שהוא על פי ספרי מוסר, אבל אם יתעסקו בתורה ישכילו גם המה **שאין לחשוב את אנשים כאלה למין ואפיקורוס ח"ו, ויהיו באגודה אחת להתיישב איך להחזיק הדת ולהתגבר על הכופרים בתלמוד**, וכל מה שהחבורה גדולה ורבה מתחזקת ביותר ומוצאים עצות, ויהיו נדברים איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויעזור להם לשמור את בניהם ממינות לגמרי.

הכלל, אם באמת ובתמים אנו באים להחזיק הדת - אין עצה כי אם לעסוק בלימוד תורה, בלי שום נפקא מינה אם הוא לשמה או שלא לשמה, וזה אינו אלא מסור ללב וידוע להקב"ה איך להצליח את הלומד, אבל לנו אין לדעת ולחשוב בזה מאומה, ובזה האופן ירבו לומדי התורה כהנה וכהנה, וגם המתחכמים (=המשכילים, פורקי העול) יכירו כי קיום התלמוד הוא לנו לחומה.

וכאן אנחנו נוגעים בנקודה חשובה.

בציבור החרדי כיום כח הציבור מהוה חלק מרכזי בהצלחה של דברים. כל הזמן מוקמות אגודות נוספות לחיזוק עינים מסוימים: ארגון אבות ובנים, ארגון בני הישיבות, ארגון משיבים, ארגון לקירוב רחוקים, ארגון לחיזוק שמירת הלשון, ארגון ללימוד דף היומי, וכהנה רבות.

וההתאגדויות הרבות אכן נושאות פירות מבורכים. חז"ל כבר אמרו (הובא ברש"י ויקרא כ"ו ח'): "אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובין העושין את התורה".

תחום אחד עדיין נמצא כעת בשלבי התהוות, ונראה שכל מי שיקח בו יוזמה לידיים יעשה דבר גדול: התאגדות לאנשים עובדים יראי שמים. מדובר על ציבור גדול של אנשים בני עליה, המבקשים את הדרך לעבודת ה' בתוך חיי העולם הזה. כל אחד חי בעולם שלו, מנותק מקהילה מסודרת, ומתמודד לבד. לפעמים בהצלחה ולפעמים פחות.

בתקופה האחרונה הולכות ומוקמות לציבור זה בהכוונתם ובעידודם של גדולי הדור מסגרות קהילתיות תומכות, של כוללים ובתי מדרש לאנשים עובדים במקומות שונים בארץ. ועדיין אין הקומץ משביע.

המציאות מוכיחה שאין תחליף להתארגנות המגיעה מהציבור עצמו, "מלמטה". אם יקומו מתוך הציבור אנשים בעלי יוזמה, עם כח עשייה, ויתאגדו יחדיו על ידי כל מיני רעיונות, אין ספק שהדבר עשוי להביא תועלת רבה. אפשר לפתח דיונים בפורומים משותפים בנושאים תורניים, בנושאים הלכתיים אקטואליים ובנושאי השקפה. אפשר להקים בתי מדרש ומסגרות לימוד, לארגן סדרות שיעורים על ידי מרצים מתאימים, וכהנה על זו הדרך.

אם יקומו אנשים שאיכפת להם ויתרמו מכוחם לציבור – אין ספק שהדבר יביא תועלת רבה, בסייעתא דשמיא. נזכה כולנו להיות מחוברים באמת לתורה, לקיים אותה כראוי ולהתאגד סביבה. ובזאת אסיים את הספר.

*

אם למישהו יש פקפוקים האם אכן ספר זה מציג את האמת והאם ההשקפה המובאת בו היא השקפת התורה – יקום וישאל באופן אישי רב שהוא סומך עליו. שינסח את השאלה לא על הספר, אלא על עצם הדברים הכתובים בו.

אשמח לקבל תגובות, ואשמח עוד יותר להיווכח שהספר מביא את

מטרתו הרצויה: לקדש את שם ה' בתוך החיים האישיים של כל אחד
ואחד מאיתנו.
כן יהי רצון.